

ΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΗ

ΜΑΡΤΟΣ 2007

Βραβείο Ακαδημίας Αθηνών

Επιθεώρηση

**Ψυχολογικές
Επιχειρήσεις**
κατά τη Διάρκεια της
Τουρκοκρατίας και
στην Επανάσταση του 1821

Μετέωρα
Τόπος Συνάντησης
Θεού και Ανθρώπων

Το Μέλλον της **FYROM**

ΓΕΝΙΚΟ ΕΠΙΤΕΛΕΙΟ ΣΤΡΑΤΟΥ
7^ο Ε.Γ./5

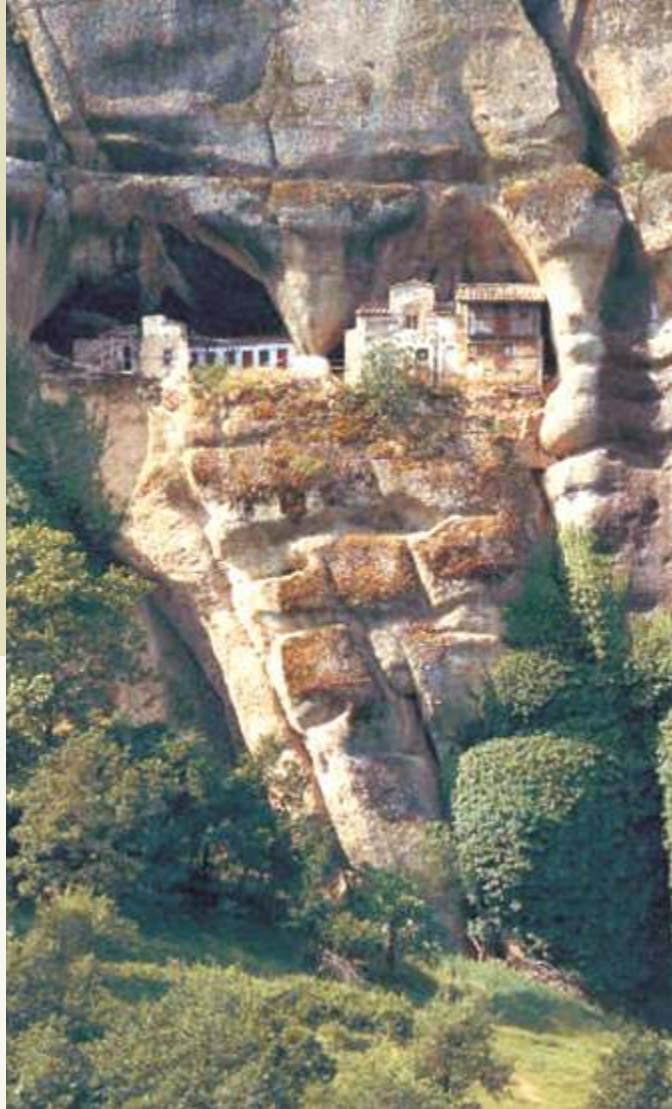
Μετέωρα

τόπος συνάντησης

θεού

& ανθρώπων

Τα Μετέωρα, το σημαντικότερο μνημειακό σύνολο του Θεσσαλικού κάμπου, βρίσκονται ανάμεσα στην οροσειρά της Πίνδου και στα Αντιχάσια όρη. Ο ταξιδευτής, διασχίζοντας τον Κάμπο, από τη Λάρισα προς τα Μετέωρα, φτάνει στην πόλη των Τρικάλων και αργότερα στην πόλη της Καλαμπάκας που απέχει από τα Μετέωρα μόλις 9 χιλιόμετρα. Στην περιοχή των Τρικάλων, που στην αρχαιότητα ονομαζόταν Τρίκκη, ένα όνομα που χρησιμοποιείται ακόμα από τις εκκλησιαστικές αρχές, πλήθος αρχαιολογικών ευρημάτων καταμαρτυρούν την κατοίκηση τουλάχιστον από την Τρίτη χιλιετία π.Χ. Μάλιστα η πόλη των Τρικάλων μαρτυράται και από τον επικό ποιητή Όμηρο. Τα Τρίκαλα, λόγω της προνομιακής θέσης που κατέχουν, κατορθώνουν στο πέρασμα των αιώνων να αποτελέσουν σημαντικό εμπορικό κέντρο. Τον 6ο αιώνα ο αυτοκράτορας Ιουστινιανός ανακαινίζει τα τείχη της πόλης. Το 1082, κυριεύονται από τους Νορμανδούς, ενώ το 1393 περνούν στην κατοχή των Τούρκων. Από τον 9ο και 10ο αιώνα, οπότε έχουμε και τις πρώτες μαρτυρίες για τη μοναστική ζωή των Μετεώρων και

ΚΕΙΜΕΝΟ: Ανθλχος Δημήτριος Γκόκας
ΕΙΚΟΝΟΓΡΑΦΗΣΗ: Στρατιωτική Επιθεώρηση

αργότερα, μέχρι και το 14ο αιώνα, που τα Μετέωρα αποτελούν πόλο έλξης και αναπτύσσεται σημαντικά η μοναστική πολιτεία, τα Τρίκαλα αποτελούν το κέντρο της πολιτικής και της εκκλησιαστικής ζωής της Θεσσαλίας. Πλήθος βυζαντινών και μεταβυζαντινών μνημείων μαρτυρούν μία ακμάζουσα πολιτεία.

Κοντά στα Τρίκαλα και στους πρόποδες των Μετεώρων, βρίσκεται κτισμένη η Καλαμπάκα. Σύμφωνα με τους ιστορικούς, στη θέση αυτή και κατά την αρχαιότητα

βρισκόταν το Αιγίνιο. Αργότερα, την περίοδο του Μεσαίωνα, ονομάστηκε Σταγοί, ενώ για πρώτη φορά με το σημερινό της όνομα συναντάται την περίοδο της Τουρκοκρατίας. Στην πόλη της Καλαμπάκας διατηρούνται μέχρι και τις μέρες μας σημαντικοί βυζαντινοί ναοί, με σπουδαιότερο το Ναό της Κοίμησης της Θεοτόκου.

Δε θα πρέπει στην περιήγησή μας να παραβλέψουμε το γραφικό χωριό Καστράκι, κτισμένο στη βάση του ορεινού όγκου, λίγο πριν ο επισκέπτης βρεθεί μπροστά στη μεγαλοπρέπεια των Μετεώρων και στην ασύγκριτη ομορφιά και θέα που προσφέρει απλόχερα η περιοχή.

Ιστορία Μετεώρων - Γεωλογικές Αναφορές

Το φαινόμενο των γεωλογικών βράχων στην περιοχή της Θεσσαλίας δεν αναφέρεται σε κανένα κεφάλαιο της ιστορίας της Ελλάδας τουλάχιστον μέχρι και τον 9ο αιώνα μ.Χ. Αδιευκρίνιστο παραμένει, μέχρι και τις μέρες μας, γιατί αυτό το

παράξενο γεωλογικό θαύμα δεν επισημαίνεται από τους αρχαίους ιστορικούς και περιηγητές. Φαίνεται πως οι βράχοι μέχρι τουλάχιστον και τα Ρωμαϊκά χρόνια, πολύ πιθανόν να ήταν ενωμένοι μεταξύ τους με χώματα, άμμο ή άλλα υλικά, τα οποία με ραγδαίες βροχές, τεκτονικά ρήγματα και άλλες αιτίες, συμπαρασύρθηκαν προς τα κάτω και απογύμνωσαν τους βράχους. Η αιολική διάβρωση έπαιξε το ρόλο της στα μετέπειτα χρόνια μέχρι σήμερα, οπότε και ίσως διαμόρφωσε τη σημερινή εικόνα των Μετεώρων. Εδώ και χίλια περίπου χρόνια και συγκεκριμένα από τον 9ο αιώνα, οπότε έχουμε και την αρχική κατοίκηση των Μετεώρων, είχαν αρχίσει να ασχολούνται τόσο οι ιστορικοί όσο και οι γεωλόγοι. Αυτό που αποτέλεσε κεντρικό θέμα των ερευνών, ήταν η διατύπωση μίας εμπεριστατωμένης θεωρίας για τη δημιουργία των βράχων.

Ο Γερμανός γεωλόγος Αλ. Φίλιπσον, στα τέλη του 19ου αιώνα, διατύπωσε τη σημαντικότερη θεωρία για τη δημιου-

γία των Μετεώρων, η οποία έμελλε να επικρατήσει έναντι των υπολοίπων. Σύμφωνα με τη θεωρία του, πριν από εκατομμύρια χρόνια, ένας μεγάλος ποταμός που είχε τις εκβολές του στην περιοχή, καλυπτόταν από ένα στενό και θαλάσσιο τμήμα. Τα νερά του ποταμού μετέφεραν στις εκβολές διάφορα υλικά, πέτρες, άμμο, λάσπη, κροκάλες και άλλες ύλες, με αποτέλεσμα να δημιουργηθούν δελτογενείς κώνοι. Με την παρέλευση των αιώνων, πριν από 25–30 εκατομμύρια χρόνια, όταν στην Ευρώπη συνέβησαν σημαντικές γεωλογικές μεταβολές, ανυψώθηκε το κεντρικό τμήμα της σημερινής Ελλάδας, βυθίστηκε η πεδιάδα της Θεσσαλίας η οποία αποτέλεσε αρχικά λίμνη, ενώ αργότερα σχηματίστηκαν τα στενά των Τεμπών, το απαραίτητο άνοιγμα προς τη Θάλασσα, ώστε τα νερά της λίμνης να χυθούν σε αυτή και να αποκαλυφθεί η σημερινή πεδιάδα της Θεσσαλίας. Κατά την τριτογενή περίοδο, αποκόπηκαν από την οροσειρά της σημερινής Πίνδου οι συμπαγείς βράχοι και παράλληλα σχηματίστηκε η κοιλάδα του Πηνειού ποταμού. Αυτοί οι συμπαγείς βράχοι, όφειλαν τη στερεοποίησή τους στη διάλυση των ασβεστολιθικών πετρωμάτων, καθώς και στη συνεχή πίεση που ασκήθηκε επί εκατοντάδες-χιλιάδες έτη από τα ψηλότερα απολιθώματα προς τα χαμηλότερα. Με τη συνεχή πίεση και διάβρωση λοιπόν, τους ανέμους, τη βροχή, τα λοιπά φυσικά διαβρωτικά φαινόμενα και τις ακατάπαυστες στο πέρασμα των αιώνων γεωλογικές μεταβολές, πήραν τη σημερινή τους μορφή. Η θεωρία του Αλ. Φίλιπσον θεωρείται ολοκληρωμένη διότι εξηγεί με σαφήνεια το βοτσαλωτό χαρακτήρα των βράχων και των γύρω λόφων στην περιοχή των Μετεώρων.

Υπάρχουν βέβαια και άλλες παραπλήσιες αναφορές επιστημόνων που καθορίζουν ότι τα Μετέωρα είναι δημιουργήματα συνεχών διαβρωτικών ενεργειών, με αρχή την εποχή του Μειόκαινου. Εποχή που στη Γεωλογία συναντάται πριν από 23 έως 6,3 εκατομμύρια χρόνια. Είναι κυρίως μολασσικά ιζήματα. Αποτελούνται από κροκαλοπαγή πετρώματα και ψαμμίτες. Τα κροκαλοπαγή πετρώματα σχηματίζονται σε ποτάμια ή ακτές, όπου η δράση του νερού λείανε την επιφάνειά τους, ενώ οι ψαμμίτες είναι πετρώματα που τα νερά των ποταμών εναποθέτουν σε αβαθείς θάλασσες. Το συστατικό υλικό των βράχων αποτελείται από κροκάλες, άμμο, κόκκινο γρανίτη, γκριζωπό σχιστόλιθο, κλαδιά, κορμούς δέντρων και πυριτόλιθο. Ο ασβεστόλιθος, έγινε το συνδετικό υλικό όλων των παραπάνω υλικών, πράγμα που διασφαλίζει τη στερεότητα των βράχων.

Ουσιαστικά, όλες οι θεωρίες συγκλίνουν στο γεγονός ότι οι βράχοι των Μετεώρων, σχηματίστηκαν από διάβρωση και συσσώρευση ιζημάτων και λοιπών πετρωμάτων στην περιοχή του σημερινού κάμπου της Θεσσαλίας πριν από 20 με 30 εκατομμύρια χρόνια.

Η έκταση του συμπαγούς αυτού αποθετικού υλικού, στους πρόποδες των Καμβουνίων της Θεσσαλίας, εκτείνεται πολύ πέρα από τα Μετέωρα και καταλαμβάνει χώρο πολλών τετραγωνικών χιλιομέτρων. Συγκεκριμένα, εκτείνεται μέχρι τη γέφυρα Μουργκανίου-Ξηρόκαμπου-Σκεπαρίου και από εκεί μέχρι τη Θεόπετρα. Τα Μετέωρα απέχουν μόλις είκοσι χιλιόμετρα από την πρωτεύουσα του νομού Τρικάλων. Η συνολική έκτασή τους είναι 3 χιλιόμετρα από νότο προς βορρά και 2 χιλιόμετρα από δύση προς

ανατολή. Το μέσο ύψος των βράχων φτάνει τα 300 μέτρα! (Υπάρχουν βράχοι από 80 έως και 400 μέτρα!).

Αρχική κατοίκηση των Μετέωρων Ονομασία

Δεν είναι απολύτως γνωστό, πότε ακριβώς κατοικήθηκαν τα Μετέωρα.

Σύμφωνα με τους βυζαντινολόγους, οι πρώτοι ασκητές είχαν καταφύγει στην περιοχή στα τέλη της πρώτης χιλιετίας (κατά τον 9ο ή 10ο αιώνα). Αυτοί χρησιμοποιώντας σκαλωσιές που τις στήριζαν σε δοκάρια σφηνωμένα σε τρύπες μέσα στους βράχους, αναρριχήθηκαν σε αυτούς. Αργότερα χρησιμοποίησαν τις ανεμόσκαλες και το δίχτυ, μέχρι που στις αρχές του εικοστού αιώνα λαξεύτηκαν οι πρώτες σκάλες.

Ως πρώτος ασκητής αναφέρεται ο Βαρνάβας, ο οποίος ίδρυσε τη σκήτη του Αγίου Πνεύματος και κατοίκησε στα Μετέωρα κατά την περίοδο 950-970 μ.Χ. Ακολούθησε η ίδρυση της σκήτης της Μεταμορφώσεως από τον Κρητικό μοναχό Ανδρόνικο στις αρχές του 1000 μ.Χ., ενώ το 1150 -1160 ιδρύεται η σκήτη των Σταγών ή Δούπιανη.

Μετά από διακόσια περίπου χρόνια, στα μέσα περίπου του 14ου αιώνα (1340-1350 μ.Χ.), ιδρύεται η Ι. Μονή Μεταμορφώσεως του Σωτήρος από τον όσιο Αθανάσιο, ο οποίος έδωσε στο μεγάλο βράχο «Πλατύ Λίθο» το όνομα Μετέωρο και από τότε όλοι οι βράχοι φέρουν αυτό το όνομα: Μετέωρα! Ο ίδιος ονομάστηκε όσιος Αθανάσιος ο Μετεωρίτης!

Ιστορική Αναδρομή

Όπως προαναφέραμε τα Μετέωρα κατοικήθηκαν για πρώτη φορά τους δύο τελευταίους αιώνες της πρώτης χιλιετίας.

Μετά τον πρώτο ασκητή Βαρνάβα και τον Κρητικό μοναχό Ανδρόνικο που κατοίκησε και μόνασε στους βράχους στις αρχές του 1000 μ.Χ., ιδρύεται το 1150-1160 η σκήτη των Σταγών ή Δούπιανη. Με τον καιρό είχαν αρχίσει να συρρέουν ασκητές στους βράχους, να ζούν σε μικρά κελλιά, τις ονομαζόμενες «κέλλες» και είχαν υποτυπώδη παρεκκλήσια, τα "προσευχάδια" για την καθημερινή προσευχή. Το αποτέλεσμα της συνεχούς συρροής ελεύθερων ασκητών ήταν να δημιουργηθούν μικρές κοινότητες. Όπως ήταν φυσικό και αναμενόμενο η ζωή τους ήταν πολύ δύσκολη, καθ' όσον η διαμονή τους στους βράχους απαιτούσε επίμονη εργασία. Με τον καιρό καταγράφονται σκήτες και σε άλλες κοιλότητες. Αρχικά, γύρω από το βράχο της Δούπιανης ή σκήτη των Σταγών, του Αγίου Πνεύματος και

του βράχου της «Σουρλωτής». Στις αρχές του 12ου αιώνα είχε πια συγκροτηθεί στο χώρο των Μετεώρων μικρή ασκητική πολιτεία με κέντρο λατρείας το Ναό της Θεοτόκου που αποτελούσε το «Κυριακό» ή «Πρωτάτο» και ο οποίος σώζεται μέχρι σήμερα και βρίσκεται νότια του βράχου της Δούπιανης. Η μικρή αυτή πολιτεία αποτέλεσε ουσιαστικά και την πρώτη υποτυπώδη οργάνωση μίας μοναστικής κοινωνίας!

Στο μικρό αυτό ναΐσκο συνέρρεαν από τα ασκητήριά τους για να τελέσουν την κοινή λατρεία προς τον Θεό, να συζητήσουν για τα διάφορα προβλήματα που τους απασχολούσαν και να ζητήσουν τη βοήθεια των άλλων ασκητών, για να φέρουν σε πέρας δύσκολες εργασίες. Ο επικεφαλής της σκήτης της Δούπιανης ή σκήτης των Σταγών έφερε τον τίτλο

του «Πρώτου» και «καθηγουμένου» της Μονής της Θεοτόκου της Δούπιανης.

Στα μέσα του 14ου αιώνα αναπτύσσει μεγάλη δράση ο **καθηγούμενος της σκήτης των Σταγών (Δούπιανης) ιερομόναχος Νείλος**, ο οποίος είναι ιδρυτής και κτήτορας της Ι. Μονής Αναλήψεως (σήμερα Ι. Μ. Υπαπαντής) με πολύ σημαντικές τοιχογραφίες. Με δική του πρωτοβουλία και ενέργειες η σκήτη αποκτά προνόμια και κατορθώνει να κτίσει στα γύρω σπηλαια τέσσερεις ναούς.

Την ίδια χρονική περίοδο και ενώ η σκήτη αποσπάστηκε από την επισκοπή των Σταγών ή Δούπιανης, εμφανίζεται στο χώρο ο **όσιος Αθανάσιος ο Μετεωρίτης**, ο οποίος τη χρονική περίοδο 1340-1350 μ.Χ. ιδρύει τη Μονή Μεταμορφώσεως του Σωτήρος, οργανώνει κοινοβιακά τη μοναχική πολιτεία των Μετεώρων και θέτει κανόνες.

Κατόπιν και σε σύντομο χρονικό διάστημα εκατόν πενήντα χρόνων, την περίοδο δηλαδή του 14ου και μέχρι τα μέσα 15ου αιώνα έχουμε τη δημιουργία πολλών ιερών μονών και τα Μετέωρα γνωρίζουν περίοδο μεγάλης ακμής. Ο αριθμός των Μοναστηριών φτάνει τότε τα 24. Στα τέλη του 15ου αιώνα η μοναστική ζωή παρουσιάζει κάμψη, αλλά τον επόμενο αιώνα και μέσα στην περίοδο της Τουρκοκρατίας, ανακαινίζονται τα περισσότερα μοναστήρια και τα Μετέωρα γνωρίζουν μεγάλη ακμή.

Η συμβολή στην παιδεία!

Η συμβουλή των Μονών στο θέμα της παιδείας υπήρξε σημαντικότερη.

Ίδρυσαν σχολεία για να σωθεί η Ελληνική γλώσσα και μαζί και η Ορθόδοξη πίστη. Για το σκοπό αυτό στα μέσα του 16ου αιώνα είχε συγκροτηθεί η **Σωκράτους Ακαδημία εν Μετεώρων**.

Ο λόγιος Επίσκοπος Σταγών **Παΐσιος ο Κλεινοβίτης** (1784-1808) δώρισε δια διαθήκης την πλούσια βιβλιοθήκη του, στην Ιερά Μονή Αγίου Στεφάνου.

Το 1818, προσφέρονται δύο χιλιάδες γρόσια στην Ιερά Μονή Αγίου Στεφάνου, ποσό σημαντικότερο για την εποχή εκείνη από την Επισκοπή των Σταγών.

Στο Σχολείο της Ιεράς Μονής του Αγίου Στεφάνου, φοίτησε μεταξύ των άλλων και ο λόγιος Ιεράρχης και μέγας ευεργέτης του Γένους **Δωρόθεος ο Σχολάριος** (1812-1889). Αργότερα ίδρυσε στα Τρίκαλα τη **Δωρόθειο Σχολή**.

Το ενδιαφέρον τους για την παιδεία είναι εντυπωσιακό. Το 1845 οι Ηγούμενοι των Μονών: Βαρλαάμ, Μετεώρου και Αγίου Στεφάνου συνυπογράφουν κοινό γράμμα με το οποίο αναλαμβάνουν να συνεισφέρουν το χρόνο 500 γρόσια στα Σχολεία της Πόλης Τρίκκης για μισθούς Δασκάλων.

Ο ονομαστός **ηγούμενος Κωνσταντός** της Μονής Αγίου Στεφάνου στα μέσα του 19ου αιώνα ίδρυσε την Κωνσταντίο **Σχολή Καλαμπάκας**. Έδωσε επίσης σημαντικά χρηματικά ποσά για την ανέγερση Σχολείων στα Τρίκαλα.

Κυρίως, όμως, μέσα στα μοναστήρια, με τη λατρευτική ζωή διατηρήθηκε μαζί με την Ορθόδοξη Πίστη μας και ανόθευτη η ελληνική γλώσσα, αυτή που επέτρεπε στους σκλαβωμένους να κατανοούν το Ψαλτήρι και την Οκτώηχο και να διατηρούν σε αγωνιστική εγρήγορση την εθνική τους συνείδηση και τον πόθο τους για την απόκτηση της λευτεριάς.

Με το πέρασμα των χρόνων και κάτω από διάφορες δυσκολίες, όπως επιδρομές ληστών, κατακτητές, οδήγησαν πολλές από τις ακμάζουσες Μονές στην εγκατάλειψη και καταστροφή (περίοδος παρακμής μετά το 17ο αιώνα). Κατά τη γερμανική

κατοχή (1941-1944) οι φθορές που υπέστησαν τα Μετέωρα είναι σημαντικές. **Σήμερα, μετά από πλήθος ασκηταριών και από τις 24 Μονές, σώζονται και διατηρούνται μόνο έξι μοναστήρια!**

Τα είκοσι τέσσερα μοναστήρια!

Μέχρι και το 1500 μ.Χ ιδρύθηκαν στους βράχους των Μετεώρων 24 μοναστήρια. Είναι άγνωστο πότε και με ποια σειρά εγκαταλείφθηκαν τα περισσότερα, όπως και οι συγκεκριμένοι λόγοι που οδήγησαν τους μοναχούς στην απομάκρυνση από τις Μονές. Σήμερα, όπως προείπαμε διατηρούνται έξι Μονές, ενώ από τις υπόλοιπες και τα ασκηταρεία, το μόνο που έχει απομείνει είναι ερείπια, ορατά πάνω στους ορεινούς και απόκρημνους βράχους. **Οι 24 Μονές είναι οι παρακάτω:**

- ⇒ **Ι. Μονή Αγίου Πνεύματος**
- ⇒ **Ι. Μονή Αγίου Μόδεστου**
- ⇒ **Ι. Μονή Αγίου Ιωάννη Προδρόμου**
- ⇒ **Ι. Μονή Αγίου Γεωργίου Μανδηλά**
- ⇒ **Ι. Μονή Αγίου Δημητρίου**
- ⇒ **Ι. Μονή Αγίου Αντωνίου**
- ⇒ **Ι. Μονή Αγίου Αθανασίου**
- ⇒ **Ι. Μονή Αγίου Νικολάου Μπόντοβα**
- ⇒ **Ι. Μονή Αγίου Νικολάου Κοφινά**
- ⇒ **Ι. Μονή Αγίου Στεφάνου**
- ⇒ **Ι. Μονή Αγίου Τριάδας**
- ⇒ **Ι. Μονή Αγίου Μονής**
- ⇒ **Ι. Μονή Αγίων Αποστόλων**
- ⇒ **Ι. Μονή Αγίου Νικολάου Αναπαυσά**
- ⇒ **Ι. Μονή Αγίου Ταξιαρχών**
- ⇒ **Ι. Μονή Άλυσος του Αποστόλου Πέτρου**
- ⇒ **Ι. Μονή Βαρλαάμ**
- ⇒ **Ι. Μονή Καλλιστράτου**
- ⇒ **Ι. Μονή Μεταμόρφωσης του Σωτήρος**
- ⇒ **Ι. Μονή Παντοκράτορος**
- ⇒ **Ι. Μονή Παναγίας**
- ⇒ **Ι. Μονή Ρουσάνου**

- ⇒ **I. Μονή Υπαπαντής**
- ⇒ **I. Μονή Υψηλοτέρας ή Καλλιγράφων**

Από τα παραπάνω μοναστήρια, σήμερα σώζονται και λειτουργούν μόνο έξι:

- ⇒ **I. Μονή Μεταμόρφωσης του Σωτήρος ή Μετεώρου**
- ⇒ **I. Μονή Βαρλαάμ**
- ⇒ **I. Μονή Αγίου Στεφάνου**
- ⇒ **I. Μονή Αγίου Νικολάου Αναπαύσά**
- ⇒ **I. Μονή Ρουσάνου**
- ⇒ **I. Μονή Αγίου Τριάδας**

Επίσης, έχουν συντηρηθεί και αναστηλωθεί με τις προσπάθειες της Εκκλησίας, τη συνδρομή του Κράτους και της Ευρωπαϊκής Ένωσης, οι Ιερές Μονές του Αγίου Νικολάου Μπάντοβα (Μετόχι της I. Μονής Αγίας Τριάδος) και της Υπαπαντής (Μετόχι της I. Μονής Μεταμορφώσεως ή Μεγάλου Μετεώρου).

ΜΟΝΗ ΜΕΤΑΜΟΡΦΩΣΕΩΣ ΤΟΥ ΣΩΤΗΡΑ ή ΜΕΓΑΛΟ ΜΕΤΕΩΡΟ

Το μεγαλύτερο μοναστήρι των Μετεώρων είναι η Μονή Μεταμορφώσεως, το Μεγάλο Μετέωρο ή απλά το Μετέωρο. Η Μονή βρίσκεται κτισμένη πάνω σε ένα βράχο, στη δυτική πλευρά των Μετεώρων, σε ύψος τουλάχιστον 400 μέτρων. Στην κορυφή του βράχου δημιουργείται ένα μικρό πλάτωμα και αυτός είναι ο λόγος που αρχικά του είχαν δώσει την ονομασία «πλατύς λίθος». Αργότερα ο βράχος ονομάστηκε «Μετέωρο» από τον **Αθανάσιο τον Μετεωρίτη**, ο οποίος ήταν και ο πρώτος κτήτορας της Μονής στα μέσα του 14ου αιώνα. Ήταν αυτός που πρώτος έβαλε τα θεμέλια του οργανωμένου μοναχικού βίου στην περιοχή των Μετεώρων. Δεύτερος κτήτορας,

ήταν ο **Ιωάννης Ούρεσης Παλαιολόγος** μαθητής και συνεχιστής του έργου του Αθανασίου. Γόνος δεσποτικής οικογένειας της Ηπείρου, αποφάσισε να αφήσει τα εγκόσμια και να ακολουθήσει τη δύσκολη ζωή του μοναχού. Ονομάζεται Ιωάσαφ. Ήταν αυτός που ακολουθώντας ένα ευρύ κτηριακό πρόγραμμα κατόρθωσε να δώσει στη Μονή αίγλη και να την κάνει ονομαστή. Το 1388, κτίζει το Καθολικό της Μονής που αποτελεί το ιερό του νέου Καθολικού που κτίστηκε το 16ο αιώνα.

Το 1393, οι Τούρκοι κατακτούν τη Θεσσαλία. Ο Ιωάσαφ εγκαταλείπει τη Μονή του Μετεώρου και μαζί με άλλους μοναχούς μεταβαίνει για να συνεχίσει το μοναχισμό στο Άγιον όρος. Παραμένει για μικρό χρονικό διάστημα στη Μονή Βατοπεδίου. Γύρω στα 1401, ξαναγυρίζει και παραμένει μέχρι το θάνατό του το 1423 μ.Χ.

Κατά το 15ο αιώνα, σημειώθηκαν αξιοσημείωτες διαμάχες μεταξύ της Μονής του Μεγάλου Μετεώρου και της σκήτης των Σταγών σχετικά με την πρωτοκαθεδρία στα Μετέωρα. Στα τέλη του 15ου αιώνα, παραμένει άγνωστη η ακριβής ημερομηνία, η Μονή του Μετεώρου ανεξαρτητοποιήθηκε. Στις αρχές του 16ου αιώνα επικυρώθηκε η ανεξαρτητοποίηση από τον Πατριάρχη Ιερεμία Α΄, ο οποίος έδειξε μεγάλο ενδιαφέρον για τη Μονή. Η Μονή παίρνει χαρακτήρα αρχηγικό, βασιλικό και κυρίως ανεξάρτητο.

Τρίτος κτήτορας της Μονής και σπουδαίος ηγούμενος είναι ο **Συμεών**. Επί ημερών του κτίζονται το νέο μεγάλο Καθολικό, η Τράπεζα, νέα κελλιά, βοηθητικοί χώροι και πολλές αποθήκες. Μέχρι και το 19ο αιώνα το μοναστήρι γνωρίζει μακρά περίοδο ακμής. Αποκτά τεράστιους

θησαυρούς, ανεκτίμητα εκκλησιαστικά κειμήλια, πλήθος σπάνιων χειρογράφων, εικόνες, κώδικες και γίνεται ιδιοκτήτης τεράστιων εδαφικών εκτάσεων ανά την Ελλάδα. Μετά το 19ο αιώνα, κυρίως λόγω της βαριάς φορολογίας που είχαν επιβάλει οι Τούρκοι, αλλά και λόγω των συχνών επιδρομών που δεχόταν από ομάδες ληστών, παρήκμασε. Μετά το Β΄ παγκόσμιο πόλεμο, άρχισε μία έντονη κινητικότητα, ώσπου ο μητροπολίτης Τρίκκης και Σταγών εγκαθιστά μοναχούς και η ζωή στο μοναστήρι αναβιώνει.

Αθανάσιος ο Μετεωρίτης

Γεννήθηκε το 1305 στην Υπάτη της Φθιώτιδας. Το “κοσμικό” του όνομα ήταν Ανδρόνικος. Ήμεινε πολύ μικρός ορφανός, αλλά είναι βέβαιο ότι ο κηδεμόνας του φρόντισε να μορφωθεί, τουλάχιστον κατά το μέτρο των δυνατοτήτων του. Στα

1318, σε ηλικία 15 ετών, αιχμαλωτίστηκε και υπηρέτούσε τον Καταλανό κυβερνήτη της Αθήνας. Κατόρθωσε να ελευθερωθεί και κατέφυγε στη Θεσσαλονίκη, όπου έζησε δύο χρόνια πριν αποφασίσει να μονάσει. Εκεί παρακολούθησε μαθήματα ανθρωπιστικών σπουδών και μυήθηκε στην ελληνική φιλοσοφία. Ανήσυχο πνεύμα όπως ήταν, μετέβη στο Άγιον όρος, αλλά εκεί δε τον δέχτηκαν για μοναχό καθ’ όσον ήταν μικρός σε ηλικία. Έτσι, αποφασίζει να μεταβεί στην πρωτεύουσα του Βυζαντίου την Κωνσταντινούπολη, όπου γνωρίστηκε με ανθρώπους των τεχνών και των γραμμάτων και με λόγιους πατέρες που όπως αποδείχτηκε επηρέασαν την προσωπικότητά του και τη μετέπειτα εξέλιξή του. Γνωρίστηκε με τον στοχαστή Δανιήλ, τον Γρηγόριο τον Σιναίτη και τον Ισίδωρο που στη συνέχεια έγινε πατριάρχης. Αργότερα, κατοίκησε στην Κρήτη. Το 1325, αποφασίζει να μεταβεί για δεύτερη φορά στο Άγιον Όρος και να ακολουθήσει τον ασκητικό βίο. Έμεινε στη σκήτη Μαγουλά που ανήκε στη Μονή Ιβήρων. Επειδή, όμως, η περιοχή του Αγίου Όρους, κατά το 14ο αιώνα δεχόταν πολύ συχνά επιδρομές από Τούρκους και πειρατές του Αιγαίου πελάγους, αποφασίζει μαζί με τον γέροντά του τον Γρηγόριο να φύγουν. Μεταβαίνουν στη Θεσσαλονίκη και από εκεί στη Βέροια. Πνεύματα ανήσυχα, δεν μπόρεσαν να στεριώσουν σε καμιά από τις δύο πόλεις. Τότε, γνωρίζουν τον επίσκοπο Σερβίων, ο οποίος τους υποδεικνύει τους βράχους των Μετεώρων για να ικανοποιήσουν την πνευματική τους άσκηση. Εγκαθίστανται αρχικά στους πρόποδες ενός μικρού βράχου και ο Αθανάσιος δημιουργεί ένα μικρό κτίσμα, το μισό χωμένο στο βράχο, ενώ

το υπόλοιπο προστατευόταν με σκέπατρο από κεραμίδια. Αυτό το κτίσμα αποτελεί και το **ασκηταρείο** του. Εσωτερικά αποτελείται από μία μικρή στοά που στηρίζεται σε τέσσερις κίονες, ένα μικρό χώρο για κατοικία του Αγίου, ενώ στο βάθος υπήρχε ένας άλλος χώρος που χρησίμευε για ναό. Σε κοίλωμα του βράχου υπάρχει και το οστεοφυλάκιο. Στα μέσα περίπου του 14ου αιώνα, αφού κατόρθωσε ο Αθανάσιος να ανέβει στον “πλατύ” λίθο, συγκεντρώνει γύρω του αρκετούς μοναχούς και οργανώνει το πρώτο κοινόβιο των Μετεώρων. Λέγεται ότι πρώτος είχε ορίσει και το Άβατο για τις γυναίκες, τουλάχιστον στο δικό του κοινόβιο, δείχνοντας με τον τρόπο αυτό και τις επιρροές του από τη μοναστική του ζωή στο Άγιον Όρος. Με τον καιρό, η φήμη του πήρε μεγάλες διαστάσεις και η μοναχική ζωή του Μετεώρου, έγινε υπόδειγμα για τις υπόλοιπες Μονές και τα γειτονικά κοινόβια. Απεβίωσε το 1382.

Το Καθολικό της Μονής

Έχει κτιστεί στο μέσο του Μοναστηριακού συγκροτήματος και αποτελεί ένα από τα πλέον αξιόλογα Καθολικά του Ελλαδικού χώρου. Πρόκειται για ένα ναό αθωνικού τύπου, τρίκογχος σταυροειδής. Ο τύπος αυτός δημιουργήθηκε για πρώτη φορά στις εκκλησίες του Αγίου Όρους και επέδρασε δημιουργικά στις μετέπειτα εκκλησιαστικές κατασκευές. Στα Μετέωρα, όπως θα αναγραφεί και παρακάτω, αθωνικού τύπου Καθολικά συναντάμε στις Μονές Βαρλαάμ, Ρουσάνου και στη Μονή του Αγίου Στεφάνου.

Το Καθολικό της Μονής αποτελείται από δύο τμήματα. Το πιο παλιό είναι το ιερό του καινούργιου που χρονολογείται στα 1545. Ο Τρούλος, ο οποίος είναι πολυ-

γωνικός, φέρει μικρούς κίονες, ενώ τα παράθυρά του περιβάλλονται από πλίνθινα πλαίσια, κάτι που συνηθιζόταν και στην Κωνσταντινούπολη. Η τοιχοδομία του ναού είναι κανονική. Φροντισμένοι, πελεκημένοι λίθοι, χωρισμένοι αρχιτεκτονικά από σειρές πλίνθων, ανάπτυξη αρμονική των εσωτερικών χώρων, τρεις είσοδοι που ξεπερνούν σε ύψος τα τρία μέτρα, κίονες που με τη βοήθεια των σφαιρικών τριγώνων κρατούν τον Τρούλο, μας παραπέμπουν στο συμπέρασμα, κάτι που μπορεί να διαπιστώσει ο ιστορικός και ο επισκέπτης, ότι η κατασκευή του Καθολικού πραγματοποιήθηκε με ιδιαίτερη επιμέλεια και φροντίδα. Υπάρχουν διάσπαρτες κτητορικές επιγραφές που αναφέρουν σημαντικές πληροφορίες σχετικά με την ανοικοδόμηση του ναού. Φαίνεται πως το 1388, ο Ιωάσαφ, μεγάλωσε το Καθολικό που αρχικά είχε κτίσει ο Αθανάσιος. Πάντως, η τοιχογράφηση και η αγιογράφηση του δεν πρέπει να πραγματοποιήθηκε παρά μόνο ύστερα από 100 χρόνια, περί τα 1483.

Ενδιαφέρουσες τοιχογραφίες, είναι αυτές των δύο Προπατόρων και της Δευτέρας Παρουσίας. Δεν είναι γνωστή η ημερομηνία της κατασκευής τους, αν και εικάζεται ότι έγιναν πριν ο Ιωάσαφ εγκαταλείψει τη Μονή και μεταβεί στο Άγιον Όρος. Υπάρχουν τοιχογραφίες αξιολογικές όπως αυτές του Αγίου Προδρόμου, της Θεοτόκου βρεφοκρατούσας, του Ευαγγελισμού, των Αρχαγγέλων, της Α΄ και της Ζ΄ Οικουμενικής Συνόδου, των Αγίων Στρατιωτικών, της Κοίμησης της Θεοτόκου, της Ανάληψης, της Πεντηκοστής και φυσικά πολλαπλές σκηνές από τη ζωή του Χριστού και της Παναγίας.

Τα ονόματα των ζωγράφων της Μονής παραμένουν άγνωστα. Όμως, στο σύνολό

τους τα έργα παρουσιάζουν σημαντικές ομοιότητες με τοιχογραφίες που κοσμούν εκκλησίες της πόλης της Καστοριάς. Για αυτό το λόγο οι ιστορικοί έχουν καταλήξει στο συμπέρασμα, ότι οι ζωγράφοι κατάγονταν ή τουλάχιστον ζούσαν στην πόλη της Καστοριάς και μάλιστα η άποψη αυτή είναι τόσο ισχυρή, ώστε το εργαστήριο που «παρήγαγε» αυτές τις εικόνες ονομάστηκε «Καστοριανό».

Βέβαια υπάρχουν και έργα, που η τεχνοτροπία τους μας παραπέμπει στη λεγόμενη «Κρητική» σχολή. Αυτά τα έργα βρίσκονται κυρίως στο χώρο του ιερού και διακρίνονται για τη λαμπρότητά τους. Δημιουργήθηκαν, πριν το 1550 μ.Χ., όταν στην περιοχή κυριάρχησε η μεγάλη προσωπικότητα του **Κρητικού Ζωγράφου Θεοφάνη**. Σε ορισμένα από τα έργα του απουσιάζουν ορισμένα στοιχεία, που σύμφωνα με τους ειδικούς χαρακτηρίζουν την τέχνη του, αλλά αυτό αποδίδεται στο γεγονός ότι πλησίαζε στο τέλος της ζωής του και οι δυνατότητές του μειώνονταν σταδιακά. Μάλιστα μία σημείωση στον Τρούλο, στην οποία φαίνεται να δίνει οδηγίες για την κατασκευή της σάρκας του προφήτη Δανιήλ, μας πείθει ότι είχε βοηθούς, τους οποίους συμβούλευε και κατήθυνε.

Τέλος, το Καθολικό ξεχωρίζει για το ξυλόγλυπτο τέμπλο του. Η κατασκευή του χρονολογείται το 1792 και πάνω του ενσωματώθηκαν παλαιότερες ξύλινες δημιουργίες. Έχει τρεις εισόδους. Η Ωραία Πύλη και οι διπλανές (αριστερά και δεξιά) πόρτες (βημόθυρα). Η Ωραία Πύλη έγινε στα 1635 όπως και το δεξιό βημόθυρο, ενώ η αριστερή είσοδος είναι προγενέστερη και χρονολογείται στα 1600 μ.Χ.

Στα αξιοσημείωτα δημιουργήματα του Καθολικού συγκαταλέγεται και ο δεσποτικός θρόνος του 1617 μ.Χ.

Στη Μονή του Μεγάλου Μετεώρου υπάρχουν δύο **Παρεκκλήσια**. Του Αγίου Κωνσταντίνου και Ελένης και του Αγίου Προδρόμου.

Το Παρεκκλήσι του Αγίου Κωνσταντίνου και Ελένης κτίστηκε στα τέλη του 18ου αιώνα και συγκεκριμένα το έτος 1789. Βρίσκεται στη δυτική πλευρά του βράχου. Είναι ένας μικρός ναός, με τρούλο που στο σύνολό του προσπαθεί να αντιγράψει τον τρούλο του Καθολικού, ενώ εσωτερικά και εξωτερικά δεν έχει καμιά απολύτως διακόσμηση παρά μόνο το ξυλόγλυπτο τέμπλο.

Το παρεκκλήσι του Αγίου Προδρόμου. Βρίσκεται στο ανατολικό σημείο του βράχου και κτίστηκε στα τέλη του 15ου ή τις αρχές του 16ου αιώνα. Την τελική του μορφή πήρε το 18ο αιώνα. Σημαντική εικόνα είναι αυτή του Χριστού που βρίσκεται στο κέντρο του ναού. Αρχιτεκτονικά δεν παρουσιάζει ιδιαίτερο ενδιαφέρον. Αποτελείται από ένα χώρο, σχήματος ορθογωνίου και η κορυφή του σκεπάζεται από ένα χαμηλό θόλο.

Τα υπόλοιπα κτήρια της Μονής

Σημαντικό κτίσμα της Μονής αποτελεί η **Τράπεζα**. Είναι ένα μεγάλο ορθογώνιο κτήριο, βρίσκεται στην ανατολική πλευρά του βράχου. Κατασκευάστηκε το 1557, από τον ηγούμενο Συμεών. Η **Εστία ή το μαγειρείο**, είναι ένα απλό κτίσμα, τετρά-

γωνο και βρίσκεται δίπλα στην Τράπεζα. Σκεπάζεται με ένα τεράστιο θόλο, που στην κορυφή του έχει για καπνοδόχο κατασκευή που μοιάζει με μικρογραφία τρούλου. Εντυπωσιακός είναι ο **Πύργος για το Βριζόνι**, της κατασκευής για την ανάβαση των μοναχών στο βράχο και της μεταφοράς των υλικών, ενώ ενδιαφέρον παρουσιάζουν τα παλιά κελιά των μοναχών. Ερειπωμένο κτίσμα είναι αυτό του Νοσοκομείου που είχε κτιστεί το 1572.

Τα Κειμήλια της Μονής

Η συλλογή των κειμηλίων της Μονής είναι μία από τις σπουδαιότερες συλλογές έργων της εκκλησιαστικής τέχνης και ιστορίας. Η συλλογή εκτίθεται στην τράπεζα.

Αξιόλογα έργα είναι:

- ✓ Το μηνολόγιο του 16ου αιώνα.
- ✓ Ένας παλαιολόγειος επιτάφιος.
- ✓ Μία παλαιολόγεια εικόνα του Αρχάγγελου Μιχαήλ.
- ✓ Εικόνες του 16ου αιώνα με θέματα: Μυστικός Δείπνος, Ευαγγελισμός, Γέννηση.
- ✓ Εικόνες της Μαρίας της Παλαιολογίνας και της ψηλάφησης του Θωμά που χρονολογούνται το έτος 1372.
- ✓ Εικόνες του 14ου αιώνα, όπως αυτές του δίπτυχου Θεοτόκου και Χριστού, αλλά και της Βάπτισης.
- ✓ Χρυσοκέντητα καλύμματα, επιμάνικα, ράβδοι, περγαμηνές, κώδικες, άμφια, κ.ά.

ΜΟΝΗ ΤΟΥ ΒΑΡΛΑΑΜ

Είναι το δεύτερο μεγάλο μοναστήρι των Μετεώρων, κτισμένο σε βράχο 373 μέτρων απέναντι από τη Μονή του Μεγάλου Μετεώρου. Τα ενδιαφέροντα μνημεία αρχιτεκτονικής, οι σπάνιες τοιχογραφίες, τα άγια λείψανα που υπάρχουν στη Μονή και τα σπουδαία έργα εκκλησιαστικής τέχνης, κάνουν τη Μονή του Βαρλαάμ, ως ένα από τα πλέον αξιόλογα μοναστηριακά σύνολα της Ελλάδας. Ο πρώτος κτήτορας της Μονής ήταν ο **μοναχός Βαρλαάμ**, ο οποίος στα 1350 μ.Χ., έκτισε πάνω μερικά κελιά και ένα ναό στο όνομα των Τριών Ιεραρχών. Αναφέρεται ότι η ανάβαση πραγματοποιήθηκε με σκαλωσιές που στηρίχτηκαν πάνω σε δοκάρια στερεωμένα σε τρύπες του βράχου. Ήταν σύγχρονος του Αγίου Αθανασίου του Μετεωρίτη και ιστορικές πληροφορίες αναφέρουν, ότι τον βοήθησε να αντιμετωπίσει επίθεση ληστών. Μετά το θάνατό του, ο βράχος δεν κατοικήθηκε για μεγάλο χρονικό διάστημα, για να αρχίσει εκ νέου η αναβίωση της Μονής το 16ο αιώνα και συγκεκριμένα στα 1518 μ.Χ, από **τους αδελφούς μοναχούς Θεοφάνη και Νεκτάριο** οι Αψαράδες ή Αψαράτες από τα Ιωάννινα. Τα δύο αδέρφια κατάγονταν από την οικογένεια των Αψαράδων, η οποία ήταν γνωστή στην κοινωνία των Ιωαννίνων από το 12ο αιώνα. Επέλεξαν το μοναχικό βίο σε νεαρή ηλικία και έγιναν μοναχοί περί τα 1495 μ.Χ. Αρχικά και για δέκα περίπου

και Παχώμιος, κατορθώνουν να ανασυγκροτήσουν τη Μονή. Ανακαινίζουν την εκκλησία των Τριών Ιεραρχών, κτίζουν το Ναό του Ιωάννου του Προδρόμου, δημιουργούν κελλιά, καινούργια σκάλα, αποθήκες και άλλα κτήρια. Στα χρόνια που ακολουθούν, οι μοναχοί της Μονής αυξάνονται και φτάνουν τους 30. Για το λόγο αυτό, το 1542 ανήγειραν το Καθολικό των Αγίων Πάντων για να καλύπτει τις ανάγκες των μοναχών. Στις 17 Μαΐου του 1544, πέθανε ο Θεοφάνης και στις 7 Απριλίου 1550 ο Νεκτάριος. Μετά το θάνατό τους, το μοναστήρι δεν παρήκμασε. Αντίθετα και με τη συνδρομή κυρίως των ηγεμόνων της Βλαχίας, δημιουργήθηκαν όλες εκείνες οι υποδομές, ώστε να γνωρίσει οικονομική σταθερότητα. Έχει καταγραφεί, πως είχε οργανωθεί βιβλιογραφικό εργαστήριο, όπου εργαζόνταν ειδικευμένοι καλλι-

χρόνια, μόνασαν στο νησί της λίμνης των Ιωαννίνων, που την εποχή εκείνη ήταν τόπος προσέλευσης αναχωρητών από τη ζωή και ησυχαστών. Αργότερα, μετέβησαν στο Άγιον Όρος και μόνασαν στην Ι. Μονή του Διονυσίου, κοντά στον Πατριάρχη Νήφωνα. Ξαναγύρισαν στα Ιωάννινα, στο νησί της λίμνης και μεταβαίνουν τελικά στα Μετέωρα, όπου η Μονή του Μεγάλου Μετέωρου, τους παραχωρεί για ησυχαστήριο το Βράχο του Προδρόμου. Επτά ολόκληρα χρόνια έμειναν σε εκείνο το βράχο, για να μεταφερθούν τελικά στο βράχο του Βαρλαάμ, όπου πάνω στα παλιά χαλάσματα κτίζουν το καινούργιο μοναστήρι. Σε λίγα χρόνια και με τη συνδρομή των δύο υποτακτικών τους, που έφεραν τα ονόματα Βενέδικτος

γράφος και γραφείς, εργαστήριο χτυσοκεντητικής, ενώ δεν έλειπαν οι ελαιώνες, τα αμπέλια, οι κήποι, οι μύλοι και όλα εκείνα που καθιστούν ένα κοινόβιο συγκροτημένη κοινωνία. Το 1923 οι μοναχοί σκάλισαν στο βράχο 195 σκαλιά που μας οδηγούν σήμερα με ασφάλεια στην κορυφή του βράχου. Στη Μονή θα δούμε ακόμη την Τράπεζα (σήμερα και Μουσείο), το Νοσοκομείο, το μαγειρείο και το γηροκομείο.

Ένα άλλο κτίσμα που υπάρχει στη Μονή είναι το σκευοφυλάκιο-Μουσείο που έχει επισκευαστεί τα τελευταία χρόνια. Υπάρχουν 290 αξιόλογα χειρόγραφα, εκκλησιαστικά κειμήλια, μεταβυζαντινές φορητές εικόνες, χρυσοκέντητα άμφια και εντυπωσιακός είναι ο χρυσοκέ-

νητος επιτάφιος, σε πράσινο βελούδο, έργο του 1609. Αρκετά και σπάνια είναι και τα παλαιύτα της Μονής.

Τα σημαντικότερα κτήρια της Μονής είναι το Καθολικό των Αγίων Πάντων και η μικρή εκκλησία (Παρεκκλήσι) των Τριών Ιεραρχών.

Το Καθολικό των Αγίων Πάντων

Όπως προαναφέρθηκε, το 1542 μ.Χ. κτίστηκε το Καθολικό των Αγίων Πάντων, για να καλύψει κυρίως τις ανάγκες μοναχισμού του αυξανόμενου πληθυσμού της Μονής. Η πρόχειρη τοιχοδομία, που καταμαρτυρείται από αλάξυτες πέτρες, το παχύ κονίαμα αλλά κυρίως η προχειρότητα της κατασκευής των παραθύρων και των πορτών, επιβεβαιώνει την ιστορική πληροφορία, ότι η κατασκευή της Μονής πραγματοποιήθηκε από τους κτήτορες της και όχι από εξειδικευμένους εργάτες. Το Καθολικό των Αγίων Πάντων είναι ένας ναός αθωνικού τύπου, δηλαδή ένας σταυροειδής ναός με τρούλο, στα πλάγια φέρει κόγχες και στα δυτικά το νάρθηκα. Το 1857 προστέθηκε εξωνάρθηκας με καμάρα, ο οποίος καταστράφηκε το 1930 και δημιουργήθηκε στη θέση του, ένα τετράγωνο κτίσμα και πάνω σε αυτό ξενώνας. Η πρώτη τοιχογράφηση και διακόσμηση άρχισε στις 23 Ιουνίου και τελείωσε στις 17 Οκτωβρίου του 1566. Ζωγράφοι ήταν ο ιερέας Γεώργιος με τον αδελφό του Φράγγο Κονταρή από τη Θήβα. Πριν από την τοιχογράφηση αυτή, υπήρχαν τοιχογραφίες χωρίς, όμως, να είναι γνωστός ο ζωγράφος που τις δημιούργησε. Από την τεχνολογία, υπάρχουν βέβαιες ενδείξεις ότι δημιουργήθηκαν το 1548 από τον **Θηβαίο Φράγγο Κατελάνο**. Από επιγραφές που βρίσκονται διάσπαρτες στους τοίχους του ναού, λαμβάνουμε χρήσιμες

πληροφορίες σχετικά με τις επιζωγραφήσεις του και τις τοιχογραφίες. Έτσι, είναι σίγουρο ότι το 1780, πραγματοποιείται η πρώτη επιζωγράφηση, ενώ οι τοιχογραφίες του ναού ανακαινίστηκαν με έξοδα του **επισκόπου Σταγών Παρθενίου** το 1780 και το 1782. Οι τοιχογραφίες παρουσιάζουν ιδιαίτερο ενδιαφέρον, καθώς απεικονίζουν εκτός από εικόνες του Ιησού Χριστού, της Παναγίας και των Αγίων, τον Άγιο Σισώη με το σκελετό του Μεγάλου Αλεξάνδρου. Υπάρχει μία απόλυτη παράσταση της Δευτέρας Παρουσίας, ενώ αξιοσημείωτη είναι και η σπάνια προσέγγιση της Κοίμησης της Θεοτόκου με θέμα τη φτερωτή ψυχή της Μητέρας του Χριστού. Το Τέμπλο του κυρίως ναού είναι ξυλόγλυπτο και επιχρυσωμένο με παραστάσεις από το φυσικό και ζωικό βασίλειο.

Εκτός, όμως, από τις σπουδαίες τοιχογραφίες ενδιαφέρον παρουσιάζουν το επιχρυσωμένο ξυλόγλυπτο τέμπλο, οι δεσποτικές εικόνες του Χριστού και της Παναγίας, ο δεσποτικός θρόνος και η δίφυλλη ξυλόγλυπτη πόρτα της εισόδου του Νάρθηκα. Ο Ηγουμενικός Θρόνος και τα δύο αναλόγια που είναι στολισμένα με ψηφίδες και έχουν επάνω διάφορα σχέδια από μάρμαρο και ελεφαντοστού, κατασκευάστηκαν επί **επισκόπου Σταγών Παϊσίου** (1784-1808μ.Χ.) και ηγούμενου της Μονής Ανατολίου, όπως φαίνεται από επιγραφή που υπάρχει στο ένα αναλόγιο. Υπάρχουν ακόμη οι τάφοι των κτητόρων Νεκταρίου και Θεοφάνη.

Το Παρεκκλήσι των Τριών Ιεραρχών

Το παρεκκλήσι των Τριών Ιεραρχών βρίσκεται στο βορειοδυτικό άκρο του βράχου. Κτίστηκε στο 1627. Είναι μία μικρή εκκλησία, με έναν εσωτερικό χώρο και δια-

τηρεί τοιχογραφίες σε άριστη κατάσταση. Αγιογράφος του παρεκκλησίου, λογίζεται ο **Καλαμπακιώτης Ιερέας Ιωάννης**, ο οποίος το 1637 ολοκλήρωσε την αγιογράφηση του. Και εδώ, οι πληροφορίες σχετικά με την οικοδόμηση και τη συντήρηση λαμβάνονται από ημερομηνίες γραμμένες ή σκαλισμένες στους τοίχους. Η τελευταία ανακαίνιση του ναΐσκου πραγματοποιήθηκε το 1627. Στη θέση του παρεκκλησίου, αρχικά, είχε κτιστεί ο πρώτος ναός της Μονής του Βαρλαάμ κατά το 14ο αιώνα. Αργότερα, οι αδελφοί Νεκτάριος και Θεοφάνης, όταν ανέβηκαν στο βράχο, βρήκαν τα υπολείμματα του ναού. Η σκέψη τους ήταν να ανεγείρουν μεγάλο ναό στη θέση εκείνη, αλλά λόγω της διαταγής της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας που υπήρχε εκείνη την εποχή και αφορούσε την κατεδάφιση όλων των νέων χριστιανικών εκκλησιών και φοβούμενοι, έκτισαν ένα μικρό ναό, που αποτέλεσε και το πρώτο καθολικό της Μονής. Η διακόσμησή του, αποτελεί ένα ολοκληρωμένο μουσειακό σύνολο αγιογραφίας. Ο ζωγράφος-αγιογράφος Ιωάννης, ονομαστός και επιδέξιος καλλιτέχνης στην εποχή εκείνη και τα παιδιά του, διακοσμούν με θαυμαστά έργα το ναό. Ξεχωρίζουν η κοίμηση του οσίου Εφραίμ, η κοίμηση του Ιωάννη του Χρυσοστόμου, ενώ θαυμάσιες είναι και οι ολόσωμες εικόνες Αγίων και οι απεικονίσεις από σκηνές του Δωδεκάορθου. Τέλος, ο ναός είναι αγιογραφημένος με 24 σκηνές του Ακάθιστου Ύμνου.

Στο βράχο της Μονής του Βαρλαάμ, υπάρχουν και άλλα κτήρια, βοηθητικά για να καλύπτουν τις ανάγκες των μοναχών αλλά και των επισκεπτών. Σήμερα βρίσκεται κανείς την **Τράπεζα** που είναι ουσιαστικά χώρος εκθέσεως των κειμηλίων της Μονής, την **Εστία**, ένα πλήρες οργανωμέ-

νο μαγειρείο με καπνοδόχο που θυμίζει μάλλον τρούλο εκκλησίας, το **Νοσοκομείο**, πιστή αντιγραφή του νοσοκομείου της Μονής του Μεγάλου Μετεώρου και **βοηθητικούς χώρους, αποθήκες**, ενώ επιβλητικός είναι ο **Πύργος** με το βριζόνι, ο οποίος κατασκευάστηκε το 1536 και χρησιμοποιείται ακόμα και σήμερα για τη μεταφορά των βαριών αποσκευών.

Κειμήλια

Στη Μονή φυλάσσονται σπουδαία κειμήλια, ανεκτίμητης αξίας, όπως χειρόγραφα, κεντήματα, εικόνες, ξυλόγλυπτα, άμφια και λοιπά εκκλησιαστικά αντικείμενα. Ξεχωρίζουν: Ο επιτάφιος που κατασκευάστηκε το 1609, ο δεσποτικός θρόνος με κοσμήματα από σιντέφι, το ευαγγέλιο του αυτοκράτορα Κωνσταντίνου του Πορφυρογέννητου και η εικόνα της Θεοτόκου βρεφοκρατούσας (έργο του ζωγράφου Εμμανουήλ Τζάνε -1668).

ΜΟΝΗ ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΣΤΕΦΑΝΟΥ

Το μοναστήρι είναι κτισμένο στο νότιο άκρο των βράχων των Μετεώρων και καταλαμβάνει έκταση 7.500 τ. μέτρα. Είναι ακριβώς πάνω από την Καλαμπάκα δίπλα από το λόφο Κουκουλά.

Ο βράχος είναι ευκολοδιάβατος, χάρη και σε μία γέφυρα οκτώ μέτρων και φαίνεται ότι κατοικήθηκε από μοναχούς αρκετά πιο νωρίς από τους υπόλοιπους βράχους. Ιστορικοί βεβαιώνουν πως το έτος 1192 μ.Χ., ο βράχος φιλοξένησε, όπως άλλωστε προκύπτει και από μία μικρή επιγραφή στην είσοδο της Μονής, τον **μοναχό Ιερεμία**. Ωστόσο, πρώτος κτήτορας της Μονής είναι ο **Αρχιμανδρίτης όσιος Αντώνιος** του οποίου η δράση προσδιορίζεται στα τέλη του 14ου και στις αρχές του 15ου αιώνα. Καταγόταν από την παλιά και ονομαστή

οικογένεια των Καντακουζηνών. Δε θα πρέπει να παραλείψουμε να αναφέρουμε, πως σύμφωνα πάντα με την ιστορική έρευνα, ότι μητέρα του ήταν η Μαρία, κόρη του αυτοκράτορα Ιωάννη Κτ΄ Καντακουζηνού και πατέρας του ο Σέρβος Δεσπότης της Ηπείρου Νικηφόρος ο Β΄.

Δεύτερος κτήτορας ήταν ο **Ιερομόναχος όσιος Φιλόθεος** από το χωριό Σθλάταινα ή Σκλάταινα (σημερινό χωριό Ρίζωμα, του Δήμου Παραληθαίων), στα μέσα του 16ου αιώνα. Στα 1545, ο όσιος Φιλόθεος ανακαίνισε ή για άλλους ιστορικούς ξαναέκτισε το μικρό Ναό του Αγίου Στεφάνου. Την ίδια χρονιά ο Πατριάρχης Ιερεμίας ο Α΄, ορίζει τη Μονή ως Πατριαρχική και έτσι ανεξαρτητοποιείται από την επισκοπή των Σταγών. Το Προνόμιο αυτό, δίνει αίγλη στη Μονή και διατηρείται μέχρι και το έτος 1743. Το 17ο αιώνα, σε χειρόγραφο, παρατηρείται ότι η Μονή μνημονεύεται ως Μονή του Αγίου Στεφάνου και Χαράλαμπος, κάτι που αποδεικνύει πως η Μονή είχε ορίσει ως προστάτη της και τον Άγιο Χαράλαμπο. Τους δύο επόμενους αιώνες κτίζονται διάφορα κτήρια, βοηθητικοί χώροι και το 1798, ανεγείρεται το καθολικό του Αγίου Χαράλαμπος.

Το 1888 η Μονή είχε 31 μοναχούς, ενώ το 1960 είχε ερημώσει.

Από το 1961, η Μονή μετατράπηκε σε γυναικείο μοναστήρι και σήμερα βρίσκεται σε ανθηρή κατάσταση. Οι μοναχές σε ιδιαίτερα αντίξοες συνθήκες, οργάνωσαν τη Μονή και τη βελτίωσαν οικοδομικά. Τηρούν το κοινοβιακό σύστημα και το διατεταγμένο Ορθόδοξο μοναχικό Τυπικό.

Τα τελευταία χρόνια ο ναός αγιογραφείται από τον αγιογράφο Βλάσιο Τσοτσώνη, ακολουθώντας τα πρότυπα των άλλων Αγιομετεωρίτικων καθολικών και των παραδόσεων.

Το Καθολικό του Αγίου Χαραλάμπους

Αναφέρεται ως το νεότερο καθολικό των Μετεώρων. Κτίστηκε επί ηγουμένου Αμβροσίου. Είναι ένας μεγάλος τετρακίονιος σταυροειδής ναός που το συνολικό μήκος του ξεπερνά τα 20 μέτρα. Χαρακτηριστικό του ναού είναι οι 3 ραδινοί και ψηλόλιγνοι τρούλοι. Είναι λιθόκτιστος με πέτρες που καταλαβαίνει κανείς πως έχουν πελεκηθεί με επιδεξιότητα. Πολλά παράθυρα, επιτρέπουν στο ναό να είναι ιδιαίτερα φωτεινός και να τονίζονται οι λιτές τοιχογραφίες και αγιογραφίες του. Θαυμαστά έργα του ναού αποτελούν τα προσκυνητάρια, το κιβώτιο της Αγίας Τραπέζης και το τέμπλο που χρονολογείται γύρω στα 1900 μ.Χ. Το 1857, ο Καλαμπακιώτης ηγούμενος Κωνσταντίνος ανήγειρε την Τράπεζα του ναού.

Η κάρα του Αγίου Χαραλάμπους φυλάσσεται στο μοναστήρι από το 1398, όταν τη δώρισε ο ηγεμόνας της Βλαχίας Βλατισλάβος.

Ο Ναός του Αγίου Στεφάνου

Ο ναός είναι ξυλόστεγη μονόκλιτη Βασιλική με εσωνάρθηκα που χωρίζεται από τον κυρίως ναό με τρίβηλο άνοιγμα.

Ο ναός αγιογραφήθηκε στα 1545 επί ηγουμένου Μητροφάνη. Ο όσιος Φιλόθεος έκτισε κελλιά για τους μοναχούς, εφοδίασε το μοναστήρι με εκκλησιαστικά σκεύη και χειρόγραφα και επέβαλε τον κοινοβιακό τρόπο ζωής στο μοναστήρι. Στο νάρθηκα αριστερά και δεξιά από την είσοδο εικονίζονται με θεϊκή γαλήνη οι όσιοι κτήτορες της Μονής, Ιερομόναχοι Αντώνιος και Φιλόθεος, με τιμητική φρουρά στο πλάι τους τον Γαβριήλ και Μιχαήλ. Υπάρχει η απεικόνιση των 24 οίκων των Χαιρετισμών της Θεοτόκου. Πάνω από την είσοδο υπάρχει μία επιγραφή που

μας πληροφορεί για την τοιχογράφηση του ναού χωρίς να μας δίνει χρονολογία. Σύμφωνα με την επιγραφή αυτή ο Ναός του Αγίου Στεφάνου ζωγραφίστηκε με τη συνδρομή του ηγουμένου Μητροφάνη και του μοναχού Γρηγορίου και **ότι ζωγράφος ήταν ο ιερέας Νικόλαος και Καστρήσιος** από την πόλη των Σταγών.

Στο Ιερό υπάρχει η Πλατυτέρα των Ουρανών στην κόγχη ως προστάτιδα των Χριστιανών και του κόσμου όλου, η Θεία Μετάληψη, οι μορφές μεγάλων Ιεραρχών. Οι τοιχογραφίες είναι καλά καθαρισμένες και συντηρημένες σήμερα, όπως και στα άλλα κτίσματα της Μονής.

Αξιοσημείωτα έργο αποτελεί το ξυλόγλυπτο τέμπλο που χρονολογείται στα μέσα του 17ου αιώνα. Ειδικότερα, αναγράφεται ότι τελείωσε το 1814 από Μετσοβίτες τεχνίτες.

Περιλαμβάνει θέματα από το φυτικό και ζωικό βασίλειο, συνθέσεις που αναφέρονται στο Μυστικό Δείπνο, τον Άγιο Δημήτριο, τον Πρωτομάρτυρα Στέφανο, τον Άγιο Γεώργιο.

Στον Εξωνάρθηκα εξωτερικά υπάρχουν 3 επιγραφές. Η πρώτη δεξιά αναφέρεται στην ανέγερση από τον Παΐσιο, επίσκοπο Σταγών. Η δεύτερη αναφέρεται σε μία προσευχή του επισκόπου Σταγών. Η τρίτη αναφέρεται στην ίδρυση του ναού και κάνει λόγο για τους πρωτεργάτες του έργου. Στο κέντρο του ναού εικονίζεται ο δικέφαλος αετός, σκαλισμένος μέσα σε κύκλο, αιώνιο σύμβολο της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας.

Λοιποί χώροι

Η τράπεζα, είναι ένα μικρό κτίσμα και καλύπτεται από δύο χαμηλούς θόλους.

Η Εστία, καλύπτεται με ένα θόλο στη μέση του οποίου κατασκευάστηκε μία οπή, ως δίοδος για την έξοδο του καπνού, ενώ στην υπόλοιπη αυλή απλώνονται **τα κελλιά των μοναχών, η αίθουσα υποδοχής και αποθήκες**.

Κειμήλια

Στην Τράπεζα και σε συγκεκριμένο χώρο, εκτίθενται κυρίως εικόνες της μεταβυζαντινής περιόδου. Η αποκαθήλωση του ζωγράφου Εμμανουήλ Τζάντε, ένα τρίπτυχο με δέηση, η Παναγία η γλυκοφιλούσα, είναι ορισμένες από τις εικόνες με απaráμιλλη ομορφιά και ανεκτίμητη αξία. Εκτός από τα άμφια βυζαντινής εποχής, υπάρχει και ένα Ευαγγέλιο του 12ου αιώνα.

Το 1991, έγινε αναπαλαίωση της Μονής και η αναδιοργάνωση του νέου Σκευοφυλακίου για τη διάσωση και ανάδειξη του μνημειακού πλούτου.

Η μελέτη και η κατασκευή του νέου Σκευοφυλακίου έγινε υπό την επίβλεψη του αρχιτέκτονα Σωτηρίου Τζήμα.

Στο Σκευοφυλάκιο υπάρχει ένας τεράστιος μνημειακός θησαυρός.

Υπάρχουν σπουδαιότατα παλαιύπυτα τα οποία είναι τα έργα του Αριστοτέλη, τυπωμένα το 1498. Εκεί φυλάσσονται τα λεξικά του Σουΐδα και το λεξικό του Βαρίνου Φαβορίνου από το 14ο αιώνα.

Η καταγραφή των παλαιτύπων έγινε από τις μοναχές. Καταγράφηκαν και συνηρήθηκαν συνολικά 852 παλαιύπυτα και κατανεμήθηκαν σε κατηγορίες: Θεολογικά, φιλολογικά, λογοτεχνικά, ιστορικά, φιλοσοφικά, νομικά και σε πολλές επιμέρους κατηγορίες.

Στο Σκευοφυλάκιο διατηρούνται σε πολύ καλή κατάσταση ιερατικά άμφια, επιτραχήλια, επιγονάτια και ένας χρυσοκέντητος επιτάφιος του έτους 1857.

Υπάρχουν ακόμη λειτουργικά σκεύη, Άγια Ποτήρια, Άγια Αρτοφόρια, Άγιες Λόγχες και Λαβίδες, βοηθητικά σκεύη της Θείας Λειτουργίας, ζώνες και πόρπες ιερατικές και κάποιες λαϊκής τέχνης.

Χειρόγραφοι κώδικες, Ευαγγέλια, Σταυροί, Επισκοπικός Θρόνος 17ου αιώνα, Αναλόγιο 17ου αιώνα, Σεντούκια 17ου αιώνα.

Υπάρχουν ακόμη 154 χειρόγραφοι κώδικες και ανάμεσά τους 4 περγαμηνές από τον 11ο έως το 19ο αιώνα.

Προσφορά της Μονής

Σημαντική είναι και η προσφορά της Μονής του Αγίου Στεφάνου στα γράμματα, τις τέχνες και στον αγώνα για την απελευθέρωση του Έθνους. Έκτισε την Κωνσταντίο Δημ. Σχολή Καλαμπάκας και έδωσε μεγάλα χρηματικά ποσά για την ανέγερση σχολείων στα Τρίκαλα.

Από το 1971, άρχισε να λειτουργεί Δημοτικό Σχολείο-Οικοτροφείο Θηλέων με 18 μαθήτριες. Η προσφορά της **Μονής** με τη φροντίδα της δασκάλας μοναχής **Θεογνώστης Αμπελακιώτη** και της δασκάλας **μοναχής Θεοστράτης**, καθώς επίσης και των άλλων αδελφών μοναχών του γυναικείου μοναστηριού υπήρξε σημαντική.

Οι μαθήτριες ήταν κατά το πλείστον ορφανές, παιδιά φτωχών και πολύτεκνων οικογενειών. Λειτουργήσε μέχρι το 1977 και φοίτησαν σε αυτό περίπου 40 μαθήτριες. Οι μοναχές πέρα από τα μοναχικά και πνευματικά καθήκοντά τους, θεώρησαν και θεωρούν αναγκαίο να εργαστούν και για την κοινωνία. Έτσι, διατελούν σπουδαίο κοινωνικό έργο, προσφέροντας σε ορφανά του Νομού Τρικάλων στέγη, τροφή, μόρφωση, και περίθαλψη.

Με προσωπική εργασία, οι αδελφές της Μονής φρόντισαν και συνεχίζουν να

φροντίζουν για τη διάσωση, συντήρηση και αποκατάσταση των αντικειμένων και κειμηλίων που υπάρχουν στο μοναστήρι. Ιδιαίτερο ζήλο και επιμέλεια επιδεικνύουν στην καλλιέργεια της Βυζαντινής μουσικής και στη συνέχιση της εκκλησιαστικής βυζαντινής παράδοσης. Λειτουργούν: εργαστήριο αγιογραφίας, καλλιγραφίας, διακοσμητικής, χειρογράφων, χτυσοκεντητικής, ραπτικής, παρασκευής θυμιάματος, κεριού και διάφορων εργοχείρων.

ΜΟΝΗ ΤΗΣ ΑΓΙΑΣ ΤΡΙΑΔΑΣ

Βορειοδυτικά της Μονής Αγίου Στεφάνου είναι κτισμένη η Μονή της «Αγίας Τριάδας». Είναι κτισμένη σ' ένα δυσπρόσιτο βράχο, το πλάτωμα του οποίου καταλαμβάνει έκταση 5-6 στρεμμάτων. Η ανάβαση παλαιότερα στη Μονή γινόταν με δίχτυ και ανεμόσκαλες. Το 1925, όμως, δημιουργήθηκε ένα δύσκολο μεν μονοπάτι, αλλά απολύτως αναγκαίο, έτσι ώστε ο επισκέπτης να καταλήγει σε μία πρόσβαση με 140 σκαλοπάτια και να οδηγείται με ασφάλεια στην κορυφή του βράχου. Για τη μεταφορά των υλικών και των εφοδίων στη Μονή, το 1970 κατασκευάστηκε και ένας εναέριος μεταφορέας (Βριζόνι). Από το 1942 μέχρι το 1961, το μοναστήρι έμεινε έρημο με αποτέλεσμα να χαθούν πολλά από τα κειμήλια, τις εικόνες και τα χειρόγραφα του. Το 1972 το μοναστήρι ανακαινίστηκε.

Το μοναστήρι σύμφωνα με τους ιστορικούς ιδρύθηκε από τον **μοναχό Δομέτιο**. Δεν υπάρχουν, όμως, συγκεκριμένες πληροφορίες που να πιστοποιούν αυτή την άποψη και αυτή βασίζεται κυρίως στην παράδοση και στον προφορικό λόγο. Είναι, όμως, βέβαιο ότι οι πρώτοι ερημίτες έκτισαν τα ασκηταρεία τους στις αρχές του 14ου αιώνα. Στις αρχές του 5ου αιώνα στα απομεινάρια κελιών, κτίστηκε η Μονή, η

οποία για άλλους χρονολογείται το έτος 1438 μ.Χ, ενώ για άλλους αρκετά χρόνια αργότερα. Λέγεται ότι για το κτίσιμο της Μονής χρειάστηκαν πάνω από 70 χρόνια! Στον εξωτερικό τοίχο του ναού, υπάρχει μία εντοιχισμένη επιγραφή, στην οποία αναγράφεται το έτος 1476. Για την ημερομηνία αυτή, οι ειδικοί εκφέρουν δύο απόψεις, λέγοντας πως είτε δηλώνει τον ακριβή χρόνο ανέγερσης του ναού είτε προσδιορίζει την χρονιά που οργανώθηκε ο μοναχικός βίος στη Μονή της Αγίας Τριάδας.

Το μοναστήρι έχει δύο ναούς, το καθολικό και το παρεκκλήσι του Προδρόμου. Από τα υπόλοιπα κτίσματα, ενδιαφέρον παρουσιάζουν, ο πύργος για το βριζόνι, τα κελλιά και οι δεξαμενές. Υπάρχουν ακόμη βοηθητικοί χώροι, τράπεζα και εστία.

Η Μονή της Αγίας Τριάδας κατοικείται από μοναχούς και ανήκει στη μητρόπολη Σταγών και Μετεώρων με έδρα την Καλαμπάκα.

Το παρεκκλήσι του Προδρόμου

Ο μικρός αυτός ναός, κτίστηκε και αγιογραφήθηκε από τους μοναχούς Δαμασκηνό, Ιωνά και Παρθένιο το 1682. Ολόκληρος ο ναός είναι λαξευμένος σε βράχο, είναι κυκλικός με θόλο και το μεγαλύτερο μήκος του δεν ξεπερνά τα 4,50 μέτρα. Εσωτερικά, οι τοίχοι καλύπτονται εξ ολοκλήρου από τοιχογραφίες και αγιογραφίες, που χρονολογούνται κατά το 17ο αιώνα. Θεωρείται πως η εσοχή στο βράχο που είναι λαξευμένο το Παρεκκλήσι να ήταν ησυχαστήριο πρώτων ασκητών.

Το Καθολικό της Μονής

Ανάλογα με τα Καθολικά των άλλων Μονών, το Καθολικό της Μονής της Αγίας Τριάδας είναι μικρό. Αποτελείται από τον

κυρίως ναό, το νάρθηκα και το σκευοφυλάκιο. Ο ναός είναι δικίονος, σταυροειδής με τρούλο. Στο μεγαλύτερο μέρος του θυμίζει το Καθολικό της Μονής του Μεγάλου Μετεώρου, αλλά εδώ έχουμε μικρότερες καμάρες και στο εσωτερικό δεν υπάρχει σαφής κλιμάκωση και διάρθρωση των χώρων. Εντυπωσιακός είναι ο πολυγωνικός τρούλος, που περιβάλλεται από μία οδοντωτή ταινία από πλίνθους, ενώ τα παράθυρά του καλύπτονται περιμετρικά από πλίνθινα τόξα. Το ίδιο και η στέγη, της οποίας οι άκρες έχουν κυματοειδή μορφή. Εσωτερικά οι τοίχοι είναι κατάγραφοι και οι αγιογραφίες προδίδουν με ακρίβεια τη χρονολογία της γέννησής τους. Μία επιγραφή στην είσοδο του ναού μας πληροφορεί ότι ο νάρθηκας κτίστηκε το 1689 και τοιχογραφήθηκε τρία χρόνια αργότερα, το 1692, ενώ μία δεύτερη επιγραφή στον ίδιο ακριβώς σημείο μας αποκαλύπτει ότι η ολοκλήρωση της τοιχογράφησης έγινε το 1741, από τους ζωγράφους Αντώνιο (Ιερέας) και τον αδελφό του Νικόλαο. Την εποχή εκείνη μητροπολίτης Σταγών ήταν ο Θεοφάνης, ενώ ηγούμενος της Μονής ο Παρθένιος.

Από την επεξεργασία των επιγραφών, οι ιστορικοί κατέληξαν στο συμπέρασμα, ότι ο κυρίως ναός κατασκευάστηκε το 1476, ο νάρθηκας όπως προαναφέρθηκε το 1689, ενώ το σκευοφυλάκιο το 1689. Την εποχή εκείνη η Μονή γνώρισε και τη μεγαλύτερη άνθισή της.

Μία ανορθόγραφη επιγραφή "ΔΙΑ ΧΕΙΡΟΣ ΝΙΚΟΔΙΜΟΥ ΜΟΝΑΧΟΥ ΚΑΙ ΠΤΟΧΟΥ ΡΑΚΕΝΔΙΤΟΥ" που υπάρχει στο Καθολικό, δημιουργεί σύγχυση, σχετικά με τον κατασκευαστή του Καθολικού, αλλά η επιστημονική έρευνα απέδειξε ότι τα γράμματα είναι μεταγενέστερα του 15ου αιώνα. Έτσι, θεωρείται πως το πιο πιθανό

να είναι ο Νικόδημος ο δημιουργός του παρεκκλησίου του Προδρόμου. Εξάλλου, σύμφωνα με αναφορές περιηγητών και ιστορικών η επιγραφή αυτή υπήρχε τουλάχιστον το 1957 στο παρεκκλήσι του Προδρόμου. Για κάποιο λόγο που δεν έχει αναφερθεί μέχρι σήμερα, μεταφέρθηκε η επιγραφή στο Καθολικό.

Κειμήλια

Δυστυχώς, το αναφερόμενο πλούσιο σκευοφυλάκιο της Μονής έχει λεηλατηθεί και η βιβλιοθήκη της Μονής παράλο που το μοναστήρι ήταν το πλέον δυσπρόσιτο πυρπολήθηκε στα χρόνια της κατοχής από τους Γερμανούς και Ιταλούς. Κατά την περίοδο της ερήμωσης του μοναστηριού (1942-1961) χάθηκαν πολλά από τα κειμήλια, τις εικόνες και τα χειρόγραφα του.

Από το 1942 μέχρι το 1961, το μοναστήρι έμεινε έρημο με αποτέλεσμα να χαθούν πολλά από τα κειμήλια, τις εικόνες και τα χειρόγραφα του. Οι 26 εικόνες που σώθηκαν μεταφέρθηκαν στη Μονή Βαρλαάμ.

Το 1909, ο Βυζαντινολόγος Ν. Βέης ανακάλυψε 47 σπάνια χειρόγραφα σε μία μικρή κρύπτη, που μαζί με τα χειρόγραφα των Μονών Ρουσάνου και Αναπαυσά φυλάσσονται στο σκευοφυλάκιο της Μονής Αγίου Στεφάνου από το 1953.

Στο τέμπλο υπάρχουν πολλές παλιές εικόνες. Ενδιαφέρον παρουσιάζει η εικόνα της Παναγιάς που έγινε το 1718 μ.Χ. και η εικόνα του Χριστού που έγινε το 1662 μ.Χ.

Στον εσωνάρθηκα υπάρχουν τοιχογραφίες που έγιναν το 1692 επί μητροπολίτη Σταγών Αρσενίου και ηγουμένου της Μονής Ιωνά.

Τέλος, αξιόλογη είναι η λαογραφική συλλογή της Μονής.

Λοιποί χώροι

Οι βοηθητικοί χώροι δεν παρουσιάζουν ιδιαίτερο ενδιαφέρον. Υπάρχει η τράπεζα, η αίθουσα υποδοχής των πιστών, κελλιά, αποθήκες και δεξαμενές.

ΜΟΝΗ ΤΟΥ ΡΟΥΣΑΝΟΥ Ή ΑΡΣΑΝΟΥ

Νοτιοανατολικά του Μεγάλου Μετεώρου και ανάμεσα στις Μονές Βαρλαάμ και Αγία Τριάδα βρίσκεται η Μονή Ρουσάνου. Είναι κτισμένη πάνω σε ένα απομονωμένο κατακόρυφο βράχο. Όλη η Μονή είναι ένα τριώροφο κτίσμα, που φαίνεται να ισορροπεί πάνω στο στένωμα του βράχου και να αποτελεί προέκτασή του.

Η ανάβαση στο μοναστήρι μέχρι το 1897 γινόταν με ανεμόσκαλες. Αργότερα δημιουργήθηκαν δύο ξύλινες γέφυρες για να εξυπηρετούν τους μοναχούς και τους επισκέπτες. Σήμερα, η ανάβαση καθίσταται ασφαλής, καθ'όσον το 1930 με δωρεά της **Καστρακινής Κας Δάφνης Μπούκα** κτίστηκαν σκαλοπάτια και οι γέφυρες ανακατασκευάστηκαν με τσιμέντο. Για την ονομασία της Μονής δεν υπάρχουν εξακριβωμένα στοιχεία. Πιθανότατα η επωνυμία να οφείλεται στον πρώτο κτήτορα του αρχικού ναού, που εικάζεται ότι κτίστηκε το 14ο ή το 15ο αιώνα ή τον πρώτο ασκητή. Είναι, όμως, δίκαιο να αναφέρουμε, ότι σύμφωνα με την ιστορική παράδοση, η Μονή κατοικήθηκε το 1388 μ.Χ. από τους **Ιερομόναχους Νικόδημο και Βενέδικτο**. Κατά τη διάρκεια της Τουρκοκρατίας, έλληνες κυρίως από τις περιοχές της Καλαμπάκας, των Τρικάλων και της Καρδίτσας, εκμεταλλευόμενοι τη θέση του μοναστηριού βρήκαν καταφύγιο από τους διωγμούς των Τούρκων. Ακολούθησε μία εκτεταμένη περίοδος παρακμής για τη Μονή, για να φτάσουμε στο 16ο αιώνα.

Την εποχή εκείνη η εκκλησία της Μονής ήταν αφιερωμένη στη Μεταμόρφωση του Σωτήρος. **Τα αδέρφια Μάξιμος και Ιωασάφ** από τα Γιάννενα, ανακαινίζουν την εκκλησία, ξανακτίζουν το μοναστήρι, οργανώνουν το κοινόβιο και ουσιαστικά αποτελούν τους πρώτους αναγνωρίσιμους ιστορικά κτήτορες της Μονής. Από τη διαθήκη των δύο αδελφών, μαθαίνουμε ότι η ανακαίνιση και η ανοικοδόμηση της Μονής πραγματοποιήθηκε το έτος 1545, αφού έλαβαν τη συγκατάθεση του Μητροπολίτη Λαρίσης Βησσαρίωνα και του ηγουμένου της Μονής του Μεγάλου Μετεώρου. Ίδρυσαν αποθήκες, κελλιά βοηθητικούς χώρους για τους μοναχούς και ξενώνες για τους επισκέπτες.

Στα μέσα της δεκαετίας του 1980, έγιναν σημαντικές προσπάθειες ανακαίνισης και αναστήλωσης της Μονής με την επίβλεψη της 7ης Εφορείας Βυζαντινών Αρχαιοτήτων. **Σήμερα λειτουργεί ως γυναικείο μοναστήρι.**

Ο ναός είναι αφιερωμένος στη Μεταμόρφωση του Σωτήρος και μαζί του και η μνήμη της Αγίας Βαρβάρας στις 4 Δεκεμβρίου.

Η σημερινή αδελφότητα της Μονής τηρεί το κοινοβιακό σύστημα και το διατεταγμένο Ορθόδοξο μοναχικό Τυπικό.

Το τριώροφο οικοδόμημα και το Καθολικό

Ολόκληρο η Μονή είναι ένα συνεχές οικοδόμημα. Το κτηριακό συγκρότημα έχει σχήμα μακρόστενο και αποτελείται από δύο τμήματα, άνισα διαρρυθμισμένα. Αρχικά και μετά την είσοδο, υπάρχουν βοηθητικοί χώροι υποδοχής, το Καθολικό, ενώ στο βάθος υπάρχει το ισόγειο και οι όροφοι με τα κελλιά, το αρχονταρίκι και τις αποθήκες. Η κτίση της Μονής

παρουσιάζει κενά και αρκετές ατέλειες και ελλείψεις. Οι πέτρες, οι πωρόλιθοι και τα τούβλα που χρησιμοποιήθηκαν για την κατασκευή της, δε σχηματίζουν συνεχείς και σωστές στρώσεις. Ακόμα και ο απλός περιηγητής καταλαβαίνει ότι το οικοδόμημα δημιουργήθηκε από ανειδίκευτους μοναχούς και τεχνίτες. Το **Καθολικό της Μονής** ανήκει στην κατηγορία αθωνικών ναών. Είναι δηλαδή εκκλησία δικίονη σταυροειδής με ψηλό τρούλο, με θολοσκέπαστο νάρθηκα και επίπεδο ξυλόγλυπτο τέμπλο. Ο τρούλος είναι πολυγωνικός και είναι το σημείο που ξεχωρίζει από το υπόλοιπο οικοδόμημα, ώστε να δείχνει ότι πρόκειται για μοναστήρι. Τα παράθυρά του καλύπτονται από τόξα, ενώ στις ακμές του φέρει κτιστούς μικρούς κίονες. Και στη Μονή αυτή, πολλές πληροφορίες έρχονται από επιγραφές που βρίσκονται στους τοίχους. Έτσι, διαπιστώνουμε ότι η τοιχογράφηση έγινε από τον **ηγούμενο Αρσένιο** και όχι από τους κτήτορες της Μονής το 1560. Οι ζωγράφοι και οι αγιογράφοι της Μονής δεν είναι γνωστοί. Η ιστορική μελέτη τους κατατάσσει στην Κρητική Σχολή.

Αξιόλογες τοιχογραφίες είναι η παράσταση της Δευτέρας Παρουσίας, οι τρεις άγγελοι με το ζυγό της Δικαιοσύνης, η ετοιμασία του θρόνου, οι εικόνες των Αποστόλων και οι ομάδες των δικαίων και των αμαρτωλών. Πολύτιμες αγιογραφίες είναι αυτές των Αγίων Δημητρίου, Νέστορα, Θεοδώρου, Ιγνατίου, Αποστόλου, Ιακώβου και στο θόλο η μορφή του Παντοκράτορα. Επίσης, επιβλητική είναι η τοιχογραφία της Κοίμησης της Θεοτόκου και οι σκηνές από τη ζωή του Χριστού και της Παναγίας.

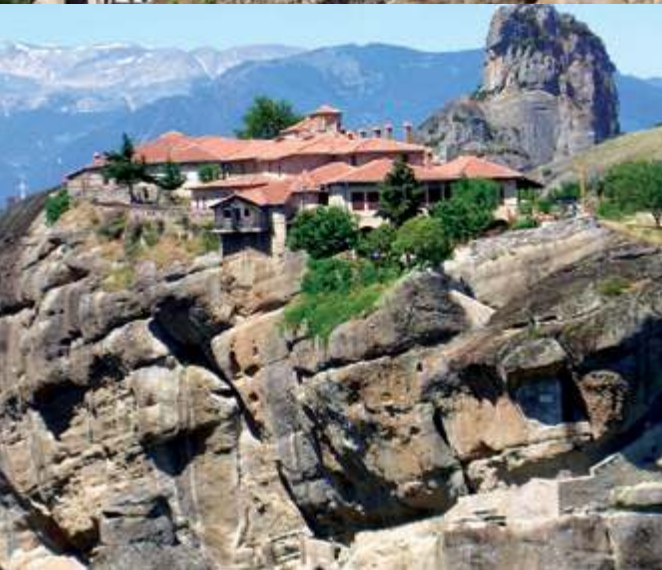
ΜΟΝΗ ΑΓΙΟΥ ΝΙΚΟΛΑΟΥ ΑΝΑΠΑΥΣΑ

Πάνω σε ένα βράχο 85 μέτρων, στα βορειοανατολικά όρια της κοινότητας Καστράκι και μετά το βράχο της Δούπιανης, είναι κτισμένο το μοναστήρι του Αγίου Νικολάου του Αναπαυσά.

Τριγύρω του επίσης βρίσκονται τα ερειπωμένα μοναστήρια του Προδρόμου, της Αγίας Μονής και του Παντοκράτορα και το εκκλησάκι της Παναγίας της Δούπιανης.

Και σε τούτο το βράχο, δεν είναι απολύτως βέβαιο πότε ακριβώς ξεκίνησε ο μοναχισμός. Εκτιμήσεις μας παραπέμπουν στο 14ο αιώνα. Επίσης, κάποιες τοιχογραφίες στο παρεκκλήσι του Αγίου Αντωνίου, που βρίσκεται μέσα στο οικοδόμημα της Μονής και ανάγονται στο 14ο αιώνα, βεβαιώνουν την κατοίκησή της, τουλάχιστον την εποχή εκείνη. Δεν είναι επίσης γνωστό πως έλαβε το όνομά του το μοναστήρι. Το πιο πιθανό να οφείλεται στον πρώτο κτήτορά του. Κάποιες άλλες, όμως, απόψεις αναφέρουν, ότι ονομάστηκε έτσι γιατί προσφέρεται για την ανάπαυση της ψυχής.

Το μοναστήρι του Αγίου Νικολάου του Αναπαυσά κτίστηκε γύρω στα τελευταία χρόνια του 15ου αιώνα. Τα επόμενα χρόνια και για άγνωστους λόγους ερημώνεται. Στις αρχές του επόμενου αιώνα, με πρωτοβουλία του Έξαρχου **Σταγών Ιερομόναχο Νικάνορα** και του Μητροπολίτη Λάρισας Διονυσίου ανακαινίζεται και κτίζεται λίγο πριν το 1510, ο Ναός του Αγίου Νικολάου. Οι εικονογραφήσεις, οι αγιογραφίες και οι τοιχογραφίες είναι δημιουργήματα του **Κρητικού Ζωγράφου Θεοφάνη Στρελίτσα-Μπάθα**, ο οποίος είχε εργαστεί και στο Άγιον Όρος και ήταν από τους πλέον ονομαστούς ζωγράφους

της εποχής του. Αυτές πραγματοποιούνται εντός του 1527. Χαρακτηρίζονται αριστουργηματικές και για το λόγο αυτό το μοναστήρι αποτελεί ένα μικρό κόσμημα της περιοχής των Μετεώρων.

Αυτό που χαρακτηρίζει τις τοιχογραφίες είναι η τελειότητα στο σχεδιασμό και στη χρωματική απόδοση των μορφών. Μάλιστα το 1960, η Αρχαιολογική Υπηρεσία (7η Εφορία Αρχαιοτήτων) ξεκίνησε μία σημαντική προσπάθεια αναστήλωσης (ολοκληρώθηκε το 1969) του μεγαλύτερου μέρους της Μονής, συντήρησε και καθάρισε τις τοιχογραφίες, με αποτέλεσμα η Μονή να αποτελεί σήμερα πόλο έλξης χιλιάδων προσκυνητών.

Η μικρή έκταση του βράχου οδήγησε αναγκαστικά το κτίσιμο της Μονής σε πατώματα το ένα πάνω στο άλλο. Έτσι, η Μονή είναι ένα πολυώροφο κτίσμα όπου μέσα του βρίσκονται το Καθολικό (2ο πάτωμα), τα παρεκκλήσια του Αγίου Αντωνίου και του Προδρόμου, η Τράπεζα (3ο πάτωμα - επίσημος χώρος υποδοχής των επισκεπτών), τα κελλιά των μοναχών, οι αποθήκες, η κρύπτη (φύλαξη κειμηλίων και κωδίκων), επίσης στο 3ο πάτωμα, μία δεξαμενή και το οστεοφυλάκιο. Εξωτερικά και στη βόρεια πλευρά του βράχου βρίσκεται το Βριζόνι. Η πρόσβαση γίνεται με κτιστή σκάλα.

Το μοναστήρι ήταν κλειστό από το 1909 χωρίς μοναχούς. Το χρόνο αυτό το επισκέφθηκε ο Ιστορικός Ν. Βέης για την καταγραφή των χειρογράφων του. Βρήκε 50 κώδικες που τους μετέφερε στη Μονή της Αγίας Τριάδας όπου βρίσκονται ακόμη και σήμερα.

Το καθολικό της Μονής

Το καθολικό αποτελείται από δύο τμήματα, το νάρθηκα που αποτελεί και το μεγαλύτερο τμήμα του ναού και τον κυρίως ναό, ένα μικρότερο χώρο με τετράγωνη μορφή που φέρει

ένα μικρό τρούλο, ο οποίος κρατείται πάνω σε τέσσερα τόξα. Δεν παρουσιάζει κάποιο αξιόλογο ενδιαφέρον ως κατασκευή, αλλά όπως προείπαμε οι τοιχογραφίες το καθιστούν ως ένα σημαντικό μουσείο της μεταβυζαντινής ζωγραφικής.

Ξεχωρίζουν τα έργα: Της Δευτέρας Παρουσίας, της κοίμησης του Εφραίμ της Σύρου, της Παράστασης του Αδάμ να δίνει ονόματα σε ζώα (όμοιά της δεν υπάρχει πουθενά), της κοίμησης του Αγίου Νικολάου. Ονομαστές επίσης είναι οι σκηνές από τη ζωή του Ιησού. Και τέλος, στην κορυφή του Τρούλου ο Παντοκράτορας. Αυτό που γοητεύει τον επισκέπτη είναι το πλήθος των τοιχογραφιών, που δεν χρειάζεται να τις πλησιάσει κοντά για να τις δει, αλλά επειδή είναι ολόσωμες και στο ύψος του βρίσκονται συνεχώς σε κάθε του βήμα δίπλα του. Η ζωγραφική ικανότητα του Κρητικού ζωγράφου Θεοφάνη Στρελίτσα-Μπάθα είναι απaráμιλλη. Τέλος, πρέπει να επισημάνουμε το γεγονός, ότι λόγω της μικρής έκτασης του Καθολικού, ο ζωγράφος θέλοντας να περιλάβει ένα μεγάλο μέρος σκηνών τόσο από τη ζωή του Χριστού αλλά και την Ορθοδοξία, χρησιμοποίησε μέχρι και τις στενές καμπύλες των τόξων και δημιούργησε πλήθος τοιχογραφιών σε μέγεθος φορητής εικόνας.

ΜΟΝΑΧΙΣΜΟΣ ΣΤΑ ΜΕΤΕΩΡΑ

Όπως γράφτηκε στην αρχή, ο μοναχισμός στα Μετέωρα δεν έχει εξακριβωθεί τότε ακριβώς άρχισε. Μετά τον 9ο με 10ο αιώνα θεωρείται βέβαιο πως ησυχαστές διάλεξαν την περιοχή σαν τόπο ζωής και προσευχής. Οι σχισμές των βράχων και οι διάσπαρτες σπηλιές αποτέλεσαν τα πρώτα φυσικά σπίτια,

που παρείχαν πρόχειρη προστασία από τις καιρικές συνθήκες αλλά τους έδιναν την ευκαιρία να δοκιμαστούν στον επίμονο δρόμο που είχαν διαλέξει, προς τον Θεό. Στην περιοχή των Μετεώρων υπάρχουν τα παρακάτω ερείπια Μονών-ασκηταρειών για να μας θυμίζουν το μέγεθος της προσφοράς των πρώτων ασκητών και της ιερής εκείνης παράδοσης και τέχνης τους.

- ⇒ Ιερά Σκήτη Παναγίας Δούπιανης
- ⇒ Ιερά Μονή Υπαπαντής
- ⇒ Ιερά Μονή Αγίου Γεωργίου Μανδηλά
- ⇒ Αγία Μονή
- ⇒ Ιερά Μονή Υψηλοτέρας (καλλιγράφων)
- ⇒ Ιερά Μονή Αγίου Νικολάου Μπάντοβα (Κοφινά)
- ⇒ Ασκηταρεία Αγίου Γρηγορίου του Θεολόγου
- ⇒ Ιερά Σκήτη Αγίου Αντωνίου
- ⇒ Ιερά Σκήτη Τιμίου Προδρόμου

Η πρώτη μοναστική κοινότητα με στοιχειώδη οργάνωση ήταν η σκήτη της Δούπιανης ή των Σταγών που ιδρύθηκε από το μοναχό Νείλο. Με κέντρο λατρείας το Ναό της Θεοτόκου, αποτελούσε το «Κυριακό» της σκήτης. Ο ναός βρίσκεται λίγο πιο κάτω από το μοναστήρι του Αγίου Νικολάου του Αναπαυσά.

Οι μοναχοί καθ' όλη τη διάρκεια της εβδομάδας ζούσαν απομονωμένοι στους βράχους και στα κτίσματα που είχαν αρχίσει να δημιουργούν και άρχισαν κάθε Κυριακή να συγκεντρώνονται για να τελέσουν τη Λειτουργία και τη λατρεία τους στον Θεό, στο Ναό της Δούπιανης. Το μόνο κτίσμα που σώζεται στις μέρες μας είναι ο ναός της. Υπήρξε, όμως, το πρώτο έναυσμα, η σπίθα για την άνθιση του μοναχισμού στα Μετέωρα.

Η ασφάλεια και η απομόνωση έφε-
ρε στους βράχους πολλούς μοναχούς.
Ιδρύθηκαν πολλά κελλιά, σκήτες που
μετά την οργάνωσή τους στο μονα-
στικό βίο μας είναι γνωστές μόνο από
διασωθέντα έγγραφα.

Η Μονή της Υπαπαντής που σήμε-
ρα είναι ακατοίκητη, ανήκει στη Μονή
του Μεγάλου Μετεώρου. Κτήτορες της
Μονής είναι ο μοναχός Νείλος κατά το
έτος 1367 μ.Χ. και ο μοναχός Κυπρια-
νός. Σήμερα σώζεται μόνο ο ναός που
πρόσφατα αναστηλώθηκε.

Η Μονή του **Αγίου Γεωργίου του
Μανδηλά** βρίσκεται δίπλα από τα τε-
λευταία σπίτια, στο χωριό Καστράκι,
πάνω στο βράχο του Αγίου Πνεύματος,
σε ύψος 30μ. από το έδαφος. Ονο-
μάζεται Μανδηλάς, γιατί στις μέρες
μας, την ημέρα της γιορτής του Αγίου
Γεωργίου, οι νέοι της περιοχής σκαρ-
φαλώνουν με σχοινιά στη σπηλιά και
αλλάζουν τα μαντήλια με καινούρια
που έχουν μαζί τους. Τα παλιά τα παίρ-
νουν για φυλακτό.

Η Μονή της **Υψηλοτέρας ή των
καλλιγράφων**, κτίστηκε το 1347 μ.Χ.
στην κορυφή ενός βράχου και σήμερα
υπάρχουν μόνο ερείπια. Κατά την περι-
οδο της ακμής του υπήρχε εργαστήριο
αντιγραφής και καλλιγραφίας χειρογρά-
φων και κωδίκων, γι αυτό ονομάζεται
και καλλιγράφων.

Επίλογος

Ο ορεινός όγκος των Μετεώρων
με τα μοναστήρια και τις σκήτες, έχει
χαρακτηριστεί από την ΟΥΝΕΣΚΟ “ως
διατηρητέο μνημείο της Ανθρωπότη-
τας”. Συγκαταλέγονται έτσι στα παγκό-
σμια μνημεία πολιτιστικής κληρονο-
μιάς, αφού αποτελούν ένα μοναδικό

συνταίριασμα βυζαντινής, χριστιανικής
τέχνης, ιστορίας και φυσικής ομορ-
φιάς. Το 1995, με νόμο της πολιτείας,
τα Μετέωρα χαρακτηρίζονται χώρος
αναλλοίωτος και απαραβίαστος, γεγο-
νός που εξασφαλίζει την ορθόδοξη
αυθεντικότητά τους ώστε η προστασία
τους να είναι εξασφαλισμένη.

Με αυτό το νόμο τα Μετέωρα:

- ✓ Θεωρούνται όχι μόνο τα μοναστή-
ρια αλλά όλη η περιοχή.
- ✓ Αποτελούν θρησκευτικά ιδρύματα
παγκόσμιας θρησκευτικής ακτινοβολίας.
- ✓ Είναι μοναστική πολιτεία της Ορθό-
δοξης Εκκλησίας.

Τα μετέωρα με μοναδικό τρόπο συμ-
βάλλουν στην πολιτιστική κληρονομιά
της χώρας, διασώζοντας ιερά κειμήλια
και κυρίως την παράδοση και τη μορφή
του ευαγγελικού βίου.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- 📖 Νικόλαος Βέης: Συμβολή εις την Ιστορία των Μονών των Μετεώρων (Αρχική έκδοσης 1909 - Εκδόσεις Βυζαντίς - Πρακτικά Αρχαιολογικής Εταιρείας).
- 📖 Νικόλαος Γιαννόπουλος: Τα Μετέωρα (Βόλος 1926).
- 📖 Νικόλαος Νικόνανος: Βυζαντινοί ναοί της Θεσσαλίας (1979- Εκδοτική Αθηνών).
- 📖 Νικόλαος Νικόνανος: Μετέωρα - Τα Μοναστήρια και η ιστορία τους (Αθήνα 1992- Εκδοτική Αθηνών).
- 📖 Γ. Σωτηρίου: Βυζαντινά Μνημεία της Θεσσαλίας (1929 - Από την επετηρίδα της Εταιρίας Βυζαντινών Σπουδών).
- 📖 Ι. Παπασωτηρίου: Τα Μετέωρα (Τρίκαλα 1934).
- 📖 Διονύσιος, Μητροπολίτης Τρίκκης και Σταγών: Τα Μετέωρα (Αθήνα 1964).
- 📖 Σπ. Λάμπρος: Συμβολή εις την Ιστορία των Μονών των Μετεώρων (Αρχική έκδοση 1905 - Νέος Ελληνομνήμων).
- 📖 Λ.Μπούρα: Δύο Βυζαντινά μανουάλια από τη Μονή Μεταμορφώσεως του Σωτήρα (Αθήνα 1968).
- 📖 Πλ. Θεοχαρίδης: Το Παρεκκλήσι του Προδρόμου στο Μεγάλο Μετέωρο (Αθήνα 1979).

Ελληνο-γερμανικός Πόλεμος (Συνοπτική περιγραφή)

Σχέδιο «Μαρίτα»: Επιχειρήσεις των Γερμανών στην Ηπειρωτική Ελλάδα (6-30 Απριλίου 1941)

ΚΕΙΜΕΝΟ: Αντγος ε.α Νικόλαος Κολόμβας
ΕΙΚΟΝΟΓΡΑΦΗΣΗ: Στρατιωτική Επιθεώρηση

Η εισβολή του Γερμανικού Στρατού στην Ελλάδα στις 6 Απριλίου 1941 κατά το Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο ήταν άρρηκτα συνδεδεμένη, τόσο με το διεξαγόμενο στην Αλβανία από τις 28 Οκτωβρίου 1940 ελληνο-ιταλικό πόλεμο όσο και κυρίως με την ταυτόχρονη επίθεση των Γερμανών κατά της Γιουγκοσλαβίας, με την οποία και συνεξετάζονται.

Η δυσμενής τροπή της ιταλικής επίθεσης προβλημάτισε αρκετά νωρίς τον Χίτλερ, που διέκρινε τον κίνδυνο εγκατάστασης των Βρετανών στην Ελλάδα, με παρεπόμενες απειλές, τόσο κατά των πλευρών των γερμανικών δυνάμεων που θα ενεργούσαν εναντίον της Ε.Σ.Σ.Δ. (επιχείρηση «Μπαρμπαρόσα») όσο και κατά των ρουμανικών πετρελαιοπηγών, που πλέον θα βρίσκονταν μέσα στην ακτίνα δράσης των βρετανικών πολεμικών αεροσκαφών. Εξάλλου, η κάθοδος στη Βαλκανική Χερσόνησο ισχυρών

γερμανικών δυνάμεων, θα προλάμβανε διαφαινόμενη αποτυχία των Ιταλών και θα εξανάγκαζε την Τουρκία είτε να προσχωρήσει στον Άξονα είτε να τηρήσει αυστηρή ουδετερότητα.

Έτσι, ο Χίτλερ αφού από τις 4 Νοεμβρίου 1940 αποφάσισε να καταλάβει τη Βόρεια Ελλάδα, στις 12 Νοεμβρίου, υπόγραψε τις Νο 18 Οδηγίες Επιχειρήσεων, συμπεριλαμβάνοντας και την Ελλάδα στους άμεσους αντικειμενικούς του σκοπούς στην Ευρώπη και στη Βόρεια Αφρική. Τέλος, στις 13 Δεκεμβρίου, εξέδωσε τις Νο 20 Οδηγίες Επιχειρήσεων, διευρύνοντας το αρχικό του σχέδιο κατάληψης της Βόρειας Ελλάδας και καθορίζοντας τις γενικές γραμμές της επιχείρησης «Μαρίτα» (Εκστρατεία κατά της ηπειρωτικής Ελλάδας και νησιών του Αιγαίου).

Στο μεταξύ, η γερμανική διπλωματία, εκβιάζοντας είτε δελεάζοντας, είχε πετύχει την προσχώρηση στις δυνάμεις του Άξο-

να, της Ουγγαρίας στις 20 Νοεμβρίου 1940, της Ρουμανίας στις 23 του ίδιου μήνα, της Βουλγαρίας στις 1 Μαρτίου 1941 και της Γιουγκοσλαβίας στις 25 Μαρτίου 1941 (ίσχυσε μόνο μέχρι τη νύχτα 26/27 Μαρτίου). Παράλληλα, η Τουρκία, ο «επιτήδειος ουδέτερος» όπως πολύ εύστοχα τη χαρακτήρισε στον τίτλο του βιβλίου του ο Φρανκ Βέμπερ, απαρνούμενη συμβατικές της υποχρεώσεις προς την Ελλάδα, προέβη στη σύναψη στις 17 Φεβρουαρίου 1941 συμφώνου φιλίας και μη επίθεσης με τη Βουλγαρία. Στο πλαίσιο αυτών των κινήσεων, προβλεπόταν η παραχώρηση στη μεν Βουλγαρία της Ανατολικής Μακεδονίας και της Δυτικής Θράκης, στη δε Γιουγκοσλαβία της Θεσσαλονίκης.

Απέναντι στην Ελλάδα, η Γερμανία επιδίωξε με εναλλαγή εκφοβισμών και υποσχέσεων να επιτύχει την έξοδο της από τον πόλεμο και την ουδετεροποίησή της. Η Ελληνική Κυβέρνηση κατέβαλε κάθε προσπάθεια για να μην προκαλέσει την

επέμβαση των Γερμανών, παράλληλα, όμως, ήταν σταθερά προσηλωμένη στην απόφαση της αντίστασης μέχρι τέλους, «ακόμα και εναντίον της Γερμανίας αν μας επιτεθεί», όπως δήλωσε ο Πρωθυπουργός Ιωάννης Μεταξάς, τόσο προς τους Βρετανούς όσο και προς τον Γερμανό Πρεσβευτή στις 20 Δεκεμβρίου 1940. Ανάλογη απάντηση έδωσε αργότερα και ο Αλέξανδρος Κορυζής, που είχε διαδεχθεί τον Μεταξά, μετά τον απρόσμενο θάνατό του στις 29 Ιανουαρίου 1941.

Από στρατιωτικής πλευράς, η 12η Γερμανική Στρατιά που θα επιτίθετο κατά της Ελλάδας, άρχισε από το Δεκέμβριο να συγκεντρώνεται στη Ρουμανία μέσω της Ουγγαρίας και στις 2 Μαρτίου τα γερμανικά στρατεύματα εισέρχονταν στη Βουλγαρία κάτω από τις επευφημίες των κατοίκων, ενώ οι εμπροσθοφυλακές τους έφθασαν στις 9 Μαρτίου στα ελληνο-βουλγαρικά σύνορα. Ταυτόχρονα, άρχισαν από τις 4 Μαΐου να προσγειώνονται και αεροπορικές δυνάμεις στα βουλγαρικά αεροδρόμια, Σόφιας και Φιλιππούπολης.

Στο στάδιο αυτό, οι βουλγαρικές δυνάμεις, οι οποίες επιστρατεύθηκαν από τις 2 Μαρτίου 1941, δε θα εμπλέκονταν στις επιχειρήσεις κατά της Ελλάδας, αλλά για κάθε ενδεχόμενο θα προωθούνταν στα βουλγαρο-τουρκικά σύνορα πέντε μεραρχίες.

Οι Έλληνες στο μεταξύ, στο αλβανικό μέτωπο, αφού αναχαίτισαν τους Ιταλούς εισβολείς κατά την περίοδο 28 Οκτωβρίου μέχρι 13 Νοεμβρίου, ανέλαβαν από 14 Νοεμβρίου επιθετικές επιχειρήσεις και εισέδυσαν βαθιά 30-50 χλμ. στο αλβανικό έδαφος, διατηρούντες την πρωτοβουλία μέχρι στις αρχές Μαρτίου 1941. Η εαρινή επίθεση των Ιταλών από 9-25 Μαρτίου απέτυχε παταγωδώς και οι Έλληνες, παρά

τις σημαντικές απώλειες που είχαν μέχρι τότε υποστεί, αλλά και τις ελλείψεις σε μέσα και αεροπορία, κατόρθωσαν να κρατήσουν τα εδαφικά τους επιτεύγματα μέχρι το χρόνο της επέμβασης των Γερμανών.

Παράλληλα, η Ελληνική Ανώτατη Στρατιωτική Διοίκηση, για να ενισχύσει το αλβανικό μέτωπο, είχε αναγκασθεί να προβεί σε μεταγγίσεις δυνάμεων και μέσων πυρός από τα σύνορα της Ανατολικής Μακεδονίας και της Δυτικής Θράκης, όταν υπήρξαν σοβαρές ενδείξεις ότι οι όμορες χώρες Γιουγκοσλαβία, Βουλγαρία και Τουρκία δε θα αναμειγνύονταν στην ελληνο-ιταλική σύρραξη. Απόρροια των μέτρων αυτών ήταν η Ανατολική Μακεδονία και η Δυτική Θράκη να καλύπτονται μόνο με τέσσερις μεραρχίες μειωμένης σύνθεσης, που κρίνονταν ανεπαρκείς για να αποκρούσουν τη διαγραφόμενη απειλή.

Η αντιστροφή αυτής της διαδικασίας, εν όψει της γερμανικής εισβολής, θα ήταν πράξη ασύνετη, γιατί οι διατιθέμενες δυνάμεις κρίνονταν ασθενείς για παρατεταμένη άμυνα και στα δυο μέτωπα. Άλλωστε, επιδίωξη του Αρχιστρατήγου Παπάγου ήταν: «Να εξακολουθήσει η κυρία ελληνική προσπάθεια να εφαρμόζεται πάντοτε εις το αλβανικόν θέατρον... ίνα ο Ελληνικός Στρατός διατηρήσει πάντοτε τη θέσιν του νικητού έναντι των Ιταλών».

Κατά την υπόψη περίοδο, η βρετανική βοήθεια, ιδίως από πλευράς ναυτικού και αεροπορίας, λόγω κυρίως των προβλημάτων που αντιμετώπιζαν στη Βόρεια Αφρική, δεν μπορεί να χαρακτηριστεί ως ικανοποιητική. Πέρα από αυτές τις στρατιωτικές δυσχέρειες, η Ελληνική Κυβέρνηση, για να αποφύγει κάθε ενέργεια που θα έδινε πρόσχημα στους Γερμανούς να επέμβουν, αρνήθηκε στη βρετανική αεροπορία να εγκατασταθεί σε αεροδρόμια

βόρεια της γραμμής Ολύμπου-Αμβρακικού κόλπου. Παράλληλα και οι Βρετανοί, για να δικαιολογήσουν την περιορισμένη αεροπορική τους δραστηριότητα, επικαλούνταν την έλλειψη ευκολιών υποστήριξης και συντήρησης, καθώς και την ακαταλληλότητα των υπάρχοντων αεροδρομίων στην Ελλάδα. Συνοψίζοντας, η βρετανική βοήθεια στην Ελλάδα μέχρι αρχές Μαρτίου 1941, ανήλθε σε 74 αεροσκάφη, 710 αυτοκίνητα και 4.200 άνδρες βοηθητικών υπηρεσιών.

Από τις αρχές του 1941, όταν άρχισε να προβάλλει ο κίνδυνος γερμανικής επίθεσης, ο Αρχιστράτηγος Παπάγος σε έκθεσή του υπολόγισε την απαιτούμενη ενίσχυση των Βρετανών, για άμυνα επί της γραμμής των συνόρων, σε οκτώ ή εννέα μεραρχίες με ισχυρά μέσα ενεργού Α/Τ και Α/Α άμυνας και ανάλογη αεροπορική δύναμη.

Στις 15 και 16 Ιανουαρίου, σε συσκέ-

φεις στην Αθήνα μεταξύ Βρετανών υπό τον Αρχιστράτηγο των βρετανικών δυνάμεων Μέσης Ανατολής Στρατηγό Ουείβελ και Ελλήνων υπό τον Αρχιστράτηγο Παπάγο, έναντι των εννέα μεραρχιών που ζήτησε ο Έλληνας Αρχιστράτηγος, οι Βρετανοί διέθεταν δύο έως τρεις και αυτές μετά δίμηνο. Πρόταση, επίσης, των Βρετανών για άμεση αποστολή μερικών μονάδων υποστήριξης πυροβολικού και αρμάτων, απορρίφθηκε από τους Έλληνες με το σκεπτικό ότι η ανεπαρκής αυτή βοήθεια θα έδινε πρόσχημα επέμβασης των Γερμανών και θα επηρέαζε δυσμενώς τη στάση της Γιουγκοσλαβίας και της Τουρκίας. Η τελική απόφαση της Ελληνικής Κυβέρνησης, που επαναλήφθηκε από τον Αλ. Κορυζή στις 8 Φεβρουαρίου, προέβλεπε την πρόσκληση των Βρετανών να αποβιβαστούν στην Ελλάδα, μόνο στην περίπτωση εισόδου γερμανικών στρατευμάτων στη Βουλγα-

ρία. Κατόπιν, έγινε ανταλλαγή απόψεων μεταξύ Ελλήνων και Βρετανών για την εκλογή της τοποθεσίας που θα δινόταν η αμυντική μάχη. Η αμυντική οργάνωση της «Γραμμής Μεταξά» στο όρος Μπέλες από το τριεθνές μέχρι το οχυρό Ποποτλίβιτσα ήταν ατελής και διέτρεχε τον κίνδυνο υπερκέρασής της από δυτικά, μέσω πρόσφορης ορεινής κατεύθυνσης. Επίσης, διαγραφόταν η απειλή προέλασης ταχικίνητων γερμανικών δυνάμεων, μέσω της κοιλάδας του ποταμού Στρούμιτσα και ακολούθως προς Αξιό ποταμό-Θεσσαλονίκη.

Γι' αυτό, από στρατιωτικής πλευράς, θεωρήθηκε ως πιο κατάλληλη αμυντική τοποθεσία, η γραμμή Βόρας-Βέρμιο-Όλυμπος, καίτοι από πολιτικής άποψης το τίμημα θα ήταν εξαιρετικά βαρύ, γιατί η ενέργεια αυτή θα συνεπαγόταν την εγκατάλειψη αμαχητί της περιοχής ανατολικά του ποταμού Αξιού, συμπεριλαμβανομένης και της Θεσσαλονίκης. Εξάλλου, η περίπτωση καθόδου των Γερμανών από Σκόπια-Μοναστήρι-Φλώρινα-Κοζάνη, που θα επηρέαζε σοβαρά και τις μαχόμενες ελληνικές δυνάμεις στην Αλβανία, δεν είχε επαρκώς αξιολογηθεί, προφανώς λόγω κυρίως των σοβαρών επιπτώσεων επί του ηθικού που θα προκαλούσε η εκούσια σύμπτυξή τους για ευθυγράμμιση του μετώπου, αλλά και της υπερεκτίμησης των δυνατοτήτων του Γιουγκοσλαβικού Στρατού.

Στις 22 Φεβρουαρίου, σε σύσκεψη στην Αθήνα υπό την προεδρία του Έλληνα Βασιλιά, στην οποία συμμετείχαν από μεν τους Βρετανούς ο Υπουργός Εξωτερικών Άντονι Ήντεν, ο Αρχηγός του Βρετανικού Επιτελείου Στρατάρχης Ντιλ και άλλοι αξιωματούχοι, από δε τους Έλληνες ο Αρχιστράτηγος Παπάγος και άλλοι επιτελείς, έγινε κατ' αρχήν αποδεκτή η μεταφορά όλων των ελληνικών δυνάμεων από την

περιοχή ανατολικά του ποταμού Αξιού στην τοποθεσία Βόρα-Βερμίου-Ολύμπου στην οποία θα τάσσονταν και οι βρετανικές ενισχύσεις. Στο σημείο, όμως, αυτό προέκυψε σοβαρή παρανόηση μεταξύ Βρετανών και Ελλήνων. Οι πρώτοι εξέλαβαν ως οριστική την απόφαση αυτή και ανέμεναν την άμεση εκτέλεσή της, ενώ οι δεύτεροι με τον Αρχιστράτηγο Παπάγο έθεταν ως απαραίτητη προϋπόθεση για την αναδιάταξη των δυνάμεων, τη διευκρίνιση της αβέβαιης μέχρι τότε στάσης των Γιουγκοσλάβων.

Ενώ οι συζητήσεις συνεχίζονταν, χωρίς οι Γιουγκοσλάβοι να αποσαφηνίζουν τη θέση τους, στις 2 Μαρτίου οι Γερμανοί άρχισαν να εισέρχονται στη Βουλγαρία, οπότε ο Έλληνας Αρχιστράτηγος έκρινε την εκκένωση της περιοχής ανατολικά

του ποταμού Αξιού ως άκαιρη και ασύμφορη. Σε αλληπάλληλες ελληνο-βρετανικές συσκέψεις που επακολούθησαν από 2 - 4 Μαρτίου, τελικά αποφασίστηκαν:

❖ Η Δυτική Θράκη θα εκκεωνόταν, εκτός από τις δυνάμεις των οχυρών Εχίνου και Νυμφαίας και της Ταξιαρχίας Έβρου με μερικούς λόχους προκάλυψης.

❖ Οι ελληνικές δυνάμεις θα κατανέμονταν, αφενός ανατολικά του Αξιού ποταμού, στην Ανατολική Μακεδονία υπό το ΤΣΑΜ με τρεις Μεραρχίες Πεζικού, μία Μηχανοκίνητη Μεραρχία (πρόσφατα και ατελώς συγκροτηθείσα), την Ταξιαρχία Νέστου, το Απόσπασμα Κρουσιών και τις δυνάμεις των οχυρών και αφετέρου στην Κεντρική Μακεδονία, στην τοποθεσία Βερμίου-Ολύμπου υπό το νεοσύστατο ΤΣΚΜ με δυο Μεραρχίες Πεζικού, που

εспеυσμένα είχαν συγκροτηθεί και με σοβαρές ελλείψεις σε προσωπικό και μέσα, στις οποίες θα προστίθετο και το Βρετανικό Εκστρατευτικό Σώμα (ΒΕΣ) με δύο αυτοκινούμενες Μεραρχίες Πεζικού και μία Τεθωρακισμένη Ταξιαρχία.

Στις 6 Μαρτίου ο Τσώρτσιλ τηλεγραφούσε στον Ήντεν:

«...Πρέπει να είμεθα προσεκτικοί να μη πιέσωμεν την Ελλάδα να αναλάβει μίαν απέλπιδα αντίστασιν παρά την αντίθετον γνώμην της... Δεν πρέπει οι Έλληνες να θεωρήσουν εαυτούς υποχρεωμένους να απορρίψουν το γερμανικόν τηλεσίγραφον...».

Ο Ήντεν απαντούσε: «...όλοι συμφωνούν προς εφαρμογήν της γενομένης παραδεκτής λύσεως και ότι πρέπει να βοηθη-

θή η Ελλάς...». Οι Βρετανοί έτρεφαν ελπίδες, οι οποίες σύντομα αποδείχθηκαν αβάσιμες, ότι η αποστολή του ΒΕΣ θα μπορούσε να συμπαρασύρει υπέρ των συμμάχων τη Γιουγκοσλαβία και την Τουρκία.

Κάτω από αυτές τις συνθήκες, από τις 7 Μαρτίου άρχισε σταδιακά και πέραν του μηνός η αποβίβαση του ΒΕΣ, του οποίου η δύναμη μέχρι τη γερμανική εισβολή ανήλθε σε 24.206 Άγγλους, 17.125 Αυστραλούς και 16.720 Νεοζηλανδούς. Το κύρος των Βρετανών, ως βασική επιδίωξή τους, είχε διασωθεί!

Στο μεταξύ, η ελληνική ηγεσία, ανησυχούσα από την προσχώρηση της Γιουγκοσλαβίας ουσιαστικά στις 18 και τυπικά στις 25 Μαρτίου στο Τριμερές Σύμφωνο, συγκάλυψε αλληπάλληλες συσκέψεις στις 25 και 26 Μαρτίου, για το ενδεχόμενο αλλαγής των αμυντικών σχεδίων. Όμως, ελλείψει του αναγκαίου χρόνου, αλλά και λόγω πληροφοριών περί επικείμενης διαφοροποίησης της στάσης των Γιουγκοσλάβων έναντι των Γερμανών από 26/27 Μαρτίου, αποφάσισε οριστικά την κατανομή των δυνάμεων και στις δυο τοποθεσίες που προαναφέρθηκαν.

Στις επόμενες ημέρες ωστόσο, διακατεχόμενη από υπερβολική αισιοδοξία, πίστευε ότι οι Γιουγκοσλάβοι θα καθυστέρουσαν σημαντικά την προέλαση των Γερμανών και συνάμα θα κατεύθυναν μεγάλο μέρος των δυνάμεων τους στη Νότια Γιουγκοσλαβία για σύμπραξη με τις αντίστοιχες ελληνο-βρετανικές. Έτσι, κατόπιν μεσολάβησης των Βρετανών, τη νύχτα στις 3 Απριλίου στο Κέναλι της Γιουγκοσλαβίας, νοτιοανατολικά του Μοναστηρίου σε σύσκεψη του Αρχιστρατήγου Παπάγου και του Γιουγκοσλάβου Υπαρχηγού του ΓΕΣ Αντιστρατήγου Γιάνκοβιτς, συμφωνήθηκε

να αναληφθεί από κοινού γενική επίθεση κατά των Ιταλών στις 6 Απριλίου με συμμετοχή τεσσάρων γιουγκοσλαβικών μεραρχιών. Τελικά, το μεγαλεπήβολο, αλλά εκτός τόπου και χρόνου σχέδιο, κατόπιν κυρίως της ταυτόχρονης εισβολής των Γερμανών στην Ελλάδα και στη Γιουγκοσλαβία στις 6 Απριλίου, επρόκειτο να εφαρμοσθεί μόνο από ελληνικής πλευράς.

Ο χώρος διεξαγωγής των επιχειρήσεων

Η περιοχή επιχειρήσεων της Ανατολικής Μακεδονίας εκτεινόταν από τον Αξιό μέχρι το Νέστο ποταμό. Ο Αξιός ποταμός εισέρχεται στην Ελλάδα μεταξύ των ορέων Βόρας και Μπέλες και μετά από 70 χλμ. περίπου εκβάλλει στο Θερμαϊκό κόλπο. Κατά μήκος της κοιλάδας του ελίσσονται η κύρια οδική και η σιδηροδρομική γραμμή Θεσσαλονίκης-Νις-Βελιγράδι, που τον καθιστούν αξιόλογο άξονα εισβολής από βόρεια προς νότια και αντιστρόφως.

Πιο ανατολικά ρέει ο ποταμός Στρυμόνας, που εισέρχεται στην Ελλάδα μεταξύ των ορέων Μπέλες και Άγκιστρο και διαρρέοντας τις πεδιάδες Σερρών και Νιγρίτας εκβάλλει στο Στρυμονικό κόλπο. Σχηματίζει, επίσης, πολλές και αξιόλογες στενωπούς (Ρούπελ, Κρέσνας και Τζουμαγιάς), με αποτέλεσμα να δυσχεραίνονται οι στρατιωτικές επιχειρήσεις κατά μήκος του. Ο κυριότερος παραπόταμος είναι ο Στρούμιτσα, ο οποίος ρέει παράλληλα και πλησίον με την οροσειρά του Μπέλες μέσα στο βουλγαρικό και στο γιουγκοσλαβικό έδαφος και συνδέει τις κοιλάδες του Αξιού και του Στρυμόνα ποταμού.

Ακόμα ανατολικότερα, ο ποταμός Νέστος στον κάτω ρου αποτελεί σημαντικό κώλυμα για επίθεση κατά της Ανατολικής Μακεδονίας από βορειοα-

νατολικά και ανατολικά.

Στο βόρειο τμήμα της υπόψη περιοχής και κατά μήκος της Ε/Β και μερικώς της Ε/Γ μεθορίου, είχε κατασκευασθεί στην περίοδο 1936-1940 η οχυρωμένη τοποθεσία της «Γραμμής Μεταξά».

Για την άμυνα του κορμού της Ελλάδας, στην περίπτωση παραβίασης ή υπερκέρρασης της τοποθεσίας Μπέλες-Νέστος ποταμός, είχε επιλεγεί η τοποθεσία Βόρας-Βέρμιο-Όλυμπος, μήκους 110 χλμ. περίπου, εσπευσμένα οργανωθείσα από τα μέσα Μαρτίου. Η ύπαρξη σημαντικών οδικών και σιδηροδρομικών αρτηριών ανάμεσα στους παραπάνω ορεινούς όγκους επιτρέπει κίνηση μηχανοκινήτων μέσων. Ωστόσο, η τοποθεσία αυτή είναι εύκολο να υπερκερασθεί από δυνάμεις που θα ενεργήσουν από την κατεύθυνση Μοναστήρι-Φλώρινα-Κοζάνη, όπου ως μόνη σχετικώς αξιόλογη αμυντική γραμμή προσφέρεται η στερούμενη βάθους τοποθεσία εκατέρωθεν της στενωπού του Κλειδίου (Κιρλί Δερβέν), βόρεια του Αμυνταίου.

Οι δυνάμεις των αντιπάλων

Γερμανοί

Η 12η Γερμανική Στρατιά υπό τον Στρατάρχη Βίλχελμ φον Λιστ, στην οποία είχε ανατεθεί η διεξαγωγή της Επιχείρησης «Μαρίτα», περιελάμβανε:

❖ Την 1η Ομάδα Αρμάτων υπό τον Στρατηγό Έβαλντ φον Κλάιστ, στην περιοχή Σόφιας και Βορειοδυτικής Βουλγαρίας. Τελικά, λόγω της στάσης των Γιουγκοσλάβων χρησιμοποιήθηκε εναντίον τους, υπαχθείσα υπό τη 2η Στρατιά, ενώ από τις 9 Απριλίου η 5η ΜΑ απεσπάσθη από την Ομάδα και υπήχθη υπό τη 12η Στρατιά.

❖ Το XL Σώμα Στρατού Αρμάτων (ΣΣΑ) υπό τον Αντιστράτηγο Γκεόργκ Στούμε, αποτελούμενο από την 9η ΜΑ,

το 1ο Μηχανοκίνητο Σύνταγμα Πεζικού (ΜΣΠ) των Ες-Ες «Αδόλφος Χίτλερ» και την 73η ΜΠ, στη Δυτική Βουλγαρία έναντι των γιουγκοσλαβικών συνόρων.

❖ Το ΧVΙΙΙ Ορεινό Σώμα Στρατού (ΟΣΣ) υπό τον Αντιστράτηγο Ντερ Φραντς Μπέμε, αποτελούμενο από την 2η ΜΑ, τις 5η και 6η ΟΜ, την 72η ΜΠ και το ενισχυμένο 125ο ΣΠ, στη Νοτιοδυτική Βουλγαρία, έναντι των ελληνικών συνόρων στην Ανατολική Μακεδονία.

❖ Το ΧΧΧ ΣΣΠ, υπό τον Αντιστράτηγο Ότο Χάρτμαν, αποτελούμενο από τις 50η και 164η ΜΠ, στη Νοτιοκεντρική Βουλγαρία, έναντι των ελληνικών συνόρων στη Δυτική Θράκη.

❖ Το L ΣΣΠ υπό τον Αντιστράτηγο Γκεόργκ Λίντεμαν, αποτελούμενο από τις 46η, 76η και 198η ΜΠ, παρέμεινε στη Ρουμανία.

❖ Τη 16η ΜΑ, έναντι της Βουλγαρο-Τουρκικής μεθορίου.

❖ Από πλευράς Αεροπορίας, το ΧVΙΙΙ Αεροπορικό Σώμα υπό τον Αντιπύραρχο Βόλφραμ φον Ριχτχόφεν, περιελάμ-

βανε υπέρ τα 1.000 αεροσκάφη πρώτης γραμμής για τις επιχειρήσεις κατά της Ελλάδας και της Γιουγκοσλαβίας.

Σύμμαχοι

Οι ελληνικές και οι βρετανικές δυνάμεις είχαν κλιμακωθεί ως εξής:

Στην Ανατολική Μακεδονία («Γραμμή Μεταξά») και Δυτική Θράκη, το ΤΣΑΜ υπό τον Αντιστράτηγο Μπακόπουλο Κωνσταντίνο, περιελάμβανε την Ομάδα Μερραρχιών (ΟΜ) με τις XVIII και XIV ΜΠ, την VII ΜΠ, τη νεοσύστατη XIX Μηχανοκίνητη Μερραρχία, την Ταξιαρχία Νέστου, την Ταξιαρχία Έβρου, το απόσπασμα Κρουσιών και ένα τάγμα στη Θεσσαλονίκη.

Στην Κεντρική Μακεδονία (Τοποθεσία Βόρας-Βέρμιον-Όλυμπος), το ελληνο-βρετανικό Συγκρότημα «W» υπό τον Στρατηγό Ουίλσον, υπαγόμενο απ' ευθείας στον Έλληνα Αρχιστράτηγο και περιελάμβανε:

❖ Το Τμήμα Στρατιάς Κεντρικής Μακεδονίας (ΤΣΚΜ) υπό τον Έφεδρο εκ μονίμων Αντιστράτηγο Κωτούλα Ιωάννη (στις 8/4/1941 αντικαταστάθηκε από

τον Υποστράτηγο Καράσσο Χρήστο), εγκατεστημένο στο αριστερό (B) μέρος της τοποθεσίας. Διέθετε: Τη νεοσύστατη XX ΜΠ υπό τον Υποστράτηγο Καράσσο Χρήστο (στις 8/4/1941 αντικαταστάθηκε από τον Συνταγματάρχη Παπακωνσταντίνου Μιλτιάδη) με τρία συντάγματα και με αποστολή την εξασφάλιση των διαβάσεων του Βόρειου Βερμίου, της διάβασης Έδεσσας-Κέλλης και των ορεινών διαβάσεων της λίμνης Βεγορίτιδας μέχρι τα Ε/Γ σύνορα στο όρος Βόρα (Καϊμακτσαλάν). Τη νεοσύστατη XII ΜΠ υπό

σίας Βόρας-Βέρμιο-Όλυμπος. Διέθετε: Το 1ο Αυστραλιανό ΣΣ υπό τον Αντιστράτηγο Μπλάμεϋ, αποτελούμενο από την 6η Αυστραλιανή ΜΠ υπό τον Υποστράτηγο Μάκεϋ με τις 16η και 19η Ταξιαρχίες στη στενωπό Χάδοβας και την 2η Νεοζηλανδική ΜΠ υπό τον Υποστράτηγο Φρέιμπεργκ με τις 4η, 5η και 6η Ταξιαρχίες στον παραλιακό τομέα Κατερίνης. Επίσης, την 1η Τ/Θ Βρετανική Ταξιαρχία υπό τον Ταξίαρχο Τσάριγκτον στην περιοχή Έδεσσας και με απόσπασμα καταστροφών δυτικά του ποταμού Αξιού.

τον Συνταγματάρχη Καραμπάτο Γεώργιο, με τέσσερα συντάγματα των δυο ταγμάτων, αναπτυγμένη στη συνέχεια της ΧΧ ΜΠ και μέχρι τη στενωπό Χάδοβας. Το Χ Συνοριακό Τομέα υπό τον Έφεδρο εκμονίμων Συνταγματάρχη Σέργιο Αριστοτέλη, με τρεις λόχους προκάλυψης από το ύψος της Γευγελής μέχρι το Βόρα.

Ας ληφθεί σοβαρά υπόψη, ότι οι δυνάμεις του ΤΣΚΜ αποτελούνταν από ανομοιογενή στοιχεία (υπερήλικες, Έφεδρους Χωροφύλακες, ανακτήσιμους, κ.ά.).

❖ Το Βρετανικό Εκστρατευτικό Σώμα (ΒΕΣ) υπό τον Στρατηγό Ουίλσον, αναπτυγμένο στο υπόλοιπο μέρος της τοποθε-

Τα σχέδια των αντιπάλων Γερμανοί

Οι Γερμανοί βάσιαν τα σχέδια τους στην προϋπόθεση ότι, λόγω του κύριου βάρους που είχε δοθεί στο αλβανικό μέτωπο, οι Έλληνες θα στερούνταν επαρκούς έμπυχου δυναμικού και υλικού για να αμυνθούν στα σύνορα έναντι Γιουγκοσλαβίας και Βουλγαρίας. Με σφήνες των Τ/Θ μεταξύ των ασθενέστερων σημείων της αμυντικής αλυσίδας θα μπορούσε να εξασφαλισθεί η ελευθερία ελιγμού, απαραίτητου στοιχείου για να καταφερθεί πλήγμα σε βάθος στο εχθρικό έδαφος, πολύ ευκολότερα παρά να προωθηθούν τα Τ/Θ αφού

το πεζικό, κατά την ορθόδοξη τακτική θα είχε προηγηθεί και θα είχε επιτύχει τη διάνοιξη διαδρόμων δια μέσου των ορεινών κοιλάδων και στενωπών. Εφόσον το αμυντικό σύστημα στη Νότια Γιουγκοσλαβία θα ανατρεπόταν, η οχυρωμένη «Γραμμή Μεταξά» θα μπορούσε να υπερφαλαγγισθεί δια μέσου της Γιουγκοσλαβίας.

Ως αποτέλεσμα αυτών των απόψεων, προβλέφθηκαν:

Το ΧΛ ΣΣΑ να ενεργήσει μέσω των Β/Γ συνόρων, να καταλάβει τα Σκόπια και μετά να στραφεί νότια προς Μοναστήρι-Φλώρινα.

Άλλα Τ/Θ στοιχεία να κατευθυνθούν προς δυτικά και να αποκαταστήσουν την επαφή με τους Ιταλούς στην Αλβανία.

Το ΧVΙΙΙ ΟΣΣ να επιτεθεί κατά της «Γραμμής Μεταξά» και να εκβιάσει τη διάβαση Ρούπελ, ενώ η 2η ΜΑ να προελάσει δια μέσου της κοιλάδας του ποταμού Στρούμιτσα και ακολούθως από την περιοχή της λίμνης Δοϊράνης να στραφεί προς Θεσσαλονίκη.

Το ΧΧΧ ΣΣ, να αχθεί στις ακτές του Αιγαίου και να επιτεθεί από Ανατολικά κατά των θέσεων της «Γραμμής Μεταξά» στον ποταμό Νέστο.

Σε μία δεύτερη περίοδο επιχειρήσεων, μετά την κατάληψη της Φλώρινας και της Θεσσαλονίκης, θα σχηματίζονταν δύο συγκροτήματα επίθεσης:

Το Δυτικό με το ΧΛ ΣΣΑ να συνέχιζε από Φλώρινα προς Κοζάνη-Γρεβενά-Καλαμπάκα και από εκεί προς Λάρισα και Μέτσοβο.

Το Ανατολικό με το ΧVΙΙΙ ΟΣΣ να ενεργούσε από Θεσσαλονίκη προς Λιτόχωρο - Λάρισα.

Παράλληλα, τμήματα του ΧΧΧ ΣΣ να κατελάμβαναν νησιά του Αιγαίου. Στη συνέχεια εκτιμούσαν ότι η κατάληψη ολό-

κληρης της ηπειρωτικής Ελλάδας, δε θα παρουσίαζε ιδιαίτερες δυσκολίες.

Σύμμαχοι

Τα σχέδια των ελληνικών και των βρετανικών δυνάμεων, καθόριζαν:

Το ΤΣΑΜ να αμυνθεί της περιοχής ανατολικά του ποταμού Αξιού και ιδίως της «Γραμμής Μεταξά» και σε περίπτωση δυσμενούς έκβασης του αγώνα, να συμπύξει τις δυνάμεις του προς τη Θεσσαλονίκη και δυτικά του ποταμού Αξιού ή και προς την Καβάλα και την Αμφίπολη, προκειμένου να μεταφερθούν με θαλάσσια μέσα σε άλλες περιοχές. Για την Ταξιαρχία Έβρου προβλεπόταν η διατήρηση του προγεφυρώματος Πυθίου και σε αδυναμία, η σύμπτυξη στο τουρκικό έδαφος.

Το Ελληνο-βρετανικό Συγκρότημα «W» αρχικά να επιβραδύνει τον εχθρό στον πεδινό χώρο δυτικά του ποταμού Αξιού και μετά να αμυνθεί σταθερά της γενικής τοποθεσίας Βόρας-Βέρμιο-Όλυμπος και να απαγορεύσει τις κατά μήκος των διαβάσεων κατευθύνσεις επίθεσης του εχθρού.

Η διεξαγωγή των επιχειρήσεων

Περιοχή ανατολικά του ποταμού Αξιού (Ανατολική Μακεδονία - Δυτική Θράκη)

Την 05.15 ώρα στις 6 Απριλίου 1941 και ενώ αργότερα στις 05.30 επιδόθηκε το τελεσίγραφο από τον Γερμανό Πρεσβευτή, εκδηλώθηκε η επίθεση των Γερμανών σε όλη τη γραμμή του μετώπου ανατολικά του ποταμού Αξιού, με την υποστήριξη μεγάλου αριθμού αεροπλάνων κάθετης εφόρμησης (Στούκας) και σφοδρών πυρών πυροβολικού.

Μέχρι το πρωί στις 10 Απριλίου, διεξήχθησαν επικοί αγώνες και διαδραματί-

στηκαν σκηνές έξοχου ηρωισμού, κυρίως στα οχυρά της «Γραμμής Μεταξά». Ήδη, όμως, η τοποθεσία των οχυρών είχε διπλά υπερκερασθεί. Κατ' αρχήν, από την 6η ΟΜ η οποία εισέδωσε από ορεινή διάβαση του Μπέλες και την 11.00 ώρα στις 6 Απριλίου κατήλθε στην πεδιάδα Ροδόπολης, χωρίς, όμως, μέχρι στις 8 Απριλίου να επιτύχει θεαματικά αποτελέσματα. Παράλληλα, από τη 2η ΜΑ η οποία προέλασε ταχύτατα δια μέσου της κοιλάδας του ποταμού Στρούμιτσα στο γιουγκοσλαβικό έδαφος και την 06.00 ώρα στις 8 Απριλίου εισήλθε στο ελληνικό έδαφος στην περιοχή της λίμνης Δοϊράνης. Στη συνέχεια, αφού ανέτρεψε ελαφρές αντιστάσεις, κατευθύνθηκε προς το Κιλκίς και το Πολύκαστρο και το βράδυ στις 8 Απριλίου έφθασε 20 χλμ. βορειοδυτικά της Θεσσαλονίκης. Κατόπιν αυτής της τροπής των επιχειρήσεων, ο Διοικητής του ΤΣΑΜ, με εξουσιοδότηση του Γενικού Στρατηγείου, υπέγραψε την 14.00 ώρα της 9ης Απριλίου πρωτόκολλο παράδοσης των δυνάμεων ανατολικά του ποταμού Αξιού.

Περιοχή δυτικά του ποταμού Αξιού (Κεντρική και Δυτική Μακεδονία)

Επιχειρήσεις Γερμανικού ΧΛ ΣΣΑ (73η ΜΠ, 5η και 9η ΜΑ, 1ο Μηχανοκίνητο Σύνταγμα Πεζικού Es Es «Αδόλφος Χίτλερ»).

Τα γεγονότα στη Νότια Γιουγκοσλαβία εξελίχθηκαν με απρόσμενα γοργό ρυθμό και το βράδυ στις 8 Απριλίου δυνάμεις του ΧΛ ΣΣΑ κατέλαβαν τα Σκόπια, ο δε κίνδυνος υπερφαλάγγισης του αριστερού (ΒΔ) πλευρού των δυνάμεων του συγκροτήματος «W» διαγραφόταν άμεσος, από τη συνεχιζόμενη ταχεία προέλαση των Γερμανών προς Μοναστήρι - Φλώρινα.

Υπό αυτές τις εξαιρετικά πιεστικές συνθήκες, το Ελληνικό Γενικό Στρατηγείο (ΓΣ), αποφάσισε στις 8 Απριλίου να μετα-

τοπίσει την αμυντική διάταξη δυτικότερα, με μέτωπο προς βορρά, διαθέτοντας επιπλέον, από πλευράς ΤΣΔΜ, τη Μεραρχία Ιππικού και τη νεοσύστατη 21η Ταξιαρχία Πεζικού στην περιοχή Βέρνου (Βίτσι), για να αποφράξει το διάδρομο από τη λίμνη Μεγάλη Πρέσπα μέχρι τη Βεύη. Οι αναγκαίες αναδιατάξεις ολοκληρώθηκαν εσπευσμένα μέχρι στις 10 Απριλίου, ενώ την ίδια ημέρα οι Γερμανοί κατελάμβαναν αμαχητί την Φλώρινα.

Σύμπτυξη δυνάμεων Αλβανικού Μετώπου

Παράλληλα, το ΓΣ θορυβημένο από τη δυσμενή εξέλιξη του αγώνα στη Μακεδονία, αποφάσισε τη σύμπτυξη των μαχόμενων δυνάμεων στην Αλβανία, προς τις παραμεθόριες αμυντικές τοποθεσίες.

Το ΤΣΔΜ άρχισε να συμπύσσεται το βράδυ στις 12 Απριλίου χωρίς σοβαρές δυσκολίες κατά τον άξονα των κοιλάδων των ποταμών Δέβρολη και Αλιάκμονα. Η κατάληψη, όμως, της Καστοριάς στις 15 Απριλίου από τους Γερμανούς, υποχρέωσε το ΤΣΔΜ να κατευθύνει τις δυνάμεις του προς την Ήπειρο, μέσω ορεινών δρομολογίων της Πίνδου.

Τη νύχτα στις 13/14 Απριλίου ακολούθησε και η σύμπτυξη του ΤΣΗ. Στο μεταξύ το ηθικό των ανδρών του άρχισε να κλονίζεται και να σημειώνονται αθρόες διαρροές.

Η γενική κατάσταση των μονάδων στο αλβανικό θέατρο επιχειρήσεων δεν κρινόταν ως ικανοποιητική. Η δύναμη των ανδρών ήταν 10-20% κάτω από την προβλεπόμενη και υπήρχαν μεγάλες ελλείψεις, σε κτήνη και πυρομαχικά. Τα μηχανήματα πυρός (οπλοπολυβόλα, πολυβόλα, όλμοι) ήταν μειωμένα κατά 50% περίπου, οι δε περιορισμένες αναπληρώσεις προσωπικού προέρχονταν

από ανομοιογενή στοιχεία (Έφεδροι Ναυτικού, Χωροφυλακής, κ.ά.).

Μάχες υψιπέδου Κοζάνης

Κατά την περίοδο από 10 μέχρι 14 Απριλίου έλαβαν χώρα μεταξύ των εμπλεκόμενων σφοδρές συγκρούσεις στο υψίπεδο Κοζάνης (τοποθεσία Κλειδίου έως και την περιοχή βόρεια του ποταμού Αλιάκμονα), που κατέληξαν στην πλήρη επικράτηση των Γερμανών.

Το ΤΣΚΜ, με μέρος των δυνάμεών του, μετά την απώλεια της τοποθεσίας Κλειδίου (12 Απριλίου), κατάφερε να αναδιαταχθεί τη νύχτα 12/13 Απριλίου υπό το κράτος μεγάλης σύγχυσης και με επίπονες πορείες κυρίως πεζή, στις διαβάσεις των ορέων Βούρινου και Σινιάτσικου. Στη συνέχεια, όμως, αναγκάστηκαν υπό την ασφυκτική πίεση των Γερμανών να διαπεραιωθούν τη νύχτα 14/15 Απριλίου δυτικά του ποταμού Αλιάκμονα. Στις 15 Απριλίου, μετά από σκληρές μάχες με τμήματα της XIIIης ΜΠ του ΤΣΔΜ, κατελήφθησαν το Άργος Ορεστικό και η Καστοριά, με αποτέλεσμα να αποκοπεί η μοναδική οδός σύμπτυξης από την Αλβανία των δυνάμεων του ΤΣΔΜ.

Ο όγκος των δυνάμεων των Βρετανών, εξάλλου, είχε έγκαιρα αναδιπλωθεί με οχήματα και το βράδυ στις 13 Απριλίου είχε εγκατασταθεί στην τοποθεσία νοτιοδυτικά του ποταμού Αλιάκμονα, σε σύνδεσμο με τις αντίστοιχες δυνάμεις της τοποθεσίας Ολύμπου.

Ωστόσο, ο Στρατηγός Ουίλσον, έχοντας υπόψη του πληροφορίες για προχωρημένη αποσύνθεση των ελληνικών μονάδων και για επικείμενη συνθηκολόγηση του Γιουγκοσλαβικού Στρατού, αποφάσισε πρωτοβούλως στις 13 Απριλίου να συμπύξει το ΒΕΣ στην τοποθεσία Θερ-

μοπυλών-Μπράλου, γι' αυτό προαπέστειλε ανάλογα τμήματα αναγνωρίσεων.

Στις 15 Απριλίου, μονάδες του ΤΣΚΜ δυτικά του ποταμού Αλιάκμονα, με ήδη σοβαρά κλονισμένο ηθικό (η συνθηκολόγηση της 9ης Απριλίου των δυνάμεων ανατολικά του Αξιού ποταμού είχε καταφέρει αποφασιστικό πλήγμα στο ήδη εύθραυστο ηθικό) και με κυρίαρχη σκέψη για το μάταιο της συνέχισης του αγώνα, δέχθηκαν επίθεση γερμανικών αεροπλάνων και πυρά πυροβολικού, με συνέπεια σχεδόν να διαλυθούν. Τελικά, το ΤΣΚΜ με τα εναπομείναντα τμήματα του διέρρευσε προς το Μέτσοβο, διαμέσου ορεινών δρομολογίων και ετέθη υπό διοίκηση του ΤΣΔΜ. Έτσι, από τις 16 Απριλίου έπαψε οριστικά η συνεργασία ελληνικών και βρετανικών δυνάμεων. Την ίδια ημέρα αποσύρθηκαν από την ηπειρωτική Ελλάδα και τα τελευταία βρετανικά αεροπλάνα και έπαυσε ολοσχερώς η παροχή αεροπορικής υποστήριξης των δυνάμεων και εγκαταστάσεων.

Στο μεταξύ, από το πρωί της 15ης Απριλίου, οι Γερμανοί με την 9η ΜΑ επιτέθηκαν κατά της 6ης Αυστραλιανής Μεραρχίας στην περιοχή Σερβίων, με τμήματα διαπεραιωθέντα από τον ποταμό τη νύχτα με βάρκες εφόδου κοντά στο χωριό Ρύμνιο, αλλά δέχθηκαν καταγιστικά πυρά και αναγκάστηκαν να παραδοθούν. Ακόμα δύο επιθέσεις κατά τη διάρκεια της ημέρας αποκρούστηκαν με σοβαρές απώλειες, που ανήλθαν σε 200 νεκρούς και τραυματίες και 395 αιχμαλώτους. Οι απώλειες των Βρετανών ήταν ελάχιστες, χάρη στην καλή κάλυψη και στην επιμελή οργάνωση του εδάφους. Μετά από αυτήν την αποτυχία, οι Γερμανοί παρέκαμψαν την τοποθεσία του ποταμού Αλιάκμονα από δυτικά με την 5η ΜΑ, η οποία στις

διάδρομο Μοναστηρίου-Φλώρινας και η σύμπυξη των ελληνο-βρετανικών δυνάμεων, ματαίωσαν αυτήν την ενέργεια. Στη συνέχεια, αφού στις 11 Απριλίου καταλήφθηκε η Βέροια, ο όγκος του XVIII ΟΣΣ στράφηκε νότια προς τις διαβάσεις του Ολύμπου (Στενά Πέτρας-διάβαση Πλαταμώνα-Τέμπη), όπου από τις 14 μέχρι 16 Απριλίου έλαβαν χώρα σκληρές μάχες με τις δυνάμεις του ΒΕΣ. Τελικά, κατόπιν σχετικής έγκρισης, που δόθηκε από τον Έλληνα Αρχιστράτηγο σε σύσκεψη στις 16 Απριλίου έξω από τη Λαμία μεταξύ Παπάγου-Ουίλσον, τη νύχτα 16/17 Απριλίου άρχισε η σύμπυ-

16 Απριλίου κατέλαβε τα Γρεβενά και στη συνέχεια, μετά τη ζεύξη του ποταμού Βενέτικου, έφθασε το απόγευμα στις 18 Απριλίου στην Καλαμπάκα. Από εκεί το ΧΛ ΣΣΑ διατάχθηκε να προελάσει με τον κύριο όγκο των δυνάμεών του προς τη Λαμία και με μέρος προς το Μέτσοβο.

Επιχειρήσεις Γερμανικού XVIII ΟΣΣ (72η ΜΠ, 5η και 6η ΟΜ, 2η ΜΑ).

Το XVIII ΟΣΣ, το οποίο στις 9 Απριλίου κατέλαβε τη Θεσσαλονίκη, επρόκειτο κατόπιν να επιτεθεί κατά του Βερμίου, αλλά η ταχεία προέλαση του ΧΛ ΣΣΑ στο

ξη των δυνάμεων του ΒΕΣ στην τοποθεσία Θερμοπυλών-Μπράλου, η οποία ολοκληρώθηκε στις 20 Απριλίου.

Πολιτική κρίση και αποχώρηση του Βασιλιά και της κυβέρνησης στην Κρήτη

Την 10.00 ώρα στις 18 Απριλίου, έλαβε χώρα σύσκεψη στα ανάκτορα υπό την προεδρία του Βασιλιά, στην οποία παρέστησαν ο Πρωθυπουργός Κορυζής, ο Πρεσβευτής της Μεγάλης Βρετανίας Πάλαιρετ, ο Αρχιστράτηγος Παπάγος, ο

Στρατηγός Ουίλσον, κ.ά.

Ο Αρχιστράτηγος, εκθέτοντας τη στρατιωτική κατάσταση, επισήμανε ότι οι βρετανικές δυνάμεις, αν και συνέχιζαν να είναι αξιόμαχες, δε θα μπορούσαν να διατηρήσουν την τοποθεσία των Θερμοπυλών για αρκετό διάστημα. Επίσης, περιέγραψε τις σοβαρές δυσχέρειες που αντιμετώπιζαν τα ελληνικά στρατεύματα κατά τη σύμπυξη και σημείωσε την πώληση του ηθικού τους.

Οι Βρετανοί εξάλλου, δήλωσαν ότι θα ήταν σε θέση να αμυνθούν στην τοποθεσία Θερμοπυλών μέχρι στις 6 Μαΐου, εφόσον τα ελληνικά στρατεύματα θα συνέχιζαν τον αγώνα στην Ήπειρο. Η σύσκεψη περατώθηκε χωρίς να ληφθεί καμία απόφαση.

Την 14.00 ώρα της ίδιας ημέρας συνήλθε το Υπουργικό Συμβούλιο παρουσία και του Βασιλιά. Ο Υφυπουργός Στρατιωτικών Παπαδήμας διατύπωσε την άποψη ότι, έστω και αν επετύγχανε η παράταση της άμυνας στις Θερμοπύλες δε θα έφερνε θετικό αποτέλεσμα, γιατί η κατάσταση στο αλβανικό θέατρο επιχειρήσεων είχε καταστεί τραγική.

Τελικά, επικράτησε η γνώμη της συνέχισης της ελληνικής αντίστασης για την ομαλότερη αποχώρηση του ΒΕΣ. Ο Υφυπουργός των Στρατιωτικών, που θεωρούσε αναπόφευκτη τη χειροτέρευση της κατάστασης, πρότεινε ως μόνη διέξοδο την άμεση αναχώρηση του Βασιλιά και της κυβέρνησης.

Ο Πρωθυπουργός Κορυζής βρισκόταν σε αμηχανία και στο τέλος της συνεδρίασης εισηγήθηκε το σχηματισμό κυβέρνησης από άλλα πρόσωπα πιο δυναμικά. Ο Κορυζής με καταφανή ψυχικό κλονισμό έφυγε για το σπίτι του, όπου και αυτοκτόνησε.

Την 13.00 ώρα στις 19 Απριλίου, συνεκλήθη νέα σύσκεψη στο ΓΣ. Σε αυτήν

παρέστησαν και ο Στρατηγός Ουείβελ, που είχε έλθει από τη Μέση Ανατολή και ο Αντιστράτηγος ε.α. Αλ. Μαζαράκης, που είχε πάρει από τον Βασιλιά την εντολή σχηματισμού κυβέρνησης.

Ο Ουείβελ δήλωσε ότι το ΒΕΣ θα αμυνόταν στις κατεχόμενες θέσεις εφόσον ο Ελληνικός Στρατός θα συνέχιζε την αντίστασή του στην Ήπειρο, αλλά είχε ανησυχητικές πληροφορίες για το ηθικό του και πρόσθεσε ότι τα δικά του στρατεύματα ήταν έτοιμα να αποχωρήσουν, αν το επιθυμούσε η Ελληνική Κυβέρνηση.

Στη συνέχεια, ο Βρετανός Πρεσβευτής ανέγνωσε τηλεγράφημα του Άγγλου Πρωθυπουργού Τσώρτσιλ, που καθόριζε ότι η αποχώρηση του ΒΕΣ θα έπρεπε να γίνει με την πλήρη συγκατάθεση και έγκριση του Βασιλιά και της Ελληνικής Κυβέρνησης.

Μετά από πρόταση του Αντιστρατήγου Μαζαράκη, ότι η καλύτερη λύση συνίστατο στην αποχώρηση, εγκρίθηκε από τον Βασιλιά και την κυβέρνηση η εκκένωση της Ελλάδας από το ΒΕΣ. Οι ελληνικές δυνάμεις της Ηπείρου θα συνέχιζαν τον αγώνα μέχρι την αποχώρηση των Βρετανών.

Στο μεταξύ, επειδή είχαν διατυπωθεί από τους Βρετανούς αιτιάσεις σχετικά με την κακή στρατιωτική κατάσταση που επικράτησε από ελληνικής πλευράς στην Κεντρική Μακεδονία, κλήθηκε ο Διοικητής του Β΄ Ρυθμιστικού Κέντρου Φλώρινας Υποστράτηγος Παναγάκος, ο οποίος και εξέθεσε τον τρόπο που εξελίχτηκαν οι επιχειρήσεις, οπότε ο Στρατηγός Ουίλσον δήλωσε: «Μετά τās πληροφορίας και εξηγήσεις του Στρατηγού, η τιμή και η υπόληψις της Ελλάδος αποκαθίστανται εις το ακέραιον. Δηλώ δε εξ ονόματος της Αγγλίας ότι αυτή ουδέν παράπονον έχει κατά της Ελλάδος, η οποία εξεπλήρωσε μέχρι τέλους πλήρως και τιμίως το καθήκον της».

Τις απογευματινές ώρες της ίδιας ημέρας, στις 19 Απριλίου, ο Αντιστράτηγος Μαζαράκης κατέθεσε την εντολή σχηματισμού κυβέρνησης, γιατί οι πληροφορίες για τη στρατιωτική κατάσταση ήταν απελπιστικές.

Την 17.15 ώρα ορκίσθηκε νέα κυβέρνηση με αντιπρόεδρο τον Αντιναύαρχο Σακελλαρίου, ενώ την πρωθυπουργία ανέλαβε προσωρινά αυτοπροσώπως ο Βασιλιάς. Τελικά, στις 21 Απριλίου Πρωθυπουργός ορκίσθηκε ο Εμμανουήλ Τσουδερός. Ο Βασιλιάς και η κυβέρνηση αναχώρησαν την 04.00 ώρα στις 23 Απριλίου για την Κρήτη, αφού προηγουμένως ο Βασιλιάς με διάγγελμα του διαδήλωνε την απόφαση ολόκληρου του Έθνους να συνεχίσει τον αγώνα μέχρι την τελική νίκη.

Στις 23 Απριλίου, επίσης, ο Αρχιστράτηγος Παπάγος υπέβαλε την παραίτησή του, η οποία έγινε αμέσως αποδεκτή από τον Βασιλιά.

Συνθηκολόγηση ΤΣΗ

Στο μεταξύ, το 1ο Μηχανοκίνητο Σύνταγμα Es Es «Αδόλφος Χίτλερ», αφού έφθασε στα Γρεβενά στις 16 Απριλίου, κινήθηκε ταχύτατα προς Καλαμπάκα-Μέτσοβο, όπου προωθημένα τμήματά του, όταν προσέγγισαν την πόλη το πρωί στις 20 Απριλίου, δέχτηκαν πυρά πυροβολικού από τμήματα της εκεί πρόχειρα αμυνόμενης ΧΙ ΜΠ.

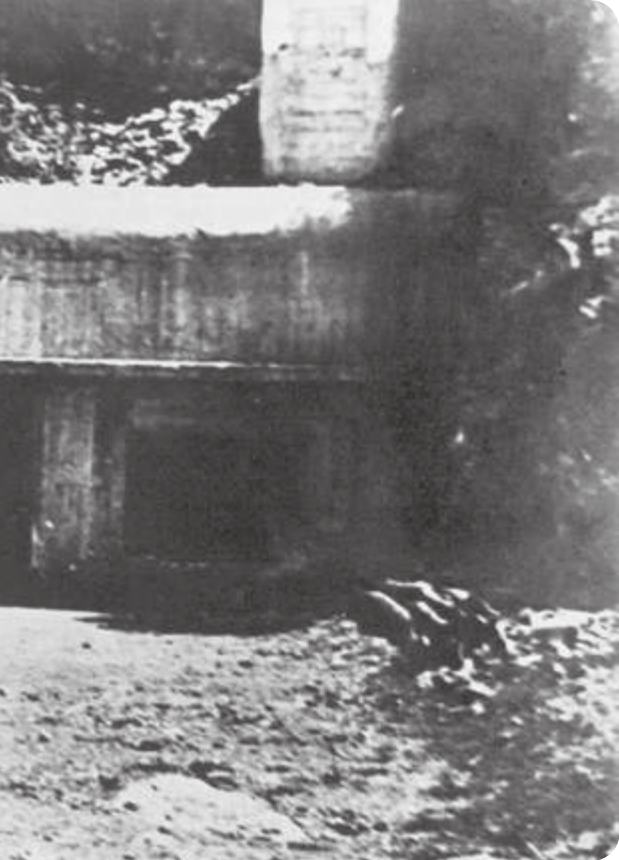
Όμως, τα γεγονότα στην Ήπειρο, είχαν εξελιχθεί με πολύ γρήγορο ρυθμό. Η σύμπυξη των δυνάμεων του ΤΣΗ τη νύχτα 13/14 Απριλίου, υπό τα ανηλεή πλήγματα της εχθρικής αεροπορίας με παντελή απουσία της φιλίας και υπό την απειλή του διπλού κλοιού Ιταλών και Γερμανών, είχε τρώσει σοβαρότατα το ηθικό τους, ενώ σημειώνονταν με την πάροδο

των ημερών αυξανόμενα κρούσματα ανυπακοής και διάλυσης τμημάτων. Ο νικηφόρος Ελληνικός Στρατός αντιμετώπιζε τον έσχατο κίνδυνο να αιχμαλωτισθεί αμαχητί από τον ηττηθέντα κατά κράτος στα πεδία των μαχών Ιταλικό Στρατό.

Ο Πρωθυπουργός Αλ. Κορυζής, κατόπιν απεγνωσμένης τηλεφωνικής έκκλησης του Διοικητή του ΤΣΗ Αντιστρατήγου Ι. Πιτσίκας την 11.00 ώρα στις 18 Απριλίου, τον είχε διαβεβαιώσει ότι θα δινόταν ευνοϊκή λύση εντός της ημέρας, πλην, όμως, η επισυμβάσα αυτοκτονία του λίγο αργότερα το μεσημέρι, ματαίωσε την ενέργεια αυτή. Ο Αντιστράτηγος Πιτσίκας, πιεζόμενος από τον Μητροπολίτη Ιωαννίνων Σπυρίδωνα και τους Διοικητές των Α΄, Β΄ και Γ΄ Σωμάτων Στρατού (ΣΣ) για σύναψη ανακωχής, αν και κατανοούσε αυτήν την αδήριτη ανάγκη, ωστόσο, αρνήθηκε κατηγορηματικά να αναλάβει σχετική πρωτοβουλία.

Έπειτα από αυτό αποφασίστηκε από

τους προαναφερθέντες, ο παραμερισμός του Αντιστρατήγου Πιτσιόκα και ο παραπέρα χειρισμός του θέματος από τον αρχαιότερο των Σωματαρχών Αντιστράτηγο Γεώργιο Τσολάκογλου. Έτσι, το απόγευμα στις 18 Απριλίου, ο Επιτελάρχης του Γ΄ΣΣ Συνταγματάρχης Αθ. Χρυσόχοου, στάλθηκε στην Αθήνα όπου συναντήθηκε με τον Αρχιστράτηγο Παπάγο, ο οποίος του ανακοίνωσε ότι αν και γνώριζε πλήρως την κατάσταση του μετώπου, ωστόσο, ως Διοικητής και του ΒΕΣ, δεν μπορούσε να προέλθει σε διαπραγματεύσεις ανακωχής, πριν αποχωρήσουν οι Βρετανοί από τη χώρα.

Τελικά, παρά την άρνηση του ΓΣ και με τη σύμφωνη, όμως, γνώμη των Σωματαρχών και των περισσότερων Μεράρχων, ο Διοικητής του Γ΄ΣΣ Αντιστράτηγος Γ. Τσολάκογλου, το πρωί στις 20 Απριλίου ανέλαβε προσωπικά το χειρισμό του θέματος της ανακωχής και απέστειλε αντιπροσωπία για διαπραγματεύσεις με

τη γερμανική διοίκηση. Το απόγευμα της ίδιας ημέρας υπέγραψε την 18.00 ώρα στο Χ. Βοτονόσι βορειοδυτικά του Μετσόβου πρωτόκολλο ανακωχής, που κρατήθηκε μυστικό από τους Ιταλούς, με τον Διοικητή του Γερμανικού 1ου Μηχανοκίνητου Συντάγματος Es Es «Αδόλφος Χίτλερ» Ταξίαρχο Σεπ Ντίτριχ. Μετά από μία ώρα ενημερώθηκε σχετικά ο Αντιστράτηγος Πιτσιόκας, ο οποίος την επομένη το πρωί στις 21 Απριλίου, θεώρησε τον εαυτό του ως «παραιτηθέντα» και αναχώρησε για την Αθήνα, οπότε τη διοίκηση του ΤΣΗ ανέλαβε «ντε φάκτο» ο Αντιστράτηγος Γ. Τσολάκογλου.

Με την υπογραφή του πρωτοκόλλου την 18.00 ώρα στις 20 Απριλίου, έπαυαν οι εχθροπραξίες μεταξύ Ελλάδας και Γερμανίας και λίγες ώρες μετά μεταξύ Ελλάδας και Ιταλίας, με μέριμνα των Γερμανών. Επίσης, από το πρωί στις 21 Απριλίου, οι Γερμανοί θα παρεμβάλλονταν μεταξύ των ιταλικών και των ελληνικών στρατευμάτων για την τήρηση της κατάπαυσης του πυρός. Τα ελληνικά στρατεύματα υποχρεώνονταν να αποσυρθούν μέχρι τα ελληνο-αλβανικά σύνορα μέσα σε δέκα ημέρες και να αποστρατευθούν, αφού παρέδιναν τον οπλισμό τους. Οι αξιωματικοί θα έφεραν την εξάρτυση και τον οπλισμό τους τιμητικά, μη θεωρούμενοι ως αιχμάλωτοι πολέμου.

Στις 21 Απριλίου, έφθασαν στα Ιωάννινα ο Επιτελάρχης της 12ης Γερμανικής Στρατιάς Υποστράτηγος φον Γκράιφενμπεργκ και ο Ταξίαρχος Ντίτριχ με ένα νέο πρωτόκολλο προς υπογραφή, με τη δικαιολογία της εξαγγελίας από την Ελληνική Κυβέρνηση «της αμύνης μέχρις εσχάτων» και την ανάγκη σύναψης συμφωνίας και με τους Ιταλούς. Ο Αντιστράτηγος Τσολάκογλου διαμαρτυρήθηκε, αλλά αναγκάστηκε να το υπογράψει «ως

αιχμάλωτος πολέμου» και «ουχί κατά την ελευθέραν αυτού κρίσιν».

Οι νέοι όροι ήταν χειρότεροι. Οι αξιωματικοί και οι οπλίτες θεωρούνταν αιχμάλωτοι πολέμου, όλο το υλικό αποτελούσε λεία πολέμου του Γερμανικού Στρατού, ενώ μέρος θα έπαιρναν οι Ιταλοί. Αντί της ελληνο-αλβανικής μεθορίου, που ήταν το όριο σύμπτυξης, θα καθοριζόταν σε συνεργασία με την Ιταλική Διοίκηση η ζώνη διαχωρισμού για την κατάπαυση των εχθροπραξιών, χωρίς να αποσαφηνίζεται ούτε σε πιο ύψος θα περνούσε η ζώνη ούτε πότε θα έπαυαν οι εχθροπραξίες.

Το μεσημέρι στις 21 Απριλίου, το ΤΣΗ έλαβε διαταγή του ΓΣ να αντικατασταθεί ο Αντιστράτηγος Τσολάκογλου από τα καθήκοντά του, ως Διοικητής του Γ' ΣΣ, αλλά ήταν ήδη αργά.

Την επομένη 22 Απριλίου, έγινε νέα παρασπονδία των Γερμανών με την αξίωση να αποσταλούν κήρυκες και προς τους Ιταλούς, (κατόπιν διαμαρτυρίας του Μουσολίνι προς τον Χίτλερ), για να υπογραφεί ανακωχή και με αυτούς. Ως γραμμή διαχωρισμού μεταξύ Ιταλών και Γερμανών καθοριζόταν η αμαξιτή Ηγουμενίτσα-Μπισδοούνι-Μέτσοβο και αφηνόταν να υπονοηθεί ότι τα ελληνικά στρατεύματα, που θα βρίσκονταν βόρεια της γραμμής θα θεωρούνταν αιχμάλωτα των Ιταλών και νότια αιχμάλωτα των Γερμανών, χωρίς να διευκρινίζεται από ποια ώρα θα ίσχυε το παραπάνω όριο.

Ο Αντιστράτηγος Τσολάκογλου, διαμαρτυρόμενος επειδή για δεύτερη φορά σε ένα 48ωρο άλλαξαν οι αρχικοί όροι της συνθηκολόγησης, δήλωσε ότι «αναγκάζεται να υποκύψει υπό το κράτος βίας».

Στο μεταξύ, κήρυκες που στάλθηκαν στους Ιταλούς, υπέγραψαν προκαταρκτι-

κό πρωτόκολλο ανακωχής, με το οποίο οι εχθροπραξίες έπαυαν από την 23.00 ώρα στις 23 Απριλίου.

Το πρωί στις 23 Απριλίου ο Αντιστράτηγος Τσολάκογλου αναχώρησε για τη Θεσσαλονίκη με γερμανικό αεροπλάνο, όπου υπέγραψε με τον Στρατάρχη Γιόντλ, Αρχηγό του επιτελείου της Ανώτατης Διοίκησης των Γερμανικών Ενόπλων Δυνάμεων και τον Ιταλό Αντιστράτηγο Φερρέρο Αρχηγό του επιτελείου της Ανώτατης Διοίκησης των Ιταλικών Δυνάμεων στην Αλβανία, το τρίτο και οριστικό πρωτόκολλο συνθηκολόγησης.

Τη νύχτα στις 23 Απριλίου, τα τμήματά μας πέρασαν νότια της διαχωριστικής γραμμής, ενώ σιωπηρά ο χρόνος παρατάθηκε για λίγο από τους Γερμανούς.

Στις 25 Απριλίου, ο Αντιστράτηγος Γ. Τσολάκογλου, αφού ανέθεσε στον Αντιστράτηγο Π. Δεμέστιχα τη διοίκηση του ΤΣΗ, αναχώρησε για την Αθήνα και στις 29 Απριλίου σχημάτισε κυβέρνηση από στρατιωτικές και πολιτικές προσωπικότητες.

Στις 2 Μαΐου, ο Χίτλερ απάλλαξε τους Έλληνες αξιωματικούς και οπλίτες που θεωρούνταν τυπικά αιχμάλωτοι πολέμου.

Μάχη Θερμοπυλών - Μπράλου

Μετά την επιτυχή σύμπτυξη των δυνάμεων του ΒΕΣ από την τοποθεσία Ολύμπου-ποταμού Αλιάκμονα στην τοποθεσία Θερμοπυλών-Μπράλου που περατώθηκε στις 20 Απριλίου, οι Γερμανοί έλαβαν την επαφή το απόγευμα στις 22 Απριλίου και από το επόμενο πρωί εξαπέλυσαν σφοδρή επίθεση σε όλο το μέτωπο, έκτασης 50 χλμ. περίπου. Οι Βρετανοί διατήρησαν τις θέσεις τους μέχρι τις 24 Απριλίου και στη συνέχεια συμπύχθηκαν τη νύχτα 24/25 Απριλίου στα νότια.

Κατάληψη Αθηνών και Πελοποννήσου

Στο μεταξύ, ο Στρατάρχης φον Λιστ στις 24 Απριλίου, διέθεσε στο XL ΣΣΑ επιπλέον και το XVIII ΟΣΣ με εντολή να προωθηθεί στην κατεύθυνση Αθήνα-Κόρινθος και να εγκαταστήσει προγεφύρωμα στον Ισθμό, του οποίου είχε προβλεφθεί η κατάληψη με αλεξιπτωτιστές, ενώ, ταυτόχρονα, ταχικίνητες μονάδες θα ενεργούσαν από την Εύβοια.

Στοιχεία της 5ης ΜΑ κατέλαβαν το βράδυ στις 25 Απριλίου τη Θήβα ενώ τάγμα μοτοσυκλετιστών, που αποβιβάστηκε στην Εύβοια, διαπεραιώθηκε στη Βοιωτία, μέσω Χαλκίδας και συνέχισε προς την Αθήνα, την οποία κατέλαβε χωρίς αντίσταση στις 27 Απριλίου.

Στη συνέχεια οι Γερμανοί, για την κατάληψη του Ισθμού χρησιμοποίησαν πάνω από 40 τρικινητήρια αεροπλάνα με 800 περίπου αλεξιπτωτιστές, τα οποία απογειώθηκαν από τη Λάρισα την 05.00 ώρα στις 26 Απριλίου. Αν και πολλοί από τους αλεξιπτωτιστές φονεύθηκαν στον αέρα και άλλοι έπεσαν μέσα στη διώρυγα, τελικά κατόρθωσαν, επωφελούμενοι από τον αιφνιδιασμό και τη σύγχυση των Βρετανών, να καταλάβουν τη γέφυρα ανέπαφη. Δεν πρόλαβαν, όμως, να κόψουν τα καλώδια πυροδότησης και ν' αφαιρέσουν τη γόμωση. Η γέφυρα τελικώς ανατινάχθηκε από δύο νεαρούς Βρετανούς αξιωματικούς, οι οποίοι πέτυχαν με εύστοχη βολή τυφεκίων και από 200 μέτρα να πυροδοτήσουν το εκρηκτικό γέμισμα.

Από την 08.00 ώρα η δράση γύρω από τη διώρυγα είχε τελειώσει και οι Γερμανοί είχαν καταλάβει και τις δύο όχθες της.

Παράλληλα, το 1ο Μηχανοκίνητο Σύστημα Ες Ες «Αδόλφος Χίτλερ», από την περιοχή των Ιωαννίνων, κινήθηκε προς

το Μεσολόγγι και το απόγευμα στις 26 Απριλίου αποβιβάστηκε στην περιοχή Πατρών. Από εκεί ένα τάγμα του κινήθηκε σιδηροδρομικώς προς την Κόρινθο, όπου πληροφορήθηκε ότι οι αλεξιπτωτιστές είχαν καταλάβει τον Ισθμό, οπότε τα τμήματα των Ες Ες επέστρεψαν στην Πάτρα και συνέχισαν προς την Καλαμάτα δια μέσου του Πύργου, με αποστολή να αποκόψουν την αποχώρηση των Βρετανών.

Η 5η ΜΑ, μετά την πρόχειρη επισκευή της γέφυρας του Ισθμού, διαπεραιώθηκε στην Πελοπόννησο και κατευθύνθηκε προς Άργος - Τρίπολη - Γύθειο και Καλαμάτα, όπου στις 29 Απριλίου συναντήθηκε με τα τμήματα των Ες Ες που είχαν φθάσει εκεί σιδηροδρομικώς από την Πάτρα.

Στο μεταξύ, με διαταγή του ΒΕΣ, τη διοίκηση όλων των στρατευμάτων στην Πελοπόννησο, ανέλαβε από τη νύχτα 24/25 Απριλίου ο Υποστράτηγος Φρέιμπεργκ, ενώ ο Στρατηγός Ουίλσον αναχώρησε με υδροπλάνο το πρωί της 27ης Απριλίου για την Κρήτη.

Η αποχώρηση των Βρετανών θα γινόταν από τους λιμένες της νοτιοανατολικής ακτής της Αττικής και της Πελοποννήσου. Οι λιμένες αυτοί δέχτηκαν σφοδρότατες επιθέσεις της Γερμανικής Αεροπορίας με αποτέλεσμα να προξενθούν σημαντικές απώλειες στον πολεμικό και εμπορικό στόλο των Βρετανών και των Ελλήνων.

Η 19η Αυστραλιανή Ταξιαρχία επιβιβάστηκε στα Μέγαρα τη νύχτα 25/26 Απριλίου.

Οι 16η και 17η Αυστραλιανές Ταξιαρχίες κινήθηκαν τις βραδινές ώρες στις 25 Απριλίου από τους Μύλους προς την Καλαμάτα, όπου ένα μέρος κατόρθωσε να επιβιβασθεί και να αποπλεύσει τη νύχτα 26/27 Απριλίου, ενώ 7.000 περίπου άντρες παρέμειναν στην προκουμαία, γιατί

οι λίγες ώρες της νύχτας δεν επέτρεπαν την ολοκλήρωση της επιβίβασης.

Η 4η Νεοζηλανδική Ταξιαρχία, η οποία ενεργούσε ως οπισθοφυλακή στην περιοχή των Ερυθρών, μετακινήθηκε και κατέλαβε το πρωί στις 27 Απριλίου θέσεις νότια του Μαρκόπουλου. Το βράδυ επιβιβάστηκε στο Πορτοράφτη χωρίς επεισόδια και απέπλευσε για την Κρήτη, ενώ τμήματα της 1ης Βρετανικής Τεθωρακισμένης Ταξιαρχίας απέπλευσαν από τη Ραφήνα.

Η 6η Νεοζηλανδική Ταξιαρχία έφθασε το πρωί στις 28 Απριλίου στη Μονεμβασία. Τη νύχτα 28/29 Απριλίου ολόκληρη η δύναμη της επιβιβάστηκε στα πλοία και απέπλευσε για την Κρήτη. Μαζί της αναχώρησε και ο Υποστράτηγος Φρέιμπεργκ.

Δύναμη 1.700 ανδρών περίπου, που βρισκόταν στην περιοχή Ναυπλίου, συνελήφθησαν αιχμάλωτοι από τους Γερμανούς στις 28 Απριλίου.

Η δύναμη των 7.000 ανδρών που παρέμεινε στην Καλαμάτα αυξήθηκε την ίδια ημέρα σε 10.000 άνδρες, από τους οποίους οι 8.000 ήταν άοπλοι. Μεταξύ αυτών 2.000 περίπου ήταν Γιουγκοσλάβοι στρατιώτες, Κύπριοι και Παλαιστίνιοι, καθώς επίσης Έλληνες πολίτες. Η δύναμη είχε ετοιμότητα όπως την 21.00 ώρα επιβιβάσθει σε καταδρομικά και αντιτορπιλικά, που θα κατέπλεαν στο μεταξύ.

Τις πρώτες βραδινές ώρες τα τμήματα άρχισαν να κινούνται προς τη ακτή, αλλά εμπροσθοφυλακή της 5ης Γερμανικής ΜΑ εισήλθε στην πόλη και έσπευσε προς την προκυμαία. Ένοπλοι Βρετανοί αντέδρασαν αποτελεσματικά και η επιβίβαση άρχισε από την 21.30 ώρα. Μετά, όμως, από λίγο τα πλοία απέπλευσαν εσπευσμένα ύστερα από διαταγή του Βρετανού Αρχιστρατήγου, γιατί είχε διαδοθεί ότι είχε εμφανιστεί ο Ιταλικός Στόλος.

Οι Γερμανοί το πρωί στις 29 Απριλίου συνέλαβαν 7.000 περίπου αιχμαλώτους, ενώ οι λοιποί διασκορπίστηκαν. Το τραγικό στην περίπτωση αυτή ήταν, ότι οι παραπάνω πληροφορίες αποδείχθηκαν ανακριβείς. Κατά την κατάληψη της Πελοποννήσου απελευθερώθηκε και μεγάλος αριθμός Ιταλών αιχμαλώτων πολέμου, κρατουμένων σε στρατόπεδα αιχμαλώτων.

Στις 30 Απριλίου, τα τελευταία βρετανικά τμήματα είχαν διαφύγει ή αιχμαλωτιστεί και ο εχθροπραξίες είχαν καταπαύσει.

Συνολικά αναχώρησαν 50.732 Βρετανοί, δηλαδή το 80% των δυνάμεων του Βρετανικού Εκστρατευτικού Σώματος που είχαν αποσταλεί στην Ελλάδα και από τους οποίους 27.000 περίπου αποβιβάστηκαν στην Κρήτη, ενώ οι υπόλοιποι μεταφέρθηκαν στην Αίγυπτο. Περίπου 1.400 Βρετανοί, που παρέμειναν στην Ελλάδα, διέφυγαν αργότερα στην Κρήτη, στη Χίο και στα νησιά του Αιγαίου, καθώς και στη Μικρασιατική ακτή.

Η κατάληψη της ηπειρωτικής Ελλάδας ολοκληρώθηκε βαθμηδόν από γερμανικά και ιταλικά στρατεύματα.

Στις 3 Μαΐου, έγινε στην Αθήνα θριαμβευτική παρέλαση της «νίκης» των Γερμανών και των Ιταλών ενόπιων του Στρατάρχη φον Λιστ, με πλήρη αποχή του πληθυσμού, που έμεινε κλεισμένος στα σπίτια του. Τη συμμετοχή των ιταλικών στρατευμάτων στην παρέλαση διέταξε ο ίδιος ο Χίτλερ, για να μη θιγεί το γόητρο των συμμάχων του, σύμφωνα με αίτημα του Μουσολίνι.

Οι συνολικές απώλειες του ΒΕΣ ανήλθαν σε 12.000 περίπου άνδρες. Καταστράφηκαν επίσης ή εγκαταλείφθηκαν 209 αεροσκάφη και 8.000 οχήματα. Οι απώλειες των Γερμανών ανήλθαν σε 5.000 περίπου άνδρες. Σύμφωνα με γερμανικές πηγές, οι Γερμανοί κυριεύσαν στην Ελλάδα 54

βαριά και 444 ελαφρά πυροβόλα, 431 όλμους και πυροβόλα συνοδείας πεζικού, 49 αντιαρματικά πυροβόλα, 151.050 τυφέκια, 134 τεθωρακισμένα οχήματα, 2.710 αυτοκίνητα και περί τα 600 διάφορα τροχοφόρα, καθώς και μεγάλες ποσότητες εφοδίων.

Η κατάληψη της Νησιωτικής Ελλάδας

Παράλληλα, καταλήφθηκαν αμαχητί και τα κυριότερα νησιά, από τους Γερμανούς και Ιταλούς με εξαίρεση τη Λήμνο και την Κρήτη. Η Μάχη της Κρήτης αποτελεί ξεχωριστή επιχείρηση υπό την επωνυμία «Μέρκουρ», (Ερμής).

Η Θάσος καταλήφθηκε στις 15 Απριλίου και η Σαμοθράκη στις 19 Απριλίου.

Στη Λήμνο, ο Ναυτικός Διοικητής υπό τον οποίο τελούσε η Φρουρά, δύναμης λόχου πεζικού, απάντησε αρνητικά σε τελεσίγραφο των Γερμανών. Οι Γερμανοί στις 24 Απριλίου, ύστερα από αεροπορικό βομβαρδισμό των θέσεων της Φρουράς, αποβίβασαν τμήματα δύναμης συντάγματος στην ακτή του κόλπου Μπουρνιά (στο βόρειο τμήμα της νήσου) καθώς και στο Μούδρο. Η Φρουρά, αφού πολέμησε για λίγες ώρες, στη συνέχεια συμπύχθηκε προς το ακρωτήριο Αγία Ειρήνη, όπου όσοι άνδρες δε συνελήφθησαν αιχμάλωτοι, διασκορπίστηκαν.

Επίσης, καταλήφθηκαν από γερμανικά στρατεύματα τα νησιά των Κυκλάδων μέσα στο πρώτο δεκαπενθήμερο του Μαΐου, η Λέσβος και η Χίος στις 4 Μαΐου και η Σάμος στις 8 Μαΐου.

Η Κέρκυρα καταλήφθηκε από ιταλικά στρατεύματα, που είχαν αρχίσει να αποβιβάζονται από τις 28 Απριλίου, καθώς και τα νησιά Κεφαλλονιά, Ιθάκη και Ζάκυνθος από τις 1 έως στις 5 Μαΐου.

Η Ελλάδα σφάδαζε ήδη κάτω από το

πέλμα των κατακτητών, αλλά το πνεύμα δεν υποδουλώθηκε και η ελπίδα της ελευθερίας θέρμαινε την ύπαρξή της, για να συνεχίσει πάλι το δρόμο προς τα πεπρωμένα του Έθνους.

Παρατηρήσεις - Συμπεράσματα

❖ Η αδιευκρίνιστη στάση της Γιουγκοσλαβίας μέχρι τα πρόθυρα της εισβολής των Γερμανών, καθώς και η ελλιπής στρατιωτική προπαρασκευή της, προκάλεσαν άμεσους αντίκτυπους στην ελληνική πλευρά. Κατ' αρχήν, δεν επέτρεψαν την έγκαιρη λήψη απόφασης από το ΓΣ για την επιλογή και επάνδρωση προσφορότερης αμυντικής τοποθεσίας. Ακόμα, δεν κατέστησαν εφικτή την επιβαλλόμενη στρατιωτική συνεργασία των δύο χωρών για την αντιμετώπιση του κοινού εχθρού.

Και τέλος, η ταχεία κατάρρευση του νότιου γιουγκοσλαβικού μετώπου αποκάλυψε πρόωρα και άφησε έκθετη την ελληνική άμυνα κατά τους άξονες εισβολής, αρχικά ποταμός Αξιός-Θεσσαλονίκη και λίγο αργότερα Σκόπια-Μοναστήρι-Φλώρινα-Κοζάνη.

❖ Η παρανόηση που προέκυψε μεταξύ Βρετανών και Ελλήνων προ της γερμανικής εισβολής, ως προς το χρόνο εκκένωσης των ελληνικών στρατιωτικών δυνάμεων από την περιοχή ανατολικά του ποταμού Αξιού και τη μεταφορά τους στην τοποθεσία Βερμίου, μπορεί να αποδοθεί αφενός στην ελλιπή προσωπική επικοινωνία (αμοιβαία άγνοια γλώσσας) των δύο πλευρών, αφετέρου στο γεγονός ότι οι μεν Βρετανοί έβλεπαν μόνο τη στρατιωτική πλευρά του ζητήματος καθώς και τις προϋποθέσεις της ευχερέστερης απαγγίστρωσής τους σε περίπτωση δυσμενούς έκβασης του

σαν την ελληνική ηγεσία σε εσφαλμένες εκτιμήσεις. Έτσι, αφενός δεν αξιολόγησε επαρκώς την ενδεχόμενη απειλή κατά τον άξονα Σκόπια-Μοναστήρι-Φλώρινα-Κοζάνη, αφετέρου συνέλαβε το μεγαλεπήβολο αλλά τελείως ανεδαφικό σχέδιο, της από κοινού με τους Γιουγκοσλάβους επίθεσης κατά των ιταλικών δυνάμεων στην Αλβανία στις 6 Απριλίου, όταν οι σοβαρές ενδείξεις που κατέφθαναν συνεχώς προανήγγειλαν την επικείμενη επίθεση των Γερμανών.

αγώνα, οι δε Έλληνες αντιμετώπιζαν με δέος κυρίως την πολιτική άποψη, δηλαδή την κατακραυγή της κοινής γνώμης και τις επιπτώσεις στο ηθικό λαού και στρατού από την εγκατάλειψη αμαχητί της υπόψη περιοχής, ουσιαστικά στα χέρια των Βουλγάρων, όταν μάλιστα τόσες ελπίδες και όνειρα είχαν εναποτεθεί στην οχυρωμένη «Γραμμή Μεταξά».

❖ Η κατάτμηση των ήδη ανεπαρκών ελληνο-βρετανικών δυνάμεων σε δύο σαφώς διαχωρισμένες τοποθεσίες, τα εκτεταμένα μέτωπα, τα ακάλυπτα πλευρά, καθώς και η από πλευράς των ελληνικών μονάδων ελαττωμένη δύναμη, οι οποίες μόλις πρόσφατα και με ανομοιογενή στοιχεία είχαν συγκροτηθεί, τα περιορισμένα μέσα και η σχεδόν παντελής έλλειψη μεταφορικών, σε αντιδιαστολή με τη συντριπτική υπεροχή των Γερμανών σε ισχύ πυρός, ταχυκινησία και κυριαρχία στον αέρα, έκριναν πολύ γρήγορα τον αγώνα εις βάρος των αμυνομένων.

❖ Η έλλειψη πληροφοριών για τη μαχητική ικανότητα του Γιουγκοσλαβικού Στρατού, αν και μπορούσε βάσιμα να υπολογιστεί, λόγω κυρίως της πρόσφατης έναρξης της επιστράτευσής του (29/3/1941), οδήγη-

❖ Πέρα από τα παραπάνω, αν είχαν εκτιμηθεί δεόντως και οι γνωστές, ήδη από τα μέτωπα Πολωνίας-Γαλλίας, κ.ά., δυνατότητες του Γερμανικού Στρατού, θα έπρεπε ο άξονας εισβολής από Σκόπια-Φλώρινα-Κοζάνη να είχε αξιολογηθεί ως υψηλής προτεραιότητας απειλή και ότι μόνο η έγκαιρη και κυρίως με επαρκείς και ομοιογενείς δυνάμεις και μέσα επάνδρωσης της γραμμής ποταμός Αλιάκμονας- Όλυμπος θα μπορούσε να αποτελέσει μία αξιόπιστη αμυντική τοποθεσία. Αλλά και πάλι η άποψη αυτή θα μπορούσε να έχει βάση μόνον αν είχαν εξαρχής διατεθεί εκεί οι 8-9 Μεραρχίες των Βρετανών που είχε προτείνει ο Αρχιστράτηγος Παπάγος και με την υποστήριξη σοβαρού αεροπορικού δυναμικού.

❖ Είναι επίσης γνωστό ότι η ελληνική στρατιωτική ηγεσία αιφνιδιάστηκε «ως μη ώφειλε», από την ταχεία κίνηση των γερμανικών τεθωρακισμένων φελαγγών δια μέσου των Σκοπιών προς τη Φλώρινα, την οποία κατέλαβαν αμαχητί στις 10 Απριλίου, όταν, ταυτόχρονα, ολοκληρωνόταν η εσπευσμένη αναδιάταξη των ελληνο-βρετανικών δυνάμεων στην ασθενή τοποθεσία Κλειδίου.

Απόρροια αυτής της αβελτηρίας ήταν, η αμέσως μετά αναδίπλωση των μειωμένης μαχητικότητας και ελαττωμένης σύνθεσης ελληνικών δυνάμεων από την τοποθεσία Βερμίου, στην αντίστοιχη Βούρινου-Σιναΐτσικου στις 12/13 Απριλίου, να συντελεστεί κάτω από εξαιρετικά αντίξοες συνθήκες.

Ακολούθησε και νέα σύμπτυξη στις 14/15 Απριλίου νότια του ποταμού Αλιάκμονα σε κατάσταση πλήρους σύγχυσης και τελικά παύση από 15 Απριλίου κάθε οργανωμένης αντίστασης των δυνάμεων του ΤΣΚΜ (ΧΙΙ και ΧΧ ΜΠ). Η ανεπάρκεια των διατιθεμένων δυνάμεων και μέσων, τόσο από βρετανικής όσο και ιδίως από ελληνικής πλευράς, εκτός των άλλων, δεν επέτρεψε τη διεξαγωγή αμυντικών επιχειρήσεων, με εξαίρεση την επική μάχη των οχυρών από 6-10 Απριλίου και υπαγόρευσε την εκτέλεση, κυρίως από τις αυτοκινούμενες βρετανικές δυνάμεις συνεχών επιβραδυντικών ενεργειών, για την απαγκίστρωση και τελικά την εκκένωσή τους από την ηπειρωτική Ελλάδα.

❖ Για τη σκοπιμότητα αποστολής στην Ελλάδα του ανεπαρκούς λόγω δύναμης αλλά και μέσων υποστήριξης - κυρίως αεροπορικών - Βρετανικού Εκστρατευτικού Σώματος (ΒΕΣ), ακόμα και από την πλευρά Βρετανών ιστορικών, έχουν διατυπωθεί αρνητικά σχόλια.

Η γνώμη ότι η πράξη αυτή μεταξύ των άλλων θα παρακινούσε τη Γιουγκοσλαβία και την Τουρκία να προσχωρήσουν στους συμμάχους, δεν μπορεί σοβαρά να υποστηριχθεί. Άλλωστε, η Αυστραλιανή Κυβέρνηση, επειδή θεώρησε ότι, προκειμένου να συναινέσει στη συμμετοχή στρατευμάτων της, είχε παραπεισθεί, λίγο αργότερα (Νοέμβριος 1941) ζήτησε δικαστική διερεύνηση του θέματος.

Βάσιμα ακόμα εκτιμάται, τόσο η άποψη ότι η αποστολή του ΒΕΣ εξασθένησε τις δυνάμεις της Βόρειας Αφρικής, με αποτέλεσμα να παραταθεί ο εκεί αγώνας κατά των δυνάμεων του Άξονα πάνω από δύο χρόνια όσο και ότι με μέρος ανέπαφης δύναμής του, που εγκαίρως θα διατίθετο, θα μπορούσε να διατηρηθεί η νήσος Κρήτη.

Ως επικρατέστερη πάντως άποψη παρουσιάζεται η υποχρέωση επίδειξης πνεύματος αλληλεγγύης από τη Μεγάλη Βρετανία προς την Ελλάδα, η διαφύλαξη του γοήτρου της έναντι των συμμάχων και η κάμψη τυχόν επιφυλάξεων της Γερουσίας των Η.Π.Α. για την επιψήφιση του νόμου «περί Δανεισμού και Εκμίσθωσης» (Lend and Lease), ο οποίος εξυπηρετούσε άμεσα τα πολεμικά σχέδια των Βρετανών.

❖ Η συνθηκολόγηση των δυνάμεων του ΤΣΗ στις 20 Απριλίου 1941 έγινε από τότε θέμα αμφιλεγόμενο. Οι επικριτές δεν εστιάζουν τόσο τα σχόλια τους στην επικρατούσα στρατιωτική κατάσταση στο αλβανικό θέατρο επιχειρήσεων όσο στο συνδυασμό της με το γεγονός της μετά από λίγες ημέρες ανάληψης της πρωθυπουργίας (29/4) στην κατεχόμενη πλέον Ελλάδα, από τον υπογράψαντα τη συνθηκολόγηση Αντιστράτηγο Γεώργιο Τσολάκογλου, ο οποίος μέχρι τότε είχε δρέψει δάφνες στα πεδία των μαχών.

Ανεξάρτητα με την ενέργεια αυτή, θα πρέπει να σημειωθεί από καθαρώς στρατιωτικής πλευράς, ότι η κατάσταση στο αλβανικό μέτωπο, ιδίως μετά τη συνθηκολόγηση των δυνάμεων ανατολικά του ποταμού Αξιού (9/4), είχε καταστεί έκρυθμη, επιδεινούμενη ραγδαία με την πάροδο των ημερών. Η κυριαρχούσα γνώμη για το μάταιο συνέχισης του αγώνα και ο διαγραφόμενος άμεσος κίνδυνος, ο νικητής στα πεδία των μαχών γενναίος Ελληνικός Στρατός να

καταστεί αιχμάλωτος αμαχητί του κατά κράτος ηττημένου Ιταλικού Στρατού, πίεζαν ασφυκτικά για την εξεύρεση έντιμης λύσης του προβλήματος.

Άλλωστε, τα πράγματα είχαν φθάσει στο απροχώρητο, όταν το πρωί της 20/4 το Γερμανικό επίλεκτο και ενισχυμένο 1ο Μηχανοκίνητο Σύνταγμα Ες Ες «Αδόλφος Χίτλερ» προσέγγισε το Μέτσοβο με δυνατότητα ταχείας ανατροπής των εκεί προχείρως αμυνόμενων ελληνικών τμημάτων και εγκλωβισμού των δυνάμεων του ΤΣΗ.

Επισημαίνεται ακόμη, ότι η μεν ελληνική αεροπορία είχε σχεδόν εκμηδενιστεί, η δε βρετανική από τις 16 Απριλίου είχε αποσυρθεί από την ηπειρωτική Ελλάδα, με αποτέλεσμα οι μονάδες του ΕΣ, αλλά και ο άμαχος πληθυσμός, να σφυροκοπούνται ανελέητα χωρίς δυνατότητα αντίδρασης, από το σύνολο του διατιθέμενου τρομερού αεροπορικού δυναμικού Γερμανών και Ιταλών.

Η κατάσταση επίσης στην Αθήνα ήταν ήδη χαώδης και μετά την αυτοκτονία του Πρωθυπουργού Αλ. Κορυζή στις 18 Απριλίου, η χώρα στερούταν Πρωθυπουργού μέχρι τις 23 Απριλίου. Ο Αρχιστράτηγος Παπάγος, αν και κατανοούσε, όσο ήταν δυνατό λόγω απόστασης, τις τραγικές συνθήκες του μετώπου, ωστόσο, επέμενε στην άποψη ότι, εφόσον ήταν Αρχηγός και των Βρετανικών δυνάμεων, δεν μπορούσε να γίνει λόγος για συνθηκολόγηση, πριν αποχωρήσει το ΒΕΣ από την Ελλάδα.

Παράλληλα, όμως, υπογραμμίζεται ότι στις 18 Απριλίου ο Βρετανός Στρατηγός Ουίλσον σε σύσκεψη στην Αθήνα δήλωσε, ότι το ΒΕΣ θα μπορούσε να διατηρήσει την τοποθεσία Θερμοπυλών-Μπράλου μέχρι στις 6 Μαΐου, υπό τον όρο της συνέχισης του αγώνα από το ΤΣΗ. Αν και

η δέσμευση αυτή παρουσιάζεται ως τελείως εξωπραγματική και ανεφάρμοστη, με βάση ότι αφενός τα τμήματα του ΒΕΣ θα παρέμεναν περίπου επί 15ήμερο αβοήθητα από πλευράς κυρίως αεροπορίας και αφετέρου ότι η τοποθεσία αυτή θα μπορούσε ευχερώς να παρακαμφθεί και να περικυκλωθεί είτε μέσω Ευβοίας είτε μέσω Δυτικής Ελλάδας, αλλά ακόμα και με ρίψη αλεξιπτωτιστών στα νώτα της, φαίνεται ότι επηρέασε την άρνηση του Αρχιστράτηγου έστω για την εκχώρηση του δικαιώματος συνθηκολόγησης στους κατά τόπους στρατιωτικούς ηγήτορες.

Πάντως, σε καμία περίπτωση οι δυνάμεις του ΤΣΗ, που διάνυαν περίοδο ραγδαίας αποσύνθεσης, δε φαίνεται ότι θα μπορούσαν να παρατείνουν την αντίστασή τους έστω και για λίγες ημέρες. Και σε τελευταία ανάλυση, μολονότι η συνθηκολόγηση του οποιουδήποτε στρατού δεν περιποιεί τιμή για τη χώρα του, ωστόσο στην προκειμένη περίπτωση, η σύμπτυξη του ΒΕΣ ουσιαστικά δεν παρακωλύθηκε από την ενέργεια αυτή, η δε αποχώρησή του θεωρήθηκε ως επιτυχημένη, με βάση ότι το 80% της δύναμής του εκκενώθηκε και ότι σημαντικό μέρος των απωλειών του σημειώθηκε από την καταβύθιση αρκετών πλοίων κατά τη μεταφορά του και από το ατυχές γεγονός της συλλήψεως 7.000 αιχμαλώτων στην Καλαμάτα.

❖ Στον πολιτικό τομέα, ο Χίτλερ αισθάνθηκε την υποχρέωση να σεβαστεί το γόητρο και τις φιλοδοξίες του συμμάχου του Μουσολίνι. Έτσι, εξανάγκασε τον Διοικητή του ΤΣΗ να επαναλάβει στις 23 Απριλίου την τελετουργική διαδικασία παράδοσης και προς τους Ιταλούς, οι οποίοι δεν είχαν καμιά συμμετοχή σε αυτή. Τα ίδια ισχύουν και για τη συμμετοχή ιταλικών στρατευμάτων στη θριαμβευτική παρέλαση της

«νίκης» στην Αθήνα στις 3 Μαΐου 1941.

❖ Η Τουρκία, αρνήθηκε τις υποχρεώσεις συνδρομής προς την Ελλάδα εναντίον της Βουλγαρίας, που απέρρεαν από το ελληνοτουρκικό σύμφωνο της 14ης Σεπτεμβρίου 1933 και έσπευσε να συνάψει το τουρκοβουλγαρικό σύμφωνο φιλίας και μη επίθεσης στις 17 Φεβρουαρίου 1941, παρά τις πιέσεις και υποσχέσεις των Βρετανών.

❖ Η ταχύτατη αναπροσαρμογή μέσα σε 24 ώρες της σχεδίασης των επιχειρήσεων, αλλά και η κατόπιν απρόσκοπτη διεξαγωγή τους από το Γερμανικό Στρατό, μετά την αιφνίδια αλλαγή της στάσης της Γιουγκοσλαβίας, κατέδειξαν την άρτια από κάθε πλευρά και σε όλα τα επίπεδα οργάνωση και λειτουργία της πολεμικής του μηχανής. Ωστόσο, παρέστη ανάγκη μετάθεσης της εισβολής στην Ελλάδα από τις 28 Μαρτίου στις 6 Απριλίου, ώστε να συμπέσει χρονικώς με την επίθεση κατά της Γιουγκοσλαβίας.

❖ Σε όλη τη διάρκεια της εκστρατείας, η γερμανική πολεμική αεροπορία (Λουφτβάφφε) έπαιξε σημαντικό ρόλο

στην εγγύς υποστήριξη των χερσαίων γερμανικών δυνάμεων και αποδείχθηκε ακόμα πιο αποτελεσματική λόγω της σαφούς μειονεκτικότητας των συμμάχων στον αέρα. Κατά τις τελευταίες φάσεις των επιχειρήσεων, η σχεδόν παντελής έλλειψη της αεροπορίας του αντιπάλου διευκόλυνε πάρα πολύ το έργο των γερμανικών ταχυκινήτων μονάδων, που αλλιώς θα ήταν υπερβολικά τρωτές από ενδεχόμενες αεροπορικές προσβολές κατά τη διέλευσή τους από ορεινές διαβάσεις και στενωπούς.

❖ Τέλος, καταλήγοντας, παραθέτουμε το παρακάτω απόσπασμα από το λόγο που εκφώνησε ο Χίτλερ στο Ράιχσταγκ στις 4 Μαΐου 1941, κάνοντας απολογισμό των μέχρι τότε εκστρατειών τους: «Η ιστορική δικαιοσύνη, όμως, με υποχρεώνει να διαπιστώσω ότι από όλους τους αντιπάλους τους οποίους αντιμετωπίσαμε, ο Έλλην στρατιώτης ιδίως επολέμησε με ύψιστο ηρωισμό και αυτοθυσία. Εσουνθηκολόγησε μόνον όταν η εξακολούθησις της αντιστάσεως δεν ήτο πλέον δυνατή και δεν είχε κανένα λόγον».

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- 📖 ΓΕΣ/ΔΙΣ, Εκδόσεις και Αρχεία Ε/Γ Πολέμου 1941.
- 📖 ΓΕΣ/Υπηρεσία Στρατιωτικών Αρχείων.
- 📖 Α. Παπάγου, Ο Πόλεμος της Ελλάδος, Αθήνα 1945.
- 📖 Δ. Κόκκινου, Οι δύο Πόλεμοι 1940-1941, Αθήνα 1946.
- 📖 Α. Τερζάκη, Ελληνική Εποποιΐα 1940-1941, Αθήνα 1964.
- 📖 Α. Εδιπίδου, Ιστορία του Ε/Ι και Ε/Γ Πολέμου 1940-1941, Αθήνα αχρονολόγητο.
- 📖 Πρίγκηπος Πέτρου, Ημερολόγιο Πολέμου 1940-1941, Αθήνα 1997.
- 📖 Β. Μαθιοπούλου, Η Συμμετοχή της Ελλάδος στο Β' Παγκόσμιο Πόλεμο, Αθήνα 1998.
- 📖 U.S.Army, The German Campaigns in the Balkans (Spring 1941), 1953 (ΔΙΣ/Αμερικανικού Στρατού, Οι Γερμανικές Εκστρατείες στα Βαλκάνια, (Άνοιξη 1941), Έκδοση ΓΕΣ/7ο Ε.Γ., 1993).
- 📖 Robin Higham, Diary of a Disaster Kentucky 1986 (Ρόμπιν Χάιαμ, Ημερολόγιο μιας Καταστροφής, Έκδοση ΓΕΣ/7ο Ε.Γ., 1996).

ΤΟ ΜΕΛΛΟΝ ΤΗΣ FYROM

ΚΕΙΜΕΝΟ: Δρ. Αθανάσιος Ε. Δρούγος,
Διεθνολόγος-Στρατιωτικός Αναλυτής,
Ειδικός σε Θέματα Διεθνούς Ασφάλειας
ΕΙΚΟΝΟΓΡΑΦΗΣΗ: Στρατιωτική Επιθεώρηση

➤ Οι εξελίξεις στα Δυτικά Βαλκάνια επικεντρώνονται τα τελευταία χρόνια στο μελλοντικό καθεστώς του Κοσόβου, που διαχρονικά έχει αναφερθεί ως «πυριτιδαποθήκη» της Γηραιάς Ηπείρου, αφού ανά πάσα στιγμή μπορεί να προκαλέσει αλυσιδωτές αντιδράσεις και εκρήξεις στην ευρύτερη περιοχή.

➤ Το θέμα του Κοσόβου είναι άρρηκτα συνδεδεμένο με τις ενέργειες των Αλβανόφωνων και τις φανερές και κρυφές τάσεις για ενίσχυση του Αλβανικού στοιχείου στα Βαλκάνια. Οι διάφορες αλυτρωτικές τάσεις των Αλβανών πιέζουν

ανάλογα όλες τις άλλες περιοχές των Βαλκανίων, ενώ η Αλβανική διασπορά είναι ιδιαίτερα κινητική για να υποστηρίξει τις Αλβανικές εθνικιστικές διαθέσεις. Οι εκφράσεις του εθνικισμού -που κυρίως εκπορεύονται από την Πρίστινα και τη διασπορά- εστιάζονται σε πλειάδα χωρών, όπως στο Μαυροβούνιο (όπου υπάρχει μικρή μειονότητα Αλβανογενής), στη Νότια Σερβία (κοιλιάδα του PRESEVO), αλλά είναι πιο εμφανείς στην περίπτωση της FYROM (όπου ένα ποσοστό μεταξύ 25-30% είναι Αλβανόφωνοι και πιο πολύ συγκεντρωμένοι στις περιοχές Τετόβου - Γκόστιβαρ, αλλά και σε διάφορα χωριά

γύρω από την πόλη των Σκοπίων). Οι ανυπόστατες αιτιάσεις των Αλβανών και των «ιδιόρρυθμων» Τσάμηδων, φθάνουν κατά καιρούς να έχουν βλέψεις προς την Ελλάδα και δυστυχώς, κάποια ξένα έντυπα και ιστιτούτα προβάλλουν ανύπαρκτες θέσεις και αιτιάσεις.

➤ Η κατάσταση και το μέλλον της FYROM κρίνονται σε ένα πολύ μεγάλο βαθμό από τις διαθέσεις της διεθνούς κοινότητας απέναντι στη διατήρηση μίας από τις πλέον ασταθείς «γωνιές των Βαλκανίων» (εγγυήσεις, οικονομική υποστήριξη), αλλά και από τον Αλβανικό παράγοντα, ο οποίος έχει προσπαθήσει επανειλημμένα να προωθήσει αποσχιστικές τάσεις με απώτερο σκοπό την ένωση των Αλβανικών πληθυσμών κυρίως με το Κόσοβο, αλλά προεκταστικά με τα Τίρανα.

➤ Η κατάσταση στο εσωτερικό της FYROM δεν είναι ιδιαίτερα ικανοποιητική, αφού υπάρχουν πολύπλευρα οικονομικά και κοινωνικά προβλήματα (ιδιαίτερα και μετά τις Συμφωνίες της ΟΧΡΙΔ του 2001). Η FYROM έχει επίσης ανοικτό το θέμα της ονομασίας με τη χώρα μας, ενώ παρά τη βελτίωση των διμερών σχέσεων με τη Βουλγαρία (ιδιαίτερα μετά την ένταξη της τελευταίας στο ΝΑΤΟ), δεν εκλείπουν οι «εντάσεις» για τις οποίες ευθύνονται και οι δύο πλευρές, επικαλούμενες αλυτρωτικές διαθέσεις. Με τη Σερβία, το κύριο πρόβλημα είναι η οριοθέτηση των συνόρων, ενώ η επίλυση του Κοσοβαρικού ζητήματος πρέπει να γίνει με την εκ παραλλήλου και άμεση οριοθέτηση των συνόρων, για να μπορούν να ελεγχθούν όσο το δυνατόν καλύτερα τα προβλήματα της περιοχής.

➤ Η FYROM σταδιακά προσπαθεί να ενταχθεί στους Ευρω-ατλαντικούς και Ευρωπαϊκούς πολιτικο-οικονομικούς στρατιωτικούς χώρους (ΝΑΤΟ - Ε.Ε.), ενώ εκκρεμούν ακόμα αρκετά ζητήματα που αφορούν τα ανθρώπινα δικαιώματα και το σεβασμό των μειονοτήτων, όπως έχουν καταγραφεί από τις διάφορες εκθέσεις του Ο.Α.Σ.Ε. και του Συμβουλίου της Ευρώπης. Αρκετά θετικές είναι οι προσπάθειες που καταβάλλονται για την ανασυγκρότηση του στρατού και της αστυνομίας της FYROM, όπου βέβαια κυριαρχεί το Σλαβικό στοιχείο σε συντριπτικό βαθμό έναντι των μειονοτήτων που βρίσκονται στα γεωγραφικά της όρια.

➤ Η FYROM έχει ταχθεί έντονα υπέρ των Αμερικανών στον GWOT με διάθεση μικρής δύναμης αξιωματικών, καθώς και ειδικών δυνάμεων στο Αφγανιστάν και στο Ιράκ, στα πλαίσια της OPERATION ENDURING FREEDOM - ISAF (για το πρώτο), καθώς και της OPERATION IRAQI FREEDOM - 2 και του "COALITION OF WILLING" (για το δεύτερο). Παράλληλα, προκαλεί ιδιαίτερο ενδιαφέρον το γεγονός ότι η κυβέρνηση της FYROM έχει αποφασίσει τα στρατιωτικά της στελέχη να μεταβαίνουν ως επί το πλείστον για εκπαίδευση και μετεκπαίδευση στις Η.Π.Α. (τα τελευταία χρόνια), ενώ από τα μέσα της δεκαετίας του '90 και μέχρι το 2002 παρακολουθούσαν και πολλά στρατιωτικά σχολεία των κρατών της Δυτικής και Ανατολικής Ευρώπης. Στη FYROM πέραν της παρουσίας παρατηρητών από πολλούς διεθνείς οργανισμούς, υπάρχει και περιορισμένη παρουσία από τη Ρωσική Ομοσπονδία και την Ουκρανία, που έντονα τάχθηκαν υπέρ των Σλάβων της FYROM στη διάρκεια της επτάμηνης αντι-

παράθεσης (2001) της κυβέρνησης των Σκοπίων με τους Αλβανόφωνους αντάρτες στην περιοχή του Τετόβου, αλλά και σε άλλα χωριά της FYROM, όπου το Αλβανικό στοιχείο έχει ιδιαίτερη παρουσία. Η FYROM, παρά την εσωτερική αστάθεια και των οξύτατων εξωτερικών ανοικτών ζητημάτων (π.χ. Κόσοβο - Πρέσεβο, κ.ά.), βρίσκεται σε στρατηγικό σημείο για τις επαφές της χώρας μας με το Κόσοβο (στο οποίο διατηρούμε στρατιωτική δύναμη στα πλαίσια του NATO/KFOR), αλλά και προς Σερβία - Κροατία - Κεντρική Ευρώπη, καθώς και σε οριζόντια βάση από την Αδριατική μέχρι τη Μαύρη Θάλασσα.

➤ Οι Η.Π.Α. αναγνώρισαν το Νοέμβριο του 2004 τη FYROM με το Συνταγματικό της όνομα, ενώ έχουν ενεργά υποστηρίξει σε διάφορα διεθνή FORA τις θέσεις των Σκοπίων. Σημειώνεται ότι το φθινόπωρο του 2004 επισκέφθηκε τα Σκόπια, ο Αμερικανός Υπουργός Άμυνας DONALD RUMSFELD, ο οποίος υπέγραψε τη διμερή συμφωνία στρατιωτικής συνεργασίας με τη FYROM, η οποία προβλέπει πολλές επιμέρους επαφές των δύο πλευρών, καθώς και καθολική εκ μέρους των Αμερικανών υποστήριξη στο αίτημα των Σκοπίων να ενταχθούν στο NATO.

➤ Η Ευρωπαϊκή Ένωση μέχρι να βρεθεί οριστική λύση στο θέμα του ονόματος, διατηρεί αρκετά καλές σχέσεις με τα Σκόπια, ενώ η Ε.Ε. έχει συμμετοχή σε διάφορες στρατιωτικο-αστυνομικές παρουσίες στη FYROM (όπως με τις αποστολές CONCORDIA και PROXIMA). Η FYROM είναι στο «μικροσκόπιο» της Ε.Ε., αναφορικά με τα επόμενα βήματα που σχετίζονται με την ένταξη της χώρας στην Ε.Ε. (κάπου μεταξύ 2008-2011), αν

και για το NATO, λόγω της συμμετοχής της FYROM στην Αδριατική Πρωτοβουλία (από κοινού με την Αλβανία, την Κροατία και τις Η.Π.Α.), εκτιμάται ότι μέχρι το 2007 θα επιτευχθεί η ένταξη στον Ευρω-ατλαντικό χώρο.

➤ Η FYROM αντιμετωπίζει σήμερα πολλές απειλές και κινδύνους, που καταγράφονται στις παρακάτω σελίδες. Εξετάζονται οι διάφορες εξελίξεις μετά τη Συμφωνία της ΟCHRID το 2001, οι επιπτώσεις των διαπραγματεύσεων για το τελικό καθεστώς του Κοσόβου στη FYROM, οι διμερείς επαφές, η εσωτερική σταθερότητα, το καθεστώς των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, καθώς και η βιωσιμότητα της χώρας στο Ευρωπαϊκό - Βαλκανικό, αλλά και διεθνές γίγνεσθαι.

➤ Στο τελευταίο μέρος της μελέτης παρουσιάζονται διάφορες προτάσεις για το μέλλον της FYROM, καθώς και της ευρύτερης περιοχής από πολιτικο-οικονομικής και στρατιωτικής πλευράς. Η χώρα μας -πέραν του προβλήματος με το όνομα- θεωρεί ως ιδιαίτερα χρήσιμη και υπολογίσιμη την ύπαρξη της FYROM στο Βαλκανικό στερέωμα, γιατί στην περίπτωση εξαφάνισής της, θα ενισχυόταν υπερβολικά ο εκρηκτικός Αλβανικός αλυτρωτισμός και ο ύπουλος Βουλγαρικός «επεκτατισμός», (που, όμως, έχει περιοριστεί συγκριτικά με το παρελθόν σε πολύ μεγάλο βαθμό, λόγω της ένταξης της Σόφιας στο NATO, καθώς και μέχρι τα τέλη του 2007 στην Ε.Ε.). Όμως, ακραίοι παράγοντες στη Σόφια, διατηρούν κάποιες μυθολογίες και μυθοπλασίες για «Μεγάλη Βουλγαρία».

Οι προτάσεις που παρουσιάζονται αφορούν και τους Ευρωπαϊκούς και Νατο-

ϊκούς προσανατολισμούς των Σκοπίων, ενώ πολλά για τη σταθερότητα της περιοχής θα κριθούν από τις εξελίξεις στο Κοσοβαρικό. Οποιαδήποτε αποσταθεροποιητική ενέργεια στα βόρεια σύνορα μας αφορά, γιατί είναι «πεδίο ασύμμετρων απειλών», ενώ η FYROM μας διευκολύνει (γεωγραφικά), σε οποιαδήποτε περίπτωση απαιτηθεί να ενισχύσουμε την Ελληνική στρατιωτική δύναμη στο Κόσοβο. Επιπλέον, οι τελευταίες σελίδες καταγράφουν ορισμένες ενδιαφέρουσες πληροφορίες για βιβλιογραφία.

Η FYROM ΜΕΤΑ ΤΗ ΣΥΜΦΩΝΙΑ ΤΗΣ ΟΧΡΙΔΑΣ (ΟΧΡΙΔΑΣ)

➤ Η Συμφωνία της Οχρίδας υπεγράφη τον Αύγουστο του 2001 από εκπροσώπους της FYROM και του λεγόμενου Αλβανικού Απελευθερωτικού Στρατού. Οι μετέπειτα πολιτικές εξελίξεις, έχουν εν πολλοίς καθορισθεί από την εν λόγω Συμφωνία και τις επιμέρους διατάξεις της, που έχουν συζητηθεί στο Κοινοβούλιο των Σκοπίων. Ορισμένες διατάξεις έχουν υιοθετηθεί στην πράξη, ενώ προχώρησαν αρκετά τα προγράμματα αποστρατικοποίησης και συλλογής των όπλων από δυνάμεις του NATO (στα πλαίσια της επιχείρησης ESSENTIAL HARVEST). Στη FYROM ακούστηκαν φωνές από διάφορους παράγοντες, ότι ο συνολικός αριθμός των 4.000 όπλων που παραδόθηκαν στο NATO, ήσαν τμήμα του οπλισμού των ανταρτών (και ως ένα βαθμό αυτό είναι αληθές), αν και το εμπόριο και η διακίνηση ελαφρών όπλων (LIGHT WEAPONS) στα Βαλκάνια είναι σε εκρηκτικό και ανεξέλεγκτο βαθμό, με αποτέλεσμα η κατάθεση των 4.000 όπλων να είναι συμβολική.

Το πλαίσιο συνεργασίας του NATO με τον εθνικο-απελευθερωτικό Στρατό

(NLA) των Αλβανόφωνων, έστειλε ορισμένα μηνύματα ότι «το αντάρτικο πέτυχε κάποιους στόχους με απώτερο σκοπό τη βελτίωση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και των πολιτικών ελευθεριών του Αλβανόφωνου πληθυσμού». Εκείνη την περίοδο, η πλειοψηφία του Σλαβόφωνου κόμματος VMRO - DPMNE του πρώην Πρωθυπουργού LIUPJO GEORGIEVSKI, αντιμετώπισε σοβαρά προβλήματα (λόγω των υποχωρήσεων που έκανε), ενώ η Αλβανόφωνη μειοψηφία στη FYROM, με επικεφαλής τον πρώην ηγέτη του NLA, ALI AHMETI, εμφανίστηκε να επιτυγχάνει κάποιους στόχους της και ο ίδιος να γίνεται πιο δημοφιλής από τον ARBEN XHAFERI, τον παλαιάμαχο Αλβανό πολιτικό ηγέτη της FYROM.

Η Συμφωνία της Οχρίδας επανέφερε μία σχετική ηρεμία στη FYROM, αλλά δεν επέλυσε όλα τα προβλήματα, αφού η κοινοβουλευτική διαδικασία έχει πάρει χρόνο, ορισμένες αλλαγές είναι δύσκολο να επιτευχθούν στο 100%, ενώ είναι αναγκαίο να συνεχισθούν οι πιέσεις προς όλες τις κατευθύνσεις για να ικανοποιηθούν περισσότερα αιτήματα. Το NATO και η Ε.Ε. συνεχίζουν να υποστηρίζουν τη διαδικασία, ενώ παρά τις βελτιώσεις, η πλειοψηφία των Σλαβόφωνων εκτιμά ότι «έχουν γίνει ήδη πολλές υποχωρήσεις προς τους Αλβανόφωνους την περίοδο 2002-2004». Ιδιαίτερα οι Σλαβόφωνοι, έχουν στο παραπάνω διάστημα εκφράσει τη δυσφορία τους για την αμνηστία που δόθηκε στους πρώην οπλαρχηγούς του NLA, οι οποίοι σταδιακά έχουν επιστρέψει στην καθημερινή κοινωνική ζωή. Επιπλέον, οι Αλβανόφωνοι εξακολουθούν να ανησυχούν για την αστυνομία, το στρατό και τις υπηρεσίες ασφαλείας της FYROM, ενώ αρκετοί απ' αυτούς δεν

έχουν ακόμα ενταχθεί σε αυτούς τους κρατικούς οργανισμούς (πλην εξαιρέσεων σε κάποιες πόλεις και δήμους).

➤ Ορισμένοι Σλαβόφωνοι σταδιακά επέστρεψαν τα τελευταία δύο χρόνια σε Αλβανόφωνα χωριά στη Βορειοδυτική FYROM, ενώ εξακολουθούν να υπάρχουν προβλήματα στην επιστροφή του συνόλου των Αλβανόφωνων που εκδιώχθηκαν το 2001 από το PRILEP και τη BITOLA (Μοναστήρι). Κάποιοι απ' αυτούς (όχι μεγάλος αριθμός), εξακολουθούν να ζούν στο Κόσοβο (η πλειοψηφία), ενώ λίγες οικογένειες είναι επί Αλβανικού εδάφους. Στατιστικά, ο Σλαβικός πληθυσμός στα δυτικά της χώρας έχει μειωθεί, ενώ το ίδιο συμβαίνει με τον Αλβανόφωνο πληθυσμό στα ανατολικά της FYROM. Πάντως, με υπολογίσιμα βήματα συνεχίζονται οι προσπάθειες για τη μετά το 2002 «οικοδόμηση πολυεθνικών και πολυ-πολιτισμικών οντοτήτων» στη FYROM. Αίσθηση έχει προκαλέσει η αύξηση των Αλβανόφωνων σε αριθμούς, αφού άτομα της διασποράς σταδιακά επιδιώκουν να επανέλθουν στο Κόσοβο και στο Τέτοβο, ενώ αρκετοί Σλαβόφωνοι επιζητούν να μεταναστεύσουν στον Καναδά και στην Αυστραλία.

Μόνο τα πολύ ακραία και εξτρεμιστικά στοιχεία των Αλβανόφωνων δεν έχουν αποδεχθεί στο σύνολο τη Συμφωνία της Οχρίδας, γ' αυτό και εξακολουθούν να υπάρχουν υπολογίσιμες παραστρατιωτικές οργανώσεις, καθώς και αντίστοιχες μαφιόζικες που δραστηριοποιούνται στα σύνορα με το Κόσοβο, ενώ στο έδαφος της FYROM και εντός των Σλαβόφωνων κοινοτήτων σε ορισμένους δήμους, έχουν κάνει την εμφάνισή τους και παρακρατικοί με διασυνδέσεις επί χρόνια με

τις δυνάμεις ασφαλείας των Σκοπίων.

Άλλωστε, σε ορισμένες περιοχές το NATO ή η διεθνής κοινότητα δεν προχώρησε σε καθολικό αφοπλισμό των ομάδων, ενώ υπάρχει η γενικότερη εντύπωση ότι η Συμφωνία της Οχρίδας κάλυψε αρκετές από τις απαιτήσεις της Αλβανικής μειονότητας σε θέματα πολιτιστικά και κοινωνίας των πολιτών, αλλά σε στρατιωτικο-αστυνομικό επίπεδο «η πλάστιγγα έγειρε υπέρ των Σλαβόφωνων». Πάντως, ο ALI AHMETI με πολιτικό πλέον ρόλο το 2003, κανόνισε ότι «αν η Συμφωνία της Οχρίδας παραβιασθεί, τότε ο Αλβανοί των Σκοπίων είναι έτοιμοι για νέο ξεσηκωμό».

➤ Παρά τη φύση της ηγεσίας του Σκοπιανού Στρατού, οι αντιπρομοκρατικές μονάδες τις FYROM εκπαιδεύονται από τους Βρετανούς, ενώ η Ουκρανία έχει προμηθεύσει με διάφορα όπλα τη FYROM. Με την Ελλάδα στο στρατιωτικό τομέα, οι σχέσεις έχουν βελτιωθεί σημαντικά (με τους Αλβανόφωνους να είναι κατά καιρούς καχύποπτοι), ενώ γνωστοί αναλυτές ανέφεραν ότι «οι Σλαβόφωνοι της FYROM σε σχέση με άλλους πληθυσμούς των Βαλκανίων, έχουν αρκετά όπλα, ενώ αρκετά από αυτά μεταφέρθηκαν από τη Βουλγαρία, τη Ρωσία και την Ουκρανία στη δεκαετία του '90». Μετά την επιχείρηση HARVEST (Συγκομιδή), μία μικρή δύναμη Γερμανών αναπτύχθηκε στο Τέτοβο (υπήρχε και στο παρελθόν), αλλά δε θα μπορούσε να ισχυρισθεί κάποιος ότι συνέδραμε σημαντικά στη βελτίωση των τοπικών επαφών.

Η οικονομία της FYROM έχει προβληματίσει τους διεθνείς παράγοντες, γιατί δεν είναι ικανοποιημένοι με την απορρόφηση των κονδυλίων, ενώ η χώρα δεν

μπορεί να προσεγγίσει ιδιαίτερα αναπτυξιακούς ρυθμούς (έστω και οριακούς). Λόγω του ότι η χώρα εξακολουθεί να αντιμετωπίζει σοβαρά εσωτερικά προβλήματα και οι δύο πλευρές (Σλαβόφωνοι και Αλβανόφωνοι) προχωρούν με οριακά βήματα. Οι πρώτοι προσπαθούν να κατοχυρώσουν κάποια ισχύοντα και δεδομένα, ενώ οι δεύτεροι ελπίζουν σε βελτιώσεις, αλλά δεν αποκλείουν και ένα δεύτερο αντάρτικο, αν η κατάσταση συνολικά χειροτερεύσει.

Ο ΠΟΛΙΤΙΚΟΣ ΧΑΡΑΚΤΗΡΑΣ ΤΗΣ ΟΧΡΙΔΑΣ

➤ Η Συμφωνία της Οχρίδας αποτελεί ένα συμβιβασμό ανάμεσα σε μία ανερχόμενη και εκβιαστική δύναμη, που ήσαν οι Αλβανόφωνοι και μία Σλαβόφωνη πλειοψηφία, που είδε να χάνει κάποια προνόμια, τα οποία προέρχονται από την κομμουνιστική και Τιτοϊκή περίοδο.

Τα πιο πολλά άρθρα της Συμφωνίας της Οχρίδας επιδιώκουν να υποβαθμίσουν και να περιθωριοποιήσουν πολλά από τα «υπεροπτικά» πολιτιστικά και άλλα δικαιώματα των Σλαβόφωνων, ενώ παράλληλα να ικανοποιήσουν ορισμένα θεμελιώδη δικαιώματα (μορφωτικά - γλωσσικά και πολιτιστικά), στηριζόμενα σε Ευρωπαϊκά ισχύοντα πρότυπα και δεδομένα. Η Οχρίδα δεν έδωσε απαντήσεις σε θέματα εθνικών ταυτοτήτων και στηρίχθηκε σε ορισμένα πρότυπα της τελευταίας φάσης του Γιουγκοσλαβικού κομμουνισμού και της πρώτης φάσης του ακραίου εθνικισμού του GLIGOROV (πρώτου Προέδρου της FYROM).

Σε στρατιωτικό επίπεδο, η Οχρίδα υποστηρίζει τους Σλαβογενείς, ενώ δεν προβλέπει πολλά για τα οικονομικά. Ο ΧΗΑΦΕΡΙ έκανε σημαντικές υποχωρή-

σεις στην Οχρίδα πάνω σε ορισμένα ζητήματα, όπως τα προγράμματα σπουδών στο Αλβανόφωνο Πανεπιστήμιο του Τετόβου, τη διευρυμένη χρήση της Αλβανικής γλώσσας, την αναγνώριση κάποιων «ιδιαιτεροτήτων» των Σλάβων στο Σύνταγμα, καθώς και ό,τι δεν κατάφερε να πείσει την άλλη πλευρά για να επανέλθουν κάποιοι Μουσουλμάνοι - Αλβανοί πρόσφυγες σε ορισμένες συνοικίες του Μοναστηρίου.

Η Οχρίδα δεν καθόρισε το μείζον ζήτημα της μελλοντικής επιβίωσης του κομμουνιστικής έμπνευσης κατεστημένου στα Σκόπια (Υπουργεία Άμυνας και Εσωτερικών), με αποτέλεσμα η δύναμη των Σλαβογενών και των εξτρεμιστικών τους στοιχείων να παραμένει άθικτη.

Οι Αλβανοί θα μπορούσαμε να ισχυρισθούμε ότι ήσαν τυχεροί που η Συμφωνία της Οχρίδας υπεγράφη πριν την 9^η Νοεμβρίου, γιατί αμέσως μετά η διεθνής ατμόσφαιρα άλλαξε και οι Σλαβογενείς θα μπορούσαν να ισχυρισθούν ότι «ο ΝΛΑ είναι απλώς τρομοκράτες», κάτι που συχνά αναφέρεται έκτοτε στα Σλαβικά Μ.Μ.Ε. Ο ΧΗΑΦΕΡΙ έχει υποστεί πολιτικά πλήγματα, ενώ η θέση ότι κέρδισε τη χρήση και το σεβασμό της Αλβανικής γλώσσας, μπορεί να θεωρηθεί ως ακαδημαϊκή, γιατί οι Σλαβογενείς πρέπει για μεγάλο χρονικό διάστημα να αλλάξουν ή να τροποποιήσουν πολλά δεδομένα και ισχύοντα στο δημόσιο βίο τους.

Η Οχρίδα ασφαλώς είναι ένα σύγχρονο κείμενο, αναθεωρητικό, αλλά απαιτεί εκσυγχρονισμό από την κορυφή προς τη βάση και εντός της υποδομής της FYROM. Δεν έχει οδηγήσει σε κάποια καθοριστικής σημασίας αλλαγή στη δομή των αρχών ασφαλείας. Διάφορες πρωτοβουλίες για σημαντικές και

ενδιαφέρουσες αλλαγές στο καθεστώς του Τετοβαρικού Πανεπιστημίου δεν τελεσφόρησαν. Επιπρόσθετα, το ΝΑΤΟ, η Ε.Ε. και ευρύτερα η διεθνής κοινότητα, από το 2001 και μετά, δεν επεδίωξαν να αλλάξουν δραματικά την κατάσταση, γιατί η χώρα είναι ευπαθής και η όλη κατάσταση εύθραυστη. Θα απαιτηθεί αρκετό χρονικό διάστημα για να ικανοποιηθούν αρκετά από τα συμφωνηθέντα στην Οχρίδα.

➤ Αναφορικά με τη Βουλγαρία, η μετά - Οχρίδα κατάσταση θα μπορούσε να θεωρηθεί ότι χαρακτηρίζεται από βελτιώσεις στα γλωσσικά ζητήματα, αλλά και σε κάποιες μορφές εκπαίδευσης Σκοπιανών αστυνομικών από τις Βουλγαρικές αρχές. Τη δεκαετία του '90 αρκετά ελαφρά όπλα δόθηκαν από τη Σόφια στα Σκόπια, ενώ η Βουλγαρία είναι η μόνη πρώην κομμουνιστική χώρα που διατηρεί αρκετά καλές σχέσεις με τους Αλβανόφωνους του Τετόβου και του Κοσόβου. Στη Σόφια υπάρχουν (αν και μειωμένοι σε αριθμούς και δραστηριότητες) κύκλοι, που πιστεύουν ότι η FYROM σε κάποια φάση θα διαλυθεί και ένα τμήμα της περιοχής θα είναι φιλικό προς τη Βουλγαρία και θα διατηρήσει δεσμούς με τη Σόφια στο πλαίσιο της «Σερβίας - Σερβοβοσνιακής Δημοκρατίας» (κυρίως οι Βούλγαροι εθνικιστές). Πάντως, οι δύο χώρες συνεργάζονται κανονικά στο στρατιωτικό τομέα, στη σιδηροδρομική επικοινωνία, στη βελτίωση του οδικού δικτύου, καθώς και σε εκπαιδευτικά θέματα.

Η αστάθεια στο εσωτερικό της FYROM παρέχει πάντοτε στη Σόφια κάποιες «δυνατότητες» που εξακολουθούν να έχουν ισχύ, ενώ θεωρούν το κατασκευασθέν από τον Τίτο «Μακεδονικό οικοδόμημα»,

ότι δε θα μπορέσει για πάντα να διατηρηθεί, γιατί ο αλυτρωτισμός των Αλβανόφωνων από κοινού με τα δημογραφικά δεδομένα σε κάποια φάση θα ωθήσει τα πράγματα προς άλλη κατεύθυνση.

➤ Η Αλβανία μετά την Οχρίδα είναι ιδιαίτερα προσεκτική, ενώ επί του παρόντος η νέα κυβέρνηση του SALI BERISHA είναι περισσότερο τεχνοκρατική και φαίνεται να έχει άλλες προτεραιότητες. Το έντονα αντικομμουνιστικό Τέτοβο δεν είχε επί χρόνια καλές σχέσεις με τους Σοσιαλιστές του FATOS NANO και του ILIR META, οι οποίοι επίσης δεν έδειξαν και το μεγαλύτερο ενδιαφέρον για τις δραστηριότητες του NLA. Το γεγονός ότι η Αλβανία επιδιώκει την ένταξη στο ΝΑΤΟ περιορίζει σημαντικά τις «κινήσεις» προς τους Αλβανόφωνους των Σκοπίων, ενώ τα Τίρανα διατηρούν αρκετά καλές σχέσεις με τους Σλάβους της FYROM. Παρατηρείται τουλάχιστον στα φανερά, μία στάση των Τιράνων όχι «διαίτερα παρεμβατική» στο Κόσοβο και στο Τέτοβο. Όμως, στα νότια της FYROM οι Αλβανικές κοινότητες διατηρούν παραδοσιακούς δεσμούς με την Αλβανία (λιγότερο με τους Κοσοβάρους), ενώ ο ΔΙΑΔΡΟΜΟΣ-8 διέρχεται μέσα από τις περιοχές του (στα πλαίσια των περιφερειακών δικτύων), γι' αυτό και η συγκεκριμένη περιοχή απαιτεί ιδιαίτερη προσοχή, γιατί μία «τυχόν ένταση» από κάπου αλλού μπορεί να πυροδοτήσει ευρύτερη αποσταθεροποίηση (ας διατηρήσουμε πάντοτε υπόψη μας τις γνωστές και διαχρονικές διαφορές ανάμεσα σε Γκέγκηδες και Τόσκηδες). Η Π.Δ. FYROM δεν προσφέρεται για αντάρτικο, όπως οι περιοχές γύρω από το Τέτοβο, γι' αυτό και ο NLA δεν άνοιξε το μέτωπο της αντιπαράθεσης εκεί, γιατί δεν ευνοούνταν οι ενέργειες των ανταρτών από τη μορφολογία της περιοχής.

Η Αλβανική στρατιωτική δύναμη που εδρεύει κοντά στα σύνορα με τη FYROM δεν έχει δείξει ιδιαίτερη κινητικότητα τα τελευταία πέντε χρόνια, ενώ αρκετοί Αλβανοί πολιτικοί (όπως ο πρώην ΥΠ.ΕΞ. PASCAL MILO) διατηρούσαν πάντοτε ικανοποιητικές σχέσεις με τους Σλάβους των Σκοπίων. Πάντως, στο Πόγραδετς και στην Ερσέκα, οι Αλβανοί διατηρούν κάποιες μονάδες, οι οποίες ασχολούνται -μεταξύ άλλων- ιδιαίτερα έντονα με τις

κοινωνικο-πολιτικές εξελίξεις στις περιοχές του Μοναστηρίου και της Οχρίδας.

➤ Το Μαυροβούνιο δεν έχει επηρεαστεί σημαντικά από τις εξελίξεις στη FYROM, όμως, τα τελευταία δύο χρόνια ο Πρωθυπουργός του Μαυροβουνίου και υποστηρικτής της απόσχισης από τη Σερβία, MILO DUJKANOVIC, έχει επικριθεί ότι υποβοηθά την ιδέα της «Μεγάλης Αλβανίας», γιατί προσπαθεί διακαώς να

προσελκύσει το 10% των Αλβανόφωνων που ζούν στο Μαυροβούνιο και οι οποίοι έχουν υποστηρίξει τη Μαυροβουνιακή ανεξαρτησία. Γνωστά σκληροπυρηνικά στελέχη του Σερβικού στρατού θεωρούν ότι στην κρίση της FYROM, ο Μαυροβούνιος Πρωθυπουργός διατηρούσε αρκετά καλές επαφές με τον ηγέτη των Αλβανόφωνων ALI AHMETI.

➤ Το Κόσοβο αναμένεται να κρίνει πολλά για το μέλλον της FYROM, ενώ είναι μάλλον περιορισμένη η δυναμική των Αλβανόφωνων της Νότιας Σερβίας. Το Αλβανόφωνο στοιχείο στη FYROM υποστηρίζεται από το σύνολο των Αλβανόφωνων κομμάτων στην PRISTINA, ενώ τα Κοσοβαρικά Μ.Μ.Ε. αφιερώνουν πολύ χρόνο στις εξελίξεις της γειτονικής FYROM.

Οι εκλογές στο Κόσοβο τυγχάνουν ιδιαίτερης κάλυψης από τα Αλβανόφωνα Μ.Μ.Ε. στο Τέτοβο, ενώ γνωστοί αντάρτες του πρώην UCK τα τελευταία τρία χρόνια έχουν αναπτύξει «πολύ στενές» σχέσεις με τους πρώην αντάρτες του NLA, γεγονός που παρακολουθείται έντονα από τους άνδρες της Νατοϊκής KFOR. Στο Τέτοβο εκτιμούν ότι η ανεξαρτησία του Κοσόβου (έστω και υπό όρους), θα ενισχύσει τις θέσεις των Αλβανόφωνων στη FYROM, ενώ η σύσταση μιας Κοσοβαρικής στρατιωτικής δύναμης θα είναι από ψυχολογικής πλευράς «αποτρεπτικός παράγοντας» για τις στρατιωτικές δυνάμεις της FYROM (Σλαβογενείς), που θεωρούν τους πρώην άνδρες του UCK ως τρομοκράτες, μερικοί εκ των οποίων διατηρούν σχέσεις με εξτρεμιστικά Ισλαμικά δίκτυα.

➤ Στη FYROM υπάρχει μία μικρή Τουρκική μειονότητα, για την οποία η Άγκυρα ισχυρίζεται ότι είναι περίπου

80.000. Σε ορισμένες περιοχές της Δυτικής FYROM υπάρχουν κάποια Τουρκογενή χωριά, ενώ στα Σκόπια οι Τουρκογενείς κατοικούν στους Αλβανο-μουσουλμανικούς τομείς της πόλης και στα βόρεια προάστια. Λόγω έλλειψης υδάτινων πόρων, τα Τουρκικά χωριά έχουν πληθυσμιακά «αδυνατίσει», ενώ σε ορισμένα απ' αυτά έχουν μεταφερθεί το 1995 κάποιοι Βόσνιοι-μουσουλμάνοι. Η Άγκυρα δε διαδραμάτισε κάποιο εσωτερικό ρόλο στις διαδοχικές κρίσεις της FYROM, αλλά είναι από τις πρώτες χώρες που αναγνώρισαν τα Σκόπια με το όνομα «ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ». Στη διαδικασία της Οχρίδας, οι Τούρκοι είχαν περιθωριακό ρόλο, ενώ οι Σλαβογενείς τους θεωρούν ως «ξένα σώματα» στη χώρα τους. Όπως και με τη Βουλγαρία, η Άγκυρα προωθεί τα συμφέροντά της μέσω άλλων διπλωματικών και κοινωνικών καναλιών, αλλά αναφορικά με τη FYROM δεν έχει δείξει για τους Τουρκογενείς ανάλογο ενδιαφέρον με εκείνη τη μικρή αλλά υπολογίσιμη (για άλλους λόγους) Τουρκική κοινότητα του PRIZREN στο Κόσοβο (όπως έκανε πρόσφατα ο Τούρκος ΥΠ.ΕΞ. για την αναστήλωση κάποιων Ισλαμικών χώρων και Τζαμιών).

➤ Η Σερβία είναι από τα κράτη που διαδοχικά τα τελευταία δέκα χρόνια έχει χάσει πολλά στα Βαλκάνια. Η πρόσφατη στροφή της προς το ΝΑΤΟ της ανοίγει κάποιες επιλογές, ενώ στη Νότια Σερβία η υποστήριξη του ΝΑΤΟ στο Σχέδιο COVIC και η σχετική αποδυνάμωση του «απελευθερωτικού στρατού» στο Πρέσεβο (UCPMB) άφησε κάποια εικόνα ότι «το Βελιγράδι δεν τα έχασε όλα». Ο KOSTUNICA διατηρεί αρκετά καλές σχέσεις με γνωστούς Σλάβους Σκοπιανούς πολιτικούς, ενώ οι σχέσεις Σερβίας - Ελλάδας αφήνουν «κάποιες ανάσες» στη

FYROM, αλλά ανησυχούν ιδιαίτερα τους Αλβανόφωνους. Αν και οι ηγέτες τους είναι ως επί το πλείστον (τουλάχιστον όσοι είναι στο Κοινοβούλιο) σχετικά μετριοπαθείς, εν τούτοις στην πολιτική τους ψυχολογία είναι ανθέλληνες και αν υπάρχει κάποιος ειδικός λόγος γι' αυτό, είναι ότι «διατηρούν τη FYROM για να μην πλησιάσουν περισσότερο οι Σέρβοι με τους Έλληνες». Επιπλέον, υποστηρίζουν ότι «σε 10-15 χρόνια οι Αλβανόφωνοι στα Σκόπια θα είναι ίσοι με τους Σλάβους, ενώ αν και δε θέτουν τη θρησκεία στις πολύ υψηλές τους επιδιώξεις, εν τούτοις θα προτιμούσαν κάτι Ισλαμικό». Οι Αλβανόφωνοι της FYROM θεωρούν την Ελλάδα ως «απειλή» (ιδιαίτερα οικονομική και ενεργειακή), ενώ εκτιμούν ότι ο Ελληνικός στρατηγικός σχεδιασμός προβλέπει τη διάλυση της FYROM!

Τα πολιτιστικά στοιχεία των Ορθόδοξων ανησυχούν τους Αλβανούς και τις ιδιαίτερα φτωχές Μουσουλμανικές κοινωνίες στη FYROM, ενώ τα τραγικά γεγονότα της 9^{ης} Νοεμβρίου στις Η.Π.Α., έχουν ενισχύσει διάφορες εξτρεμιστικές απόψεις των Σλαβόφωνων, οι οποίοι -μέσω εκθέσεων των μυστικών τους υπηρεσιών- υποστηρίζουν ότι σε διάφορες Αλβανικές κοινότητες στο ΤΕΤΟΒΟ και στο GOSTIVAR βρίσκονται «εν υπνώσει» πυρήνες του Ισλαμικού δικτύου της AL QAEDA.

Οι Αλβανόφωνοι της FYROM, καθώς και διάφοροι σύμμαχοί τους «ανησυχούν» για τον ιδιαίτερα εποικοδομητικό ρόλο που διαδραματίζει η Ορθοδοξία στα Νότια Βαλκάνια.

Οι περίπου 40.000 Σέρβοι στη FYROM δε διαδραμάτισαν κάποιο ρόλο στις διαπραγματεύσεις της Οχρίδας και πολλοί απ'αυτούς είναι συγκεντρωμένοι στην περιοχή του Κουμάνοβο. Έχουν ση-

μαντική αδυναμία στο να διατηρήσουν έντονα τα διάφορα στοιχεία της γλώσσας τους, γι' αυτό και σταδιακά κινούνται προς τη Βουλγαρική πλευρά, ενώ είναι σημαντική η επιρροή της Σερβικής Ορθόδοξης Εκκλησίας στα πλείστα μέλη της μειονότητας.

Η κατάσταση στα σύνορα Σερβίας - FYROM απαιτεί ιδιαίτερη προσοχή και ασφαλώς πολλά θα κριθούν από το μέλλον του Κοσόβου. Η όριος γραμμή δεν είναι ξεκάθαρη και υπάρχουν σοβαρά προβλήματα, τα οποία σε ενδεχόμενο νέο Αλβανικό αντάρτικο στη FYROM, στη νότια Σερβία, αλλά και κάποιας μορφής Αλβανική INTIFADA στο Κόσοβο, μπορούν να προκαλέσουν νέες εντάσεις. Οι Γάλλοι και οι Βρετανοί υποστήριξαν τους Σέρβους στην κοιλάδα του Πρέσεβο κατά τη διάρκεια των εντάσεων του 2001, με αποτέλεσμα να επηρεάσουν σημαντικά το NATO. Σε ό,τι αφορά τη γραμμή των συνόρων Σερβίας - FYROM, πέραν των εξελίξεων στο Κοσοβαρικό, πολλά θα κριθούν από τη σταδιακή προσέγγιση των Σκοπιών και του Βελιγραδίου με το NATO και την Ε.Ε., ενώ η Ελλάδα θα μπορούσε να διαδραματίσει σταθεροποιητικό ρόλο με την ανάληψη κάποιων πρωτοβουλιών στα βόρεια σύνορά της.

➤ Τα κεντροαριστερά πολιτικά κόμματα στη FYROM διατηρούν μία στάση που υποστηρίζει την Οχρίδα, αν και ορισμένα μέλη του Σκοπιανού Κοινοβουλίου είναι γνωστοί «Γιουγκοσλαβιστές» στους πολιτικούς τους προσανατολισμούς. Από την άλλη πλευρά, η εθνικιστική αντιπολίτευση έχει σοβαρά εσωτερικά προβλήματα.

Το NATO, παρά το γεγονός ότι προσδίδει περισσότερο ενδιαφέρον στο Κόσοβο και στη Βοσνία, παρακολουθεί με

ενδιαφέρον και ειδικούς συμβούλους την κατάσταση στη FYROM και ιδιαίτερα τις σχέσεις Αλβανών πολιτικών με παραστρατιωτικές ομάδες, τη διακίνηση ελαφρών όπλων, καθώς και τη διασυνοριακή κατάσταση, η οποία στα σύνορα Κοσόβου - FYROM έχει κατά καιρούς λάβει περίεργες διαστάσεις. Το NATO -λόγω του Κοσόβου- επειδή χρειάζεται το Σκοπιανό έδαφος από Θεσσαλονίκη προς Πρίστινα, έχει αποφύγει να θίξει «ορισμένα κακώς κείμενα» στη διασυνοριακή ζώνη.

Σε εθνικό επίπεδο, οι Βρετανοί έχουν τονίσει ότι «παρά την παροχή μέσω και εκπαίδευσης στους Σκοπιανούς, οι τελευταίοι δεν έχουν αλλάξει τη νοοτροπία τους στο Υπουργείο Άμυνας και παραμένουν προσκολλημένοι σε συγκεντρωτικές Τιτοϊκο-κομμουνιστικές αντιλήψεις». Δεν αποκλείουν μάλιστα, μελλοντική εσωτερική κρίση στη FYROM, ενώ σε απόρρητη έκθεσή τους τονίζουν ότι «όσο πιο γρήγορα ενταχθεί η FYROM στο NATO τόσο πιο πολλές είναι οι πιθανότητες να αποφύγουμε νέες εστίες αντιπαράθεσης». Ένας υπολογίσιμος αριθμός Βρετανικών αξιωματικών που έχει υπηρετήσει στο Ιράκ και στο Αφγανιστάν έχει αποκτήσει «κάποιες εμπειρίες» από τη FYROM.

Η Ε.Ε. πέραν των οικονομικών (κυρίως) ζητημάτων που έχει ανοικτά με τη FYROM, έχει συμμετάσχει με άνδρες στις διάφορες αποστολές της AMBER FOX, της CONCORDIA και της PROXIMA, σε συνεργασία με άλλους διεθνείς παρατηρητές, καθώς και με στελέχη του Ο.Α.Σ.Ε. Η αποστολή στη FYROM ήταν μαζί με την αντίστοιχη στο ITURI στην περιοχή των Μεγάλων Λιμνών στην Αφρική από τις πρώτες που ανέλαβε η Ε.Ε., πριν αναλάβει το 2004 την πιο διευρυμένη ειρηνευτική αποστολή στη Βοσνία - Ερζεγοβίνη

(επιχείρηση ALTHEA), διαδεχόμενη το NATO στην περιοχή.

➤ Το μέλλον της Οχρίδας θα καθορίσει και το μέλλον της FYROM, αφού κατά καιρούς έχουν κάνει την εμφάνισή τους διάφορα σχέδια, όπως εκείνο της λεγόμενης «Μακεδονικής Ακαδημίας Επιστημών» που στηρίζεται σε εμπειρίες από τα μοντέλα της Βοσνίας και προτείνει ΚΑΝΤΟΝΟΠΟΙΗΣΗ. Η πλειοψηφία των Αλβανών δείχνει να επιθυμεί (επί του παρόντος) τη διατήρηση της κρατικής οντότητας της FYROM, αλλά με λίαν ενισχυμένα γι' αυτούς δικαιώματα στη γλώσσα, την εκπαίδευση και τον πολιτισμό.

Η καντονοποίηση τονίζεται ότι θα απομυθοποιήσει την ιδέα της «Μεγάλης Αλβανίας» και θα χαλαρώσει τις οποιοσδήποτε εντάσεις με τις γύρω χώρες, ενώ παράλληλα θα προωθήσει την αποκέντρωση και τον πολιτιστικό «πλουραλισμό» στα διάφορα επιμέρους σημεία της Σκοπιανής επικράτειας.

Όμως, ακόμα και στην αποτυχία της Οχρίδας, πολλοί παράγοντες στη FYROM διαφωνούν με τη μέθοδο των καντονιών, γιατί θα προκαλέσει διαχωριστικές οντότητες (μονόχρονες και όχι πλουραλιστικές), ενώ υποστηρίζεται ότι «η καντονοποίηση είναι αρνητική γιατί θα θυμίζει κάτι από την άθλια ομοσπονδopoίηση της Γιουγκοσλαβίας του Τίτο». Την ίδια στιγμή, κάποιιοι «καντονιστές» με περίεργες και δόλιες μεθοδεύσεις, υποστηρίζουν ότι πρέπει να συσταθούν ειδικά (!) καντόνια στη Φλώρινα (!), στο PIRIN της Νοτιοδυτικής Βουλγαρίας και στα σύνορα Σερβίας - FYROM - Κοσόβου, γεγονός που θα οδηγήσει σε απίστευτες αλλαγές συνόρων και από τη φύση της «ιδέας» είναι απορριπτέο.

Ως συνήθως, όσοι υποστηρίζουν τις «καντονοποιήσεις» έχουν στο μυαλό τους τον ΕΛΒΕΤΙΚΟ ΛΑΒΥΡΙΝΘΟ και τις «συγκλίσεις απόψεων και θέσεων» ανάμεσα στα καντόνια. Όμως, είναι τελείως διαφορετική η περίπτωση της Ελβετίας από τη FYROM. Στην Αλβανόφωνη πλευρά υπάρχουν κάποιοι έντονα υποστηρικτές των καντονιών (ενώ και στους κόλπους του ΝΑΤΟ έχουν ακουσθεί θετικά σχόλια), αλλά η καντονοποίηση είναι ιδιαίτερα δύσκολη διαδικασία, περίπλοκη και η πλειοψηφία του πληθυσμού της FYROM (με τα νυν δεδομένα) δε φαίνεται να την αποδέχεται.

Στρατιωτικοί παράγοντες του ΝΑΤΟ και της Ε.Ε., επισημαίνουν ότι η τυχόν καντονοποίηση ενδέχεται να ωθήσει τις εξελίξεις στο έδαφος προς την κατεύθυνση μίας μορφής «ΠΡΑΣΙΝΗΣ ΓΡΑΜΜΗΣ» όπως στην Κύπρο (με ακόμα πιο δύσκολες ανακατατάξεις).

Η FYROM ΜΕΤΑ ΤΗΝ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΗ CONCORDIA

➤ Το 2005 βρήκε τη FYROM με μία οριακή πρόοδο σε κάποια επιμέρους ζητήματα των Συμφωνιών της Οχρίδας, αλλά και με την πολιτική κατάσταση, όπως επίσης και τα ζητήματα ασφάλειας να είναι σε λεπτεπίλεπτη φάση χωρίς να αποκλείονται υποτροπές.

➤ Σε επίπεδο κοινής γνώμης το 90% των Αλβανόφωνων σε γενικές γραμμές θεωρεί ως αρκετά θετικά τα όσα συμφωνήθηκαν στην Οχρίδα, ενώ η πλειοψηφία των Σλαβόφωνων (από ολόκληρο το πολιτικό φάσμα) εκφράζει τη δυσαρέσκεια της. Αφού οι Σλαβόφωνοι ελέγχουν τη γραφειοκρατία της FYROM, είναι μάλλον απίθανο να γίνουν αποδεκτά στο σύνολό τους τα προβλεπόμενα από την Οχρίδα.

Ιδιαίτερα, η χρήση της Αλβανικής γλώσσας σε καθημερινή βάση εξακολουθεί να συναντά αντιδράσεις. Οι σκληροπυρηνικοί της FYROM θεωρούν ως βάση του κράτους την ASNOM και την αντιφασιστική κίνηση του 1943 και βάσει αυτής περιθωριοποιούν πολλές Αλβανόφωνες προτάσεις και θέσεις. Αναφορικά με τα Μ.Μ.Ε. έχει παρατηρηθεί μία σχετική βελτίωση, αφού λόγω Οχρίδας οι Αλβανόφωνοι κατάφεραν να έχουν κάποιες προσβάσεις σε αυτά. Σε πολλές περιοχές της FYROM ο διαχωρισμός ανάμεσα στις δύο εθνικές ομάδες εξακολουθεί να ισχύει, ενώ έχει μειωθεί ο αριθμός των Σλαβόφωνων που προχωρούν σε επενδύσεις στα δυτικά της χώρας.

➤ Οικονομικά, η FYROM αντιμετωπίζει σοβαρά προβλήματα, με υψηλή ανεργία (32-35%), ενώ πολλοί Σλαβόφωνοι αποφασίζουν να πάρουν το δρόμο της ξενιτιάς. Η ιδιωτικοποίηση έχει επιφέρει κάποια θετικά αποτελέσματα, ιδίως σε επιχειρήσεις τροφίμων και ποτών, ενώ τα περισσότερα ξενοδοχεία των Σκοπίων έχουν αγοραστεί από ξένους επιχειρηματίες. Τα ποσοστά της διαφθοράς είναι πάρα πολύ υψηλά, ενώ η χώρα παραμένει «δέσμια» του Διεθνούς Νομισματικού Ταμείου.

Άλλα προβλήματα είναι η μη χρήση πολλών αγροτικών εκτάσεων στα δυτικά της χώρας, η στασιμότητα νέων επενδύσεων, καθώς και η μείωση που παρατηρείται σε υδάτινους πόρους. Το κρατικοκομμουνιστικό σύστημα εξακολουθεί να έχει τον κύριο λόγο σε θέματα έλεγχου της γης, ενώ η γραφειοκρατία δεν είναι ιδιαίτερα ευέλικτη.

➤ Θέματα θρησκευτικά και εθνολογικά εξακολουθούν να επηρεάζουν την κατανομή της γης, ενώ περιοχές

της FYROM, που κατελήφθησαν από δυνάμεις του ΝΛΑ το 2001, εξακολουθούν να έχουν αβέβαιο μέλλον γιατί έρχονται σε «σύγκρουση» με το ισχύον πριν το 2001 Τιποϊκό μοντέλο (το οποίο είχε διαχρονικά καταπατήσει τα οποιαδήποτε δικαιώματα των Αλβανόφωνων).

➤ Δημογραφικά, ο πληθυσμός της FYROM, βάσει της απογραφής του 2002 που ανακοινώθηκε το 2003, είναι 2.022.547 άνθρωποι, εκ των οποίων το 64,18% Σλάβοι, το 25,17% Αλβανόφωνοι, το 3,85% Τούρκοι, το 2,66% Τσιγγάνοι και το 1,78% Σέρβοι. Σε σύγκριση με την απογραφή του 1994, υπάρχει μία αύξηση της τάξης του 2,52% στο Αλβανόφωνο στοιχείο. Έχουν καταγραφεί και «άλλοι» 20.000 που δηλώνονται ως Έλληνες, Βούλγαροι και Κροάτες. Προβλήματα εξακολουθούν να υφίστανται σχετικά με τους εκλογικούς καταλόγους, καθώς και από διάφορες άλλες πτυχές, όπως είναι οι «ιδιαιτερότητες» του Συντάγματος που διέπει την εθνικότητα και ισχύει από το 1992, παρατηρείται ότι είναι αυξημένος ο αριθμός των γερόντων, ενώ στα Σχολεία της FYROM τα παιδιά των Αλβανόφωνων υπερτερούν κατά 1/3 του συνολικού αριθμού. Εκτιμάται ότι σε 2-25 χρόνια η Αλβανόφωνη κοινότητα θα ξεπεράσει τους Σλάβους, εφ' όσον συνεχίζεται η ισχύουσα δημογραφική τάση και η μετανάστευση.

Τα παραπάνω αποτελέσματα εξήχθησαν με κυριαρχούσα την «τάση» να μην εμφανισθούν αριθμοί για τους Έλληνες και τους Βουλγάρους, αν και περίπου 8.000 κάτοικοι των Σκοπίων έχουν Βουλγαρικά διαβατήρια. Η κυβέρνηση της Βουλγαρίας εμμένει στο ότι «δεν υπάρχει Βουλγαρική μειονότητα στη FYROM, αλλά όλοι οι Σλαβόφωνοι «Μακεδόνες» προέρχονται από τους Βουλγάρους». Στη FYROM παρατηρείται μία συνεχής

προσπάθεια να μην εκδηλωθούν φιλο-βουλγαρικές τάσεις και να μη διαδραματίσει κανένα απολύτως ρόλο η Σόφια στις Σλαβόφωνες πολιτικές ομάδες. Μάλιστα, κυβερνητικοί παράγοντες στη FYROM προσπαθούν κατ' επανάληψη να εμφανίζουν τους «Βουλγαρίζοντες» ότι έχουν σχέση με το οργανωμένο έγκλημα. Κατόπιν τούτου, τα δημογραφικά δεν ωθούν προς βελτίωση των σχέσεων, ενώ χωρίς να είναι ιδιαίτερα «ισχυρή» η φιλο-Βουλγαρική τάση εξακολουθεί «να ρίχνει τη σκιά της πάνω από τα Σκόπια».

➤ Στον εκπαιδευτικό τομέα τα τελευταία δύο χρόνια παρατηρείται σημαντική πρόοδος, με την Αλβανική να ομιλείται πλέον στο Πανεπιστήμιο του Τετόβου, ενώ κατασκευάζονται αρκετά νέα κτήρια. Στις τάξεις του Γυμνασίου και του Δημοτικού, τα σχολικά βιβλία είναι πλέον και στην Αλβανική, ενώ το Πανεπιστήμιο Νοτιοανατολικά της Ευ-

ρώπης, που εδρεύει νότια του Τετόβου, λειτουργεί κανονικά και αποκαλείται Πανεπιστήμιο "VAN DER STOEL", προς τιμήν του πρώην Υπουργού Εξωτερικών της Ολλανδίας και για κάποια χρόνια Ύπατου Αρμοστή για τις Μειονότητες. Στο Πανεπιστήμιο ομιλούνται και οι δύο γλώσσες, ενώ χρηματοδοτείται από την Ε.Ε. και τις Η.Π.Α.

Οι Σλαβόφωνοι ανησυχούν από τον αυξανόμενο αριθμό Αλβανόφωνων με μεταπτυχιακές σπουδές, ενώ στα σχολεία έχουν αρχίσει να εμφανίζονται προβλήματα, λόγω έλλειψης πόρων και δασκάλων (Σλαβόφωνων).

➤ Στο στρατιωτικό τομέα, εξακολουθούν στο έδαφος της FYROM να υπάρχουν βάσεις της KFOR/NATO.

Μεταξύ άλλων, παρατηρούνται οι εξής αλλαγές:

- Συμμετοχή σε πάρα πολλά επιμέρους προγράμματα ασκήσεων του Νατοϊκού PARTNERSHIP FOR PEACE.
- Περιθωριοποίηση και αποστρατεία ακραίων στελεχών των Υπουργείων Άμυνας και Εσωτερικών και ιδιαίτερα των παραστρατιωτικών ομάδων LIONS και TIGERS.
- Προώθηση προγραμμάτων και διαλέξεων σε θέματα ειρηνευτικά, ανθρωπιστικά και καταπολέμησης της τρομοκρατίας.
- Βελτίωση του συστήματος διοικητικής μέριμνας.
- Ενδυνάμωση της παρουσίας των μη στρατιωτικών στο Υπουργείο Άμυνας.
- Αποστρατεία πολλών αξιωματικών που δεν είχαν σύγχρονο προσανατολισμό.
- Προσπάθεια εισαγωγής υπολογίσιμου αριθμού Αλβανών υπαξιωματικών.
- Συμμετοχή σε διεθνείς αποστολές, όπως του Αφγανιστάν και του Ιράκ.

Παρά τα ανωτέρω θετικά στοιχεία, εξακολουθούν στη FYROM να υπάρχουν προβλήματα στην εφαρμογή νέων μοντέλων, ενώ παρά την περιθωριοποίησή τους, οι ειδικές μονάδες LIONS και TIGERS διατηρούν πολύ στενές σχέσεις με το κατεστημένο του Υπουργείου Εσωτερικών. Επιπλέον, ο στρατός της FYROM εξακολουθεί να χαρακτηρίζεται κατά καιρούς και από μία «εσωτερική αντιπαράθεση» αξιωματικών που διάκινεται θετικά προς τη Βουλγαρία και τη Σερβία, ενώ ορισμένα παλιά στελέχη είναι φιλορωσικά. Το γεγονός ότι μία μικρή δύναμη στελεχών από τη FYROM συμμετέχει στις επιχειρήσεις στο Αφγανιστάν και στο Ιράκ, δε σημαίνει ότι οι αξιωματικοί έχουν στραφεί προς τις Η.Π.Α. Εντός του στρατιωτικού κατεστημένου έχουν εμφανιστεί περίπου 100 αξιωματικοί και υπαξιωματικοί, που έχουν ταχθεί υπέρ της δυναμικής και πολυπλευρης συνεργασίας με την Ελλάδα.

Σε ό,τι αφορά την «ισορροπία» στους ανώτατους βαθμούς των Σκοπιανών Ενόπλων Δυνάμεων, υπάρχει μόνο ένας Αλβανόφωνος ανώτατος αξιωματικός, ενώ οι αξιωματικοί και οι υπαξιωματικοί των Αλβανόφωνων δεν έχουν προσεγγίσει τα όσα ευαγγελίζονταν οι Συμφωνίες της Οχρίδας. Υποδομές του πρώην Γιουγκοσλαβικού στρατού είχαν διαλυθεί, ενώ προωθούνται διάφορα προγράμματα ειρηνευτικών αποστολών. Οι Αλβανόφωνοι στρατιωτικοί θεωρούν τους Αλβανόφωνους ότι στοχεύουν να υποδουλίσουν την υποδομή στα στρατεύματα, γι' αυτό και δεν πιστεύουν ιδιαίτερα στον πολυ-πολιτισμό των τάξεων των Ενόπλων Δυνάμεων. Οι Σλαβόφωνοι θεωρούν τους Αλβανόφωνους «ως κακής ποιότητας στρατιώτες». Το NATO δεν εμπλέκεται άμεσα στην εσωτερική υποδομή και φύ-

ση του Στρατού, αλλά περισσότερο στην αντιμετώπιση τρομοκρατών, καθώς και σε εκπαίδευση για ειρηνευτικές αποστολές. Προωθείται μάλιστα η θέση ότι «για τέτοιου είδους αποστολές η Αλβανία, η Ελλάδα και η Βουλγαρία είναι φιλικά διακείμενες χώρες προς τη FYROM». Όμως, για κάθε Σκοπιανό στρατιώτη μετά το 1920, επισημαίνεται ότι η Ελλάδα είναι απειλή και η Βουλγαρία, χώρα που πρόδωσε το «Μακεδονικό» έθνος, υπήρξε βάρβαρη και κατακτητής των Σκοπίων. Από τις ελάχιστες σοβαρές μελέτες που έχουν εκπονήσει μέχρι σήμερα οι Σκοπιανοί είναι εκείνη που αφορά την ασφάλεια συνόρων.

➤ Στη FYROM είναι ευρύτατη η παρουσία μαφιόζικων ομάδων ιδιαίτερα στο εμπόριο τσιγάρων, ναρκωτικών και λευκής σαρκός. Παρά τις προσπάθειες των διεθνών αστυνομικών αποστολών PROXIMA και CONCORDIA, η κατάσταση δεν έχει βελτιωθεί αισθητά.

➤ Σε αστυνομικό επίπεδο, οι Συμφωνίες της Οχρίδας προέβλεπαν πολλά, μεταξύ των οποίων τις πολυεθνικές περιπολίες σε αρκετές πόλεις της χώρας και τις από κοινού εκπαιδεύσεις. Παρά τα θετικά βήματα σε κάποιους τομείς, η καχυποψία των Αλβανόφωνων απέναντι στους Σλάβους εξακολουθεί να υπάρχει. Απαγωγές, βομβιστικές ενέργειες και επιθέσεις στους αστυνομικούς σταθμούς συνεχίζονται με αμείωτη ένταση. Οι Σλαβόφωνοι υποστηρίζουν ότι για όλα ευθύνεται ο λεγόμενος ANA (Αλβανικός Εθνικός Στρατός) που συνδέεται άμεσα με το οργανωμένο έγκλημα. Ο ANA υπάρχει, αλλά δεν είναι ιδιαίτερα μεγάλος σε αριθμούς. Έχει διασυνδέσεις στο Κόσοβο και στη νότια Σερβία.

Η Διοίκηση των αστυνομικών δυνάμε-

ων είναι ιδιαίτερα «σφικτή». Παραμένει σε γενικές γραμμές αποτελεσματική στις μεγάλες πόλεις, αλλά όχι τόσο ικανή να αντεπεξέλθει στις υποχρεώσεις της εκτός των πόλεων. Η ηγεσία της Αστυνομίας είναι αποκλειστικά Σλαβόφωνη με συντηρητικές και εθνικιστικές τάσεις, ενώ δεν ανταλλάσσει πληροφορίες με Αλβανόφωνα στοιχεία που υπηρετούν στην αστυνομία.

Οι πλείστοι των Αλβανόφωνων δεν πληρώνουν φόρους, ενώ διαμαρτύρονται ότι «πολλοί πρώην άνδρες των Ειδικών Δυνάμεων, όπως των LIONS τους επαναφέρουν οι κρατικές αρχές στα διάφορα υπουργεία σε άλλες, λίαν σημαντικές εργασίες». Οι Αλβανόφωνοι δεν είναι ιδιαίτερα θετικοί για τις αποστολές της Ε.Ε. και γενικώς προτιμούν τους Αμερικανούς και το NATO.

Ιδιαίτερη έμφαση δίδεται στη συνοριακή αστυνομία (BORDER POLICE), η οποία στην περίπτωση επίλυσης του Κοσοβαρικού θα διαδραματίσει λίαν σημαντικό ρόλο στη φύλαξη των συνόρων Κοσόβου - FYROM.

➤ Στον Αλβανόφωνο πολιτικό χώρο παρατηρείται μία μείωση της επιρροής του πρώην ηγέτη του NLA, ALI AHMETI και μία σταδιακή αλλά σημαντική επανάκαμψη του ARDEN XHAFERI. Η οικονομική δυστοκία και η αργοπορία στην εφαρμογή πολλών διατάξεων και όρων των Συμφωνιών της Οχρίδας, προκαλεί μείωση των ποσοστών αποδοχής του AHMETI, ενώ ο XHAFERI έχει εναγκαλιστεί τη λεγόμενη πρόταση των KANTONION.

Οι Σλαβόφωνοι θεωρούν τα CANTONS ως «προάγγελο της Μεγάλης Αλβανίας» και υποστηρίζουν τη λήψη πιο σκληρών μέτρων κατά των Αλβανόφωνων. Πάντως, μεταξύ των Αλβανόφωνων

δεν υπάρχει μία ξεκάθαρη συμφωνία για το «πώς θα είναι τα καντόνια». Δεν επιθυμούν το Βελγικό μοντέλο, ενώ διάφορα στοιχεία του αντίστοιχου Ελβετικού είναι ήδη προσαρμοσμένα στις Συμφωνίες της Οχρίδας. Επίσης, δε φαίνεται να αποδέχονται και το Βοσνιακό σύστημα του DAYTON, ενώ αφήνουν τα πάντα να κριθούν με βάση τις μελλοντικές εξελίξεις στο Κόσοβο.

Σλαβόφωνοι και Αλβανόφωνοι από κοινού υποστηρίζουν την αποκέντρωση και τη μεταφορά αρμοδιοτήτων από την κεντρική εξουσία στους δήμους και τις κοινότητες. Η αποκέντρωση ήταν και είναι από τα θεμελιώδη σημεία των Συμφωνιών της Οχρίδας. Στους Σλαβικούς κύκλους πάντοτε υπάρχει μία ισχυρή δόση νοσταλγίας για το Γιουγκοσλαβικό παρελθόν και μία έντονη ανησυχία για το μέλλον. Τα Σκόπια ως πρωτεύουσα, κυριαρχούν από πλευράς δημογραφίας, πολιτισμού και οικονομίας, ενώ υπάρχουν γνωστοί Σλάβοι της FYROM που υποστηρίζουν τη σύγκλιση με τη Βουλγαρία και τη σταδιακή απαγκίστρωση των Αλβανόφωνων από τη FYROM. Μπορεί επί του παρόντος η δυναμική τους να μην είναι ισχυρή, αλλά σταδιακά ενισχύεται η Βουλγαρόφιλη τάση μέσα στα Σκόπια, χωρίς αυτό να σημαίνει ότι αυξάνονται και άλλες Σλαβόφιλες τάσεις. Η «πολιτική της αγωγής» από το BURGAS της Βουλγαρίας, μέσω Σκοπίων στο DURRES (Δυρράχιο) της Αλβανίας, θεωρείται ως πολύ σημαντική εξέλιξη. Επίσης, πολλά στελέχη του οργανωμένου εγκλήματος, βλέπουν ως «θετική» την οποιαδήποτε προσέγγιση Σκοπίων - Σόφιας και τη μετατροπή της FYROM σε ένα είδος "REPUBLIKA SRBSKA" (όπως στη Βοσνία), γιατί κάτι τέτοιο ευνοεί τα

σχέδιά τους, αφού πολλοί μαφιόζοι (από το πρώην ανατολικό μπλοκ) ενεργοποιούνται σε Βουλγαρία και FYROM.

Οι Σερβόφωνοι της FYROM προσανατολίζονται προς τους Σλαβόφωνους (KUMANOVO και SKOPJE), ενώ οι Τσιγγάνοι είναι ως επί το πλείστον συγκεντρωμένοι στην πρωτεύουσα και ειδικότερα στη SUTKA ROMA, που θεωρείται η πιο φτωχή από πλευράς εισοδήματος περιοχή της Ευρώπης.

Η Τουρκική μειονότητα έχει μειωμένη παρουσία στους τομείς της γλώσσας και του πολιτισμού, ενώ μερικές εκατοντάδες YORUKS της ανατολικής FYROM εγκαταλείπουν τα χωριά τους και μεταβαίνουν στην Τουρκία ή στη Βουλγαρία.

Τα τελευταία δύο χρόνια έχει ενδυναμωθεί η επιρροή των Η.Π.Α. στη FYROM, ενώ η Ε.Ε. «διεισδύει» πιο πολύ στους τομείς της ασφάλειας και της εκπαίδευσης για ειρηνευτικούς ρόλους και αποστολές. Μεγάλος αριθμός Αμερικανών επενδυτών μεταβαίνει στη FYROM, όπως συμβαίνει και με Αλβανο-αμερικανούς στο Κόσοβο και στην Αλβανία. Η Βουλγαρία παρέχει διαβατήρια σε κατηγορίες Σλαβόφωνων, οι οποίοι σταδιακά θα αποκτήσουν δικαιώματα, λόγω των συμφωνιών σύνδεσης της Σόφιας με την Ε.Ε. Το Βελιγράδι λόγω των προβλημάτων με το Μαυροβούνιο και το Κόσοβο έχει χάσει σημαντικό τμήμα της επιρροής του, αν και οι συγκυβερνούντες Σοσιαλδημοκράτες έχουν αρκετά καλές διασυνδέσεις με τμήματα του Σερβικού πολιτικού φάσματος.

Συμπερασματικά, η FYROM εξαρτάται ως ένα πολύ μεγάλο βαθμό από την εσωτερική κατάσταση στο Κόσοβο. Αν δεν προχωρήσει η ανεξαρτησία του Κοσόβου το 2006, δεν αποκλείεται η έναρξη ενός νέου αντάρτικου στη FYROM. Γι' αυτό

ακριβώς το λόγο, η διεθνής κοινότητα πρέπει να περιορίσει και τους Σλαβόφωνους εξτρεμιστές στη FYROM και τους Αλβανόφωνους πυρήνες του Τετόβου και με πιο δυναμικά βήματα να προωθήσει ακόμα περισσότερο σε βάθος τις Συμφωνίες της Οχρίδας.

Επιπλέον, στα πλαίσια των συμπερασμάτων θα μπορούσαν να καταγραφούν και τα εξής:

- Η αποτυχία του δημοψηφίσματος της 7^{ης} Νοεμβρίου 2004, όπου ψήφισε μόνο το 26% του εκλογικού σώματος πάνω σε σειρά ζητημάτων που αφορούν τη Συνθήκη της Οχρίδας, άνοιξε «Νέο κεφάλαιο στην ιστορία της FYROM».

- Η πολιτική αστάθεια εκτιμάται ότι θα συνεχισθεί και οι οποιεσδήποτε διαδοχικές κυβερνήσεις συνασπισμού δε θα μπορούν να θέσουν υπό τον έλεγχό τους όλες τις υποθέσεις.

- Η αναγνώριση της FYROM ως «Μακεδονία» από τις Η.Π.Α. είναι πολύ πιθανό «να ανοίξει μία νέα φάση στο Μακεδονικό». Η Αμερικανική κίνηση προκάλεσε την υπερκέραση της πρωτοβουλίας HOLBROOKE που υιοθετήθηκε από την Ελλάδα και τη FYROM αμέσως μετά τις Συμφωνίες του DAYTON το 1995.

Η Αμερικανική κίνηση προβληματίζει εντονότατα την Ελλάδα, ενώ γνωστοί ξένοι αναλυτές ισχυρίζονται ότι η Αθήνα δε συμπλέει με τα νέα πολιτικο-στρατιωτικά δεδομένα των Η.Π.Α. στην ευρύτερη περιοχή μας. Πολλοί ισχυρίζονται ότι οι Η.Π.Α. ενήργησαν για να υποστηρίξουν την καταρρέουσα Σκοπιανή οικονομία, ενώ κάποιοι άλλοι επεσήμαναν ότι η κυβέρνηση BUSH επηρεάστηκε τα τελευταία δύο χρόνια από Σλαβοαμερικανούς των Μεσοδυτικών πολιτειών που συνεχώς πιέζουν να υποστηριχθεί η FYROM,

που λόγω Τετόβου και Κοσόβου «αγγίζει το χείλος της καταστροφής».

Η ενέργεια των Αμερικανών μπορεί να αναζωογόνησε κάπως τη διαμεσολάβηση της διεθνούς κοινότητας για το Σκοπιανό, αλλά τελικά μέχρι σήμερα οι διάφορες προτάσεις του μεγαλοδικηγόρου NIMITS δεν έχουν επιφέρει κάποιο αποτέλεσμα. Η όλη κατάσταση μετά το δημοψήφισμα και την αναγνώριση από τις Η.Π.Α. με το όνομα «Μακεδονία» εννόησε τον Πρωθυπουργό και πρώην Υπουργό Άμυνας VLADO BUCKOVSKI να ενισχύσει τη θέση του σε ολόκληρο το πολιτικό φάσμα των Σκοπίων, συμπεριλαμβανομένων και των επαφών που συνεχώς έχει με τους Αλβανόφωνους πολιτικούς ηγέτες XHAFERI και AHMETI.

Οι ενέργειες, πάντως, ορισμένων Αλβανόφωνων να καταλάβουν προ καιρού το χωριό KONDOVO (πολέμαρχος KRASNIQI) που είναι κοντά στο Σκόπια και να αποδείξουν ότι έχουν τέτοιες δυνατότητες και μετά τις Συμφωνίες της Οχρίδας, το δημοψήφισμα και τις Αμερικανικές κινήσεις, αποδεικνύει ότι η κατάσταση είναι ιδιαίτερα εύθραυστη, ενώ δεν έχουν δοθεί λεπτομέρειες για το τι συνέβη με τα όπλα στην περιοχή του KONDOVO.

Η προσπάθεια της FYROM (υπέβαλε την αίτηση τον Μάρτιο του 2004) να ενταχθεί στην Ε.Ε., θα χρειασθεί αρκετό χρόνο για να υλοποιηθεί, ενώ υπάρχουν αρκετά προβλήματα στη διαδικασία λήψης χρηματικών κεφαλαίων πριν την ένταξη. Παρά τις 14.000 και πλέον απαντήσεις των Σκοπιανών στο ερωτηματολόγιο της Ε.Ε., τα προβλήματα για τη FYROM είναι πολλά, ιδιαίτερα στους τομείς της οικονομίας, της αγροτικής παραγωγής, της δικαιοσύνης, των μειονοτικών δικαιωμάτων, καθώς και των εσωτερικών

αλλαγών στις Ένοπλες Δυνάμεις.

Οπωσδήποτε, οι Αμερικανικές κινήσεις επαναπροσδιορίζουν κάποια πράγματα στα Βαλκάνια και η στάση της Ουάσινγκτον είναι αναμφίβολα συνδεδεμένη με τις εξελίξεις στη Βοσνία και στο Κόσοβο, με την προώθηση των Αμερικανο-Σερβικών σχέσεων, τη διευρυμένη παρουσία των Η.Π.Α. σε Βουλγαρία και Ρουμανία (στρατιωτική), το ενδιαφέρον των Η.Π.Α. για την Αδριατική και Παρευξείνια ασφάλεια, καθώς και τις πιθανές εξελίξεις στις σχέσεις Σερβίας - Μαυροβουνίου. Οι συνεχείς επισκέψεις του Υπ' Αριθμό 3 του STATE DEPARTMENT NICHOLAS BURNS στα Βαλκάνια, αναμφισβήτητα δημιουργούν νέα δεδομένα στην περιοχή, όπως τουλάχιστον διεφάνη από τις επαφές σε Πρίστινα, Σεράγεβο, Βελιγράδι και Σκόπια.

Πάντως, είναι γνωστό ότι οι Αμερικανικές ενέργειες δε φαίνεται να «ηρεμούν» τους φανατικούς Αλβανόφωνους του ANA, οι οποίοι εκτιμάται ότι είναι γύρω στους 250. Ο ALI AHMETI, ανεπιτυχώς, είχε προσπαθήσει να διαμεσολαβήσει, ιδιαίτερα για τον αφοπλισμό τους, αφού διαθέτουν όλμους και εκτοξευτές ρουκετών, με αποτέλεσμα να υπάρχει γενικότερα «κλίμα ανησυχίας» στο εσωτερικό της FYROM. Είναι πολύ πιθανό, ο ANA να αναμένει τις εξελίξεις εντός του 2006, για τις επόμενες κινήσεις αναφορικά με το Κόσοβο ή να κινείται «πάνω στους συρμούς των μελλοντικών εγκληματικών ενεργειών» στα Βαλκάνια. Ας μη λησμονούμε ότι η FYROM σχετίζεται άμεσα με το Κόσοβο, που είναι η «ΒΑΛΚΑΝΙΚΗ ΠΥΛΗ» για το οργανωμένο έγκλημα και τη διακίνηση παράνομων ειδών και ατόμων προς την Κεντρική Ευρώπη.

Συνοπτικά, τα πιο σημαντικά προβλήματα της FYROM είναι τα εξής:

Στο εσωτερικό:

- Πολλές από τις επιμέρους πτυχές των Συμφωνιών της Οχρίδας δεν έχουν εφαρμοσθεί.
- Η Σλαβόφωνη πλευρά δε φαίνεται διατεθειμένη να κάνει πολλές και υπολογίσιμες παραχωρήσεις στους Αλβανόφωνους.
- Δημογραφικά, η FYROM αποδεικνύει πολλά από τα επιμέρους προβλήματα περιοχών της Βαλκανικής με Αλβανικές μειονότητες.
- Στο Στρατό και στην Αστυνομία, οι Αλβανόφωνοι έχουν περιορισμένη παρουσία.
- Τα οικονομικά προβλήματα είναι πολλά, ενώ οργιάζει το παραεμπόριο, η ανεργία, η παραοικονομία και το οργανωμένο έγκλημα.
- Στο εσωτερικό της FYROM υπάρχουν «εν υπνώσει» Ισλαμικοί θύλακες, οι οποίοι αναλόγως των εξελίξεων στο Κόσοβο μπορεί να ενεργοποιηθούν.
- Αν και περιορισμένες (εκτασιακά), παρατηρούνται κάποιες «τάσεις» ενδυνάμωσης ακραίων εθνικιστικών φαινομένων.
- Στο εσωτερικό της χώρας -παρά τις προσπάθειες- η γραφειοκρατία δεν έχει απεγκλωβιστεί από το Τιτοϊκό-κομμουνιστικό μοντέλο.
- Τα Σκόπια παραμένουν το κέντρο των δραστηριοτήτων, ενώ βασικά στοιχεία της αποκέντρωσης παραμένουν στα χαρτιά.

Στο εξωτερικό:

- Παρά την εξασθένηση της επιρροής, η Βουλγαρία διατηρεί ως ένα βαθμό τις «επαφές» της με Βουλγαρόφιλους κύκλους.
- Παρατηρείται μία μείωση της

επιρροής της Σερβίας και της Τουρκίας στη FYROM.

- Με την Ελλάδα παραμένει άλυτο το θέμα του ονόματος και μετά την αναγνώριση της FYROM από τις Η.Π.Α. ως «ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ» έχει υποστεί μία σχετική υποβάθμιση η σχέση Ελλάδας - FYROM.

- Δεν αποκλείεται στο προσεχές χρονικό διάστημα κάποιες Ευρωπαϊκές χώρες να ακολουθήσουν το Αμερικανικό παράδειγμα.

- Οι εξελίξεις στη FYROM εξαρτώνται πολύπλευρα από τη διαδικασία για το τελικό καθεστώς του Κόσοβου.

- Οι Η.Π.Α. δεν αποκλείεται προσεχώς να παρουσιάσουν νέα AGENDA για τα Βαλκάνια.

- Η FYROM θα προσεγγίσει πολύ πιο εύκολα το NATO από την Ε.Ε.

- Ιδιαίτερη παρουσία έχουν στο έδαφος της FYROM οι μυστικές υπηρεσίες πολλών κρατών.

- Αν η κατάσταση στο Κόσοβο δεν ομαλοποιηθεί, υπάρχει μεγάλη πιθανότητα εκδηλώσεων ενός ακόμα αντάρτικου στη FYROM.

- Μετά το 2001, οι κυβερνήσεις των Τιράνων είναι αρκετά προσεκτικές απέναντι στα θέματα του Τετόβου και του Γκόστιβαρ.

- Πιθανότατα, οι Αλβανοί διαβλέπουν ότι θα επιβληθούν δημογραφικά τα επόμενα χρόνια στο Τέτοβο.

- Οι σχέσεις Η.Π.Α. - FYROM στο στρατιωτικό τομέα θα αναβαθμιστούν ακόμα περισσότερο μέσα στα επόμενα χρόνια.

- Η παρουσία των Αμερικανών στο CAMP BONDSTEEL στο Νοτιοανατολικό Κόσοβο αναμφίβολα συνδέεται και με την ασφάλεια της FYROM.

- Στα επόμενα χρόνια η FYROM θα

προσπαθήσει να εντάξει στο οπλοστάσιό της μικρές αεροπορικές δυνατότητες, πιθανότατα προερχόμενες από τα αποσυρόμενα όπλα που χρησιμοποιούνται στο Ιράκ.

- Η προοπτική της FYROM θα είναι περισσότερο Ατλαντική παρά Ευρωπαϊκή.

- Τις εξελίξεις στη FYROM παρακολουθεί με ενδιαφέρον το Ισραήλ, το οποίο ανησυχεί για την παρουσία «ακραίων στοιχείων» (Μουσουλμάνων) στο Σκοπιανό έδαφος.

- Ανεξαρτήτως εξελίξεων, η Ελλάδα επιδιώκει να έχει μία συνεχή πρόσβαση προς τη Σερβία, γι' αυτό και η ασφάλεια της FYROM μας αφορά άμεσα.

ΟΙ ΠΙΘΑΝΕΣ ΕΞΕΛΙΞΕΙΣ

➤ Το μέλλον της FYROM είναι άμεσα συνδεδεμένο με τις εξελίξεις στο Κόσοβο μέσα στη χρονική περίοδο 2006-2007. Η απόφαση του Γ.Γ./Ο.Η. Ε να δώσει το «πράσινο φως» για την έναρξη των διαμεσολαβητικών ενεργειών έχει απώτερο σκοπό το τελικό καθεστώς της περιοχής. Τα σενάρια για το Κόσοβο είναι πολλά, μεταξύ των οποίων η καντονοποίηση-αποκέντρωση, η κοινοπολιτεία με τη Σερβία και το Μαυροβούνιο, ένα καθεστώς πολύχρονου διεθνούς προτεκτοράτου, μία εύθραυστη ομοσπονδία, η περίπτωση της υπό όρους ανεξαρτησίας, η ανεξαρτησία/ενισχυμένη αυτονομία εντός των ισχυόντων συνόρων ή και η ανεξαρτησία με απόσχιση (όπως επιθυμούν και επιδιώκουν οι Αλβανόφωνοι). Οι διαπραγματεύσεις θα διαρκέσουν από MINIMUM 8 μήνες και δεν αποκλείεται να επεκταθούν χρονικά μέσα στο 2007.

Τα πλείστα από τα σενάρια και από τις ιδέες που έχουν ακουσθεί κατά καιρούς έχουν επιπτώσεις για το μέλλον της

FYROM. Η περίπτωση της ανεξαρτησίας του Κοσόβου -που είναι το πλέον πιθανό- θα γίνει κάτω από διάφορους όρους που θα επιβάλει η διεθνής κοινότητα, μεταξύ των οποίων, είναι:

- Ο καλύτερος έλεγχος των δια-

σνοριακών χωρών μεταξύ FYROM και Κοσόβου.

- Η πλήρης οριοθέτηση των συνόρων, για να αποφευχθούν νέες αποσταθεροποιήσεις και μεγαλοϊδεατικά συμπλέγματα (π.χ. Μεγάλη Αλβανία).

- Η αποστρατικοποίηση κάποιων συνοριακών περιοχών και η φύλαξή τους από τη διεθνή κοινότητα.

- Ο έλεγχος των παράνομων στοιχείων, αλλά και δραστηριοτήτων στην περιοχή, με προσπάθειες εκατέρωθεν των συνόρων να παταχθεί η διαφθορά και η διακίνηση βρώμικου χρήματος και ναρκωτικών, καθώς και ο αφοπλισμός διάφορων εξτρεμιστικών ομάδων που διαθέτουν υπολογίσιμο αριθμό LIGHT WEAPONS.

Η ανεξαρτησία του Κοσόβου -κάτω από λογικές συνθήκες- θα «χαλαρώσει» ως ένα βαθμό (και λόγω των διεθνών πιέσεων) τις «τάσεις «ορισμένων Αλβανόφωνων στην PRISTINA να πυροδοτούν εντάσεις στο ΤΕΤΟΒΟ. Στην παρούσα φάση, η κυβέρνηση της Αλβανίας -λόγω και της επικείμενης ένταξης στο ΝΑΤΟ- δε δείχνει να επιθυμεί την αποσταθεροποίηση της περιοχής. Μεγαλύτερη ανησυχία για μία τέτοια εξέλιξη μπορεί να προκληθεί από την Αλβανική διασπορά. Την ίδια στιγμή οι Αλβανόφωνοι της Κοιλιάδας του PRESEVO δεν έχουν τις δυνατότητες να προκαλέσουν νέο αντάρτικο στην περιοχή, γιατί η παρουσία του Σερβικού Στρατού, καθώς και η Νατοϊκή εμπλοκή είναι αποτρεπτικές νέου εγχειρήματος. Πάντως, η ανεξαρτησία του Κοσόβου είναι όσο ποτέ άλλοτε συνδεδεμένη με τη διατήρηση και τον αμοιβαίο σεβασμό των συνόρων με τη FYROM, την Αλβανία, τη Σερβία και το Μαυροβούνιο.

Επιπρόσθετα, η οικονομική υποστήριξη της διεθνούς κοινότητας στο Κόσοβο, αναμφίβολα καθορίζει και μεγάλο τμήμα της σταθερότητας στην περιοχή του Τετόβου και ευρύτερα στη FYROM. Παράλληλα, σε στρατιωτικό επίπεδο, εν όψει τέτοιων εξελίξεων - είναι αναγκαίο να μετεξελιχθεί το KOSOVO PROTECTION CORPS (KPC)

σε μία δύναμη ταχείας αντίδρασης (με στοιχεία από ελαφρύ πεζικό, ΤΟΜΑ/ΤΟΜΠ και δύναμη ελικοπτέρων), για να καλύπτει τα διάφορα «κρίσιμα» σημεία των μελλοντικών συνόρων του Κοσόβου με τη FYROM, αν και για κάποιο διάστημα (5-7 χρόνια) εκτιμάται ότι οι Νατοϊκές δυνάμεις -στα πλαίσια μίας νέας και με λιγότερες δυνάμεις (αριθμητικά) ΚFOR- θα έχουν τον έλεγχο των εξωτερικών συνόρων.

Από την πλευρά της FYROM είναι απαραίτητο να βελτιωθούν οι στρατιωτικές μονάδες της, για να είναι περισσότερο ευέλικτες, σύγχρονες και προσαρμοσμένες στα δυτικά πρότυπα.

Το Κόσοβο και η FYROM θα πρέπει σε οποιαδήποτε εξέλιξη των πραγμάτων να δώσουν έμφαση στις Διασυνοριακές μονάδες και στη φύλαξή τους (BORDER SECURITY AND CONTROL). Το ίδιο αφορά και τις δυνάμεις ασφαλείας (εκατέρωθεν), γι' αυτό και θα απαιτηθεί κάποιο χρονικό διάστημα, αφού θα κληθούν να κινούνται πάνω σε σύγχρονα πρότυπα (δημοκρατικά, επαγγελματικά και με σεβασμό στα δικαιώματα των μειονοτήτων).

Οποιαδήποτε άλλη εξέλιξη από την "CONDITIONAL INDEPENDENCE" για το Κόσοβο θα προκαλέσει αποσταθεροποίηση στη FYROM, γιατί οι σκληροπυρηνικοί της PRISTINA θα χρησιμοποιούν το Τετοβαρικό ζήτημα και την εσωτερική κατάσταση στη FYROM για τα δικά τους συμφέροντα, ενώ θα ενισχύονται τότε και οι «τάσεις» για Μεγάλη Αλβανία, που θα προωθούνται από το Κόσοβο και όχι από τα Τίρανα. Οι Σερβικές μειονότητες σε οποιαδήποτε εξέλιξη του Κοσοβαρικού δε φαίνεται να μπορούν να διαδραματίσουν σημαντικό ρόλο, πλην της περίπτωσης της βόρειας MITROVICA. Το Βελιγράδι θα στηρίζεται ως ένα πολύ

μεγάλο βαθμό στο NATO, ενώ δε θα μπορούσε να αποκλεισθεί η περίπτωση αρκετών Σέρβων του Κοσόβου ή και της FYROM (εκτός αν ενταχθούν απόλυτα στους Σλαβόφωνους, κάτι που διαφαίνεται) να μετακινηθούν προς τη Σερβία και τη Δημοκρατία των Σερβο-Βόσνιων.

Με βάση αυτές τις εξελίξεις και με σκοπό τη σταθερότητα της περιοχής, στην περίπτωση της τελικής ανεξαρτησίας του Κοσόβου (ίσως και υπό όρους) προτείνονται τα εξής:

- Ένταξη της FYROM και του Κοσόβου στον Ευρω-ατλαντικό χώρο/NATO και μετά από αρκετά χρόνια στην Ε.Ε.
- Το Κόσοβο να ενταχθεί στο Νατοϊκό Πρόγραμμα PFP (PARTNERSHIP FOR PEACE) και να προωθούνται οι στρατιωτικο-αστυνομικές του σχέσεις με το NATO μέσω της διαδόχου δύναμης της KFOR.
- Χάραξη σταθερών, ευκρινών και αποδεκτών απ' όλους τελικών συνόρων μεταξύ Κοσόβου και FYROM.
- Για τη φύλαξη των συνόρων για τα πρώτα 5 χρόνια να έχουν την ευθύνη οι δυνάμεις του NATO.
- Εκπαίδευση Κοσοβάρων και Σκοπιανών -μέσω ειδικών σεμιναρίων σε Σχολεία του NATO, αλλά και σε Πρίστινα και Σκόπια- σε ζητήματα BORDER SECURITY, καταπολέμησης της τρομοκρατίας και του οργανωμένου εγκλήματος.
- Παρουσία ειδικών της INTERPOL και της EUROPOL σε FYROM και Κόσοβο.
- Προώθηση δημοκρατικών τάσεων και θέσεων στο στρατό των Σκοπίων (με την προώθηση των ικανών Αλβανόφωνων σε διάφορες θέσεις), νέων αποστρατειών αξιωματικών που «εμπνέονται» από Τιτοϊκές αντιλήψεις, καθώς και δημοκρατικοποίηση (μέσω REFORMS) του ΚΡΚ.
- Για την προώθηση του εκδημο-

κρατισμού στις Ένοπλες Δυνάμεις της FYROM και του μελλοντικού Κοσόβου, θα ήταν ιδιαίτερα χρήσιμη να επιστρέψει στην περιοχή μία μικρή δύναμη «τύπου UNPREDEP» από Σκανδιναβούς με πολλούς ειδικούς στα θέματα των ειρηνευτικών αποστολών, αποκλιμάκωσης της έντασης, κ.τ.λ.

- Αξιωματικοί του μελλοντικού στρατού του Κοσόβου και της FYROM θα μπορούσαν σε θέματα κοινωνικο-στρατιωτικά να εκπαιδευτούν σε σχολεία της Ελβετίας και Αυστρίας που έχουν εξειδίκευση σε τέτοια επιμέρους θέματα.
- Όλα τα κράτη της περιοχής να συνάψουν μεταξύ τους διπλωματικές σχέσεις με το Κόσοβο.
- Η Σερβία και το Μαυροβούνιο ανεξαρτήτως του τελικού STATUS (μεταξύ τους) να ενταχθούν σε πρώτη φάση στο PFP και αργότερα μαζί με το Κόσοβο ως πλήρη μέλη του NATO και μετά από μερικά χρόνια της Ε.Ε.
- Οι εξελίξεις στο Κόσοβο και στη FYROM να μην επηρεάσουν τη δυναμική επαφή μεταξύ Ελλάδας και Σερβίας, πράγμα που σημαίνει ότι ο κάθετος άξονας που συνδέει τις δύο χώρες (μέσω FYROM) να διατηρηθεί, χωρίς να υπάρχουν προβλήματα.
- Σε στρατιωτικό και αστυνομικό επίπεδο, να ενισχυθούν οι επαφές μας με τη FYROM, ενώ η Ελληνική δύναμη στο Κόσοβο να παραμείνει ως παράγοντας σεβασμού και των νέων δεδομένων στην περιοχή και εγγύηση για πάρα πολλά επιμέρους πράγματα (ποτέ δεν μπορούν να αποκλεισθούν τυχόν υποτροπές).
- Η Ε.Ε. να συνδράμει άμεσα στη σταθεροποίηση του Κοσόβου και της FYROM, ενώ και στις δύο περιοχές να διατηρηθούν οι εκπρόσωποι του Ο.Α.Σ.Ε.

και του Συμβουλίου της Ευρώπης για την παρακολούθηση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων.

Είναι απαραίτητο να καταστεί σαφές, ότι αν η κατάσταση στο Κόσοβο χειροτερεύει, η FYROM θα αντιμετωπίσει σοβαρά προβλήματα ασφάλειας, με αποτέλεσμα η κατάσταση στα βορειοδυτικά μας σύνορα να είναι προβληματική με πολυσχιδείς προεκτάσεις που μπορεί να περιλαμβάνουν από μαφιόζικη δράση παρακρατικών, διακίνηση ελαφρών όπλων, μέχρι και αναγκαστική ετοιμότητα των μονάδων μας στην περιοχή, σε περίπτωση εντάσεων στην επαρχία του Μοναστηρίου, κ.ά.

Η χώρα μας είναι απαραίτητο να παρακολουθεί πέραν των εσωτερικών εξελίξεων σε FYROM και Κόσοβο, τα νέα δημογραφικά δεδομένα μέσα στα επόμενα χρόνια στη FYROM, καθώς και τη συνεχή δράση των Αλβανών και Σλαβόφωνων της διασποράς, οι οποίοι έχουν τα δικά τους ύποπτα σχέδια για την περιοχή.

Στα θετικά των εξελίξεων είναι η ένταξη της Βουλγαρίας στο NATO, το ενδιαφέρον των Ο.Η.Ε. - NATO - Ε.Ε. - Ο.Α.Σ.Ε. (εκ νέου) για τα Βαλκάνια, η συμμετοχή όλων των χωρών στον Πόλεμο κατά της Τρομοκρατίας, καθώς και τα θετικά μηνύματα της πολιτικής ηγεσίας της Σερβίας που επιδιώκει την προσαρμογή της προς τη Δύση.

Στα αρνητικά, θα μπορούσαν να αναφερθούν η παρουσία εξτρεμιστικών στοιχείων σε FYROM - Σερβία και Κόσοβο (σε συνδυασμό με εγκληματικές οργανώσεις), η καχεκτική οικονομία και ανάπτυξη των χωρών, οι αδύναμες και ως ένα βαθμό διεφθαρμένες αστυνομικές δυνάμεις, οι κυβερνήσεις συνασπισμού κομμάτων που η συμβίωσή τους δεν έχει βάθος χρόνου και οι πάντοτε υφιστάμε-

νες μυθολογίες και μυθοπλασίες στην περιοχή που απειλούν με τους ανυπόστατους μεγαλοϊδεατισμούς την ασφάλεια των Δυτικών και Νότιων Βαλκανίων.

Εκ των πραγμάτων, την Ελλάδα τη συμφέρει η επιβίωση της FYROM, η σταδιακή αποκλιμάκωση της έντασης στην περιοχή, η παρουσία στρατιωτικών δυνάμεων του NATO και αστυνομικών μονάδων της Ε.Ε., η δημοκρατικοποίηση και των δύο περιοχών, ο εκδημοκρατισμός των μονάδων ασφάλειας, η διατήρηση των κάθετων αξόνων στις μεταφορές και επικοινωνίες, ο σεβασμός στα ανθρώπινα δικαιώματα, η διασυννοριακή ασφάλεια και οι ομαλές πολιτικές εξελίξεις.

Παρά την ανοικτή «αντιπαράθεση» με τη FYROM (λόγω του ονόματος) που δε φαίνεται να έχει θετική κατάληξη για τη χώρα μας, η οποιαδήποτε διαφορετική εξέλιξη στην περιοχή, ήτοι:

- κατάρρευση της FYROM και μετατροπή σε FAILED STATE,
- μεγαλοϊδεατισμοί των Αλβανόφωνων και Σλαβόφωνων να προωθούνται,
- πόλεμος χαμηλής έντασης στα βόρεια σύνορά μας,
- ανταρτικές ομάδες να προκαλούν διασυννοριακά προβλήματα με εμπλοκή τρίτων που θα τα πυροδοτούν,
- εκδήλωση στρατιωτικού κινήματος από τους Σλαβόφωνους και
- γενική σύρραξη Σέρβων-Σλαβόφωνων Σκοπιανών και Αλβανόφωνων, είναι άκρως επικίνδυνα και αποσταθεροποιητικά σενάρια για την Ελλάδα, την Ε.Ε., το NATO και την ασφάλεια στην ανήσυχη Βαλκανική.

Η χώρα μας θα πρέπει να υποστηρίζει πάντοτε την υιοθέτηση των Μέτρων Οικοδόμησης Εμπιστοσύνης και Ασφάλειας στη Βαλκανική και από κοινού με όλα τα

κράτη να παρακολουθεί τους «εν υπνώσει» θύλακες των Ισλαμιστών στα Βαλκάνια. Χρειάζεται αναβάθμιση των ψυχολογικών μας επιχειρήσεων στην περιοχή, καθώς και στη συλλογή πληροφοριών. Επίσης, στα τελωνεία να ενταθούν τα μέτρα ασφάλειας, ενώ ευρύτερα να ομαλοποιηθούν οι καταστάσεις στα σύνορα του Κοσόβου με τη FYROM και με τη Σερβία - Μαυροβούνιο (πάταξη της διαφθοράς, καλύτερος επαγγελματισμός). Η συμβολή των Η.Π.Α. και της Ε.Ε. προς την κατεύθυνση αυτή, είναι καθοριστικής σημασίας.

Εντός FYROM και Κοσόβου, σε εθνικό επίπεδο, πρέπει να έχουμε πληροφορίες για:

- Κινήσεις ακραίων κύκλων που επιδιώκουν αποσταθεροποίηση.
- Ομιλίες - Σεμινάρια - Συμπόσια για Βαλκανικά - μειονοτικά και άλλα θέματα που πραγματοποιούνται στα Πανεπιστήμια της PRISTINA, του TETOVO και του «Κύριλλος - Μεθόδιος» των Σκοπίων.
- Τη δράση πρώην στελεχών του UCK (Κόσοβο), LIONS - TIGERS (στη FYROM) και τυχόν εμπλοκή τους σε μισθοφορικούς - ιδιωτικούς στρατούς.
- Την παρουσία ιδιωτικών εταιρειών στη FYROM.
- Την εξέλιξη των Σκοπιανών και των Αλβανών αξιωματικών (που θα υπηρετήσουν) μετά την επιστροφή τους από το Ιράκ και το Αφγανιστάν.
- Μη κυβερνητικές οργανώσεις που διοργανώνουν «συμπόσια» με ευρύτερες προεκτάσεις.
- Τις εξελίξεις στο εσωτερικό των Σκοπιανών και των Κοσοβαρικών αστυνομικών και στρατιωτικών μονάδων.

Προς την κατεύθυνση των παραπάνω επισημάνσεων είναι απαραίτητο οι Έλληνες που υπηρετούν σε διεθνείς αποστολές στα Βαλκάνια να διατηρούν επαφές με

τοπικούς παράγοντες, επικεφαλής στελέχη Βαλκανικών THINK TANKS, συλλόγους που ασχολούνται με τα ευρύτερα προβλήματα της περιοχής, καθώς και με στρατιωτικούς εκπροσώπους κρατών που έχουν υψηλού επιπέδου πληροφορίες και «εμπλοκή» στα βόρεια σύνορά μας (Η.Π.Α. - Γερμανία - Μεγάλη Βρετανία). Η παρουσία μας στην KFOR είναι καθοριστική για συλλογή πληροφοριών και LESSONS LEARNED, ενώ και οι εμπειρίες από τη Βοσνία και την Αλβανία συνδράμουν γενικότερα.

Εκτιμάται ότι στο μέλλον θα πρέπει να έχουμε αναβαθμισμένο Γραφείο Στρατιωτικών επαφών στη FYROM, καθώς και στρατιωτικούς ακολούθους στο Κόσοβο, στη Βοσνία - Ερζεγοβίνη και στο Μαυροβούνιο. Επίσης, να παρακολουθείται συνεχώς η κατάσταση που επικρατεί στην Κοιλάδα του PRESEVO μέχρι να ομαλοποιηθούν τα πράγματα, γιατί είναι σημαντική για τη διατήρηση των επαφών της χώρας μας με το Βελιγράδι και την Κεντρική Ευρώπη. Ακόμα και στην περίπτωση καντονοποίησης της FYROM, η Ελλάδα καλείται να διατηρήσει «επαφή», μέσω ενός μη ελεγχόμενου από τους Αλβανόφωνους κάθετου άξονα προς βορρά.

Η σταθερότητα σε Σερβία - Κόσοβο - FYROM είναι από τις πιο ουσιώδεις παραμέτρους της εξωτερικής μας πολιτικής προς τις χώρες της Νότιας και Δυτικής Βαλκανικής.

Εκ παραλλήλου, είναι απαραίτητο να παρακολουθούμε τις εξελίξεις και σε σχέση με τους οριζόντιους άξονες από την Αδριατική μέχρι τη Μαύρη Θάλασσα, αφού η FYROM ως ενδιάμεσος χώρος μεταξύ Αλβανίας και Βουλγαρίας μπορεί να επηρεάσει αρκετά δυναμικά τις οποιεσδήποτε τάσεις. Σημειώνεται ότι η παρουσία των Αμερικανικών δυνάμεων

σε Βουλγαρία - Κόσοβο (στο μέλλον), καθώς και αναβαθμισμένης στρατιωτικής αποστολής σε Τίρανα και Σκόπια, επιδιώκει να αποδείξει ότι οι Η.Π.Α. θεωρούν τα Βαλκάνια ως «χώρο άμεσης δικής τους επιρροής με προεκτάσεις ασφαλείας, αλλά και ελέγχου όλων των μεταφορικών, ενεργειακών και επικοινωνιακών διόδων». Επί του παρόντος, όλα τα πολιτικά κόμματα των Βαλκανικών κρατών (με κάποιες μικροεξαιρέσεις στη Σερβία) είναι προσανατολισμένα προς τη Δύση και κυρίως τους Αμερικανούς (από ιδρύματα των οποίων χρηματοδοτούνται, όπως το Δημοκρατικό και το Ρεπουμπλικανικό Εθνικό Ινστιτούτο και Ίδρυμα).

Η χώρα μας πρέπει να κινηθεί προς την κατεύθυνση των διευρυμένων πολιτικών συνεργασιών με κόμματα της Σερβίας, του Κοσόβου, της FYROM και του Μαυροβουνίου, ενώ επιπρόσθετα, να ενδυναμώσει υπάρχοντες δεσμούς (που δυστυχώς έχουν ατονήσει) με κόμματα της Αλβανίας και της Βουλγαρίας. Παρά τα προβλήματα, είναι αναγκαίο να προωθηθεί η κοινοβουλευτική διπλωματία και οι επαφές με μη κυβερνητικές οργανώσεις για θέματα πολιτικής συνεργασίας, διαθρησκευτικού διαλόγου, περιβαλλοντικά - διασυνοριακά ζητήματα, προστασίας των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και των μειονοτήτων στα Βαλκάνια, συνεργασιών σε θέματα Μ.Μ.Ε., διασυνοριακού εμπορίου (FREE TRADE ZONES), εναλλακτικής ενέργειας, καταπολέμησης της τρομοκρατίας, του οργανωμένου εγκλήματος και της διακίνησης ΟΜΚ, καθώς και πολιτιστικών ανταλλαγών. Ιδιαίτερα σεμινάρια με την παρουσία κρατικών παραγόντων και ιδιωτών, θα μπορούσαν να πραγματοποιηθούν με θέματα τα στρατιωτικά δόγματα, τον

αξιωματικό του 21^{ου} αιώνα, τη διασυνοριακή ασφάλεια, τα ΟΜΚ, την παγκόσμια τρομοκρατία και τη διαπολιτισμική συνεργασία στους τομείς της ασφάλειας και κοινωνιολογίας των Ενόπλων Δυνάμεων. Η Θεσσαλονίκη, η Καβάλα και η Βέροια θα μπορούσαν να φιλοξενήσουν τέτοιες διεθνείς διασκέψεις.

➤ Η περίπτωση των καντονιών.

Όπως προαναφέρθηκε, κατά καιρούς έχει συζητηθεί -αλλά και προταθεί από τη λεγόμενη «Μακεδονική» Ακαδημία Επιστημών στα Σκόπια- η καντονοποίηση της FYROM, δηλαδή η σύσταση Αλβανόφωνων και Σλαβόφωνων καντονιών εντός της επικράτειας της FYROM.

Το Βελγικό μοντέλο (Βαλλονία - Φλάνδρα) έχει αποκλεισθεί από γνωστά και με επιρροή στελέχη των Σλαβόφωνων, γιατί οι Αλβανόφωνοι θα αποσπάσουν ένα αρκετά μεγάλο τμήμα του Σκοπιανού εδάφους. Κάποιοι άλλοι προτείνουν το Ελβετικό καντονικό μοντέλο που έχει σαφώς πιο «ευέλικτα» στοιχεία, αλλά και μία πιο συγκεκριμένη κεντρική μορφή διακυβέρνησης, κάτι που αναμφίβολα ευνοεί κάποιες πληθυσμιακές ομάδες, αλλά για τα Βαλκανικά δεδομένα προκαλεί κατακερματισμό των περιοχών. Το Ελβετικό μοντέλο έγινε πραγματικότητα και λόγω του εξωτερικού εχθρού, που ήταν ο Ναζισμός στη Γερμανία.

Στην περίπτωση των Σκοπίων, η κατάσταση είναι διαφορετική και ο διαχωρισμός πολύ πιο προβληματικός απ' ότι στη Γενεύη, στη Ζυρίχη, στη Βέρνη ή στη Βασιλεία.

Κάποιοι άλλοι αναλυτές, έχουν προτείνει το μοντέλο DAYTON, με δύο ξεχωριστές οντότητες (τη Σλαβόφωνη και την Αλβανόφωνη, στα πρότυπα της Σερβο-βοσνιακής

και Κροατο-μουσουλμανικής στη Βοσνία-Ερζεγοβίνη, με κάποιο ειδικό κεντρικό ρόλο για το Σεράγεβο). Προφανώς, υποστηρίζουν κάποια μορφή «Δημοκρατίας της Ιλλυριάδος» για το ΤΕΤΟΒΟ και κάτι αποκλειστικά Σλαβικό με τα Σκόπια να διατηρούν πολυ-πολιτισμικά στοιχεία.

Η καντονοποίηση στα Βαλκάνια είναι δύσκολη, γιατί η περιοχή διαφέρει από την Κεντρική Ευρώπη, οι εθνικιστικο-θρησκευτικές έριδες και πόλεμοι ήσαν και είναι πιο έντονες, ενώ οι Γιουγκοσλαβικοί πόλεμοι προκάλεσαν νέα δεδομένα, ιδιαίτερα σε Βοσνία - Ερζεγοβίνη και Κόσοβο. Εκτιμάται ότι η καντονοποίηση της FYROM θα προκαλέσει τα εξής προβλήματα:

- Εσωτερικές μετατοπίσεις με απρόβλεπτες επιπτώσεις δημογραφικο-πληθυσμιακές.
- Έλεγχο περιοχών από τοπικές δυνάμεις, με αδυναμία της κεντρικής εξουσίας να επέμβει. «Τα σαλόνια της Ελβετίας δεν είναι το ίδιο με τις φτωχογειτονιές του Τετόβου και των Σκοπίων».
- Σύσταση αστυνομικών δυνάμεων, οι οποίες θα είναι «κράτος εν κράτει».
- Τοπικές, και όχι μόνο, δυσχέρειες στις συγκοινωνίες και μεταφορές.
- Απαιτήση ειδικών διασυννοριακών σχέσεων των καντονιών με γειτονικές χώρες. Π.χ., το καντόνι του Κουμάνοβο με τη Νότια Σερβία, το καντόνι της Δοϊράνης με τη χώρα μας, το καντόνι του Γκόστιβαρ και του Πρέλεπ με την Αλβανία, κ.ά. Ουσιαστικά, προωθείται κατακερματισμός της FYROM.
- Οικονομική κακοδιαχείριση και θέματα που θα σχετίζονται με τη βιωσιμότητα των καντονιών.
- Απαξίωση για τις οποιοσδήποτε κρατικές δομές (ομοσπονδιακές), ενώ δε

θα μπορούσαν να αποκλεισθούν και περιπτώσεις σύστασης κρατιδίων με τάσεις εμπλοκής με το οργανωμένο έγκλημα.

Βάσει των ανωτέρω, η καντονοποίηση δεν είναι λύση που μπορεί να οικοδομήσει ένα καλύτερο καθεστώς ασφαλείας στη FYROM και στην ευρύτερη περιοχή.

Αναφορικά με τη χώρα μας, η καντονοποίηση μπορεί να προκαλέσει:

- Δυσχέρειες στις επαφές μας προς τη Σερβία και την Κεντρική Ευρώπη, γιατί ο διαχωρισμός της FYROM εκ των πραγμάτων θα δημιουργήσει δυσκολίες.
- Χαώδεις αντιπαραθέσεις στα βόρεια σύνορα της Ελλάδας και αύξηση της επιρροής τρίτων στη FYROM.
- Οι Αλβανόφωνοι και οι Σλαβόφωνοι έχουν τραυματικές εμπειρίες από το παρελθόν και δε χαρακτηρίζονται από τα στοιχεία που έχουν επιδείξει κατά καιρούς Γαλλόφωνοι και Ολλανδόφωνοι στο Βέλγιο ή οι Γάλλοι, οι Γερμανοί και οι Ιταλοί στην Ελβετία.
- Η πολυδιάσπαση των Σκοπίων, ενδέχεται να προκαλέσει νέο κύκλο αντιπαραθέσεων ή συνεργασιών με το Κόσοβο, ενώ η Σόφια και ίσως το Βελιγράδι, θα προσπαθήσουν να εκμεταλλευτούν εσωτερικά ζητήματα των καντονιών για να προωθήσουν τα δικά τους συμφέροντα.
- Η Ελλάδα δε θα έβλεπε θετικά τη δημιουργία κάποιου -έστω και οριακού- πληθυσμιακά και εκτασιακά- Τουρκογενούς καντονιού των 70-80 χιλιάδων στη FYROM.
- Η ύπαρξη τοπικών (αναγκαστικά) στρατιωτικών ή παραστρατιωτικών ομάδων δεν ευνοεί τη χώρα μας.
- Η FYROM μπορεί συνολικά να ενταχθεί στο ΝΑΤΟ, αλλά δεν αποκλείεται τα καντόνια (για λογαριασμό άλλων συμφερόντων να έχουν και δεύτερες σκέψεις).

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Πρώτο. Το μέλλον της FYROM συνδέεται άμεσα με τις αναμενόμενες εξελίξεις στο Κόσοβο, αλλά και τη Σερβία- Μαυροβούνιο.

Δεύτερο. Το πιο ευνοϊκό σενάριο είναι η υπό όρους ανεξαρτησία του Κοσόβου, η οποία να καταχωρηθεί (γραπτώς) ότι δε θα επιδιώξει την αλλαγή των συνόρων νοτιότερα.

Τρίτο. Η κοινωνική συνοχή της FYROM είναι πάντοτε ρευστή και το κράτος έχει εγγενείς δυσκολίες στην επιβίωσή του.

Τέταρτο. Το μέλλον της FYROM -έστω και με δυσκολίες- είναι στο NATO (πρωτευόντως) και στην Ε.Ε. σε μετέπειτα χρονικό στάδιο.

Πέμπτο. Το μέλλον της FYROM σε 10-20 χρόνια θα κριθεί και από τις πληθυσμιακές αναλογίες Σλαβόφωνων - Αλβανόφωνων.

Έκτο. Το μέλλον της FYROM είναι άμεσα συνδεδεμένο με την πάταξη του οργανωμένου εγκλήματος και τη διασυνοριακή ασφάλεια.

Έβδομο. Είναι απαραίτητο να πραγματοποιηθούν καθοριστικής σημασίας αλλαγές στο εσωτερικό των στρατιωτικών δυνάμεων και των μονάδων ασφαλείας της FYROM.

Όγδοο. Οι εξελίξεις στη FYROM -πέραν του ονόματος- αφορούν άμεσα την ασφάλεια της Ελλάδας. Η χώρα μας εκτιμάται ότι πρέπει να υποστηρίξει την ένταξη της FYROM στο NATO.

Ένατο. Ο ρόλος των Αμερικανών στα Βαλκάνια, για τα προσεχή χρόνια, θα είναι ουσιώδης και ιδιαίτερα αναβαθμισμένος. Απαιτείται η Ελλάδα να εξετάσει σε βάθος τις προθέσεις των Η.Π.Α. για να μη βρεθούμε σε περιόδους «εντάσεων» ή σχετικής απομόνωσης. Η διατήρηση της FYROM είναι χρήσιμη για τη συνεχή υποστήριξη και παρουσία μας στην KFOR.

Δέκατο. Το μέλλον της FYROM δεν πρόκειται να επηρεασθεί από την Τουρκία, αλλά η Σόφια κατά καιρούς θα επαναφέρει (μέσω δικών της οργανώσεων) κάποια «γνωστά» ιστορικά και πολιτιστικά θέματα, χωρίς, όμως, να προκαλεί αναταραχή στην ευρύτερη περιοχή.

Ενδέκατο. Η λύση της καντονοποίησης (αν και έχει κάποια θετικά στοιχεία στην εσωτερική πολιτική σκηνή) δεν προωθεί τις λύσεις πολύπλευρης σταθερότητας.

Δωδέκατο. Το μέλλον της FYROM είναι καθοριστικό για πολλά εκκρεμή ζητήματα των Βαλκανίων. Υπό ελεγχόμενες συνθήκες, δύναται να προσφέρει λύσεις «σταθεροποιητικού» περιεχομένου. Αν, όμως, η κατάσταση εκφυλιστεί δεν αποκλείεται στα βόρεια σύνορα της Ελλάδας να εμφανισθούν αόρατοι και ασύμμετροι κίνδυνοι και απειλές.

Το «κλειδί» των εξελίξεων είναι το μέλλον του Κοσόβου, που μπορεί να δώσει (έστω και με δυσκολίες) μία λύση διαρκείας ή να πυροδοτήσει νέους «Μικροπυλώνες» με πρωτοφανείς αποσταθεροποιητικές προεκτάσεις. Σε αυτή τη φάση, η θέση του NATO, της Ε.Ε. και της Ελλάδας είναι πολύ σημαντική.

ΣΥΝΤΜΗΣΕΙΣ

ΝΑΤΟ: NORTH ATLANTIC TREATY ORGANIZATION

Ε.Ε.: ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΕΝΩΣΗ

Ο.Α.Σ.Ε.: ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΣΦΑΛΕΙΑ ΚΑΙ ΤΗ ΣΥΝΕΡΓΑΣΙΑ ΣΤΗΝ ΕΥΡΩΠΗ

Ο.Η.Ε.: ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΗΝΩΜΕΝΩΝ ΕΘΝΩΝ

FYROM: FORMER YUGOSLAV REPUBLIC OF MACEDONIA

NLA: NATIONAL LIBERATION ARMY

UNPREDEP: Η πρώτη Δύναμη του Ο.Η.Ε. για Προληπτική αντιμετώπιση καταστάσεων στη FYROM (1992-1998)

VMRO: Το Εθνικιστικό Κόμμα της FYROM (Inner - Macedonian Revolutionary Organization)

UCK: Ο πρώην Αλβανικός Απελευθερωτικός Στρατός του Κοσόβου (στα Αλβανικά)

PFP: Νατοϊκό Πρόγραμμα PARTNERSHIP FOR PEACE

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- 📖 ABIODUN WILLIAMS, "PREVENTING WAR: THE UN AND MACEDONIA", Lanham Publishers, LONDON, (2000).
- 📖 SOUTH EASTERN UNIVERSITY FOUNDATION, ANNUAL REPORT, (2003), ZURICH, SWITZERLAND.
- 📖 STABILIZATION OF THE PARTY SYSTEM? By IVICA BOCEVSKI, "MACEDONIAN AFFAIRS", Skopje, Volumes IV, V, VI, (2003, 2004, 2005).
- 📖 THE USA AND MACEDONIA, 1834-1945 by TRENDAFIL MILEV, SOFIA (1990).
- 📖 THE NEW MACEDONIAN QUESTION, by JAMES PETTIFER/PALGRAVE-MACMILLAN, LONDON and NEW YORK, (2001).
- 📖 "KOSOVA EXPRESS", by JAMES PETTIFER C. HURST & Co, LONDON, WISCONSIN UNIVERSITY PRESS, USA, Forthcoming Book, (early 2006).
- 📖 VARIOUS REPORTS OF AMERICAN - BRITISH INSTITUTES, σε ό,τι αφορά το Κόσοβο - FYROM και ειδικότερα συζητήσεις των συντακτών της μελέτης με Αλβανόφωνους - Κοσοβάρους και Σκοπιανούς πολιτικούς αναλυτές και ειδικούς στα θέματα διεθνούς ασφάλειας.

Η ΟΜΑΔΙΚΗ

ΨΥΧΗ

η ανθοδέσμη της ζωής

ΚΕΙΜΕΝΟ: Υπτγος ε.α. Άρης Διαμαντόπουλος,
Διδάκτωρ Φιλοσοφίας-Ψυχολόγος
ΕΙΚΟΝΟΓΡΑΦΗΣΗ: Στρατιωτική Επιθεώρηση

ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΕΣ ΕΝΝΟΙΕΣ

Όπως υπάρχει και μελετάται η ατομική ψυχή και η συμπεριφορά του προσώπου, κατ' αντιστοιχία υπάρχει και μελετάται η ομαδική ψυχή και η συμπεριφορά της ομάδας ως συλλογικού προσώπου, θέμα με το οποίο κατ' εξοχήν ασχολείται η Κοινωνική Ψυχολογία.

Επομένως, ως ομάδα δύναται να χαρακτηριστεί η ψυχολογική εκείνη οντότητα, η οποία παρουσιάζει συλλογική προσωπικότητα των μελών της, τα οποία δρουν για την επίτευξη ενός σκοπού.

Άρα, στοιχεία τα οποία παίζουν ρόλο

στον προσδιορισμό της ομάδας είναι: το μέγεθος και τα χαρακτηριστικά της, όπως επίσης ο σκοπός και το πλαίσιο δράσης αυτής, δηλαδή εάν δρα μέσα στα πλαίσια ενός εργασιακού χώρου ή ευρύτερα στο κοινωνικό σύνολο.

Εμείς θα ασχοληθούμε με την ομάδα η οποία αναπτύσσεται και δραστηριοποιείται μέσα σ' ένα εργασιακό χώρο, όπως τέτοιες είναι και οι ομάδες του Στρατού.

Υπό αυτές τις συνθήκες και ανάλογα με το μέγεθος, τα μέλη μίας ομάδας αλληλοεπηρεάζονται μεταξύ τους, γνωρίζει ο ένας το

χαρακτήρα του άλλου, συνδέονται μεταξύ τους φιλικά, αποκτούν κοινή συνείδηση των γεγονότων και από την εντός της ομάδας συνύπαρξή τους καλλιεργείται ισχυρότερο το συναίσθημα της ασφάλειας στα μέλη της.

Γνωρίσματα τα οποία συναντούμε σ' ένα Σωματείο, Σύλλογο, σε μία φιλική Συντροφιά και στις Μονάδες του Στρατού, αλλά δε συναντούνται σε μία απλή συνάθροιση ανθρώπων στο θέατρο ή σε κάποια ομιλία αν και είναι ομαδική συγκέντρωση και στην οποία αναπτύσσονται τα γνωρίσματα της ομάδας όσο διαρκεί η συνάθροιση.

Επίσης, ομάδα -με χαρακτηριστικά γνωρίσματα- δεν αποτελούν τα μέλη ενός οργανισμού, τα οποία αν και βρίσκονται στον ίδιο εργασιακό χώρο και έχουν επίγνωση του «εμείς», εν τούτοις δεν έχουν αναπτύξει, ούτε έχουν καλλιεργήσει μεταξύ τους τα μέλη, αυτό που στο Στρατό ονομάζεται «πνεύμα Μονάδας».

ΣΧΕΣΕΙΣ ΑΤΟΜΩΝ ΚΑΙ ΟΜΑΔΑΣ

Είναι, όμως, γεγονός ότι το άτομο εντάσσεται σε μία οργανωμένη ως ανωτέρω ομάδα προκειμένου να εξυπηρετήσει δικές του επιδιώξεις. Αλλά και από την άλλη πλευρά και η ομάδα χρησιμοποιεί το κάθε άτομο μέλος της για να επιτύχει τους δικούς της επίσης συλλογικούς σκοπούς. Έτσι, μεταξύ ατόμων-μελών και ομάδας αναπτύσσεται μία ωφελμιστική αμοιβαιότητα, που κάνει την ομάδα συνεκτική και ομαδικά λειτουργούσα.

Ανεξάρτητα, όμως, αυτής της εξυπηρέτησης της αμοιβαίας αναγκαιότητας, είναι επίσης αληθές ότι εντασσόμενο το άτομο στην ομάδα έχει ως συνέπεια τον περιορισμό της ελευθερίας της προσωπικότητάς του, ένεκεν των κανόνων λειτουργίας της ομάδας, που είναι, όμως, αναγκαίοι για την επιτυχία των συλλογικών της επιδιώξεων. Αυτή η αντίφαση δημιουργεί κατ' αρχάς μία εσωτερική ψυχολογική σύγκρουση στα άτομα, η οποία μπορεί να αποβεί επιβλαβής για την υγεία αυτών των ίδιων των ατόμων, στρεφόμενη δε η αντίθεση αυτή προς τα έξω να αποβεί σε βάρος της λειτουργικότητας της ομάδας. Προς επίλυση αυτού του θεμελιώδους προβλήματος των σχέσεων ατόμων και ομάδας προτάθηκαν κυρίως δύο λύσεις: Αυτή του Chris Argyris.

Ο Chris Argyris μελέτησε ιδιαίτερα τα ψυχολογικά προβλήματα που δημιουργούνται στα άτομα συνέπεια της υποταγής, της απογοήτευσης, της καταπίεσης, τις απώλειες της αξιοπρέπειας της προσωπικότητας και των άλλων παρεμφερών γνωρισμάτων της ομάδας, τα οποία δημιουργούν ανάλογες ψυχολογικές συγκρούσεις στα άτομα.

Από αυτές τις μελέτες, καταλήγει στο συμπέρασμα ότι οι συγκρούσεις αυτές προέρχονται από τις αντιφάσεις: Αφ' ενός μεν διότι το άτομο επιθυμεί την ανεξαρτησία του, ενώ η ομάδα επιδιώκει την από το άτομο αυτό εξάρτησή της και αφ' ετέρου στην ενδογενή αντίθεση για κοινωνική καταξίωση και διάκριση από τη μία πλευρά του ατόμου και από την άλλη της ομάδας ως συνόλου.

Χάριν αυτών των δυσμενών επιπτώσεων επί του ατόμου που έχει η ομάδα, ο Chris Argyris ωθείται στη λύση αυτού του προβλήματος με την

πλήρη απελευθέρωση του ατόμου και την κατάργηση των εργασιακών ομάδων.

Η άλλη λύση προτάθηκε από τον William Whyte, ο οποίος και αυτός κατέγραψε τις αντιθέσεις που αναπτύσσονται μεταξύ ατόμων και εργασιακών ομάδων και ο οποίος υποστηρίζει: την προσαρμογή και την πειθαρχία του ατόμου στις συνθήκες και στους κανόνες της ομάδας. Ενώ, ταυτοχρόνως, απορρίπτει την υπεροχή της ομάδας και υποστηρίζει ότι το άτομο αποτελεί ιδιαίτερο κύτταρο της ομάδας και πρέπει να τυγχάνει της αρμόζουσας προσοχής.

Τέλος, για την άμβλυση αυτών των αντιθέσεων προτείνει τον ηθικό κανόνα: Οι μεν απαιτήσεις των εργασιακών ομάδων έναντι των ατόμων να εκλογικεύονται, τα δε άτομα να αφοσιώνονται και να πειθαρχούν στο σύστημα της ομάδας.

Ακριβώς αυτή η χρυσή τομή μεταξύ ατόμων και ομάδας, μεταξύ του «εγώ» και του «εμείς» ψυχολογικά πρέπει διαρκώς να αναζητείται, ώστε να μη δημιουργούνται οξείες επιβλαβείς αντιθέσεις μεταξύ του «εγώ» και του «εμείς», τα οποία από τη φύση τους είναι υποχρεωμένα να συνυπάρχουν και να συλλειτουργούν.

Αυτό το μήνυμα εκπέμπεται από τον αρχαίο Έλληνα Ηράκλειτο, κατ' εξοχήν Φιλόσοφο των Αντιθέτων, ο οποίος ασφαλώς ομιλεί για τις συγκρούσεις των αντιθέτων, τα οποία, όμως, τελικά συνθέτουν την ισορροπία της αρμονίας. Αλλά και η σύγχρονη Κβαντική Φυσική αποδέχεται την αντίθεση στην έννοια της συμπληρωματικότητας στα πρώτα σωματίδια της Φύσης.

Επομένως, τα άτομα συμβιώνουν εντός της ομάδας και εκείνο το οποίο πρέπει

διαρκώς να αναζητείται είναι ο τρόπος σύνθεσης των μεταξύ τους αρμονικών σχέσεων. Και αυτός ο τρόπος είναι η αρμονία των εννοιών του **καθήκοντος** και των **δικαιωμάτων** των ατόμων.

ΕΙΔΗ ΟΜΑΔΩΝ

Μέσα σε ένα εργασιακό οργανισμό υπάρχουν και λειτουργούν παράλληλα οι **τυπικές** και οι **άτυπες** ομάδες.

Οι Τυπικές

Είναι αποτέλεσμα της οργάνωσης και της λειτουργίας του Οργανισμού προκειμένου να εξυπηρετήσουν τους στόχους και το σκοπό αυτού. Διακρίνονται σε δύο κατηγορίες:

☛ Στις Μόνιμες

Είναι οι Διοικήσεις, το Επιτελείο και οι εξειδικευμένες ομάδες, οι οποίες λειτουργούν σε μόνιμη βάση παράλληλα με το όλο σώμα του Οργανισμού.

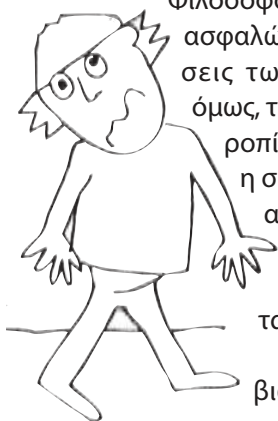
☛ Στις Προσωρινές

Είναι οι διάφορες Επιτροπές και οι άλλες Ομάδες Εργασίας, οι οποίες παρουσιάζουν τυπικότητα, αλλά λειτουργούν όσο χρόνο διαρκεί το έργο τους.

Οι Άτυπες

Παράλληλα με τις Τυπικές αναπτύσσονται και λειτουργούν, όπως είπαμε, και οι Άτυπες Ομάδες, οι οποίες παίζουν σημαντικό ρόλο στην όλη λειτουργία του Οργανισμού.

Οι Άτυπες Ομάδες είναι αποτέλεσμα της συνύπαρξης των μελών στον ίδιο εργασιακό χώρο και γενικά των συνθηκών εργασίας. Απορρέουν δε από την ψυχολογική ανάγκη επικοινωνίας των μελών και η οποία βεβαίως δεν μπορεί να προσφερθεί από την Τυπική Ομάδα του Οργανισμού. Οι Άτυπες αυτές ομάδες επίσης διακρίνονται σε δύο μεγάλες κατηγορίες:

☪ **Τις Φιλικές**

Είναι οι «παρέες» (όπως επικράτησαν να λέγονται) των οποίων η σύσταση προκύπτει από την ανθρώπινη ανάγκη το άτομο να είναι συνδεδεμένο με φίλους, ανάγκη η οποία έχει υπαρξιακό νόημα για τον άνθρωπο.

Υπάρχει ποικιλία περιεχομένων των φιλικών σχέσεων και αυτές ποικίλουν αναλόγως των ενδιαφερόντων που έχουν τα άτομα, είτε αυτά είναι οικογενειακά θέματα είτε οικονομικά είτε κοινωνικού και πολιτικού ενδιαφέροντος είτε επιστημονικά, φιλοσοφικά και πολιτιστικά. Λόγω δε των ισχυρών συναισθηματικών δεσμών που αναπτύσσονται μεταξύ των μελών της Φιλικής Ομάδας, αναπτύσσεται το συναίσθημα της ασφάλειας και της αυτοπεποίθησης σε κάθε μέλος, παράγοντες λίαν ισχυροί για την ομαλή προσαρμογή των ατόμων στους κανόνες λειτουργίας και στις ιεραρχημένες αποστάσεις του Οργανισμού. Έχει δε παρατηρηθεί ότι σε Οργανισμούς που δεν έχουν αναπτυχθεί Φιλικές Ομάδες, υπάρχει και πώση του ηθικού των μελών της Τυπικής Ομάδας του Οργανισμού. Και αυτό το φαινόμενο δύναται να συμβαίνει όταν ο ίδιος ο Οργανισμός δε δημιουργεί τις κατάλληλες συνθήκες, ώστε να αναπτύσσονται εντός αυτού οι Φιλικές Ομάδες. Μέσα στα ίδια πλαίσια της «παρέας», αναπτύσσονται οι «κλίκες» και οι αποκλειστικές φιλίες και οι οποίες στο σύνολό τους δένουν την «παρέα».

☪ **Τις Ομάδες Κοινού Ενδιαφέροντος**

Εκτός από τις Φιλικές Ομάδες, οι οποίες, ως επί το πλείστον, καλύπτουν συναισθηματικά τα μέλη τους εντός του αυτού Οργανισμού, αναπτύσσονται και λειτουργούν επίσης ομάδες κοινού ενδιαφέροντος, οι οποίες αποβλέπουν στη βελ-

τίωση καταστάσεων και συνθηκών που απορρέουν από την εργασία τους και το ρόλο τους μέσα στον Οργανισμό. Και σε αυτές είναι δυνατόν να συναντάμε υποδιαιρέσεις αντίστοιχες αυτών της «παρέας».

ΩΦΕΛΙΜΟΤΗΤΕΣ ΚΑΙ ΔΥΣΧΕΡΕΙΕΣ ΤΟΥ ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΥ ΑΠΟ ΤΙΣ ΑΤΥΠΕΣ ΟΜΑΔΕΣ

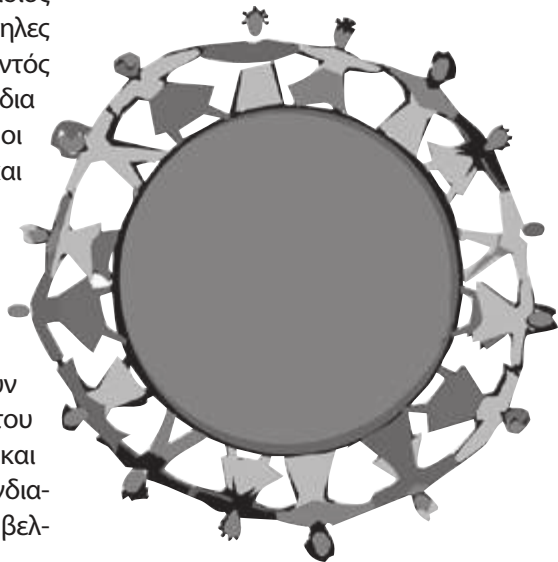
Εφόσον οι Άτυπες Ομάδες παίζουν τόσο σημαντικό ρόλο για τον Οργανισμό, αξίζει ν' αναφερθούν ποιες είναι οι ωφέλειες και ποιες δυσχέρειες δημιουργούν σ' αυτόν λόγω της λειτουργίας τους.

Ωφέλειες

Οι Ωφέλειες που έχουν καταγραφεί και συντελούν θετικά στη λειτουργία του Οργανισμού είναι:

☪ Οι δεσμοί των μελών της Άτυπης Ομάδας επιτρέπουν στα μέλη αυτής να διατηρούνται οι αναγνωρισμένες ηθικές και πολιτιστικές αξίες.

☪ Στην Άτυπη Ομάδα το κάθε μέλος της είναι η συγκεκριμένη προσωπικότητα με την ταυτότητά της, η οποία δύναται να είναι και καταξιωμένη στα πλαίσια της ομά-

δας, ενώ στο μέγεθος του Οργανισμού συνήθως είναι ένα ανώνυμο πρόσωπο.

☞ Μέσα στα πλαίσια των Άτυπων Ομάδων τα μέλη της εκφράζουν ελεύθερα τις σκέψεις τους και τις κριτικές τους, όπως και τα συναισθήματά τους για τη λειτουργία του Οργανισμού. Με τα σχόλιά τους αυτά ικανοποιούν μεν ψυχολογικές ανάγκες, αλλά συγχρόνως δείχνουν και το ενδιαφέρον τους για τον Οργανισμό.

☞ Τα μέλη της Άτυπης Ομάδας ασκούν επίσης με περισσότερη άνεση κοινωνικό έλεγχο μεταξύ τους, αλλά και σε άλλα μέλη του Οργανισμού εκτός ομάδας, με συνέπεια η συμπεριφορά των μελών να διαμορφώνεται και να διατηρείται μέσα στα πλαίσια των αξιώσεων του κοινωνικού ελέγχου.

Δυσχέρειες

Αλλά, εάν από τη μία πλευρά οι Άτυπες Ομάδες συντελούν στην ομαλή λειτουργία του Οργανισμού, από την άλλη η δραστηριότητά τους δημιουργεί δυσχέρειες και προβλήματα σε αυτόν.

Οι δυσχέρειες αυτές είναι:

☞ Η αντίδραση στις αλλαγές και στις μεταρρυθμίσεις για ψυχολογικούς και συμφεροντολογικούς λόγους. Γι' αυτούς και άλλους λόγους οι αλλαγές απαιτούν μελέτη και σχεδιασμό εκ μέρους του Οργανισμού, προσμετρώντας και αυτήν την

αντίδραση των Άτυπων Ομάδων.

☞ Επίσης, τα μέλη των Άτυπων Ομάδων αναδεικνύουν αρχηγό και αναπτύσσουν και άγραφους κανόνες λειτουργίας τους, σύμφωνα με τους οποίους επιβραβεύουν ή αποδοκιμάζουν τα μέλη τους (χαμόγελα ικανοποίησης, περιφρονητικοί μορφασμοί, επαινετικοί λόγοι ή μία παγερή στάση, κ.λ.π.).

☞ Τελικά, οι αντιθέσεις και οι σχολιασμοί όπως είδαμε, δύνανται να εξελιχθούν σε ανεξέλεγκτες καταστάσεις σε βάρος της ομαλής λειτουργίας του Οργανισμού.

ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΕΣ ΤΩΝ ΟΜΑΔΩΝ

Από όσα μέχρι εδώ εκτέθηκαν, έγινε φανερό ότι η μεν Τυπική Ομάδα λειτουργεί για τους σκοπούς του Οργανισμού, η δε Άτυπη εξυπηρετεί ανάγκες των Μελών της.

Αυτές τις χωριστές λειτουργίες των Τυπικών και των Άτυπων Ομάδων αντίστοιχα καλείται να συνθέτει σε μία μικτή λειτουργία ο Οργανισμός, ώστε κάθε Τυπική Ομάδα του να αποτελέσει και την Άτυπη Ψυχολογική Ομάδα, που να καλύπτει πέραν των σκοπών του Οργανισμού και τις Ψυχολογικές και Κοινωνικές ανάγκες του προσωπικού.

Αυτή η μορφή λειτουργικότητας προσδίδει ένα ανώτερο επίπεδο πειθαρχίας, υπευθυνότητας και δραστηριότητας προς επιτυχία των σκοπών του Οργανισμού, η οποία ενισχύεται από την κατάλληλη επιλογή και την εκπαίδευση του προσωπικού.

Τέλος, για την επιτυχή αποτελεσματικότητα της μικτής λειτουργικότητας του Οργανισμού έχει δημιουργηθεί ολόκληρος Επιστημονικός

Κλάδος, ο οποίος συγκεντρώνεται στον τίτλο Διοίκηση Επιχειρήσεων (Ψυχολογία, Δημόσιες Σχέσεις, Εργονομία, κ.λ.π.).

ΗΘΙΚΟ ΟΜΑΔΑΣ

Έτσι λοιπόν, φθάνουμε στο συμπέρασμα να ισχυρισθούμε ότι η καλή εφαρμογή των μέτρων της μικτής λειτουργίας των Ομάδων συντελούν τόσο στην αποδοτικότητα του Οργανισμού όσο και στο ηθικό του προσωπικού, έτσι ώστε αμφότερα αυτά τα κεφάλαια να είναι αμοιβαίως επηρεαζόμενα.

Πράγματι, καταλήγει το ηθικό του προσωπικού μίας εργασιακής ομάδας να αποτελεί και μέθοδο διάγνωσης της ποιοτικής λειτουργίας του Οργανισμού, αλλά και των διανθρώπινων σχέσεων εντός αυτού.

Έχει αποδειχθεί ότι διάφορες λειτουργικές διαταραχές σε έναν Οργανισμό (απεργίες, απουσίες, παραιτήσεις, διασπάσεις, ανυποταξίες, λιποταξίες, κ.λ.π.) αποδίδονται στο χαμηλό ηθικό που έχει το προσωπικό.

Απεναντίας το υψηλό ηθικό δημιουργεί «κλίμα» ομαδικής αυτοπεποίθησης, αγάπη προς την εργασία και για τον Οργανισμό που υπηρετεί, διακατέχεται από την επιθυμία για συνεργασία με τα άλλα μέλη της Ομάδας με σκοπό την πρόοδο του Οργανισμού.

Από αυτά τα λίγα περί ηθικού που εκτέθηκαν, θα μπορούσε να σχηματιστεί κάποιος ορισμός αυτού και να θεωρηθεί ότι είναι:

Το σύνολο των διαθέσεων του προσωπικού έναντι του εργασιακού περιβάλλοντός του, όσο και έναντι της ανάγκης για συνεργασία προς εξυπηρέτηση της αποδοτικότητας του Οργανισμού.

Παράγοντες Ηθικού

Οι παράγοντες που επηρεάζουν το ηθικό του προσωπικού, δεν είναι μόνο ενδογενείς, προερχόμενοι από την εσωτερική λειτουργία του Οργανισμού, αλλά και εξωγενείς, προερχόμενοι από άλλα περιβάλλοντα (οικογενειακό, κοινωνικό, κ.λ.π.) και οι οποίοι επίσης επηρεάζουν το ηθικό του προσωπικού.

Επειδή ακόμα το ηθικό είναι ένα μέγεθος μεταβλητό, δεν αρκεί η εφάπαξ επιτυχία του σε υψηλό βαθμό, αλλά απαιτεί τη συνεχή επαγρύπνηση και τη διαρκή φροντίδα της Διοίκησης του Οργανισμού να διατηρεί σταθερό αυτό, προκειμένου η αποδοτικότητα του Οργανισμού να βρίσκεται κατ'αντιστοιχία και αυτή σε συνεχή πρόοδο.

Μέθοδοι Πληροφόρησης του Ηθικού

Πάντοτε, αλλά ιδιαίτερα σήμερα που τα πρόσωπα δέχονται ποικίλους και πολύπλοκους ερεθισμούς, οι διοικήσεις των Οργανισμών πρέπει να εφευρίσκουν μεθόδους έρευνας του ηθικού του προσωπικού τους και οι οποίες έρευνες παρέχουν και τα εξής άλλα πλεονεκτήματα στις διοικήσεις:

☛ Πληροφορούνται για το επίπεδο του ηθικού του προσωπικού τους, ώστε να λαμβάνουν τα ορθά μέτρα για τη θεραπεία, την ενίσχυση και τη διατήρηση υψηλού ηθικού.

☛ Οι έρευνες αυτές εξασφαλίζουν έναν άμεσο τρόπο επικοινωνίας της διοίκησης με το προσωπικό.

☛ Παρέχεται η δυνατότητα στο προσωπικό να διατυπώσει απευθείας τις προτάσεις του, εισπράττοντας ταυτόχρονα και την ικανοποίησή του για τη συμμετοχή του στη διοίκηση του Οργανισμού.

☛ Μειώνουν τις αποστάσεις και βελτιώνουν τις σχέσεις μεταξύ διοίκησης και προσωπικού.

☛ Προσδιορίζουν τα «κενά» της διοίκησης προς συμπλήρωσή τους.

Δείκτες Μέτρησης του Ηθικού

Υπάρχουν ορισμένες ενδείξεις οι οποίες μαρτυρούν το ύψος του ηθικού του προσωπικού ενός Οργανισμού και αυτές δύνανται να είναι:

☛ Η Κινητικότητα του Προσωπικού

Οι προσλήψεις, οι απομακρύνσεις, οι απουσίες, οι ασθένειες, κ.λ.π. του προσωπικού σε μία ορισμένη χρονική περίοδο αποκαλύπτουν και το βαθμό του ηθικού του. Έχει διαπιστωθεί ότι η κινητικότητα του προσωπικού είναι αντιστρόφως ανάλογη του ηθικού. Μεγάλη κινητικότητα, χαμηλό ηθικό.

☛ Η Χαμηλή Αποδοτικότητα

Σημαντικός επίσης δείκτης μαρτυρίας του ηθικού του προσωπικού είναι και ο βαθμός αποδοτικότητας του Οργανισμού. Βέβαια, όχι συνδεόμενα με αναλογική σχέση, αλλά με μία σύνθεση του μέτρου αυτών των δύο μεγεθών. Καθόσον αποδοτικότητα μπορεί να υπάρξει και από μία απολυταρχική διοίκηση, αλλά χωρίς ηθικό του προσωπικού. Όπως επίσης, υψηλό ηθικό μπορεί να υπάρξει από μία αδιάφορη και αδύνατη διοίκηση, χωρίς, όμως, αποδοτικότητα του Οργανισμού.

☛ Άλλοι Δείκτες Μέτρησης Ηθικού

Έχουν καταγραφεί και άλλοι δείκτες μέτρησης του Ηθικού και η διεύρυνσή τους εξαρτάται και από την εφευρετικότητα της διοίκησης.

Ορισμένοι από αυτούς είναι:

☛ Η ποιότητα της παραγόμενης εργασίας.

☛ Τα παράπονα σε βάρος της διοίκησης.

☛ Ο ρυθμός των ατυχημάτων.

ΕΠΙΛΟΓΗ ΠΡΟΣΩΠΙΚΟΥ ΟΜΑΔΩΝ

Όλες οι παραπάνω λειτουργικότητες είναι αναγκαίες για την εύρυθμη διατήρηση της Ομάδας.

Θεμελιώδης, όμως, παράγοντας για την ομαλή και αποδοτική λειτουργία της Ομάδας είναι η καταλληλότητα του προσωπικού για το είδος της εργασίας που εκτελεί.

Η καταλληλότητα του προσωπικού εκφράζεται με δύο σκέλη: την **επιλογή** και την **εκπαίδευση** του στο είδος της εργασίας του.

Από τα δύο αυτά σκέλη θα μείνουμε, έστω και για λίγο, στο θέμα της επιλογής του προσωπικού, στην οποία πρωταγωνιστικό ρόλο παίζει η Ψυχολογία.

Η Ψυχολογία πρωταγωνιστεί στην επιλογή του προσωπικού με ψυχοτεχνικές μεθόδους και δοκιμασίες, οι οποίες αποβλέπουν να συνταυτίσουν τις **εργασιακές προδιαγραφές με τις προσωπικές ικανότητες κάθε ατόμου, ώστε να επιτευχθούν ομαλές συνθήκες εργασίας για τον Οργανισμό και για τα Μέλη της εργασιακής Ομάδας.**

Οι ψυχοτεχνικές δοκιμασίες είναι δύο κατηγοριών: οι **αντικειμενικές**, που είναι προορισμένες για ειδικές πρακτικές εργασίες, όπως οδηγοί, διαβιβαστές, κ.λ.π. και οι **υποκειμενικές**, οι οποίες αποβλέπουν στην ψυχοπνευματική ανάλυση της προσωπικότητας.

Η όλη δε εξέταση της υποψήφιας προς εργασία προσωπικότητας μπορεί να γίνεται με τη συμπλήρωση εκ μέρους της ενός εκ των προτέρων τυποποιημένου ερωτηματολογίου, το οποίο να αποκαλύπτει την όλη ψυχολογική ανάλυση της προσωπικότητας, όπως επίσης και της βιογραφικής της πορείας.

Η συμπλήρωση αυτή του ερωτηματο-

λογίου αποσαφηνίζεται με την **προσωπική συνέντευξη** και ολοκληρώνεται με τη σύζευξή της με τα συμπεράσματα των **αντικειμενικών δοκιμασιών**.

Οι δοκιμασίες αυτές αποβλέπουν να αναδείξουν τις ικανότητες της προ-

σωπικότητας και γενικά οι ψυχοτεχνικές αυτές μέθοδοι αποτελούν εξέλιξη και συμβάλλουν στη βελτίωση της κοινωνίας μας.

Αν δε σήμερα έχει λάβει το όνομα Επαγγελματικός Προσανατολισμός ως Επιστημονικός Κλάδος, ο Μέγιστος των Φιλοσόφων Πλάτων, τον είχε χαρακτηρίσει Δικαιοσύνη.

...Και δίκαιον κατά Πλάτωνα ήταν ο καθένας στην Πόλη να κάνει την εργασία εκείνη, που στη φύση του ταιριάζει.

Ενώ, παραθέτει μία σειρά ψυχοτεχνικών δοκιμασιών για τους προοριζόμενους ως «Φύλακες» στην Πόλη. Ετσι, ώστε δικαίως ο Πλάτων να θεωρείται και θεμελιωτής του σύγχρονου Επαγγελματικού Προσανατολισμού, ιδιαίτερα για την καταλληλότητα του Στρατιωτικού Προσωπικού.

ΑΝΤΑΓΩΝΙΣΜΟΣ ΤΩΝ ΟΜΑΔΩΝ

Ο Ανταγωνισμός είναι γνώρισμα της ψυχής κάθε ανθρώπου και προέρχεται από τη φυσική δύναμη για κοινωνική αναγνώριση.

Υπάρχει ολόκληρη Σχολή Ψυχολογίας του Alfred Adler περί αυτού του θέματος, αλλά και η Φιλοσοφία ασχολείται με το δίκαιο του Δυνατού κατά τον Θρασύμαχο, συνομιλητή του Πλάτωνα στο διάλογο της «Πολιτείας». Αλλά και στη Φύση παρατηρείται, π.χ. τα δένδρα στο δάσος θέλουν να είναι μαζί, αλλά μεταξύ τους ανταγωνίζονται ποιο θα φθάσει ψηλότερα από το άλλο, για να απολαύσει περισσότερο φως από τον ήλιο. Και στα μέλη κάθε εργασιακής ομάδας αναπτύσσεται ο ανταγωνισμός, αλλά είναι θέμα χειρισμού της προσωπικότητας, ώστε αυτή να ενθαρρύνεται να δρά μέσα στο πνεύμα της ενότητας της ομάδας και του ομαδικού της έργου.

Στον παρόντα χώρο θα γίνει μία σύνομη ανάπτυξη των πτυχών του ανταγωνισμού μεταξύ των ομάδων, τις συνέπειες που έχει ο ανταγωνισμός και πως μπορούν να ελεγχθούν οι δυσάρεστες τοιαύτες, οι οποίες μπορούν να οδηγήσουν μέχρι εχθρότητας τις ομάδες μεταξύ τους στον αυτό Οργανισμό.

Συνέπειες Ανταγωνιστικότητας

Εξαιτίας της ανταγωνιστικότητας έχουμε συνέπειες μέσα στα μέλη της αυτής ομάδας, αλλά και μεταξύ των ανταγωνιστριών ομάδων και αυτές είναι:

Εντός της Ομάδας

☛ Τα μέλη της ομάδας συγκεντρώνονται γύρω από τον αρχηγό τους, επιδεικνύουν μεγαλύτερη πειθαρχία και παραμερίζονται οι άλλες μεταξύ τους διαφορές.

☞ Κυριαρχεί το ομαδικό ενδιαφέρον και περιορίζονται τα ατομικά ενδιαφέροντα που ικανοποιούν ψυχολογικές ανάγκες των μελών.

☞ Η μορφή της διοίκησης μετακινείται προς το αυταρχικότερο ύφος και τα μέλη της ομάδας επιδεικνύουν ανοχή αποδοχής της.

☞ Τέλος, ο βαθμός συνοχής και απόδοσης της ομάδας φθάνει στα υψηλότερα επίπεδα.

Μεταξύ Ομάδων

☞ Κάθε ανταγωνίστρια ομάδα του αυτού Οργανισμού αντιμετωπίζει την άλλη εχθρικά ή τουλάχιστον ουδέτερα, όχι, όμως, με πνεύμα συνεργασίας.

☞ Τα συμπτώματα αυτά αποτελούν αναμφισβήτητα διαταραχή της ομαδικής προσωπικότητας, διότι αντιλαμβάνονται και αντιμετωπίζονται όλα τα θέματα της ομάδας μονομερώς ως προς την ανταγωνιστικότητα μεταξύ τους.

☞ Συνεχιζόμενου του φαινομένου, αυξάνεται η μεταξύ τους εχθρότητα και η αμοιβαία μεταξύ των ομάδων επικοινωνία και συνεργασία εκμηδενίζεται.

Μέθοδοι Περιορισμού της Ανταγωνιστικότητας

Γενικά είναι γνωστό ότι ο ανταγωνισμός αναπτύσσεται με αφορμή την απόκτηση του ίδιου αγαθού ή του ίδιου επάθλου από πολλούς μαζί.

Στις ομάδες το αγαθό ή το έπαθλο είναι το αυτό έργο που ανατίθεται ταυτοχρόνως σε αυτές. Έτσι, μέσα από τις αφορμές και τις συνέπειες του ανταγωνισμού θα αναζητηθούν και οι μέθοδοι περιορισμού της ανταγωνιστικότητας και οι οποίες μπορεί να είναι:

☞ Μεταφορά ανταγωνισμού εκτός Ομάδων του Οργανισμού.

☞ Δημιουργία συνθηκών επικοινωνίας και διαπραγματεύσεων μεταξύ των Ομάδων.

☞ Καθορισμός συγκεκριμένου έργου σε κάθε Ομάδα, ώστε να καλλιεργείται η συνεργασία μεταξύ τους.

☞ Τα μέλη των Ανταγωνιστριών Ομάδων με τη μορφή μετεκπαίδευσης καλούνται να επικοινωνούν και να συνεργάζονται μεταξύ τους σε διάφορα άλλα προβλήματα.

☞ Μεταξύ των Ανταγωνιστριών Ομάδων οργανώνονται κοινές πολιτιστικές και ψυχαγωγικές εκδηλώσεις.

Πρόληψη της Ανταγωνιστικής Εχθρότητας

Ο Οργανισμός, κατά το σχεδιασμό των ανατιθεμένων στις Ομάδες έργων, πρέπει να προβλέπει και να συμπεριλαμβάνει στους σχεδιασμούς του την πιθανή ανάπτυξη ανταγωνισμού μεταξύ των Ομάδων και επομένως, να σχεδιάζει την πρόληψή του με όλες εκείνες τις μεθόδους, που ανωτέρω αναφέρθηκαν για τον περιορισμό της ανταγωνιστικότητας, με μοναδική επιδίωξη να προλαμβάνει και να μην επιτρέψει την εμφάνιση των συνεπειών αυτού.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Από όλα που, με συνοπτικό τρόπο περί Ομάδας, αναφέρθηκαν βγαίνει ένα θεμελιώδες για τη ζωή του ανθρώπου συμπέρασμα:

Το **εγώ** δεν μπορεί να διαχωριστεί από το **εμείς**.

Αμφότερα είναι από τη Φύση υποχρεωμένα να συνυπάρχουν και να αλληλοσυμπληρώνονται.

Αν το **εγώ** εκφράζεται από την προσωπικότητα του Ατόμου, το **εμείς** χαρακτηρίζεται από την προσωπικότητα της Ομάδας.

Το **εμείς** μορφοποιείται από το στοιχειώδες κύτταρο του ερωτικού ζευγαριού, εξελίσσεται στο ομαδικό πρόσωπο της οικογένειας, φθάνει στον επαγγελματικό σύνδεσμο και στον κοινωνικό σύλλογο, εντάσσεται σε στρατιωτικό σχηματισμό, διαμορφώνεται σε πολιτικό επίσης σχηματισμό και ανυψώνεται στην έννοια και στη λειτουργία του κράτους, του έθνους και της θρησκείας.

Σε όλους αυτούς του χώρους και στους άλλους παρόμοιους που δεν καταγράφηκαν, αναπτύσσεται και λειτουργεί η Ομαδική Ψυχή και συμπεριφορά όπως στο διάγραμμα που εκτέθηκε γι' αυτή.

Η Ομαδική Ψυχή εμπεριέχει τα αντιφατικά στοιχεία της (αλλά μήπως η Ατομική Ψυχή δεν έχει αντιφάσεις;), τα οποία από αλληλοσυγκρουόμενα δύνανται να καταστούν αλληλοσυμπληρώμενα με την αρμονική σύνθεση των εννοιών, του καθήκοντος και των δικαιωμάτων, του εργασιακού ρυθμού με το βιορρυθμό των ατόμων. Αυτός είναι από τη Φύση τελικά ο προορισμός των αντιθέτων, να αλληλοσυμπληρώνονται, όπως διακήρυττε ο αρχαίος Έλληνας Φιλόσοφος Ηράκλειτος και η σύγχρονη Κβαντική Φυ-

σική αποδέχεται.

Δυϊσμός, είναι η Φύση σε όλα τα επίπεδά της και γι' αυτό έχει υπαρξιακό νόημα και περιεχόμενο για τη ζωή του ανθρώπου. Όπως υπαρξιακό νόημα για τον άνθρωπο έχει και η συνάντησή του στο **εμείς** και αυτό διότι το **εγώ** δεν μπορεί να υποφέρει τη μοναξιά του και τείνει προς το **μηδέν**. Και η πλέον αυτάρκης προσωπικότητα, που είναι επιτυχημένη στη ζωή και αισθάνεται ικανοποιημένη με τον εαυτό της, δεν μπορεί να υπάρξει μόνη της και αναζητά το **εμείς**. Βασική προϋπόθεση, όμως, για να λειτουργεί ομαλά το **εμείς**, είναι να συμπράττουν μαζί του η επιστήμη και η ηθική, όπως ανωτέρω εν ολίγοις στην Ομαδική Ψυχή αναπτύχθηκαν. Αλλά και για έναν άλλο σημαντικό λόγο η Ομάδα έχει υπαρξιακό νόημα και αυτός είναι η δυνατότητα, μέσα από την αποστολή του Οργανισμού, το κάθε μέλος να παράγει δημιουργικό έργο. Αυτή δε η δημιουργία μέσα από το έργο της Ομάδας κάνει τον άνθρωπο να αισθάνεται ότι υπάρχει. Αλλά και όσο ο άνθρωπος υπάρχει πρέπει να δημιουργεί, καθόσον η απραξία οδηγεί προς το «τίποτα» και αποσυνθέτει την προσωπικότητά του.

Αυτή είναι η Ομαδική Ψυχή...

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Τόση είναι η αξία του **εμείς** μέσα από την Ομαδική Ψυχή, που ο Αριστοτέλης λέει: **Αισθάνομαι ότι υπάρχω μέσα από την παρουσία του άλλου.**

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

📖 Το ανωτέρω θέμα αποτελεί διασκευή αντίστοιχων κεφαλαίων των ανέκδοτων τόμων με τίτλους: 2^{ος} Τόμος, Περιβάλλον και 3^{ος} Τόμος, Συμπεριφορά της τρίτομης Εγκυκλοπαιδείας Ψυχολογίας του Άρη Διαμαντόπουλου.

Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις Δράσεις & Σκοπιμότητες

ΚΕΙΜΕΝΟ: Ανχης (Ο) Ανέστης Πλουμής
ΕΙΚΟΝΟΓΡΑΦΗΣΗ: Στρατιωτική Επιθεώρηση

Στις 26 Δεκεμβρίου 2004, το φονικό τσουνάμι μαζί με τον καταστρεπτικό σεισμό που το γέννησε, σκόρπισε τον όλεθρο στις ακτές του Ινδικού ωκεανού, αφανίζοντας περίπου τριακόσιες χιλιάδες γηγενείς και τουρίστες και αφήνοντας πίσω του πάνω από πέντε εκατομμύρια αστέγους.

Η κινητοποίηση της διεθνούς κοινότητας ήταν άμεση και καθοριστική. Παράλληλα, όμως, αμφισβητήθηκε το κατά πόσο ο τελικός αποδέκτης της βοήθειας θα είναι, πράγματι, στο σύνολό του ο πληγείς λαός των άτυχων χωρών που επισκέφθηκε η καταστροφή.

Στο σημείο αυτό, εμφανίζονται δύο αναγνωρισμένοι φορείς που υπόσχονται ότι η ανθρωπιστική βοήθεια θα φθάσει στον προορισμό της. Ο ένας είναι ο Οργανισμός Ηνωμένων Εθνών και ο άλλος η **κοινωνία των πολιτών**, η οποία στη βάση της εθελοντικής προσφοράς αυτό - οργανώνεται σε ενεργητικές ομάδες, τις **Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις (ΜΚΟ), (Non Governmental Organizations - NGO's)**, αποφασισμένες να εγγυηθούν με την προσωπική τους παρουσία ότι η βοήθεια θα προωθηθεί με τρόπο ορθολογικό και αποτελεσματικό.

ΔΟΜΗ ΚΑΙ ΟΡΓΑΝΩΣΗ ΤΩΝ ΜΚΟ

Σε αναζήτηση ορισμού

Δυστυχώς, παρά την αναδρομή στη σχετική βιβλιογραφία, στάθηκε αδύνατον να αποτυπωθεί ένας κοινά αποδεκτός ορισμός της έννοιας «Μη Κυβερνητική Οργάνωση» ή (ΜΚΟ).

Πάντως, οι γενικότεροι ορισμοί τείνουν να συμπεριλαμβάνουν στον όρο ΜΚΟ οποιαδήποτε μη κρατική ομάδα, με εξαίρεση τις ιδιωτικές επιχειρήσεις, τις επαναστατικές και τρομοκρατικές ομάδες και τα πολιτικά κόμματα.

Τις ΜΚΟ θα τις συναντήσουμε να δραστηριοποιούνται σε ευαίσθητους τομείς όπως η διεθνής ανάπτυξη, η προστασία του περιβάλλοντος, η προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, η προώθηση της ειρήνης και άλλα σημαντικά ζητήματα της κοινωνίας, της οικονομίας αλλά και της πολιτικής.

Σύμφωνα με τις διεθνείς αναφορές, μία οργάνωση είναι μη κυβερνητική όταν: α) είναι ιδιωτική (δηλαδή θεσμικά αυτόνομη από το κράτος), β) έχει μία θεσμική οντότητα (επομένως έχει σταθερή οργάνωση και διάρκεια), γ) διανέμει τα κέρδη της αποκλειστικά για τους σκοπούς της οργάνωσης, δ) προσδιορίζει η ίδια τους κανόνες λειτουργίας της σύμφωνα με τις δικές της καταστατικές αρχές (δηλαδή είναι διοικητικά ανεξάρτητη από άλλους φορείς), ε) αντιπροσωπεύει κοινωνικές ομάδες οι οποίες δραστηριοποιούνται με τη δική τους βούληση για την οργάνωση βοήθειας έναντι τρίτων ή την προώθηση ορισμένων γενικών αρχών.

Μία πρώτη προσπάθεια διαφοροποίησης έγκειται στο βαθμό **αυτονομίας** έναντι των κυβερνητικών αρχών. Ανάλογα με τους μηχανισμούς ίδρυσης διακρίνουμε τις κατηγορίες:

➔ **Ίδρυση Μη Κυβερνητικών Οργανώσεων από Κυβερνήσεις** (Government - Organised Non - Governmental Organizations, GONGOs). Η επιλογή είναι απλή: αντί να συνεργάζονται οι κυβερνήσεις με τις υπάρχουσες ΜΚΟ, ιδρύουν δικές τους ΜΚΟ και απαλλάσσονται με αυτόν τον τρόπο από προβλήματα πίστης και αποτελεσματικότητας αυτών κατά τη συνεργασία.

➔ **Ίδρυση Μη Κυβερνητικών Οργανώσεων από Χρηματοδότες** (Donor - Organised, Non - Governmental Organizations, DONGOs). Τα σημαντικά κεφάλαια που διακινούνται από τις ΜΚΟ και τοποθετούνται σε αναπτυξιακούς τομείς προσέλκυσαν το ενδιαφέρον των μεγάλων επενδυτών που αποφάσισαν να ιδρύσουν με τη σειρά τους τις δικές τους οργανώσεις, στα πλαίσια της κάθετης ανάπτυξης των επιχειρήσεών τους.

➔ Η τρίτη κατηγορία αναφέρεται σε εκείνες τις **ΜΚΟ που παρουσιάζουν περιορισμένο βαθμό αυτονομίας**. Έχουν ιδρυθεί ανεξάρ-

τητα από οποιαδήποτε κυβερνητική αρχή, αλλά το μεγαλύτερο μέρος των πόρων τους προέρχεται από κρατικές εισφορές. Οι οργανώσεις αυτές αναφέρονται ως Οιονεί Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις (Quasi - Non - Governmental Organizations). Παράδειγμα αποτελούν η Διεθνής Επιτροπή του Ερυθρού Σταυρού, η UNICEF, κ.ά.

↳ Τέλος, η τέταρτη κατηγορία αναφέρεται σε εκείνες τις **ΜΚΟ που παρουσιάζουν πλήρη αυτονομία** στις σχέσεις τους με το κράτος. Για μερικές πάλι οργανώσεις η αυτονομία γίνεται αυτοσκοπός, αφού αντίπαλος συνήθως είναι το ίδιο το κράτος. Έτσι, οι δράσεις τους εκφράζονται, εν θερμώ, μέσα από τακτικές συγκρούσεων με κρατικά όργανα ή με ιδιωτικούς φορείς που συνεργάζονται ή ενεργούν κατόπιν εντολής ή ανοχής του κράτους. Σε άλλες ΜΚΟ τώρα η αυτονομία ταλαντεύεται ανάμεσα στις αρχικές προθέσεις και στην εξασφάλιση των πόρων.

Το νομικό πλαίσιο

Το απαιτούμενο νομικό υπόβαθρο για τη σύσταση των ΜΚΟ στην Ελλάδα, ξεκινά από το Σύνταγμα όπου στα πλαίσια εφαρμογής της *αρχής του πλουραλισμού*, αποτυπώνεται η εγγύηση της γενικής ελευθερίας του "συνεταιρίζεσθαι" στο άρθρο 12 παρ. 1 Συντ. και ορισμένων άλλων ειδικότερων εκφράσεων της, όπως η ελευθερία των κομμάτων (άρθρο 29 παρ. 1 Συντ.) και η συνδικαλιστική ελευθερία (άρθρο 23 παρ. 1 Συντ.).

Η αρχή του πλουραλισμού εκδηλώνεται τόσο με την *αναγνώριση της ελευθερίας ίδρυσης και λειτουργίας* ενώσεων προσώπων, σωματείων και κομμάτων όσο και με τη διασφάλιση της *πολλαπλότητας* αυτών των κοινωνικών σχηματισμών.

Οι πρώτες νομοθετικές διατάξεις εντοπίζονται στο Ν.Δ. 1111 / 1972 περί "φιλανθρωπικών σωματείων", στο Ν. 2646/1988 για την "Ανάπτυξη του Εθνικού Συστήματος Κοινωνικής Φροντίδας" και στον πιο πρόσφατο Ν. 2731/1999.

Το Ν.Δ. 1111/1972 ορίζει ως "φιλανθρωπικό σωματείο" εκείνο που έχει σκοπό την παροχή υλικής και ηθικής προστασίας (άρθρα 1 και 3).

Με το νόμο 2646/1998 διευρύνεται ο κύκλος των μη κερδοσκοπικών οργανώσεων που μπορούν να επιχορηγούνται από φορείς του δημόσιου τομέα. Ειδικά στο άρθρο 12, προβλέπεται ένα ιδιαίτερο καθεστώς για τις εθελοντικές οργανώσεις.

Οι εθελοντικές οργανώσεις εφόσον εγγραφούν σε ειδικό Μητρώο του Τμήματος Ανάπτυξης Εθελοντισμού του Υπουργείου Υγείας και Πρόνοιας, μπορούν να χρηματοδοτηθούν από τον προϋπολογισμό του εν λόγω Υπουργείου για δαπάνες επιστημονικής, διοικητικής και τεχνικής υποστήριξης των προγραμμάτων τους.

Στην ίδια πολιτική και νομοθετική κατεύθυνση εντάσσεται και ο νόμος 2731/99 για τη ρύθμιση θεμάτων κρατικής αναπτυξιακής συνεργασίας. Τέλος, η δυνατότητα χρηματοδότησης των οργανώσεων αυτών από τον κρατικό προϋπολογισμό, εξαρτάται από την εκτέλεση της συγκεκριμένης αποστολής-παροχής βοήθειας, υπό την προϋπόθεση της εγγραφής τους σε ειδικό Μητρώο, τηρούμενο στην **Υπηρεσία Διεθνούς Αναπτυξιακής Συνεργασίας (ΥΔΑΣ)** του Υπουργείου Εξωτερικών (άρθρα 11, 12 και 18).

Η συγκρότηση των ΜΚΟ

Η δομή των ΜΚΟ περιλαμβάνει συνήθως ένα ολιγομελές διοικητικό συμβούλιο, έναν πυρήνα ενεργών μελών ή ακτιβιστών και ένα ευρύτατο δίκτυο συνδρομητών. Η σχέση ΜΚΟ - μέλους δεν αντιστοιχεί στη σχέση κόμματος - μέλους, καθώς η πρώτη δεν οδηγεί αυτόματα στο κατοχυρωμένο δικαίωμα ψήφου. Μία ΜΚΟ μπορεί να διαθέτει μία ευρύτατη βάση μελών (π.χ. 3.000 μέλη), ένα περιορισμένο εκλογικό σώμα (π.χ. 10 μέλη με δικαίωμα ψήφου) και ένα διοικητικό συμβούλιο (π.χ. 5 μέλη), το οποίο λογοδοτεί στο συγκεκριμένο εκλογικό σώμα. Θα πρέπει τέλος να σημειώσουμε ότι οι ευρωπαϊκές ΜΚΟ υπόκεινται στους κανόνες που έχει θέσει το Διεθνές Συμβούλιο Εθελοντικών Οργανώσεων - ICVA.

Η Οντότητα των ΜΚΟ

Ο αριθμός των εθελοντικών οργανώσεων συμπεριλαμβανομένων και των ΜΚΟ αυξήθηκε διεθνώς τρομακτικά κατά τις δύο τελευταίες δεκαετίες. Το 1914 υπήρχαν 1.083 διεθνείς ΜΚΟ. Το 2000 οι οργανώσεις αυτές ήταν περισσότερες από 37.000 - με σχεδόν το 1/5 να έχει ιδρυθεί στη δεκαετία του '90¹.

Στην ίδια αναφορά επισημαίνεται ότι τουλάχιστον 30.000 ΜΚΟ προσφέρουν υπηρεσίες σε 375 εκατομμύρια ανθρώπους μόνο στο νότιο ημισφαίριο του πλανήτη μας, αντί 100 εκατομμυρίων στη δεκαετία του '80.

Στην Ελλάδα, το εθελοντικό κίνημα ουσιαστικά δημιουργείται και αναπτύσσεται κατά την τελευταία τριακονταετία. Οι εθελοντικές οργανώσεις, πάσης φύσεως και όχι μόνο των ΜΚΟ, που έχουν συσταθεί και έχουν καταγραφεί στο Υπουργείο Εξωτερικών υπολογίζονται στις 30.000 και τις συναντούμε σε όλη την επικράτεια της χώρας.

Ο Καταστατικός τους Χάρτης ορίζεται από τις βασικές αρχές, τις αρχές δράσης και τις αρχές λειτουργίας. Όλες οι αρχές εντάσσονται μέσα στο ιδεολόγημα κάθε Μη Κυβερνητικής Οργάνωσης που σέβεται τον εαυτό της και θέτει τον Άνθρωπο στο επίκεντρο του ενδιαφέροντός της.

Βασικές Αρχές Ανεξαρτησία

Οι ΜΚΟ οφείλουν να είναι ανεξάρτητες από κάθε εξουσία, πολιτική, θρησκευτική, ιδεολογική, εθνική, οικονομική ή άλλη. Στο τομέα της χρηματοδότησης επιδιώκεται οι ιδιωτικοί πόροι να είναι τα 2/3 του συνόλου, ενώ οι θεσμικοί να μην προέρχονται

1 UNDP Human Development Report 2002 Oxford: Oxford University Press 'Overview'.

μόνο από μία πηγή. Επιδιώκεται επίσης η ανεξαρτησία από τα Μ.Μ.Ε.

Αμεροληψία

Οι ΜΚΟ οφείλουν να διατηρούν αποστάσεις από κατά τόπους διενέξεις, να μην παίρνουν δηλαδή μέρος σε αυτές, αποφεύγοντας έτσι να γίνουν άθελά τους μέρος του προβλήματος.

Αρχές Δράσης

Αμεσότητα

Η αμεσότητα συνίσταται στην απευθείας επιτέλεση της ανθρωπιστικής δράσης και την απευθείας παράδοση της βοήθειας σε αυτούς που τη χρειάζονται (οι ΓΧΣ λόγω χάρη, δε στέλνουν βοήθεια, πάνε οι ίδιοι).

Εγγύτητα

Η εγγύτητα συνίσταται στη συνεχή στενή επαφή με τους πληθυσμούς στους οποίους παρέχεται η βοήθεια. Είναι απαραίτητος όρος για τη μαρτυρία. Η εγγύτητα δε νοείται για μία ΜΚΟ χωρίς τη συνεργασία με την ντόπια κοινωνία.

Μη - διαχωρισμός

Ο μη - διαχωρισμός των θυμάτων για την παροχή βοήθειας σύμφωνα με κριτήρια πολιτικά, φυλετικά, θρησκευτικά, φύλου, κ.λ.π., θα πρέπει να αποτελεί θεμελιώδη αρχή των ΜΚΟ. Δεν υπάρχουν «καλά» και «κακά» θύματα.

Αναλογικότητα

Η αναλογικότητα συνίσταται στη διανομή της βοήθειας με μοναδικό κριτήριο το βαθμό των αναγκών ανεξάρτητα εάν τα θύματα ανήκουν σε ξεχωριστά ή συγκρούμενα στρατόπεδα.

Αποτελεσματικότητα

Η αποτελεσματικότητα αποτελεί υποχρεωτική πρόθεση κάθε αποστολής. Οι αποστολές δεν πρέπει να παρεκκλίνουν από τους αρχικούς στόχους του προγράμματος.

Αρχές Λειτουργίας

Εθελοντισμός

Ο εθελοντισμός αποτελεί βασική αρχή όλων των ΜΚΟ και προϋποθέτει την άρνηση της οικονομικής ή άλλης ιδιοτέλειας. Επιπλέον, ο εθελοντισμός συμβαδίζει απαραίτητα με την επαγγελματική εγκυρότητα. Ειδικά για το εθελοντικό ιατρικό προσωπικό θα πρέπει να εξασφαλίζονται οι προσωπικές βιοποριστικές ανάγκες του καθενός, καθόσον αυτός αφιερώνει σημαντική χρονική περίοδο της ζωής του στις αποστολές.

Δημοκρατικότητα

Η δημοκρατικότητα βασίζεται πρακτικά στο σωματειακό χαρακτήρα κάθε οργάνωσης. Συσχετίζεται με την ανεξαρτησία/τον εθελοντισμό και κυρίως με την άμεση σχέση που οι ΜΚΟ διατηρούν με την κοινωνία.

Διαφάνεια

Η διαφάνεια υπάρχει τόσο στο τοπικό διαδικαστικό επίπεδο όσο και στο ουσιαστικό. Το πρώτο εξασφαλίζεται με τον έλεγχο από ανεξάρτητους ορκωτούς λογιστές παρά το γεγονός ότι δεν έχουν νομική υποχρέωση να το κάνουν. Το δεύτερο εξασφαλίζεται με την αναλυτική ενημέρωση του κοινού για τη χρήση των πόρων, «έξοδα επικοινωνίας», «λειτουργικά έξοδα», κ.λπ.

ΔΡΑΣΕΙΣ ΚΑΙ ΣΤΟΧΟΙ

Κατανομή των ΜΚΟ

Θα μπορούσαμε να κατανείμουμε τις ΜΚΟ σε κατηγορίες και υποκατηγορίες βάσει πολλών κριτηρίων. Επιλέγουμε να κάνουμε την κατανομή με βάση τους κύριους σκοπούς και στόχους των δράσεων των οργανώσεων. Έτσι, διακρίνουμε πέντε μεγάλες κατηγορίες ΜΚΟ που η καθεμία προσβλέπει αντιστοίχως:

- Στην παροχή **αναπτυξιακής βοήθειας** σε υπανάπτυκτες περιοχές του πλανήτη.
- Στην παροχή **ανθρωπιστικής και έκτακτης βοήθειας** σε περιοχές μεγάλης φτώχειας και αθλιότητας καθώς επίσης και οπουδήποτε στον κόσμο μετά από φυσικές καταστροφές και ένοπλες συγκρούσεις.
- Στην **προστασία του περιβάλλοντος** από ενέργειες του ανθρώπινου παράγοντα.
- Στην υπεράσπιση των **δικαιωμάτων του ανθρώπου** και γενικά της ανθρώπινης αξιοπρέπειας.
- Στην **ενημέρωση των πληθυσμών** σε θέματα κοινωνίας, πολιτισμών και πολιτικής.

Οι ΜΚΟ στην Αναπτυξιακή Βοήθεια

Διακρίνουμε τρεις επιμέρους δραστηριότητες:

- ➡ Την αναπτυξιακή εκπαίδευση, που στα πλαίσια της κοινής ευρωπαϊκής στρατηγικής περιλαμβάνει: εκστρατείες ενημέρωσης που αφορούν τη γεωργία, τη βιομηχανική ανοικοδόμηση, το ρόλο των γυναικών, τον πολιτισμό, την υγεία, το ρατσισμό, τα ανθρώπινα δικαιώματα, το δημογραφικό πρόβλημα, τον αφοπλισμό και το περιβάλλον.

- ➔ Την Εφαρμογή ολοκληρωμένων αναπτυξιακών προγραμμάτων με:
 - ✓ Την ενεργοποίηση των τοπικών ΜΚΟ και του εντόπιου πληθυσμού επί των προβλημάτων που τους αφορούν, με την εξασφάλιση της υποστήριξης των τοπικών κυβερνητικών φορέων που στοχεύουν στην ανάπτυξη.
 - ✓ Τον καθορισμό των χρονικών πλαισίων εντός των οποίων θα ολοκληρωθούν τα προγράμματα, με τρόπο ώστε να είναι βιώσιμα και μετά την αποχώρηση των ΜΚΟ.
 - ➔ Την Ενδυνάμωση των Θεσμών, η οποία θεωρείται απαραίτητο μέσο για τη στήριξη της βιωσιμότητας των αναπτυξιακών προγραμμάτων.
- Παραθέτουμε παρακάτω ενδεικτικά μερικές από τις ΜΚΟ που έχουν δραστηριοποιηθεί στον αναπτυξιακό τομέα:

1.	«ΑΝΑΠΤΥΞΗ - ΣΥΝΕΡΓΑΣΙΑ-ΑΛΛΗΛΕΓΓΥΗ»
2.	ACTION AID ΕΛΛΑΣ
3.	ACTION NETWORK
4.	HUMANA People to People - Greece
5.	Humanitarian & Developmental Alliance
6.	INTERNATIONAL CENTRE OF RESEARCH CULTURE AND DUCATION DEVELOPMENT (ΔΑΚΕΠΕ - ΑΝΟΔΟΣ)
7.	ΔΙΕΘΝΗΣ ΑΝΘΡΩΠΙΣΤΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ & ΣΥΝΕΡΓΑΣΙΑ (ΔΑΑΣ)
8.	ΕΛΙΝΑΣ - Ελληνικό Ινστιτούτο Ανάπτυξης και Συνεργασίας
9.	Ένωση για τον Πολιτισμό και την Ανάπτυξη ΠΟΛΙΤΕΣ ΤΟΥ ΚΟΣΜΟΥ
10.	Ευρωπαϊκή Προοπτική
11.	ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΔΙΚΤΥΟ ΑΝΘΡΩΠΙΣΤΙΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ - HUMANET
12.	Κ.Ε.Σ.Σ.Α. "ΔΗΜΗΤΡΑ", Κέντρο Στρατηγικού Σχεδιασμού για την Ανάπτυξη
13.	ΚΛΙΜΑΚΑ
14.	Μ.Κ.Ο. ΑΛΛΗΛΕΓΓΥΗ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

Από τον παραπάνω πίνακα θα ξεχωρίσουμε ως κατ' εξοχήν οργανώσεις με μακρά δραστηριότητα στην αναπτυξιακή βοήθεια, χωρίς να υπολείπεται το σημαντικό έργο των υπολοίπων: την "Ευρωπαϊκή Προοπτική", την ΚΕΣΣΑ "Δήμητρα", την "ΚΛΙΜΑΚΑ" και την "ΑΛΛΗΛΕΓΓΥΗ" της Εκκλησίας της Ελλάδος.

Οι ΜΚΟ στην Ανθρωπιστική Βοήθεια

Η σημασία της ανθρωπιστικής βοήθειας είναι γνωστή από την εποχή της ίδρυσης του Ερυθρού Σταυρού.

Εκτιμάται ότι στο μέλλον η παρουσία της ανθρωπιστικής βοήθειας στο διεθνή ορίζοντα θα βαίνει αυξανόμενη. Πιο συγκεκριμένα, σύμφωνα με τη Διεθνή Ομοσπονδία του Ερυθρού Σταυρού, ο μέσος αριθμός των πληγέντων από καταστροφές (φυσικές και μη) έχει αυξηθεί από το μέσο όρο των 50.000.000 στις αρχές της δεκαετίας του 1970, σε 125.000.000 στις αρχές του 1980, και σε 250.000.000 στις αρχές του 1990, ενώ το 1991 έφθασε στα 320.000.000 άτομα.

Παρομοίως, ο αριθμός των προσφύγων έχει υπερδιπλασιασθεί φθάνοντας τα 17,5 εκατομμύρια το 1992, με τους εσωτερικούς πρόσφυγες να φτάνουν τα 24 εκατομμύρια σε 31 χώρες.

Οι γνωστότερες ελληνικές ΜΚΟ μεταξύ άλλων στην ανθρωπιστική βοήθεια φαίνονται στην ακόλουθη κατάσταση:

1.	ACT UP
2.	ACTION AID ΕΛΛΑΣ
3.	AIDS ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ - ΣΥΛΛΟΓΟΣ ΣΥΜΠΑΡΑΣΤΑΣΗΣ ΦΟΡΕΩΝ & ΑΣΘΕΝΩΝ ΜΕ AIDS
4.	ΑΝΘΡΩΠΙΣΤΕΣ ΕΝΑΝΤΙΟΝ ΠΑΙΔΙΚΟΥ ΤΡΑΥΜΑΤΟΣ
5.	ΓΙΑΤΡΟΙ ΤΟΥ ΚΟΣΜΟΥ
6.	ΓΙΑΤΡΟΙ ΧΩΡΙΣ ΣΥΝΟΡΑ
7.	ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΚΕΝΤΡΟ ΣΥΓΧΡΟΝΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΑΝΤΙΛΗΨΗΣ
8.	ΕΤΑΙΡΕΙΑ ΨΥΧΟΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΥΓΕΙΑΣ ΤΟΥ ΠΑΙΔΙΟΥ & ΤΟΥ ΕΦΗΒΟΥ
9.	ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΕΡΕΥΝΑΣ ΚΑΙ ΘΕΡΑΠΕΙΑΣ ΤΗΣ ΣΥΜΠΕΡΙΦΟΡΑΣ (ΙΕΘΣ)
10.	ΚΛΙΜΑΚΑ
11.	FAIR-TRADE-HELLAS
12.	SERVICE CIVIL INTERNATIONAL - ΚΙΝΗΣΗ ΕΘΕΛΟΝΤΩΝ S.C.I
13.	ΑΡΣΙΣ, Κοινωνική Οργάνωση Υποστήριξης Νέων
14.	ΒΟΗΘΕΙΑ & ΥΠΟΣΤΗΡΙΞΗ ΠΑΙΔΙΩΝ ΜΕ ΕΙΔΙΚΕΣ ΑΝΑΓΚΕΣ
15.	Δίκτυο Έγκαιρης Παρέμβασης ΠΛΕΥΣΗ
16.	ΣΩΣΤΕ ΤΑ ΠΑΙΔΙΑ - SAVE THE CHILDREN
17.	Μ.Κ.Ο. ΑΛΛΗΛΕΓΓΥΗ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

Θα ξεχωρίσουμε από όλες τις παραπάνω εθελοντικές οργανώσεις τη πιο γνωστή σε όλους μας, τους «Γιατρούς Χωρίς Σύνορα» (ΓΧΣ) ή MEDICINES SANS FRONTIERES (MSF), οι οποίοι έχουν διεθνή παρουσία πάνω από 30 χρόνια (ο ελληνικός σύνδεσμος ιδρύθηκε το 1990). Μέχρι σήμερα συμμετείχαν στην ελληνική ΜΚΟ ΓΧΣ πάνω από 450 Έλληνες εθελοντές σε προγράμματα σε 50 χώρες στον κόσμο, προσφέροντας βοήθεια, ανακούφιση και ελπίδα στους πληθυσμούς που τα είχαν ανάγκη. Ελληνικά προγράμματα υπάρχουν σήμερα στην Αρμενία, το Μαλάουι, τη Ζάμπια, την Αιθιοπία, την Παλαιστίνη, τη Σερβία και φυσικά στην πρόσφατη καταστροφή στην Ινδονησία, ενώ έχουν ολοκληρωθεί προγράμματα στη Γεωργία, τη Ρωσία, τη Μοζαμβίκη, την Ινδία, το Αφγανιστάν και την Τουρκία.

Οι ΜΚΟ στην Προστασία του Περιβάλλοντος

Από την έρευνα πάνω στις ΜΚΟ που δραστηριοποιούνται στην προάσπιση του περιβάλλοντος, διαπιστώσαμε ότι θα μπορούσαν να διακριθούν σε τρεις κατηγορίες:

➔ Στις ΜΚΟ με βασικό στόχο την **άσκηση πίεσης** ενάντια σε εκείνους που μολύνουν το περιβάλλον.

➔ Στις ΜΚΟ που δραστηριοποιούνται στη **διατήρηση και διαφύλαξη** του εναπομείναντος φυσικού πλούτου και

➔ Στις ΜΚΟ που προτείνουν **αναπτυξιακές δραστηριότητες** σε υποβαθμισμένες περιοχές, με πρωταρχικό γνώμονα το σεβασμό του περιβάλλοντος.

✓ ΜΚΟ στην άσκηση πίεσης για την προστασία του Περιβάλλοντος:

Έχουν ως βασικό στόχο να επισημάνουν τις παράνομες ενέργειες διάφορων φορέων κρατικών - ιδιωτικών, που στα πλαίσια ίδιων συμφερόντων κινούνται σε βάρος του περιβάλλοντος ή της υγείας των πολιτών.

Σημαντικότερη αντιπρόσωπος στο χώρο αυτό είναι η **GREENPEACE** και οφείλουμε να αφιερώσουμε λίγα στοιχεία για τη δράση της:

Η διεθνής GREENPEACE ιδρύθηκε το 1972 στον Καναδά και αποτελεί την πιο ριζοσπαστική οικολογική Οργάνωση, με 42 γραφεία σε όλο τον κόσμο και 3.000.000 υποστηρικτές. Σήμερα έχει έδρα την Ολλανδία και οι βασικές αρχές της στηρίζονται:

➔ Στη μη χρήση βίας.

➔ Στη μη ανάμειξη με τα πολιτικά κόμματα.

➔ Στην αποτελεσματικότητα.

➔ Στη χρηματοδότηση μόνο από τα μέλη της.

Στην Ελλάδα, το αρμόδιο γραφείο ιδρύθηκε το 1991 και αριθμεί 15.000 υποστηρικτές στη συνδρομή των οποίων στηρίζεται αποκλειστικά. Λειτουργεί με τη μορφή του Σωματείου και έχει 34 μέλη-εκλέκτορες, προσωπικότητες που εκπροσωπούν διαφορετικούς τομείς της κοινωνίας και εγγυώνται την ανεξαρτησία, τη διεθνή κατεύθυνση, τη σωστή διαχείριση και την τήρηση των αρχών της Οργάνωσης.

✓ ΜΚΟ με στόχο τη διατήρηση του Περιβάλλοντος:

Οι κύριες πρακτικές εδώ είναι να ευαισθητοποιηθούν οι κοινωνικές ομάδες για τη διατήρηση της βιοποικιλότητας και την αναχαίτιση της υποβάθμισης του περιβάλλοντος.

Αντιπροσωπευτική οργάνωση είναι το **Παγκόσμιο Ταμείο για τη Φύση**,

του γνωστού **World Wide Fund for Nature ή WWF**, με παρουσία από τα τέλη της δεκαετίας του '60.

Η **WWF Ελλάς** δραστηριοποιείται από τις αρ-

χές του '70 με περισσότερα από 60 προγράμματα στους εξής τομείς:

α. Δάση, β. Υγροβιότοποι, γ. Θάλασσα - Ακτές, δ. Απειλούμενα Είδη, ε. Κατάρτιση και περιβαλλοντολογική εκπαίδευση.

Τα συνολικά έξοδα της Οργάνωσης ξεπερνούν τα 2.000.000 € ετησίως, ενώ απασχολήθηκαν κατά τα τελευταία έτη πάνω από 40 άτομα σε μόνιμη βάση.

✓ ΜΚΟ στην Αναπτυξιακή βοήθεια με γνώμονα το Περιβάλλον:

Στην περίπτωση αυτή προσδιορίζουμε τις αναπτυξιακές ΜΚΟ των οποίων το έργο έχει ως προτεραιότητα το ίδιο το περιβάλλον ως βάση για την παραπέρα οικονομική και ποιοτική ανάπτυξη του τόπου.

Παραθέτουμε παρακάτω ενδεικτικά κάποιες αναπτυξιακές ΜΚΟ με στόχο το περιβάλλον²:

➔ **“Ευρωπαϊκή Προοπτική”** (τοποθέτηση ηλεκτρικού υποσταθμού υδροδότησης για κάλυψη πηγαδιών πόσιμου νερού).

➔ **“ΚΕΠΚΑΠ”** (κατασκευή κυψελών με μηχανισμό διατήρησης της θερμοκρασίας διαβίωσης μελισσών).

➔ **“ΑΡΚΤΟΥΡΟΣ”** (ενημέρωση στην ήπια ανάπτυξη ορεινών περιοχών στη Ροδόπη Βουλγαρίας).

➔ **“Κοινωνική Αλληλεγγύη”** (αγροτική ανάπτυξη υποβαθμισμένων περιοχών της Βουλγαρίας).

Οι ΜΚΟ στην Υπεράσπιση των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου

Στον τομέα αυτό οι ΜΚΟ αναλαμβάνουν να φέρουν στο φως κάθε σκοτεινή περίπτωση που κατ' ελάχιστον ταπεινώνει την ανθρώπινη αξιοπρέπεια. Εκπαιδεύουν και ενημερώνουν τις ευρύτερες μάζες για τη θέσπιση, διαφύλαξη, προάσπιση και υποστήριξη των δικαιωμάτων του ανθρώπου.

Διακρίνουμε τρεις κατηγορίες ΜΚΟ:

➔ Τις οργανώσεις που επισημαίνουν περιπτώσεις καταπάτησης των δικαιωμάτων, κινητοποιώντας την κοινή γνώμη να προβεί από μακριά στη χρήση κάθε είδους έννομης διαμαρτυρίας (Διεθνής Αμνηστία).

➔ Τις οργανώσεις που δραστηριοποιούνται μέσα στις περιοχές όπου η καταπάτηση των δικαιωμάτων είναι καθημερινή πρακτική των φορέων που ασκούν την οποιαδήποτε εξουσία, κρατική, αστυνομική, δικαστική, θρησκευτική, οικογενειακή, κ.λ.π.

➔ Τις οργανώσεις που έχουν στόχο να ενημερώσουν κοινωνικές ομάδες για τη διατήρηση και υπεράσπιση των δικαιωμάτων τους, μέσα από την εκπαίδευση ενός πολιτισμένου τρόπου ζωής.

“Η Διεθνής Αμνηστία” ανήκει στην πρώτη κατηγορία και αποστολή της είναι η πρόληψη και ο τερματισμός των σοβαρών παραβιάσεων των δικαιωμάτων στη σωματική και διανοητική ακεραιότητα. Η Οργάνωση χρηματοδοτείται κατά κύριο λόγο από τα μέλη της και από δωρεές υποστηρικτών της. Σήμερα, η Διεθνής Αμνηστία είναι ένα παγκόσμιο κίνημα με περισσότερα από 1.000.000 μέλη και υποστηρικτές σε πάνω από 140 χώρες

² Εφημερίδα “Ο Κόσμος του Επενδυτή” 13 Μαρτίου 2005.

και περιοχές, με περισσότερες από 7.500 ομάδες σε 90 περίπου χώρες και περιοχές σε όλον τον κόσμο. Η Διεθνής Αμνηστία ξεκίνησε το 1961 και στηρίζεται σε μεγάλο βαθμό στη μαζική αποστολή επιστολών-εκκλήσεων προς τις κυβερνήσεις που παραβιάζουν τα ανθρώπινα δικαιώματα. Εκδίδει κάθε χρόνο δεκάδες εκθέσεις και εκατοντάδες δελτία Τύπου, οργανώνει εκδηλώσεις διαμαρτυρίας και η φωνή της ακούγεται σε κάθε κρίση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων.

Στη δεύτερη κατηγορία ανήκουν οι οργανώσεις που συνδράμουν από κοντά με ανθρωπιστική, ιατρική αλλά και νομική βοήθεια, σε κοινωνικές ομάδες που έτυχαν να εξαναγκαστούν σε βίαια μετακίνηση ή ξεριζωμό από τις εστίες τους (πρόσφυγες) ή να υποστούν οιασδήποτε μορφής αποκλεισμό (κοινωνικό, ηθικό, πολιτικό, κ.λ.π.) λόγω φύλου, ηλικίας, θρησκείας ή πολιτικών πεποιθήσεων.

Θα παραθέσουμε ενδεικτικά, ορισμένες ΜΚΟ για πληρέστερη κατανόηση των δράσεών τους:

➔ **“Ελληνική Ένωση για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου”** (Μεταναστεύσεις και κοινωνικά δικαιώματα στη μεγάλη Ευρώπη και Μεσόγειο).

➔ **“Περιφερειακό Κέντρο Δικτύου Ανθρώπινης Ασφάλειας”** (Ανθρώπινα Δικαιώματα και εκδημοκρατισμός των Πολιτών στη Μ. Ανατολή και τη Ν.Α. Ευρώπη).

➔ **“ΕΚΚΥΘΚΑ, Δίκτυο Γυναικών Ευρώπης και ΚΕΔΕ”** (συνεργασία τριών ΜΚΟ, κατά της σωματεμπορίας γυναικών και νέων με τίτλο «Τόξο»).

➔ **“ΑΡΣΙΣ”** «Κατά της παράνομης διακίνησης και εμπορίας παιδιών αλβανικής καταγωγής».

Παρακάτω σταχυολογούμε ένα σύνολο ΜΚΟ που ανήκει στην **τρίτη κατηγορία**, με δράση το δικαίωμα στον πολιτισμό και στην ποιοτική αναβάθμιση:

➔ **“Ινστιτούτο Διεθνών Σχέσεων”** (διοργάνωσης συνεδρίου με θέμα «Ο ρόλος της κοινωνίας των πολιτών στην αναπτυξιακή πολιτική»).

➔ **“Πανεπιστήμιο Αθηνών”** (επιμόρφωση στελεχών και επαγγελματιών τουρισμού).

➔ **“Δίκτυο για τη Δημοκρατία στη Ν.Α. Ευρώπη”** (ανέγερση κέντρου πολιτισμού στην Κορυτσά «Αριστοτέλης»).

➔ **“Διαβαλκανική Συνεργασία”** (Κατασκευή σχολείου στο δήμο Van Idejes και Ανοικοδόμηση βιβλιοθήκης στη Madneja - Kossovo).

➔ **“ΕΕΣ”** (Κοινωνικής και εκπαιδευτικής επανένταξης ευάλωτων ορφανών παιδιών).

➔ **“ΚΕΣΔ”** (Θεσμική υποστήριξη χωρών Ν.Α. Ευρώπης).

➔ **“Ένωση για τη Δημοκρατία στα Βαλκάνια”** (Σεμινάριο για τη συμφιλίωση στη Ν.Α. Ευρώπη).

➔ **“Πολίτες σε Δράση”** (ινστιτούτο επιμόρφωσης βουλευτών από χώρες της Ν.Α. Ευρώπης).

➔ **“ΙΣΤΑΜΕ”** (αναδιάρθρωση της Βουλής Γεωργίας).

➔ **“Πανελλήνια Ένωση Νέων & Ασκούμενων Δικηγόρων”** (Επιμόρφωση και παροχή τεχνογνωσίας με νέους νομικούς της Γεωργίας σε θέματα αντεγκληματικής συμπεριφοράς και σωφρονιστικής πολιτικής “Μήδεια”).

- **“ΕΚΚΥΘΟΚΑ”** (Ενίσχυση των ενεργών πολιτών της Γεωργίας).
- **“Ελληνικός Σύνδεσμος για Διεθνή Ανάπτυξη”** (Κοινωνική επανένταξη γυναικών στην Ιορδανία).
- **“Κέντρο Ευρωπαϊκού Συνταγματικού Δικαίου”** (Οργάνωση των διοικητικών θεσμών στη Συρία).
- **“Action aid Hellas”** στο πρόγραμμα «Ενίσχυση της σταθερότητας και της Ειρήνης με εκπαιδευτικές δομές στη Λιβερία».
- **“Ευρωπαϊκό Κέντρο Δημοσίου Δικαίου”** στα προγράμματα:
 - ✓ «Υποστήριξη γυναικών στο Αφγανιστάν».
 - ✓ «Νομική μεταρρύθμιση στο Αφγανιστάν».
- **“Οικουμενική Δελφική Ένωση”** στο πρόγραμμα «Εκπαιδευόμενος για την ειρήνη και την ανάπτυξη “Ο άνθρωπος για τον άνθρωπο στη διαδικασία της Ειρήνης”».

Όλα τα παραπάνω προγράμματα χρηματοδοτήθηκαν από το ΥΠ.ΕΞ. στη περίοδο 2003-2004.

ΣΥΝΙΣΤΩΣΕΣ ΚΑΙ ΠΛΑΙΣΙΟ ΑΝΑΔΕΙΞΗΣ ΤΩΝ ΜΚΟ

Ο Εθελοντισμός

Σε μία πρώτη προσέγγιση θα μπορούσαμε να ορίσουμε ως **“εθελοντισμό”** τη δραστηριότητα εκείνη που αναπτύσσεται κατά τρόπο προσωπικό, αυθόρμητο, ελεύθερο, χωρίς σκοπό ατομικού κέρδους, από μεμονωμένους πολίτες, ατομικά ή διαμέσου των οργανώσεων των οποίων αποτελούν μέλη, προς το συμφέρον της ομάδας στην οποία ανήκουν ή τρίτων προσώπων ή της τοπικής κρατικής ή διεθνούς κοινότητας, αποκλειστικά για σκοπούς αλληλεγγύης (αλτρουιστικούς). Δεν είναι τυχαίο ότι οι περισσότερες ΜΚΟ ενεργοποιούνται στους τομείς του περιβάλλοντος, του πολιτισμού, της υγείας, της πρόνοιας, της εκπαίδευσης και των κοινωνικών δικαιωμάτων, τα οποία φαίνονται να απειλούνται υπό το καθεστώς της **παγκοσμιοποίησης**.

Ο εθελοντισμός είναι ηθική αξία, την οποία οφείλουμε να καλλιεργήσουμε και να μεταβιβάσουμε κυρίως στους νέους ανθρώπους. Είναι εν ολίγοις τρόπος ζωής. Γι’ αυτό το λόγο πρέπει να γίνει κτήμα κάθε νέου ανθρώπου.

Η Κοινωνία των Πολιτών

Αν το εθελοντικό κίνημα αποτελεί το κύτταρο των Μη Κυβερνητικών Οργανώσεων, τότε η Κοινωνία των Πολιτών αποτελεί το σώμα ενός πολυκυτταρικού οργανισμού που ορθώνεται από το σύνολο των ΜΚΟ.

Πριν προχωρήσουμε στην αποσαφήνιση αυτών των σχέσεων και

εννοιών ας δανειστούμε ένα απόσπασμα από το έργο του Νίκου Γιαννή³ στο τι είναι κοινωνία των πολιτών:

«**Η κοινωνία των πολιτών** είναι ένα σύνολο ποικίλων Μη Κυβερνητικών Θεσμών αρκετά ισχυρών ώστε να αντισταθμίζουν το κράτος και που ενώ δεν το εμποδίζουν να εκπληρώσει το ρόλο του ως εγγυητή της ειρήνης και διαιτητή μεταξύ μεγάλων συμφερόντων, μπορούν ωστόσο να το εμποδίσουν να κυριαρχήσει και να εκμηδενίσει το υπόλοιπο της κοινωνίας».

Διακρίνουμε λοιπόν ότι κύριος παράγοντας για την ανάπτυξη της κοινωνίας των πολιτών αποτελεί το Κράτος. Και τούτο διότι:

➔ Αδυνατεί να ανταποκριθεί ιδίως σε θέματα κοινωνικού αποκλεισμού.

➔ Δεν επαρκεί για την προστασία του περιβάλλοντος και την προστασία του πολίτη σε φυσικές καταστροφές.

Η κοινωνία των πολιτών εμφανίζεται ως ισότιμος πυλώνας στη λειτουργία της Δημοκρατίας. Σε μία θεμελιωμένη αντιπροσωπευτική δημοκρατία οι πολίτες εξουσιοδοτούν τις κυβερνήσεις στη βάση ενός προγράμματος, συνήθως ελάχιστα γνωστού, για το οποίο εάν υπάρξουν παρεκκλίσεις, δεν υπάρχει δυνατότητα κυρώσεων στη διάρκεια της τετραετίας.

Η διάκριση μεταξύ κράτους και κοινωνίας των πολιτών δεν καταργείται αλλά μετασχηματίζεται, καθόσον προβάλλει μία νέα πολιτική πράξη με την ευρεία έννοια του όρου, την πολιτική πράξη του εθελοντισμού, μία διαδικασία δηλαδή στην οποία οι ίδιοι οι πολίτες αναλαμβάνουν δράση, επιλύουν τα κοινά τους προβλήματα, αλληλοβοηθούνται, ανακαλύπτουν και δυναμώνουν νέους κοινωνικούς και πολιτικούς δεσμούς.

Η κοινωνία των πολιτών, αυτή καθαυτή, αποτελεί μία αυθύπαρκτη υπόσταση, ενώ το κράτος είναι εργαλείο της κοινωνίας των πολιτών.

ΟΙ ΜΚΟ ΩΣ ΠΑΡΑΓΟΝΤΑΣ ΔΙΕΘΝΟΥΣ ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΑΣ

Διεθνές Περιβάλλον και Αναγκαιότητες

Οι μεταλλάξεις καθεστώτων μετά την πτώση του τοίχους στο Βερολίνο και η άνοδος του πλουραλισμού στους τομείς της οικονομίας, της πολιτικής, του πολιτισμού και του τρόπου διαβίωσης, έχουν μεταβάλει τις προτεραιότητες και επηρεάζουν τις διεθνείς συγκυρίες σε όλα τα πλάτη και μήκη της Γης.

Μέσα λοιπόν στο περιβάλλον της παγκοσμιοποίησης βρήκαν

³ Νίκος Γιαννής, Διδάκτωρ Πολιτικής Επιστήμης "Επίσημη Πολιτική" στο έργο «Κοινωνία Πολιτών και Νεολαία» 2000, σελ 19.

έδαφος οι μεγάλες Μη κυβερνητικές Οργανώσεις. Σ' ένα από τα πιο δισεπίλυτα θέματα αναδεικνύεται η ανάγκη παροχής βοήθειας στον εξαθλιωμένο νότο. Στις αρχές του 2005, ο Γενικός Γραμματέας του Ο.Η.Ε., Κόφι Αννάν, διεμήνυσε: «**Η εθελοντική προσφορά** από τις ανεπτυγμένες χώρες **μπορεί να βοηθήσει στο να επιτευχθεί ο στόχος της μείωσης της ακραίας ένδειας** παγκοσμίως μέχρι το 2015, καθώς επίσης και στη βελτίωση της θέσης των γυναικών και την προστασία του περιβάλλοντος».

Στο πλαίσιο λοιπόν του στρατηγικού προγραμματισμού μείωσης της φτώχειας (Poverty Reduction Strategy Planning - P.R.S.P.) που ακολουθείται από τον Ο.Η.Ε. και

την Ε.Ε., η συμμετοχή των αναπτυξιακών ΜΚΟ στο πλαίσιο μίας εταιρικής σχέσης είναι ιδιαίτερα σημαντική.

Εξάλλου στο πλαίσιο της παγκοσμιοποίησης των οικονομιών επιβεβαιώνεται συνεχώς η ανάπτυξη του τρίπτυχου: Δημόσιος τομέας, Ιδιωτική πρωτοβουλία και Δράσεις των ΜΚΟ. Σήμερα σχεδόν το ένα τέταρτο της διεθνούς βοήθειας σε όλους τους τομείς διοχετεύεται μέσω ΜΚΟ και άλλων συναφών αναπτυξιακών φορέων.

Βλέπουμε λοιπόν ότι οι κυβερνήσεις αξιολόγησαν τις πρακτικές της προσφερόμενης βοήθειας από τις ΜΚΟ και βρήκαν ένα έτοιμο διπλωματικό μέσο εφαρμογής της δικής τους εξωτερικής πολιτικής. Οι δράσεις της επείγουσας ανθρωπιστικής και αναπτυξιακής συνεργασίας, στο πλαίσιο της **διπλωματίας της κοινωνίας των πολιτών** (civil society diplomacy), έχουν εξελιχθεί πέρα από τα παραδοσιακά πλαίσια, σε **αναπτυξιακή διπλωματία**, (developmental diplomacy) που αποτελεί μαζί με την **κλασική διπλωματία, την οικονομική και την εμπορική**, βασική συνιστώσα της εξωτερικής πολιτικής κάθε σύγχρονου κράτους. Παράλληλα, από τις αρχές της

δεκαετίας του '90, έχει αποδειχθεί ότι η καλή αναπτυξιακή συνεργασία σε μία εμπόλεμη χώρα μπορεί να αποτρέψει συγκρούσεις (conflict prevention) στο πλαίσιο της **προληπτικής διπλωματίας** (preventive diplomacy).

Η σημαντικότητα όλου αυτού του πλαισίου οικονομικής αλληλεγγύης για την ανθρωπότητα έθεσε την αναγκαιότητα στα έθνη να συστήσουν τη **Διεθνή Αναπτυξιακή Βοήθεια (Development Assistant Committee) (DAC)**. Βασική υποχρέωση των χωρών - δωρητών είναι να προσφέρουν το 0,2% του ΑΕΠ στην αναπτυξιακή βοήθεια. Κατά βάση, χρηματοδοτούνται αναπτυξιακά προγράμματα, τα περισσότερα εκ των οποίων υλοποιούνται μέσω των ΜΚΟ.

Η Ελλάδα εισήλθε ως πλήρες μέλος της Διεθνούς Αναπτυξιακής Βοήθειας (DAC) το Δεκέμβριο του 1999, αλλά ο στόχος του 0,2% του ΑΕΠ σε χορηγούμενη βοήθεια προς τις αναπτυσσόμενες χώρες επιτεύχθηκε μόλις το 2001. Οι προσπάθειες ένταξης ξεκίνησαν από το 1996, αλλά στα στενά πλαίσια σύγκλισης του Μάαστριχ. Ο στόχος δεν ήταν εύκολη υπόθεση. Η χώρα μας επιδιώκοντας να αποκαταστήσει λειτουργική επαφή με τη διεθνή αναπτυξιακή πραγματικότητα, με βάση το Ν. 2731/99 και το Π.Δ. 224/2000 συστήνει την **Υπηρεσία Διεθνούς Αναπτυξιακής Συνεργασίας (ΥΔΑΣ) - Hellenic aid**- ως εξειδικευμένο φορέα του ΥΠ.ΕΞ. αρμόδιο για την εποπτεία προγραμμάτων που υλοποιούνται από Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις.

Το Σεπτέμβριο του 2005, με εντολή του Πρωθυπουργού Κωνσταντίνου Καραμανλή, στο πλαίσιο συμμόρφωσης με τις επιταγές του Ο.Η.Ε. συστήνεται ο κρατικός οργανισμός **“Έργο Πολιτών”** με σκοπό το συντονισμό των δράσεων των ελληνικών εθελοντικών οργανώσεων και την προώθηση της συνεργασίας με άλλους φορείς της κοινωνίας των πολιτών⁴.

Η Νορβηγία, ένας από τους σημαντικότερους διεθνείς δωρητές και μέλος της DAC διοχετεύει το ένα τέταρτο περίπου των πόρων του ετήσιου προϋπολογισμού της για τη διεθνή αναπτυξιακή συνεργασία σε προγράμματα ΜΚΟ.

Το Υπουργείο Εξωτερικών της Δανίας παρουσίασε μία αξιολόγηση επάνω σε τέσσερις κύριους τομείς δυναμισμού καθώς και πέντε κύριους τομείς αδυναμίας για τις ΜΚΟ που υλοποιούν αναπτυξιακά προγράμματα.

Τομείς δυναμισμού των ΜΚΟ:

- ✓ Κύριο έργο η καταπολέμηση της φτώχειας.
- ✓ Διατήρηση στενών σχέσεων με εντόπιους συνεργάτες.
- ✓ Επιδίωξη να διασφαλισθεί η συνέχεια των δραστηριοτήτων τους.
- ✓ Ανταπόκριση στις βασικές ανάγκες των φτωχών.

⁴ Εφημερίδα “ΘΕΜΑ” 18/06/2006.

Τομείς αδυναμίας των ΜΚΟ:

- ✓ Έχουν έλλειψη σύνδεσης άμεσων και μελλοντικών στόχων.
- ✓ Φέρονται περισσότερο ως υλοποιούντες παρά ως σχεδιάζοντες.
- ✓ Επικεντρώνονται κυρίως στην παροχή των υπηρεσιών.
- ✓ Διαθέτουν ανεπαρκή γνώση του κοινωνικού - οικονομικού πλαισίου.

Επισήμανση του Δυναμικού Πεδίου

Κανείς δεν αμφισβητεί σήμερα την τεράστια γεωπολιτική σημασία που έχουν οι αναπτυσσόμενες και οι υπό οικονομική-πολιτική μετάβαση χώρες. Στα μάτια των κορεσμένων ανεπτυγμένων χωρών οι χώρες αυτές φαντάζουν μελλοντικά ως ο παράδεισος της προσφοράς και της ζήτησης.

Το πρόβλημα, όμως, που τίθεται, είναι ότι οι κοινωνίες των χωρών αυτών είτε ουδεμία σχέση έχουν με συγκεκριμένα οικονομικά μοντέλα και δη του καπιταλισμού (Αφρική) είτε έχουν βιώσει την ακραία παρεμβατική πολιτική (υπαρκτός κομμουνισμός). Αυτό έχει ως συνέπεια, μετά την κατάρρευση, να προξενήσουν στους πολίτες τους βαθιά δυσπιστία για ανάκαμψη και επαναλειτουργία κανόνων και θεσμών. Πιστεύοντας εκ φαντασιώσεως έως πεποιθήσεως, ειδικά στις χώρες της Ανατολικής Ευρώπης, ότι η οικονομία της αγοράς

επιφέρει άμεσα την ευμάρεια, μη γνωρίζοντας ταυτόχρονα τους μηχανισμούς αυτής, επιδόθηκαν σε ακραίες καταναλωτικές συμπεριφορές που ευνόησαν την άνοδο της οικονομικής αναρχίας και της κοινωνικής εγκληματικότητας.

Μέσα στο πλαίσιο αυτό εμφανίζονται οι ΜΚΟ, οι οποίες κινούμενες κατ' αρχήν με άδοξα και πανανθρώπινα κίνητρα στους μηχανισμούς μίας ανώτερης κοινωνίας των πολιτών, γίνονται στην ουσία τα μηχανικά εφαλτήρια για τη διπλωματική, πολιτική, οικονομική και εμπορική διάχυση και διεύρυνση των οικονομικά και πολιτικά εύρωστων κρατών.

Η Αναπτυξιακή Διπλωματία στα Βαλκάνια

Ο μη κυβερνητικός τομέας αναδεικνύεται στα Βαλκάνια ως κύριο συστατικό της δημοκρατικής κοινωνίας, η οποία για σαράντα και πλέον χρόνια έζησε υπό τη σκιά του κομμουνισμού.

Σήμερα ΜΚΟ υπάρχουν σε όλες τις χώρες των Βαλκανίων. Η ανάπτυξή τους έχει διευκολυνθεί από χρηματοδοτικά προγράμματα τα οποία οργανώνονται κυρίως από αμερικανικά ιδρύματα και την Ε.Ε., καθώς επίσης και από διεθνείς ΜΚΟ. Μόνο στη Βοσνία είχαν δραστηριότητα 365 τοπικοί και 173 διεθνείς ΜΚΟ το 2000. Η μεγάλη αυτή παρουσία, όμως, δεν αντισταθμιζόταν από μία ακμά-

ζουσα κοινωνία των πολιτών. Ειδικά στη Βοσνία, οι πολίτες θεωρούσαν ότι τα προγράμματα των ΜΚΟ ήταν «προγράμματα των πολιτικών».

Ξεκινώντας από τη Σλοβακία το 1998, συνεχίζοντας στην Κροατία και ιδιαίτερα στη Σερβία το 2000, οι διεθνείς οργανισμοί χρηματοδότησαν τοπικές ΜΚΟ σε μία προσπάθεια να απαλλαγούν από τους αυταρχικούς ηγέτες της περιοχής. Στη Σερβία η όλη προσπάθεια έλαβε εντυπωσιακά αποτελέσματα αφού οδήγησε τον Πρόεδρο Μιλόσεβιτς εκτός εξουσίας. Για παράδειγμα, η ΜΚΟ Οτρορ δημοσιοποίησε τα εκλογικά αποτελέσματα ζητώντας από το λαό της Σερβίας να κατέβει στους δρόμους για να πιέσει τον Πρόεδρο Μιλόσεβιτς να αποδεχθεί την ήττα του.

Αυτές οι δράσεις ωστόσο προκαλούν ερωτήματα: Έχουν το δικαίωμα οι διεθνείς οργανώσεις να αναμειγνύονται στα εσωτερικά άλλων χωρών; Μήπως η απαίτηση για δημοκρατική μεταρρύθμιση μέσω της κοινωνίας των πολιτών συνεργεί στους στόχους της αντιπολίτευσης; Μήπως η περιοχή των Βαλκανίων αποτελεί αντικείμενο ενός προγράμματος πολιτικής αλλαγής που επιβάλλεται από τη Δύση και υλοποιείται μέσω των τοπικών ΜΚΟ;

Παρατηρούμε, λοιπόν, πόσο πρωταγωνιστικό ρόλο είχαν στα δρώμενα της βαλκανικής οι ΜΚΟ. Η παρουσία τους, όμως, και η παρέμβασή τους πρέπει να ενισχύσει τη συμμετοχή των πολιτών στα προγράμματα ανασυγκρότησης, να επιτύχει το σεβασμό τους στους θεσμούς, να ενδυναμώσει το δημόσιο τομέα ώστε να υπάρξει η συνεργασία με την αναδυόμενη κοινωνία των πολιτών.

Η διπλωματία της ανθρωπιστικής βοήθειας

Αν η αναπτυξιακή βοήθεια των ΜΚΟ καταλήγει αυτονόητα να είναι ένα εν εξελίξει διπλωματικό εργαλείο για τα κράτη και τους διεθνείς οργανισμούς, τότε θα περίμενε κανείς ότι η αμιγώς ανθρωπιστική βοήθεια ουδεμία σχέση έχει με καταστάσεις που εμπεριέχουν πολιτικές προθέσεις. Τα πράγματα, όμως, δεν είναι πάντοτε έτσι.

Μία από τις βασικές αρχές των ΜΚΟ είναι **“η αρχή της ουδετερότητας”** βάση της οποίας οι οργανώσεις πρέπει να είναι πολιτικά ουδέτερες. Για τον ανθρωπισμό δεν υπάρχουν “κακά και καλά” θύματα. Όπως, όμως, θα δούμε, τα όρια ανάμεσα στον ανθρωπισμό και την πολιτική κάθε άλλο παρά σαφή είναι. Θα λέγαμε ότι επικρατεί πλέον μία νέα μορφή του επονομαζόμενου

«πολιτικοποιημένου ανθρωπισμού».

Το γεγονός ότι οι ΜΚΟ εξαρτώνται οικονομικά από τρίτους (κυρίως δημόσιους φορείς) περιορίζει σημαντικά την ελευθερία δράσης τους. Από τις μεγάλες ΜΚΟ λίγες διατηρούν κάποια πραγματική οικονομική ανεξαρτησία.

Ακόμη και η γεωγραφική κατανομή της βοήθειας επηρεάζει την οικονομική εξάρτηση. Αν, για παράδειγμα η Ευρωπαϊκή Ένωση χρηματοδοτεί ένα αναπτυξιακό -κατά βάθος πολιτικό- πρόγραμμα για κάποιο κράτος της Ανατολικής Ευρώπης, ενώ κάποια ΜΚΟ που έχει τη δύναμη να ανταποκριθεί στο πρόγραμμα αυτό, αλλά θα προτιμούσε να προσφέρει τις υπηρεσίες της με τα χρήματα αυτά στην Αφρική, τότε έχει δύο επιλογές: είτε να συμφωνήσει με τις Βρυξέλλες είτε να χάσει την επιχορήγηση. Και βέβαια κάποια άλλη ΜΚΟ θα υλοποιήσει το πρόγραμμα των Βρυξελλών εντείνοντας τον ανταγωνισμό μεταξύ των οργανώσεων.

Ακόμη και πέρα από συγκεκριμένα πολιτικά κίνητρα κατά την ανθρωπιστική τους δραστηριότητα οι ΜΚΟ εμπλέκονται ακούσια σε πολιτικές πράξεις. Δεν ήταν σπάνιες οι περιπτώσεις στην Αφρική όπου πρόσφυγες ή αντάρτες αντάλλαζαν την ανθρωπιστική βοήθεια με όπλα και πολεμοφόδια.

Έτσι, οι ΜΚΟ συνειδητοποίησαν ότι οι περισσότερες ανθρωπιστικές κρίσεις είναι στην πραγματικότητα πολιτικές κρίσεις με ανθρωπιστικές συνέπειες. Εγκαταλείπουν πλέον την ουδετερότητα και επικροτούν πολιτικές δράσεις που συχνά εμπεριέχουν και το στοιχείο του καταναγκασμού. **Ο καταναγκασμός** μπορεί να ποικίλει, από την επιβουλή όρων στη χορήγηση βοήθειας μέχρι και την υποστήριξη της άσκησης βίας στα πλαίσια της «ανθρωπιστικής επέμβασης» (humanitarian intervention), μίας βίας που επειδή αποβλέπει στην επιβολή της ειρήνης (peace enforcing) εκλαμβάνεται ως ανθρωπιστική.

Πολλές φορές, η πολιτικοποίηση δείχνει έμπρακτα και σκληρά το πρόσωπό της και στις ΜΚΟ. Στις 2 Ιουνίου 2004, σκοτώθηκαν στο Αφγανιστάν πέντε μέλη των ΓΧΣ, γιατί θεωρήθηκαν από τους ντόπιους ως κατάσκοποι, γεγονός που εξανάγκασε την οργάνωση να εγκαταλείψει τη χώρα και να δηλώσει: **«Οι ΓΧΣ καταγγέλλουν τις προσπάθειες της Συμμαχίας να σφετεριστεί την ανθρωπιστική βοήθεια και να τη χρησιμοποιήσει για να «κερδίσει καρδιές και μυαλά».**

Εξαιτίας αυτού, η παροχή βοήθειας δε θεωρείται πλέον μία αμερόληπτη και ουδέτερη ενέργεια. Η ανθρωπιστική βοήθεια είναι δυνατή μόνο όταν οι ένοπλοι παράγοντες σέβονται την ασφάλεια των εργαζομένων στον ανθρωπιστικό τομέα, από τους οποίους

πάνω από 30 έχουν σκοτωθεί στο Αφγανιστάν από τις αρχές του 2003.

Μέχρι τις δολοφονίες, οι ΓΧΣ παρείχαν φροντίδα υγείας σε 13 επαρχίες με 80 διεθνείς εθελοντές και 1.400 Αφγανούς εργαζομένους.

Μία λύση που έχει προταθεί προκειμένου οι ΜΚΟ να αποφύγουν τα διλήμματα της πολιτικοποίησης που αναπόφευκτα συνδέονται με τους εμφύλιους πολέμους και τις ξένες επεμβάσεις, είναι να κατευθύνουν τους περιορισμένους πόρους τους στις κατά UNICEF «σιωπηρές επείγουσες καταστάσεις» (silent emergencies), δηλαδή φαινόμενα απόλυτης φτώχειας σε συνθήκες ειρήνης και όχι στις «θορυβώδεις επείγουσες καταστάσεις» (loud emergencies) που αφορούν ένοπλες συγκρούσεις.

Πλέον των παραπάνω, οι ΜΚΟ έχουν να αντιμετωπίσουν και το μεταξύ τους ανταγωνισμό. Είναι πιθανό κατά τη διάρκεια μίας επισιτιστικής κρίσης, μία ΜΚΟ να προσπαθήσει να δημιουργήσει κέντρα τροφοδοσίας που ωθούν τους ντόπιους να εγκαταλείψουν τα σπίτια τους, ενώ την ίδια στιγμή κάποια άλλη ΜΚΟ θα επιχειρήσει να τους φέρει πίσω στον τόπο κατοικίας τους.

Για τη διευθέτηση του θέματος αυτού απαιτείται η συγκρότηση μίας κεντρικής αρχής η οποία θα παίρνει και τις τελικές αποφάσεις ως προς την πολιτικοποίηση ή όχι των ενεργειών τους. Η εγκατάλειψη της αρχής της ουδετερότητας ούτως ή άλλως δημιουργεί την ανάγκη υιοθέτησης ενός «συντάγματος» για τη λήψη αποφάσεων.

Εν κατακλείδι, οι περισσότερες ΜΚΟ δεν επέλεξαν την πολιτικοποίηση. Συνήθως πολιτικοποίησαν τη στάση τους κατ' ανάγκη - για να αντιμετωπίσουν την αυξανόμενη σύνδεση ανθρωπισμού και πολιτικής.

ΧΡΗΜΑΤΟΔΟΤΗΣΗ ΚΑΙ ΔΙΑΦΑΝΕΙΑ

Ο φτωχός νότος δεκαετίες τώρα μαστίζεται από φυσικές καταστροφές και ένοπλες συγκρούσεις. Μέχρι σήμερα, στη λίστα των Ηνωμένων Εθνών με τα κράτη που έχουν άμεση ανάγκη βοήθειας, τα 10 από τα 14 βρίσκονται στην Αφρική. Οι υπεύθυνοι 104 ΜΚΟ που βρίσκονται κάτω από τη σκέπη των Ηνωμένων Εθνών και δρουν στην αφρικανική ήπειρο έχουν δηλώσει κατ' επανάληψη ότι μόνο το 1/3 των χρημάτων της διεθνούς βοήθειας χρησιμοποιείται για την εκπαίδευση και την καλλιέργεια της γης, μη αφήνοντας ελπίδες για σύντομη ανάκαμψη.

Η παγκόσμια ανθρωπιστική βοήθεια έφτασε το 2004 τα 3,3 δισ. δολάρια όταν το 2002 ήταν 3,9 δισ. και το 2003 6,6 δισ⁵. Η μείωση ωστόσο της χρηματοδότησης όχι μόνο από κράτη αλλά κυρίως από απλούς ανθρώπους οφείλεται στις αποκαλύψεις για κατάχρηση χρημάτων και κακοδιαχείριση από επίσημους οργανισμούς. «Το σύστημα είναι ασυντόνιστο και καλύπτει πρώτα τις δικές του ανάγκες» δήλωσε ο υπεύθυνος άσκησης πολιτικής της Action Aid, ο οποίος μαζί με τον ομόλογό του της ΜΚΟ Oxfam χαρακτήρισαν υποκριτικό τον τρόπο που λειτουργούν οι οργανώσεις βοήθειας, καθώς μόνο το 1/5 της βοήθειας που συγκεντρώνεται από διάφορους φορείς καταλήγει στις χώρες που την έχουν ανάγκη.

Όλες οι μεγάλες ΜΚΟ στην προσπάθειά τους να αποτρέψουν ένα γενικότερο κύμα δυσφορίας της κοινής γνώμης για τον τρόπο διαχείρισης της ανθρωπιστικής περιουσίας, άρχισαν τελευταία να δημοσιεύουν κάθε έτος τα ποσά που δαπανούν σε διοικητικά έξοδα (μισθούς, ενοίκια, λογαριασμούς) και αυτά που καταλήγουν απευθείας στα διάφορα προγράμματά τους. Στη Βρετανία απαγορεύεται στις οργανώσεις να χρησιμοποιήσουν τα χρήματα που δόθηκαν για συγκεκριμένο σκοπό (π.χ. από το τσουνάμι της Ασίας) σε άλλο πρόγραμμα αρωγής (όπως η ξεχασμένη Ουγκάντα) ή για τα πάγια έξοδα τους. Σύμφωνα με τα τελευταία διαθέσιμα στοιχεία (2003), οι ΓΧΣ ξόδεψαν το 1,9% του προϋπολογισμού τους για διοικητικά έξοδα, το 12,4% για εκστρατείες συγκέντρωσης κονδυλίων και προσέγκυσης δωρητών και το υπόλοιπο 87,5% για τα ανθρωπιστικά προγράμματά τους⁶.

Ένας άλλος μεγάλος κίνδυνος που ελλοχεύει στη διανομή της ανθρωπιστικής χρηματικής βοήθειας είναι το να χορηγηθεί αυτή σε διεφθαρμένους κρατικούς παράγοντες της χώρας που πάσχει. Εκτίμηση της Ασιατικής Τράπεζας Ανάπτυξης ήταν ότι τρεις μήνες μετά τη μεγάλη καταστροφή από το τσουνάμι και με 5,3 δισ. δολάρια να υπολείπονται των 12,5 δισ. που απαιτούνται για την ανοικοδόμηση, μεγάλος μέρος της βοήθειας είχε χαθεί σε μαύρες τρύπες της διαφθοράς.

⁵ Εφημερίδα «Κυριακάτικη Ελευθεροτυπία» 10 Απρ 2005.

⁶ Εφημερίδα «ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ» 16 Ιαν 2005.

Το θέμα της χρηματοδότησης των ΜΚΟ και της ορθής διαχείρισης απασχολεί και το ελληνικό ΥΠ.ΕΞ. Η κρισιμότητά του οφείλεται σε δύο κύριους λόγους. Από τη μία πλευρά οι ΜΚΟ αποτελούν βασικό πυλώνα της εξωτερικής πολιτικής και της διπλωματικής επιρροής και από την άλλη πλευρά τα ποσά που διατίθενται σε ετήσια βάση είναι πολύ μεγάλα και το καθεστώς υπό το οποίο χορηγούνται έχει προκαλέσει πολλές συζητήσεις.

Το γεγονός και μόνο ότι στην Ελλάδα υπάρχουν περίπου 360 μεγάλες ΜΚΟ όταν στην Ολλανδία δεν ξεπερνούν τις 60 -που θεωρείται από τις χώρες που δίνουν μεγάλο βάρος στη δράση τους- καταδεικνύει την ανάγκη να επανεξεταστούν πολλά πράγματα.

Η επανεξέταση θα πρέπει να αναφέρεται: α) στον υπηρεσιακό τομέα κρατικής επιχορήγησης, ώστε αυτός να γνωρίζει για ποιο σκοπό δίνονται τα χρήματα, σε ποιον δίνονται, πώς τα διαχειρίζονται και πού θα διατεθούν και β) στην αναγκαιότητα να εφαρμόζονται αυστηρά οι διεθνείς κανόνες που έχουν διαμορφωθεί μέσα από τη δράση των ΜΚΟ, όταν ζητούνται χρήματα από τους πολίτες για κοινωφελή σκοπό. Μία σύγκριση, σκόπιμη ή μη, μεταξύ της ανθρωπιστικής βοήθειας και της αναπτυξιακής συνεργασίας υπό την ευθύνη των κυβερνήσεων, ενέχει τον κίνδυνο αφενός να υποκαταστήσει η γενναιοδωρία των πολιτών τους κρατικούς προϋπολογισμούς, αφετέρου να κλονίσει την εμπιστοσύνη προς τον κρατικό παράγοντα.

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Η ανθρώπινη κοινωνία έδωσε πολλά χρήματα και πρέπει να συνεχίσει να το κάνει. Προτεραιότητα, όμως, σήμερα δεν είναι τα περισσότερα χρήματα, αλλά η απαίτηση για τη σωστή χρήση τους, τόσο από τις κυβερνήσεις όσο και από τις ΜΚΟ. Για να διαφυλάξουν την υψηλή αξιοπιστία οι ΜΚΟ πρέπει να επιδείξουν τη μέγιστη αυστηρότητα προς τους εαυτούς τους σε ό,τι αφορά τη διαφάνεια και τη δεοντολογία. Οι κυβερνήσεις από την πλευρά τους πρέπει να εξασφαλίσουν ένα πλαίσιο δημόσιου ελέγχου που θα ενισχύει την αξιοπιστία των ΜΚΟ και, **εν τέλει την κοινωνία των πολιτών.**

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- ✎ Αποστολίδης Λουκάς - Παπασπυρόπουλος Σωτήρης, «Το εθελοντικό κίνημα στην Ελλάδα και η κοινωνία των πολιτών», Αθήνα: Εκδόσεις Ελληνικά Γράμματα, 2002.
- ✎ Georgi Fotef, «Κοινωνία των Πολιτών», Αθήνα: Εκδόσεις ΦΙΛΙΣΤΩΡ, 1995.
- ✎ Γιαννής Νίκος, «Κοινωνία των Πολιτών και Νεολαία», Αθήνα: Εκδόσεις Παπαζήση, 2001.
- ✎ Μαυρογορδάτος Θ. Γιώργος, «Ομάδες πίεσης και Δημοκρατία», Αθήνα: Εκδόσεις Πατάκη 2002.
- ✎ Σκλιάς Παντελής - Χουλιάρας Αστέρης, «Η Διπλωματία της Κοινωνίας των Πολιτών», Αθήνα: Εκδόσεις Παπαζήση, 2002.
- ✎ Εφημερίδα "Ο Κόσμος του Επενδυτή" 13 Μαρτίου 2005. Άρθρο για τη χρηματοδότηση των ΜΚΟ.

ΔΙΑΔΙΚΤΥΟ

<http://www.anthropos.gr>

- ✎ Ο ελληνικός τόπος για τις αναπτυξιακές και ανθρωπιστικές ΜΚΟ.

<http://www.jhu.edu>

- ✎ Ερευνητικό κέντρο που μελετά τη διεθνή κοινωνία των πολιτών.

<http://oecd.org/dac>

- ✎ Δικτυακός τόπος της Επιτροπής Αναπτυξιακής Βοήθειας του ΟΟΣΑ, (DAC/OECD).

http://europa.eu.int/comm/development/index_en.html

- ✎ Ο επίσημος δικτυακός τόπος της διεθνούς αναπτυξιακής συνεργασίας της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

<http://www.idealists.org>

- ✎ Συνδέσεις με ΜΚΟ σε περισσότερες από 130 χώρες.

<http://msf.org> και **<http://msf.gr>**

- ✎ Ο δικτυακός τόπος των Γιατρών Χωρίς Σύνορα.

<http://www.oxfam.org>

- ✎ Ο δικτυακός τόπος της μεγάλης ΜΚΟ OXFAM.

<http://www.un.org/Moreinfo/ngolink/welcome.html>

- ✎ Ιστοσελίδα των Ηνωμένων Εθνών για τη συνεργασία ανάμεσα στα Η.Ε. και τις ΜΚΟ.

<http://www.worldbank.org/ngos>

- ✎ Ιστοσελίδα της Παγκόσμιας Τράπεζας που προσφέρει πληροφορίες σχετικά με τη συνεργασία με τις ΜΚΟ.

<http://www.greenpeace.org>

- ✎ Ο δικτυακός τόπος της Greenpeace.

<http://www.amnesty.org>

- ✎ Ο δικτυακός τόπος της Διεθνούς Αμνηστίας.

<http://www.actionaid.gr>

- ✎ ΜΚΟ για τα παιδιά και την εκπαίδευση.

Η **ΕΝΕΡΓΕΙΑ** ΣΤΗ ΜΕΤΑ-ΠΕΤΡΕΛΑΪΚΗ **ΕΠΟΧΗ**

ΚΕΙΜΕΝΟ-ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΕΣ: Στρ (ΠΖ) Ευάγγελος Γ. Μανουβέλος,
Οικονομολόγος-Διεθνολόγος,
Υπ. Διδάκτορας Παντείου Πανεπιστημίου

Η σύγχρονη κοινωνία έχει στηρίξει το μέλλον της στην ενέργεια. Τα αποθέματα, όμως, των συμβατικών καυσίμων, όπως το πετρέλαιο και το γκάζι, μειώνονται συνεχώς, ενώ η χρήση τους καταστρέφει όχι μόνο την υγεία του ανθρώπου αλλά και το περιβάλλον. Θα μπορέσουν οι νέες, καθαρότερες τεχνολογίες να ικανοποιήσουν την ολοένα αυξανόμενη ζήτηση για ενέργεια στο μέλλον; Με ποιους τρόπους θα

μπορούσε να λυθεί το πρόβλημα της κορύφωσης της πετρελαϊκής ζήτησης μέσω πρωτοποριακών τεχνολογικών καινοτομιών;

Το oil peaking είναι η κορύφωση της πετρελαϊκής παραγωγής, η οποία σύμφωνα με τον γεωφυσικό και πατέρα της θεωρίας της πετρελαϊκής κορύφωσης Marion King Hubbert, συνέβη για τις Η.Π.Α. μεταξύ 1965 και 1970 και παγκοσμίως το 2000 (Hubbert M.K. 1956). Πράγματι, η

αμερικανική παραγωγή πετρελαίου κορυφώθηκε το 1971 και από τότε μειώνεται συνεχώς, μείωση, όμως, που δεν παρατηρήθηκε αντιστοίχως στην παγκόσμια παραγωγή. Οι υποστηρικτές του μοντέλου του Hubbert αποδίδουν αυτή την καθυστέρηση στην κορύφωση της παγκόσμιας πετρελαϊκής παραγωγής (Campbell C.J. & Laherrere J.H. 1998), στον μη υπολογισμό των πετρελαϊκών κρίσεων του 1973 και του 1979 που μείωσαν δραστικά την παγκόσμια ζήτηση πετρελαίου.

Το πρόβλημα επομένως που ανακύπτει είναι η αναζήτηση εναλλακτικών πηγών ενέργειας που θα αντικαταστήσουν την πετρελαϊκή παραγωγή. Στο Διάγραμμα 1 παρουσιάζονται οι εναλλακτικές πηγές ενέργειας. Βασικό μεθοδολογικό πρόβλημα για τον ερευνητή της πετρελαϊκής παραγωγής αποτελούν σίγουρα τα αντικρουόμενα δεδομένα για τα αποθέματα πετρελαίου.

Το ενδιαφέρον για το ύψος των πα-

γκόσμιων αποθεμάτων πετρελαίου κλιμακώθηκε παράλληλα με την εκτίναξη των τιμών του «μαύρου χρυσού» στα σημερινά ύψη. Όλο και περισσότερο, ωστόσο, ενισχύεται η άποψη ότι εν τέλει, δεν έχει τόση σημασία ο ακριβής υπολογισμός των διαθέσιμων ποσοτήτων αργού, όσο η ταχύτητα με την οποία υποκαθίσταται από εναλλακτικές πηγές ενέργειας.

Κύμα πολεμικής με επίκεντρο τον κακό υπολογισμό των αποθεμάτων ξέσπασε και φέτος, όταν δημοσίευμα έφερε το Κουβέιτ να διαθέτει στην πραγματικότητα μόλις τη μισή ποσότητα αργού από εκείνο που δηλώνει επισήμως. Πρώην ανώτατο στέλεχος της κρατικής σαουδαραβικής Aramco τοποθετεί το μέγεθος των αποδεδειγμένων κοιτασμάτων της χώρας αυτής στα 48 δισ. βαρέλια, έναντι επίσημης εκτίμησης περί 99 δισ., η οποία πιθανολογείται ότι συμπεριλαμβάνει και μη αποδεδειγμένες ποσότητες.

Διάγραμμα 1: Οι εναλλακτικές πηγές ενέργειας

Η υπόθεση είναι ενδεικτική του διλήμματος που προβληματίζει τις χώρες-μέλη του ΟΠΕΚ περί της ταχύτητας αύξησης των αποθεμάτων τους, ανεξαρτήτως μεγέθους. Πολλές από αυτές τις χώρες δεν έχουν κατορθώσει να αποσυνδέσουν την πορεία της οικονομίας τους από το πετρέλαιο. Έτσι, αν η εξάντληση των αποθεμάτων καταλήξει σε ταχεία συρρίκνωση της παραγωγής, ίσως σε 10-15 χρόνια, οι εξελίξεις δε θα είναι καλές για την παγκόσμια οικονομία στο σύνολό της. Από την άλλη, αν τα αποθέματα διατηρηθούν για 30-40 χρόνια ακόμα, ο κόσμος θα έχει στραφεί σε άλλες μορφές ενέργειας, με αποτέλεσμα να μην έχει καμιά σημασία το ύψος αυτών των αποθεμάτων.

Ο επικεφαλής οικονομολόγος της Διεθνούς Υπηρεσίας Ενέργειας (IEA), Φατίχ Μπιρόλ, επισημαίνει πως «το ζήτημα δεν είναι τα αποθέματα, αλλά η επενδυτική πολιτική των μεγάλων παραγωγών χωρών: αν αυτές δεν επενδύσουν, δεν έχει καμιά σημασία αν διαθέτουν αποθέματα ενός, δύο ή τριών δισ. βαρελιών» (IEA 2006). Προς το παρόν, όμως, το μέγεθος των αποθεμάτων εξακολουθεί να παίζει σημαίνοντα ρόλο. Η ίδια η IEA, σε συνεργασία με άλλους οργανισμούς, επεξεργάζεται μεθόδους που φιλοδοξεί να αποφέρουν πιο σαφή στοιχεία. Ο στόχος είναι δύσκολος, καθώς αυτό που δεν υπάρχει πάντα σε αφθονία είναι η πολιτική βούληση (σήμερα, π.χ., ζητήματα πολιτικής και ασφάλειας ωθούν τις μεγαλύτερες παραγωγούς χώρες του ΟΠΕΚ να αποκλείουν ξένες επιχειρήσεις από τις πετρελαιοπηγές τους).

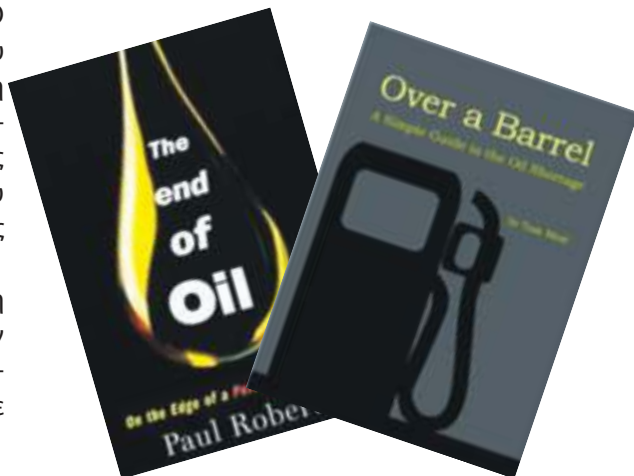
Ζητούμενο, μεταξύ άλλων, είναι η εξεύρεση διεθνούς προτύπου για τον υπολογισμό των ενεργειακών αποθεμάτων. Προς το παρόν, το πλησιέστερο σε

ένα διεθνώς αποδεκτό τέτοιο πρότυπο είναι οι κανόνες που καθόρισε η Επιτροπή Κεφαλαιαγοράς των Η.Π.Α. (SEC) κατά τη δεκαετία του '70. Η SEC, ωστόσο, κατηγορήθηκε και αυτή για τους κανόνες της, που θεωρήθηκαν υπερβολικά συντηρητικοί, όταν ξέσπασε το σκάνδαλο με επίκεντρο τη Royal Dutch Shell και την προς τα κάτω αναθεώρηση των αποθεμάτων της, τον Ιανουάριο του 2004.

Για τη χώρα μας η ανάγκη πετρελαϊκής απεξάρτησης είναι ακόμη μεγαλύτερη, καθώς ο βαθμός εξάρτησης από το πετρέλαιο είναι πολύ μεγαλύτερος έναντι του μέσου ευρωπαϊκού όρου (65% έναντι 50%). Συνεπώς, το ετήσιο ποσοστό αντικατάστασης του πετρελαίου από εναλλακτικές πηγές ενέργειας πρέπει να είναι μεγαλύτερο στην ελληνική περίπτωση (2% έναντι 1.5% του ευρωπαϊκού).

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΗ ΑΝΑΣΚΟΠΗΣΗ

Ένα σημαντικό τμήμα των ερευνητών της πετρελαϊκής κορύφωσης ισχυρίζονται ότι η κορύφωση έχει ήδη λάβει χώρα. Ο Campbell υπολογίζει ότι η κορύφωση της παραγωγής του συμβατικού πετρελαίου έγινε το 2004 (ASPO 2006), ενώ ο Kenneth S. Deffeyes το 2005.

Η Αμερικανική Επιτροπή Ενεργειακής Πολιτικής δε συμμερίζεται την άποψη ότι η παραγωγή πετρελαίου έχει ήδη φτάσει στην κορύφωσή της. Μάλιστα δεν προβλέπει καμία κορύφωση πριν το 2025. Ο κύριος αντίλογος σε αυτές τις αισιόδοξες προβλέψεις είναι ότι οι χώρες ΟΠΕΚ υπερεκτιμούν τα πετρελαϊκά τους αποθέματα.

Ο γεωλόγος Deffeyes επισημαίνει ότι οι ανανεώσιμες πηγές ενέργειας δεν είναι ακόμη σε θέση να αντικαταστήσουν τη μαζική παραγωγή πετρελαίου. Ειδικότερα, το κόστος για την απόδοση 60 Watts από ηλιακές κυψέλες αγγίζει τα 1000\$.

Την ίδια άποψη συμμερίζεται και ο οικονομολόγος-ενεργειολόγος Richard

Heinberg για το φωτοβολταϊκό ηλεκτρισμό. Στο ίδιο μήκος κλίματος είναι και οι αναλύσεις των Pierre Chomat και Paul Roberts.

Προβάδισμα στην πυρηνική ενέργεια δίνει ο J. H. Kunstler θεωρώντας ότι μόνο αυτή η εναλλακτική μπορεί να αντεπεξέλθει στα τεράστια ποσά ενέργειας που καταναλώνει ο δυτικός κόσμος. Ο Tom Mast με τη σειρά του αναφέρει ότι τα ηλιακά συστήματα δίνουν τελικά πενιχρές αποδόσεις με δυσθεώρητο κόστος παραγωγής.

Σε κάθε περίπτωση η αρχή όλων έγινε από τον M. King Hubbert το 1956 όταν παρουσίασε τη μέθοδο πρόβλεψης της πετρελαϊκής κορύφωσης. Από τότε διάφοροι

Πίνακας 1: Προβλέψεις κορύφωσης πετρελαϊκής παραγωγής
Πηγή: Hirsch R. L. (2005, 9)

ΧΡΟΝΟΛΟΓΙΑ ΚΟΡΥΦΩΣΗΣ ΠΑΡΑΓΩΓΗΣ ΠΕΤΡΕΛΑΙΟΥ	ΕΡΕΥΝΗΤΗΣ ΦΟΡΕΑΣ ΕΡΕΥΝΑΣ	ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ ΦΟΡΕΑ
2006 – 2007	Bakhitari, A.M.S.	Στέλεχος πετρελαϊκής εταιρίας, Ιράν
2007 – 2009	Simmons, M.R.	Τραπεζικό στέλεχος, Η.Π.Α.
Μετά το 2007	Skrebowski, C.	Εκδότης του Petroleum Review, Μ. Βρετανία
Πριν το 2009	Deffeyes, K.S.	Γεωλόγος, Η.Π.Α.
Πριν το 2010	Goodstein, D.	Στέλεχος πετρελαϊκής εταιρίας, Η.Π.Α.
2010	Campbell, C.J.	Γεωλόγος, Ιρλανδία
Μετά το 2010	World Energy Council	Παγκόσμια ΜΚΟ
2012	Pang Xiongqi	Στέλεχος πετρελαϊκής εταιρίας, Κίνα
2010 - 2020	Laherrere, J.	Γεωλόγος, Γαλλία
2016	EIA	Αμερικανική κυβερνητική υπηρεσία
Μετά το 2020	CERA	Εταιρία συμβούλων ενέργειας, Η.Π.Α.
Μετά το 2025	Shell	Πετρελαϊκή εταιρία, Μ. Βρετανία

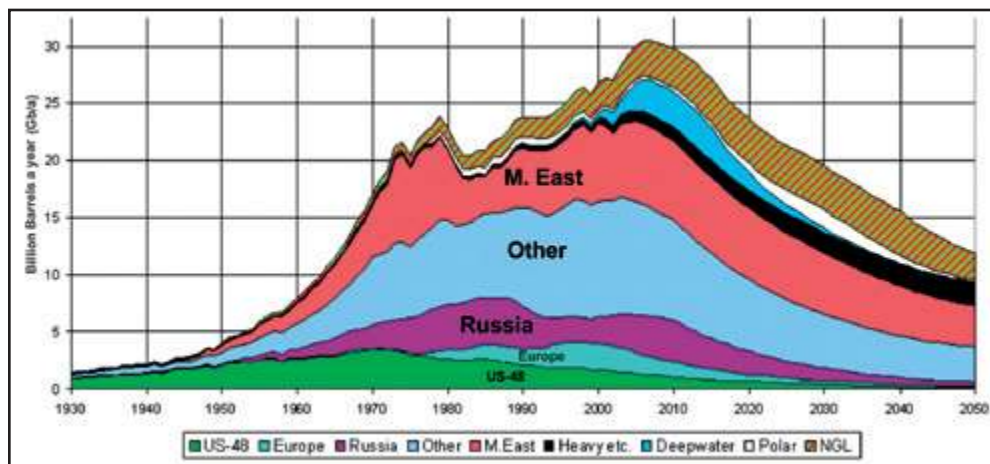
ερευνητές χρησιμοποιώντας τη μέθοδο του κατέληξαν σε διαφορετικές εκτιμήσεις σχετικά με την κορύφωση. Στον Πίνακα 1 βρίσκουμε συγκεντρωτικά διάφορες εκτιμήσεις που έχουν κάνει ερευνητές για τη χρονολογία κορύφωσης της πετρελαϊκής παραγωγής. Στην πρώτη στήλη είναι η χρονολογία που εκτιμούν ότι θα πραγματοποιηθεί η κορύφωση και στις άλλες δύο υπάρχουν στοιχεία για τους ερευνητές και τους φορείς που τους χρηματοδότησαν.

ΟΡΙΟΘΕΤΗΣΗ ΤΟΥ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΟΣ

Τα πετρελαϊκά αποθέματα δε θα διαρκέσουν για πάντα και εκτιμάται ότι, μέσα σε 30 έως 100 χρόνια από σήμερα θα έχουν όλα εξαντληθεί (Οικολογική Επιθεώρηση 2004). Εκτιμήσεις, όμως, που για άλλους είναι υπερβολικά αισιόδοξες μιας και η πετρελαϊκή κρίση έχει ήδη αρχίσει (Campbell C.J. & Laherrere J.H. 1998). Η εξήγηση είναι απλή, μιας και το πιο σημαντικό δεν είναι το πότε τελειώνουν τα αποθέματα, πότε δηλαδή θα αντληθεί από τη γη και η τελευταία

σταγόνα πετρελαίου. Μικρά κοιτάσματα μπορεί άλλωστε να ανακαλύπτονται για εκατοντάδες χρόνια από σήμερα. Το πιο σημαντικό ζήτημα είναι, πότε η αύξηση της παραγωγής δε θα μπορεί πλέον να καλύψει την αύξηση της ζήτησης. Την ημέρα εκείνη θα γίνει κραχ στην αγορά (Hirsch R.L. 2005, 2), ακόμη και εάν υπάρχουν τεράστια διαθέσιμα αποθέματα προς εκμετάλλευση.

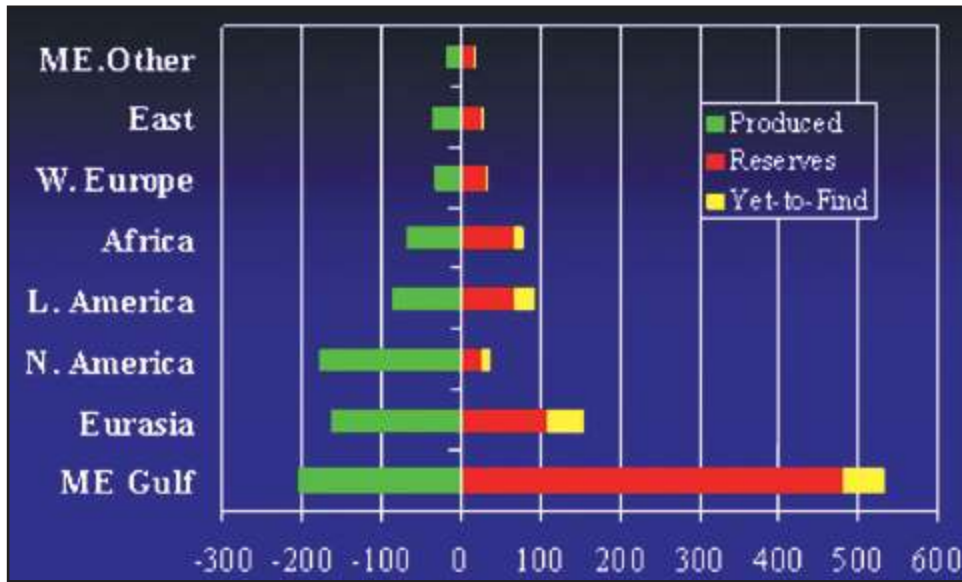
Οι βιομηχανικές χώρες πιέζουν τον ΟΠΕΚ να αυξήσει την παραγωγή, δηλαδή να αντλεί με συνεχώς μεγαλύτερους ρυθμούς από τα διαπιστωμένα κοιτάσματα που διαθέτει. Ποτέ, όμως, δεν πιέζουν για την ανακάλυψη καινούργιων κοιτασμάτων. Ο λόγος είναι απλός, αφού όλα τα σημαντικά κοιτάσματα έχουν ανακαλυφθεί ήδη (Bauquis P.R. 2003, 340). Όταν τη δεκαετία του '70 ξέσπασε η πρώτη πετρελαϊκή κρίση, τεράστια κονδύλια και νέες τεχνικές (ιδίως η μέθοδος με τους τεχνητούς σεισμούς) διοχετεύτηκαν στην ανακάλυψη νέων κοιτασμάτων. Βρέθηκαν αρκετά εκμε-

Διάγραμμα 2: Εκτιμήσεις παραγωγής πετρελαίου ανά περιοχή (Πηγή: Beyond Peak 2006)

ταλλεύσιμα κοιτάσματα, πολλά από αυτά σε βιομηχανικές χώρες (Η.Π.Α., Μεγάλη Βρετανία-Βόρεια Θάλασσα, Νορβηγία, κ.λπ.) τα οποία πρόσφεραν μία προσωρινή αποδέσμευση από τις εισαγωγές πετρελαίου. Όμως, οι ανακαλύψεις αυτές ήταν συγκριτικά μικρές και δεν αύξησαν αισθητά το συνολικό

κονδύλια στην έρευνα. Σήμερα, ανακαλύπτουμε μόλις ένα βαρέλι για κάθε πέντε που καταναλώνουμε (Οικολογική Επιθεώρηση 2004). Ενδεικτικά, το πετρέλαιο της Αλάσκας, για την εκμετάλλευση ή μη του οποίου τόσο μεγάλος αγώνας γίνεται μεταξύ εταιρειών και οικολογικών οργανώσεων, μπορεί να

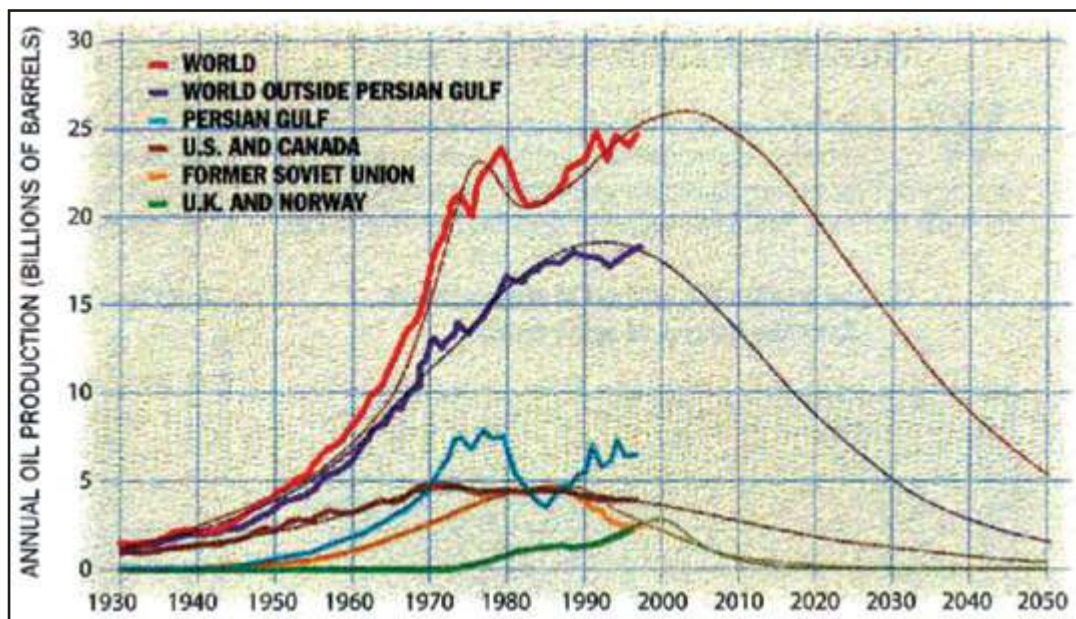
Διάγραμμα 3: Η πετρελαική πραγματικότητα ανά περιοχή: ποσότητα πετρελαίου που έχει παραχθεί, αποθέματα και κοιτάσματα που θα βρεθούν. (Πηγή: Peak Oil Action 2006)

μέγεθος των αποθεμάτων που υπάρχουν (Hirsch R.L. 2005, 3). Τα περισσότερα από αυτά τα κοιτάσματα ήδη πέρασαν το μέγιστο σημείο παραγωγής τους και πλέον συνεχώς φθίνουν.

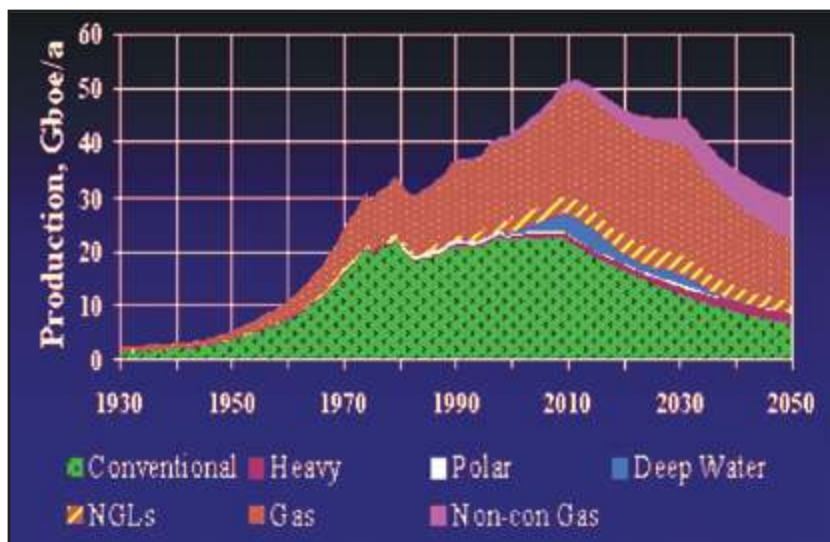
Το συμπέρασμα από αυτές τις έρευνες ήταν ότι οι υπόγειες «θάλασσες» πετρελαίου έχουν ήδη ανακαλυφθεί ως επί το πλείστον και βρίσκονται στην πλειοψηφία τους στις χώρες του ΟΠΕΚ. Αν και οι ανακαλύψεις συνεχίζονται, δε δίνονται πλέον τα ίδια τεράστια

καλύψει την παγκόσμια κατανάλωση για μερικές μόνο ημέρες (Roberts P. 2005, 112).

Έτσι, η έμφαση δε δίνεται στην ανακάλυψη κοιτασμάτων, αλλά στην όλο και μεγαλύτερη παραγωγή από τα υφιστάμενα. Η αγορά έχει εξοικειωθεί με αυτό το μηχανισμό, ώστε κάθε φορά που αυξάνει η παραγωγή μειώνονται οι τιμές, χωρίς κανείς να σκέφτεται ότι αυτό οδηγεί στην ταχύτερη εξάντληση των αποθεμάτων. Γεγονός που αποτε-

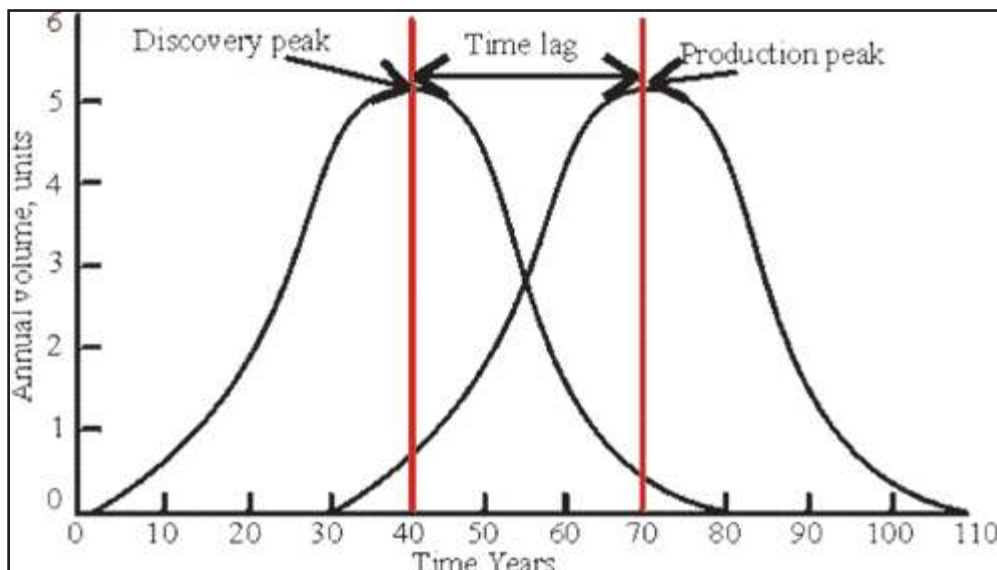
Διάγραμμα 4: Εκτιμήσεις παραγωγής πετρελαίου ανά περιοχή.
(Πηγή: Peak Oil Organization 2006)

Διάγραμμα 5: Εκτιμήσεις της παραγωγής ορυκτών καυσίμων (πετρέλαιο – γκάζι) ανά είδος. (Πηγή: Peak Oil Action 2006)

λεί τυπικό παράδειγμα της αδυναμίας των μηχανισμών της αγοράς να αντιμετωπίσουν προβλήματα μη ανανεώσιμων αγαθών.

Οι εκτιμήσεις ποικίλλουν, για πολλούς και διάφορους λόγους, όχι πάντα τεχνικούς. Αρχικά είναι δύσκολο να εκτιμηθούν τα διαθέσιμα αποθέματα (Heinberg

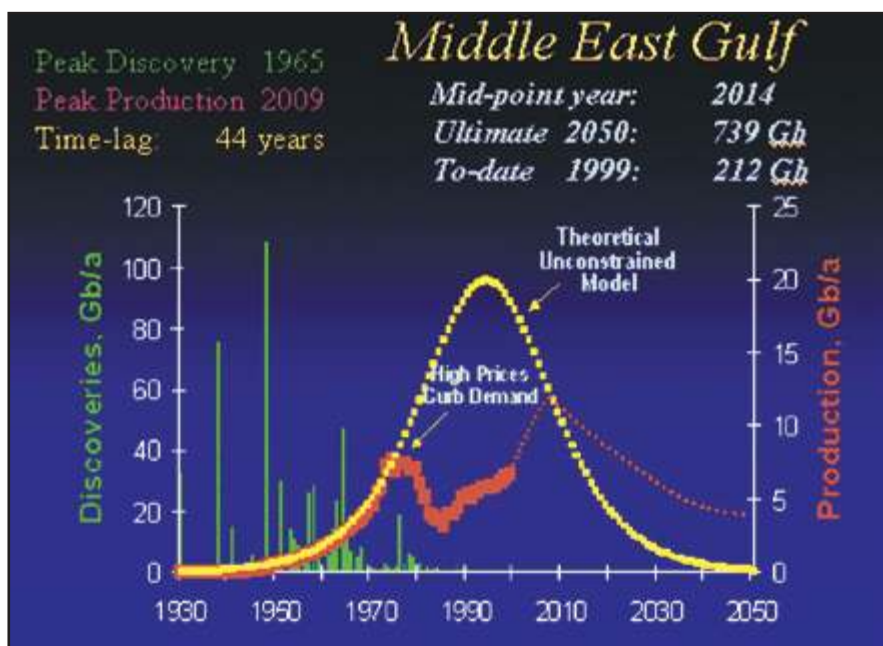
Διάγραμμα 6: Οι καμπύλες του Hubbert.
Πηγή: The Coming Global Oil Crisis 2006)

R. 2005, 54). Όχι μόνο λόγω δυσκολιών στις μετρήσεις, αλλά και για άλλους λόγους. Για παράδειγμα, πολλές φτωχές χώρες δεν είναι σε θέση να κάνουν αξιόπιστες μετρήσεις και δίνουν εδώ και χρόνια τους ίδιους σταθερούς αριθμούς. Χώρες που θέλουν να αυξήσουν τη στρατηγική τους σημασία παρουσιάζουν μεγαλύτερους αριθμούς, ενώ χώρες που θέλουν να αντισταθούν σε πιέσεις για αύξηση της παραγωγής παρουσιάζουν μικρότερους, κ.λ.π.

Είναι δύσκολο να εκτιμηθεί ο ρυθμός αύξησης της ζήτησης (Kleinpeter 1995, 128). Εάν οι δυτικές χώρες υιοθετήσουν πολιτική εξοικονόμησης και επενδύσουν σε ήπιες μορφές ενέργειας, ενώ, παράλληλα, ο ρυθμός εκβιομηχάνισης στις «αναπτυσσόμενες» χώρες κρατηθεί χαμηλός, τότε η ζήτηση πετρελαίου θα αυξάνεται με αργούς ρυθμούς. Εάν συμβεί το αντίθετο, τότε η ζήτηση θα αυξηθεί κατακόρυφα.

ΠΡΟΒΛΕΨΕΙΣ ΠΑΡΑΓΩΓΗΣ: ΟΙ ΚΑΜΠΥΛΕΣ ΤΟΥ HUBBERT

Από τις εκατοντάδες σχετικές προβλέψεις που έχουν κατά καιρούς γίνει, μόνο μία αποδείχθηκε έως τώρα σωστή. Ο M. King Hubbert, γεωλόγος της Shell, πρόέβλεψε από το 1956 ότι η παραγωγή πετρελαίου των Η.Π.Α. θα φθάσει στο μέγιστο σημείο της την επόμενη δεκαετία, πέφτοντας έξω μόνο κατά λίγα χρόνια (Deffeyes 2005, 35-51). Την εποχή του λοιδωρήθηκε και η πρόβλεψή του ξεχάστηκε. Σήμερα, όμως, μελετούν με προσοχή τη μέθοδό του, που είναι στη βάση της απλής: Η καμπύλη των ανακαλύψεων, που έχει μορφή καμπάνας, καλύπτει το ίδιο εμβαδόν με την καμπύλη της παραγωγής, αφού δεν μπορούμε να παράγουμε παρά μόνο ό,τι έχουμε ανακαλύψει. Στο παρακάτω διάγραμμα βλέπουμε απλοποιημένες τις δύο αυτές καμπύλες στην τυπική τους μορφή.

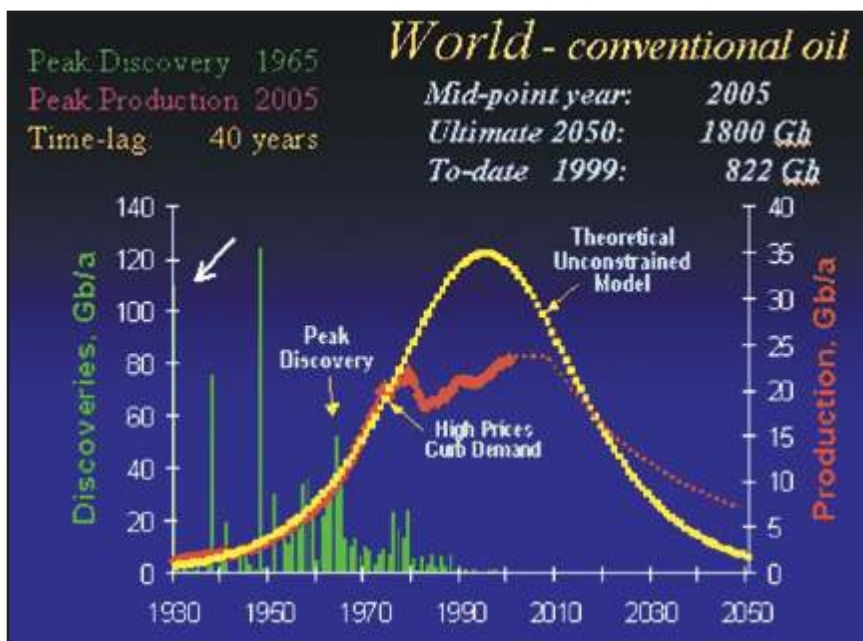
Διάγραμμα 7: Η καμπύλη του Hubbert για τον Περσικό Κόλπο.
(Πηγή: Peak Oil Action 2006)

Αριστερά, η πρώτη καμπύλη παριστάνει τις ανακαλύψεις κοιτασμάτων πετρελαίου. Θεωρητικά ο ρυθμός ανακαλύψεων θα αυξάνει όλο και πιο γρήγορα, ώσπου φτάνουμε σε μία κορύφωση. Ύστερα ακολουθεί ταχύτατη πτώση. Για τις Η.Π.Α., η χρονιά που οι ανακαλύψεις κοιτασμάτων έφθασαν στο μέγιστο σημείο τους, ήταν το 1940 (Schirper L. & Meyers S. 1995, 252). Δεξιά, μία παρόμοια καμπύλη παριστάνει την παραγωγή πετρελαίου. Λογικά, χρειάζονται κάποια χρόνια μέχρι να αρχίσει η αξιοποίηση των κοιτασμάτων που έχουν ανακαλυφθεί. Έτσι, το μέγιστο της καμπύλης της παραγωγής θα έρθει μερικά χρόνια αργότερα από το μέγιστο της καμπύλης των ανακαλύψεων. Από εκεί και πέρα, η παραγωγή θα αρχίσει να φθίνει.

Σύμφωνα με τους θεωρητικούς υπολογισμούς του Hubbert, τα δύο μέγιστα

απέχουν μεταξύ τους περίπου 30 χρόνια. Επειδή η τεχνολογία από την εποχή του έχει βελτιωθεί, οι ειδικοί μεταθέτουν την απόσταση στα 40-45 χρόνια (Bauquis P.R. 2003, 46). Αν λοιπόν ξέρουμε ποια ήταν η χρονική περίοδος με τις περισσότερες ανακαλύψεις κοιτασμάτων πετρελαίου, μπορούμε να προβλέψουμε πότε θα έχουμε και το μέγιστο της παραγωγής πετρελαίου. Στα διαγράμματα 7-8 βλέπουμε τις καμπύλες Hubbert για τον Περσικό Κόλπο καθώς και παγκοσμίως.

Το μέγιστο σημείο των ανακαλύψεων κοιτασμάτων, σε παγκόσμιο επίπεδο, το έχουμε περάσει ήδη από τη δεκαετία του '60 (Campbell C.J. & Laherrere J.H. 1998). Η κρίση δε θα αφήσει κανέναν ανεπηρέαστο. Οι μεγάλες πετρελαϊκές εταιρείες, όμως, δε συμφωνούν με την εκτίμηση ότι η κρίσιμη στιγμή έρχεται στην επόμενη δεκαετία. Προτείνουν ένα πιο «αισιόδοξο»

Διάγραμμα 8: Η καμπύλη του Hubbert για την παγκόσμια παραγωγή πετρελαίου. (Πηγή: Peak Oil Action 2006)

σημείο για το μέγιστο της παραγωγής, στη δεκαετία του 2030 (Shell).

ΓΕΩΠΟΛΙΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΤΟΥ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΟΣ

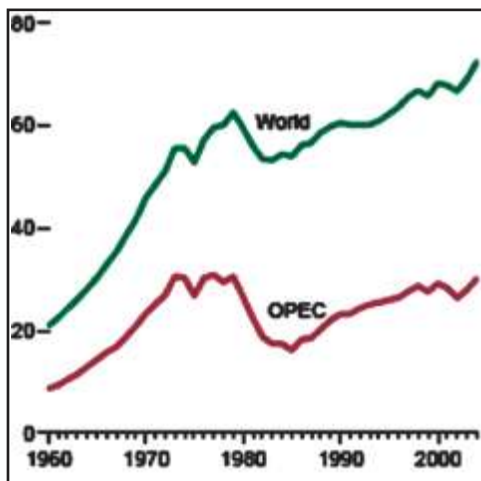
Ακόμη, όμως, και οι πλέον αισιόδοξοι, συμφωνούν ότι μέσα στα αμέσως επόμενα χρόνια θα φτάσουν σταδιακά στο μέγιστο της παραγωγής τους όλες οι χώρες, εκτός ορισμένων χωρών του ΟΠΕΚ κυρίως (όπως το Ιράκ, το Κουβέιτ και η Σαουδική Αραβία), των οποίων η παραγωγή θα συνεχίσει να αυξάνεται για πολλές δεκαετίες ακόμη (Geller 2003, 78).

Ήδη, το σημείο αυτό το έχουν περάσει οι Η.Π.Α. (1970), η Ρωσία (1987), η Βρετανία (1999), το Ιράν (1973), η Λιβύη (1969), η Ρουμανία (1976), η Αίγυπτος (1993), κ.λ.π. Οι Η.Π.Α. μάλιστα, από εξαγωγέας πετρελαίου μετατράπηκαν σε

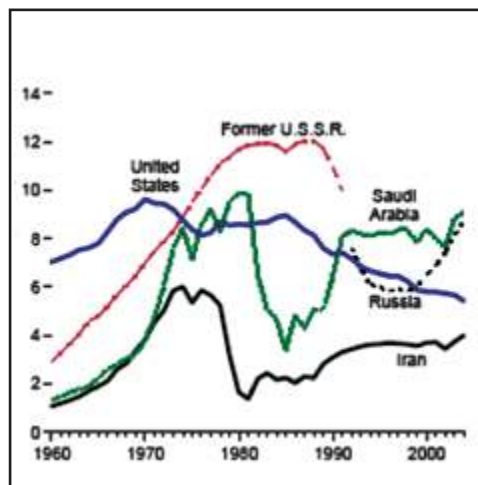
σημαντικό εισαγωγέα, με εξάρτηση από χώρες όπως το Μεξικό, η Βενεζουέλα, η Νιγηρία και οι χώρες του Περσικού Κόλπου.

Διάγραμμα 9: Η παραγωγή πετρελαίου στον ΟΠΕΚ ως ποσοστό της παγκόσμιας παραγωγής. (Πηγή: ASPO 2006)

Διάγραμμα 10: Η παραγωγή πετρελαίου στον ΟΠΕΚ και παγκοσμίως σε εκατ. βαρέλια την ημέρα. (Πηγή: ASPO 2006)

Διάγραμμα 11: Η παγκόσμια παραγωγή πετρελαίου ανά περιοχή σε εκατ. βαρέλια την ημέρα. (Πηγή: ASPO 2006)

Ο στρατηγικός ρόλος των χωρών του ΟΠΕΚ

Αξίζει να επιμείνουμε σε αυτό, καθώς οι χώρες του ΟΠΕΚ διαθέτουν τα μεγαλύτερα κοιτάσματα, σύντομα, κατά μερικούς μέσα στην επόμενη πενταετία, το ποσοστό συμμετοχής τους θα ανέβει, ώστε πάνω από το μισό της παγκόσμιας παραγωγής να προέρχεται από αυτές.

Επομένως, όχι μόνο τα αποθέματα λιγοστεύουν, αλλά συγκεντρώνονται όλο και περισσότερο σε τεχνολογικά καθυστερημένες και πολιτικά ασταθείς χώρες. Η λογική αυτή κρυβόταν πίσω από τους πολέμους του Περσικού Κόλπου. Σκοπός ήταν η εγκατάσταση φιλικών κυβερνήσεων και η μαζική επένδυση, όχι στην εξεύρεση νέων κοιτασμάτων, αλλά στην ταχύτερη εκμετάλλευση των υφιστάμενων. Έτσι, όσο προχωρά σταδιακά η μείωση της παραγωγής στις άλλες χώρες, ο Περσικός Κόλπος μπορεί τεχνικά να καλύπτει την όλο και αυξανόμενη ζήτηση, χωρίς, όμως, να έχει άποψη για τους

ρυθμούς άντλησης ή τις τιμές (Roberts P. 2005, 180).

Ακόμη και αν το σχέδιο πετύχαινε, η παράταση ζωής που θα έδινε στο σημερινό κατεστημένο οικονομικό σύστημα θα ήταν σύντομη (ίσως μία-δυο δεκαετίες), αλλά θα απέφερε εν τω μεταξύ τεράστια στρατηγικά και οικονομικά οφέλη στις εμπλεκόμενες χώρες και εταιρείες (Abernathy V.D. 2001). Από την άλλη, η μέχρι στιγμής αποτυχία των πρόσφατων παρεμβάσεων σε Μέση Ανατολή, Αφρική, Βενεζουέλα και αλλού, σε συνδυασμό με τα προβλήματα της Ρωσίας, μπορούν να πυροδοτήσουν την κρίση νωρίτερα από το αναμενόμενο, αν δεν την έχουν ξεκινήσει ήδη.

Είναι πιθανό και αυτό φοβάται σήμερα η αγορά, να καταλήξουμε στο σημείο, ενώ ακόμη υπάρχουν αποθέματα που θα μπορούσαν να καλύψουν την αυξανόμενη ζήτηση, να μην μπορούν να αντληθούν με αρκετά γρήγορους ρυθμούς, όσο ζητά η οικονομία, λόγω τεχνικών αδυναμιών και πολιτικών προβλημάτων (Yergin 1991, 206).

Το ενεργειακό στοίχημα της Κίνας και της Ινδίας

Σημαντική πτυχή της γεωπολιτικής προσέγγισης του προβλήματος αποτελεί το ενεργειακό στοίχημα της Κίνας και της Ινδίας. Η ενέργεια αποτελεί το «κλειδί» για περαιτέρω ανάπτυξη της οικονομίας και βελτίωση του επιπέδου ζωής των δύο πολυπληθέστερων χωρών.

Στον ενεργειακό τομέα η κινεζική ηγεσία επιθυμεί να βελτιώσει την απόδοση στην εκμετάλλευση των ενεργειακών πόρων κατά 20%. Αυτό σημαίνει μεγαλύτερη απόδοση των ήδη λειτουργούντων σταθμών παραγωγής ηλεκτρικής ενέργειας (οι οποίοι κατά 2/3 καίνε κάρβουνο), τη βελτίωση των συστημάτων θέρμανσης, την ενεργειακή απόδοση των κτηρίων και ιδιαίτερα τη βελτίωση της απόδοσης του μεταφορικού έργου.

Για την πολυπληθέστερη χώρα του κόσμου, η οικονομία της οποίας αναπτύσσεται με αλματώδεις ρυθμούς (υπολογίζεται στο 9,8% η αύξηση του ΑΕΠ το 2005), το ενεργειακό αποτελεί τομέα-κλειδί για την περαιτέρω ανάπτυξη της οικονομίας και βελτίωση του επιπέδου της ζωής ιδιαίτερα στις υπανάπτυκτες ακόμη αγροτικές περιοχές πολλών επαρχιών.

Για να κατανοήσουμε το πόσο σημαντικό ρόλο παίζει το ενεργειακό στην Κίνα θα πρέπει να αναφερθούμε σε μερικά βασικά μεγέθη όπως η πρωτογενής ενεργειακή ζήτηση, η οποία αντιστοιχεί στο 12% της παγκόσμιας (Beyond Peak 2006). Η κατανάλωση πετρελαίου στην Κίνα από 5,2 εκατ. βαρ./ημέρα το 2002 αναμένεται να ξεπεράσει τα 7,0 εκατ. βαρέλια ημερησίως το

2006, η οποία αντιστοιχεί περίπου στο 20% της παγκόσμιας ετήσιας αύξησης στην κατανάλωση πετρελαίου και εξηγεί γιατί η συνεχιζόμενη υψηλή ζήτηση από την Κίνα έχει τόσο σοβαρές επιπτώσεις στη διαμόρφωση των διεθνών τιμών. Στον τομέα του ηλεκτρισμού, η ετήσια αύξηση στη ζήτηση ηλεκτρικού ρεύματος από 11% το 2002, ξεπέρασε το 15% το 2003 με περαιτέρω αυξητικές τάσεις, δημιουργώντας σοβαρά προβλήματα στη διανομή και οδηγώντας σε εκτεταμένα black out πολλές νότιες επαρχίες το 2004 και το 2005 (Post - Carbon Institute 2006).

Η Κίνα σήμερα είναι ο μεγαλύτερος παραγωγός άνθρακα στον κόσμο, ελέγχοντας το 12% των παγκόσμιων αποθεμάτων. Η παραγωγή κάρβουνου, το οποίο χρησιμοποιείται κυρίως στην ηλεκτροπαραγωγή και στη βιομηχανία (χαλυβουργεία, τσιμεντοβιομηχανία) αντιμετωπίζει προβλήματα καθώς η παραγωγή δεν μπορεί να ανταποκριθεί εύκολα στη ζήτηση, αφού η ετήσια αύξηση μόλις που φθάνει το 11%, ενώ η χώρα αντιμετωπίζει παράλληλα σοβαρά προβλήματα μεταφοράς της πρώτης αυτής ύλης μέσω του ευπαθούς σιδηροδρομικού δικτύου (Campbell C.J. 2005, 306). Έτσι, από πέρυσι η Κίνα υποχρεώθηκε σε δραστική μείωση των εξαγωγών κάρβουνου ώστε να εξυπηρετήσει την αυξανόμενη εγχώρια ενεργειακή ζήτηση.

Εκτιμήσεις φέρουν τις τρέχουσες επενδύσεις στον ενεργειακό τομέα να ξεπερνούν τα 600 δισ. δολάρια μέχρι το 2010. Σημαντικό τμήμα της νέας σχεδιαζόμενης ηλεκτροπαραγωγής θα προέλθει από πυρηνικούς σταθμούς, με 32 νέες μονάδες, οι οποίες θα προστεθούν στις ήδη 9 υπάρχουσες.

Διάγραμμα 12: Πρόβλεψη για τις ΑΠΕ την επόμενη δεκαετία.
 Πηγή: Clean Edge 2005

ΑΝΑΝΕΩΣΙΜΕΣ ΠΗΓΕΣ ΕΝΕΡΓΕΙΑΣ

Στις μέρες μας, το μεγαλύτερο ποσοστό ενέργειας που χρησιμοποιούμε προέρχεται από τις συμβατικές πηγές ενέργειας που είναι το πετρέλαιο, η βενζίνη και ο άνθρακας. Πρόκειται για μη ανανεώσιμες πηγές ενέργειας που αργά ή γρήγορα θα εξαντληθούν (ΚΑΠΕ. 2006). Η παραγωγή και η χρήση της ενέργειας που προέρχεται από αυτές τις πηγές δημιουργούν μία σειρά από περιβαλλοντικά προβλήματα με αιχμή τους το φαινόμενο του θερμοκηπίου.

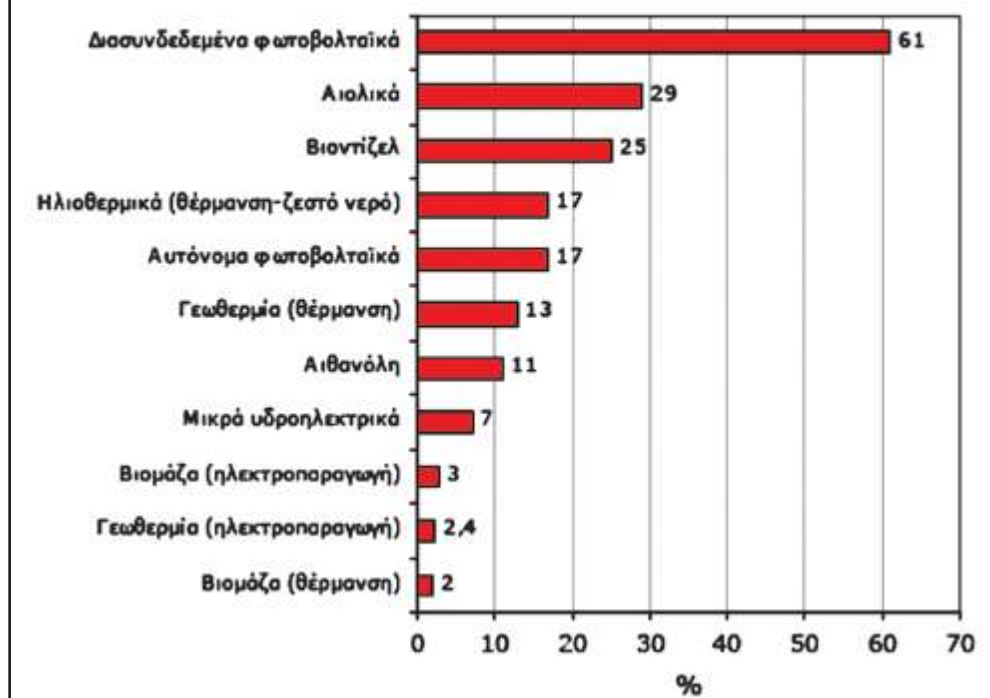
Από την άλλη πλευρά, οι Ανανεώσιμες Πηγές Ενέργειας (ΑΠΕ) ανανεώνονται μέσω του κύκλου της φύσης και θεωρούνται πρακτικά ανεξάντλητες (Walisiewicz M. 2003, 34). Ο ήλιος, ο άνεμος, τα ποτάμια, οι οργανικές ύλες όπως το ξύλο και ακόμη τα απορρίμματα οικιακής και γεωργικής προέλευσης, είναι πηγές ενέργειας που η προσφορά τους δεν εξαντλείται ποτέ. Υπάρχουν σε αφθονία στο φυσικό μας περιβάλλον και είναι οι πρώ-

τες μορφές ενέργειας που χρησιμοποιήσει ο άνθρωπος, σχεδόν αποκλειστικά, μέχρι τις αρχές του 20ου αιώνα, οπότε και στράφηκε στην εντατική χρήση του άνθρακα και των υδρογονανθράκων.

Το ενδιαφέρον για την ευρύτερη αξιοποίηση των ΑΠΕ, καθώς και για την ανάπτυξη αξιόπιστων και οικονομικά αποδοτικών τεχνολογιών που δεσμεύουν το δυναμικό τους παρουσιάστηκε αρχικά μετά την πρώτη πετρελαϊκή κρίση του 1979 και παγιώθηκε την επόμενη δεκαετία, μετά τη συνειδητοποίηση των παγκόσμιων περιβαλλοντικών προβλημάτων (Aleklett K. & Campbell C.J. 2003, 41). Για πολλές χώρες, οι ΑΠΕ αποτελούν μία σημαντική εγχώρια πηγή ενέργειας, με μεγάλες δυνατότητες ανάπτυξης σε τοπικό και εθνικό επίπεδο. Συνεισφέρουν σημαντικά στο ενεργειακό τους ισοζύγιο, συμβάλλοντας στη μείωση της εξάρτησης από το ακριβό και εισαγόμενο πετρέλαιο και στην ενίσχυση της ασφάλειας του ενεργειακού τους εφοδιασμού.

Παράλληλα, συντελούν και στην προ-

Μέσος ετήσιος ρυθμός ανάπτυξης Τεχνολογιών ΑΠΕ την περίοδο 2000-2004

Διάγραμμα 13: Οι ρυθμοί ανάπτυξης των ΑΠΕ. Πηγή: Worldwatch Institute

στασία του περιβάλλοντος, καθώς η αξιοποίησή τους δεν το επιβαρύνει, αφού δε συνοδεύεται από παραγωγή ρύπων ή αερίων που ενισχύουν τον κίνδυνο για κλιματικές αλλαγές. Έχει πλέον διαπιστωθεί ότι ο ενεργειακός τομέας είναι ο πρωταρχικός υπεύθυνος για τη ρύπανση του περιβάλλοντος, καθώς σχεδόν το 95% της ατμοσφαιρικής ρύπανσης οφείλεται στην παραγωγή, το μετασχηματισμό και τη χρήση των συμβατικών καυσίμων (Hanson J. 2001). Η Ελλάδα διαθέτει αξιόλογο δυναμικό ΑΠΕ, οι οποίες μπορούν να προσφέρουν μία πραγματική εναλλακτική λύση για την κάλυψη των

ενεργειακών μας αναγκών.

Τα κύρια πλεονεκτήματα των ΑΠΕ είναι τα εξής (Goldberg J. 1996, 131):

- * Είναι πρακτικά ανεξάντλητες πηγές ενέργειας και συμβάλλουν στη μείωση της εξάρτησης από συμβατικούς ενεργειακούς πόρους.

- * Απαντούν στο ενεργειακό πρόβλημα για τη σταθεροποίηση των εκπομπών διοξειδίου του άνθρακα και των υπόλοιπων αερίων του θερμοκηπίου. Επιπλέον, υποκαθιστώντας τους σταθμούς παραγωγής ενέργειας από συμβατικές πηγές οδηγούν σε ελάττωση εκπομπών από άλλους ρυπαντές π.χ. οξείδια θείου και αζώτου που

προκαλούν την όξινη βροχή.

- * Είναι εγχώριες πηγές ενέργειας και συνεισφέρουν στην ενίσχυση της ενεργειακής ανεξαρτησίας και της ασφάλειας του ενεργειακού εφοδιασμού σε εθνικό επίπεδο.

- * Είναι διάσπαρτες γεωγραφικά και οδηγούν στην αποκέντρωση του ενεργειακού συστήματος, δίνοντας τη δυνατότητα κάλυψης των ενεργειακών αναγκών σε τοπικό και περιφερειακό επίπεδο, ανακουφίζοντας έτσι τα συστήματα υποδομής και μειώνοντας τις απώλειες από τη μεταφορά ενέργειας.

- * Προσφέρουν τη δυνατότητα ορθολογικής αξιοποίησης των ενεργειακών πόρων, καλύπτοντας ένα ευρύ φάσμα των ενεργειακών αναγκών των χρηστών (π.χ. ηλιακή ενέργεια για θερμότητα χαμηλών θερμοκρασιών, αιολική ενέργεια για ηλεκτροπαραγωγή).

- * Έχουν συνήθως χαμηλό λειτουργικό κόστος που δεν επηρεάζεται από τις

διακυμάνσεις της διεθνούς οικονομίας και ειδικότερα των τιμών των συμβατικών καυσίμων.

- * Οι επενδύσεις των ΑΠΕ δημιουργούν σημαντικό αριθμό νέων θέσεων εργασίας, ιδιαίτερα σε τοπικό επίπεδο.

- * Μπορούν να αποτελέσουν σε πολλές περιπτώσεις πυρήνα για την αναζωογόνηση οικονομικά και κοινωνικά υποβαθμισμένων περιοχών και πόλο για την τοπική ανάπτυξη, με την προώθηση ανάλογων επενδύσεων (π.χ. καλλιέργειες θερμοκηπίου με τη χρήση γεωθερμικής ενέργειας).

Τα κυριότερα μειονεκτήματα των ΑΠΕ είναι (Σύνδεσμος Φωτοβολταϊκών Εταιρειών 2006):

- * Έχουν αρκετά μικρό συντελεστή απόδοσης, της τάξης του 30% ή και χαμηλότερο. Συνεπώς, απαιτείται αρκετά μεγάλο αρχικό κόστος εφαρμογής σε μεγάλη επιφάνεια γης. Για αυτόν τον λόγο μέχρι τώρα χρησιμοποιούνται σαν συμπληρωματικές πηγές ενέργειας.

* Για τον παραπάνω λόγο προς το παρόν δεν μπορούν να χρησιμοποιηθούν για την κάλυψη των αναγκών μεγάλων αστικών κέντρων.

* Η παροχή και απόδοση της αιολικής, υδροηλεκτρικής και ηλιακής ενέργειας εξαρτάται από την εποχή του έτους αλλά και από το γεωγραφικό πλάτος και το κλίμα της περιοχής στην οποία εγκαθίστανται.

* Για τις αιολικές μηχανές υπάρχει η άποψη ότι δεν είναι κομψές από αισθητική άποψη κι ότι προκαλούν θόρυβο και θανάτους πουλιών. Με την εξέλιξη, όμως, της τεχνολογίας τους και την προσεκτικότερη επιλογή χώρων εγκατάστασης (π.χ. σε πλατφόρμες στην ανοιχτή θάλασσα) αυτά τα προβλήματα έχουν σχεδόν λυθεί.

* Για τα υδροηλεκτρικά έργα λέγεται ότι προκαλούν έκλυση μεθανίου από την αποσύνθεση των φυτών που βρίσκονται κάτω απ' το νερό κι έτσι συντελούν στο φαινόμενο του θερμοκηπίου.

ΠΥΡΗΝΙΚΗ ΕΝΕΡΓΕΙΑ

Σήμερα, πέραν των όποιων πολιτικών επιλογών, οι οποίες γίνονται πρωτίστως με οικονομικά κριτήρια, αρκετοί επιστήμονες και περιβαλλοντολόγοι τάσσονται ανοιχτά υπέρ της χρήσης ατομικής ενέργειας, θεωρώντας ότι θα μπορούσε να αποτελέσει χρήσιμο εργαλείο στην καταπολέμηση της υπερθέρμανσης του πλανήτη. Από την άλλη πλευρά, η εισαγωγή της συγκεκριμένης μορφής ενέργειας εξακολουθεί να συναντά τις επιφυλάξεις του μεγαλύτερου τμήματος της διεθνούς επιστημονικής κοινότητας καθώς και σθεναρές κοινωνικές αντιδράσεις, ενώ τα ερωτήματα παραμένουν. Μπορεί η πυρηνική ενέργεια να αποτελέσει τη λύση των ενεργειακών και περιβαλλοντικών προβλημάτων που αντιμετωπίζει ο σύγχρονος κόσμος; Ή συνιστά μία τεχνολογία ολέθρου;

Πλεονεκτήματα της πυρηνικής ενέργειας (Goodstein D. 2004, 172):

* **Αμελητέα ρύπανση:** Κατά τη λειτουργία μίας μονάδας πυρηνικής ενέργειας δεν εκλύονται αέριοι ρύποι στην ατμόσφαιρα, όπως συμβαίνει κατά την παραγωγή συμβατικών μορφών ενέργειας και γενικότερα, η ρύπανση του περιβάλλοντος σε περίπτωση ομαλής λειτουργίας είναι αμελητέα έως μη μετρήσιμη.

* **Ενεργειακή ανεξαρτησία:** Το κόστος παραγωγής, ανεξάρτητα εάν είναι υψηλότερο ή χαμηλότερο από άλλες μορφές ενέργειας, είναι προβλέψιμο για μεγάλο χρονικό ορίζοντα, κάτι το οποίο θεωρείται πολύ σημαντικό για κάθε χώρα που επιλέγει να κάνει μία τέτοιου είδους επένδυση. Σε βάθος χρόνου, η χώρα που θα επιλέξει την πυρηνική ενέργεια θα καταστεί ανεξάρτητη από τις ενεργειακές κρίσεις που κατά καιρούς παρουσιάζο-

νται διεθνώς.

* **Επάρκεια:** Η κατασκευή πυρηνικών μονάδων αφ' ενός μειώνει την εξάρτηση από συμβατικές μορφές ενέργειας αφ' ετέρου αποδεσμεύει από προβλήματα σχετικά με τα φυσικά αποθέματα, όπως συμβαίνει με το πετρέλαιο και το φυσικό αέριο.

* **Καθαρή μεταβατική λύση:** Η χρήση πυρηνικής ενέργειας μπορεί να συνδεθεί με την τεχνολογία της σύντηξης, η εφαρμογή της οποίας βέβαια είναι ακόμη πολύ μακρινή και ίσως χρειαστεί να περάσουν έως και πενήντα χρόνια μέχρι να γίνει πραγματικότητα. Στο χρονικό διάστημα που μεσολαβεί, η πυρηνική ενέργεια θα μπορούσε να αποτελέσει μία καθαρή μεταβατική λύση.

Μειονεκτήματα της πυρηνικής ενέργειας (Deffeyes K.S. 2005, 282):

* **Παλιά τεχνολογία:** Οι σημερινοί αντιδραστήρες θεωρούνται γερασμένοι και σε περίπου δέκα χρόνια ένας μεγάλος αριθμός εξ αυτών θα πρέπει να διαλυθεί και να αποθηκευτεί μαζί με τα ήδη συγκεντρωμένα απόβλητα. Τα πυρηνικά εργοστάσια ό,τι είχαν να προσφέρουν, το πρόσφεραν. Κατά συνέπεια, θα ήταν επικίνδυνο για το περιβάλλον και τον άνθρωπο και εξαιρετικά δαπανηρό για τις οικονομίες η κατασκευή νέων μονάδων.

* **Πυρηνικά απόβλητα:** Θεωρείται το μείζον πρόβλημα καθώς σειρά κινδύνων απειλούν κάθε στιγμή κοινωνίες και περιβάλλον. Μπορούν να προκληθούν διαρροές όπως αυτή του Κοσλοντούι έως πυρηνικές εκρήξεις μεγάλης ισχύος με ανυπολόγιστες καταστροφές, υπό ορισμέ-

νες συνθήκες. Επίσης, μεγάλοι κίνδυνοι προκύπτουν και κατά τη μεταφορά προς τους σταθμούς αποθήκευσης.

* **Στρατιωτική χρήση:** Δεν πρέπει να διαφεύγει ότι η πυρηνική ενέργεια συνδέεται άμεσα με την ανάπτυξη όπλων, που σημαίνει ότι οι χώρες που διαθέτουν αντιδραστήρες μπορούν κάλλιστα να αποκτήσουν πυρηνικό οπλοστάσιο με ό,τι αυτό συνεπάγεται για τη διεθνή ειρήνη.

* **Ατυχήματα:** Δεν πρέπει να συγκρίνουμε τα συμβατικά ατυχήματα με τα πυρηνικά. Οι συνέπειες ενός συμβατικού ατυχήματος μπορούν εύκολα να εκτιμηθούν, ενός πυρηνικού όμως... Στο Τσερνομπίλ, για παράδειγμα, η γη ερήμωσε και οι άνθρωποι ασθενούσαν και έχαναν τη ζωή τους πολλά χρόνια μετά το συμβάν. Οι πυρηνικές εγκαταστάσεις έχουν να επιδείξουν ένα σημαντικό ιστορικό ατυχημάτων.

* **Στόχοι τρομοκρατών:** Τι θα γινόταν σε περίπτωση τρομοκρατικής επίθεσης σε πυρηνικό εργοστάσιο; Ενδεχόμενο εξαιρετικά πιθανό, με τις διαστάσεις που έχει λάβει η διεθνής τρομοκρατία μετά και τα χτυπήματα σε Νέα Υόρκη, Μαδρίτη και Λονδίνο. Μονάδες επεξεργασίας που συγκεντρώνουν από διάφορους σταθμούς τα πυρηνικά απόβλητα σε Αγγλία και Γαλλία αποτελούν στόχους επίθεσης. Επίσης, στις Η.Π.Α., φοβούνται ιδιαίτερα το ενδεχόμενο τρομοκρατικές ομάδες να αποκτήσουν ραδιενεργά στοιχεία σε υγρή μορφή, για να τα χρησιμοποιήσουν στη συνέχεια σε επιθέσεις κατά πολυσύχναστων δημόσιων χώρων.

* **Ασφάλεια:** Το βασικό μειονέκτημα της χρήσης σχετίζεται με την ασφάλεια καθώς τεχνικά δεν υπάρχει ακόμη η δυνατότητα να αποκλειστεί πλήρως το ενδεχόμενο ενός μεγάλου ατυχήματος, που

μπορεί να οφείλεται στη λειτουργία μιας μονάδος αλλά και σε τρομοκρατική επίθεση. Η ασφάλεια αποτελεί το ζητούμενο για τους αντιδραστήρες τέταρτης γενιάς. Τέτοιοι αντιδραστήρες, όμως, βρίσκονται ακόμη στο στάδιο του σχεδιασμού.

* **Διαχείριση αποβλήτων:** Η διαχείριση των αποβλήτων αποτελεί μειονέκτημα, όμως, έχει διογκωθεί και δεν ανταποκρίνεται στις πραγματικές του διαστάσεις. Ήδη, οι ποσότητες πυρηνικών αποβλήτων φυλάσσονται επαρκώς και επιπλέον, η εξέλιξη των τεχνολογιών ενδέχεται στο μέλλον να μας οδηγήσει σε οριστική λύση του προβλήματος. Το σενάριο π.χ. που εξετάζεται είναι για την αποστολή τους στον ήλιο (Peak Oil Action 2006). Αν μειωθεί η πιθανότητα αστοχίας αυτών των διαστημικών αποστολών, τότε ίσως βρεθεί η οριστική λύση στο πρόβλημα.

ΣΥΓΚΡΙΤΙΚΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΗ ΤΩΝ ΠΗΓΩΝ ΕΝΕΡΓΕΙΑΣ

Η μελέτη EXTERNE (2001), η οποία εκπονήθηκε επί μία 10ετία από ερευνητές από όλα τα κράτη-μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης και από τις Η.Π.Α., υπολόγισε ποσοτικά το εξωτερικό κόστος των διάφορων χρησιμοποιούμενων μορφών ενέργειας, για κάθε κράτος-μέλος χωριστά. Σύμφωνα με τη μελέτη αυτή, το εξωτερικό κόστος των διάφορων μορφών ενέργειας που χρησιμοποιούνται στην Ελλάδα, ως συνολικό αποτέλεσμα των ποσοτικοποιημένων μόνο εξωτερικών τους επιπτώσεων έχει ως εξής:

- * Λιγνίτης 50-80 ευρώ/1.000 KWh.
- * Πετρέλαιο 30-50 ευρώ/1.000 KWh.
- * Φυσικό αέριο 10 ευρώ/1.000 KWh.

* ΑΠΕ 2,5 ευρώ/1.000 KWh.

Είναι φανερό, καταλήγει η σχετική μελέτη, ότι εάν οι παραπάνω τιμές ενσωματωθούν, όπως είναι εύλογο, στο κόστος των διάφορων ενεργειακών μορφών που χρησιμοποιούνται σήμερα στη χώρα μας, τότε η ανταγωνιστική τους θέση ανατρέπεται πλήρως υπέρ των ΑΠΕ.

Υπέρ της ανταγωνιστικότητας των ΑΠΕ έναντι των υπόλοιπων συμβατικών μορφών ενέργειας συνηγορεί μελέτη του Ελληνικού Συνδέσμου Ηλεκτροπαραγωγών από ΑΠΕ (Ελληνικός Σύνδεσμος Ηλεκτροπαραγωγών από ΑΠΕ 2006). Η μελέτη αξιολογεί και ποσοτικοποιεί και το εξωτερικό κόστος των διάφορων μορφών ενέργειας που χρησιμοποιούνται στη χώρα μας και σύμφωνα με τα συμπεράσματά της, για κάθε 1.000 πρόσθετες

KWh που παράγονται από ΑΠΕ, αντί από συμβατικά καύσιμα, υπάρχει όφελος ένα ευρώ μόνο από τη μείωση των εθνικών εκπομπών διοξειδίου του άνθρακα.

Ενδιαφέρον, όμως, παρουσιάζει η συμβολή των ΑΠΕ στη δημιουργία νέων θέσεων εργασίας. Όπως φαίνεται από τους Πίνακες 2-3, η γεωθερμία, τα φωτοβολταϊκά και η βιομάζα δημιουργούν τα περισσότερα εργατοέτη ανά μονάδα εγκατεστημένης ισχύος, ενώ όταν το κριτήριο είναι η παραγόμενη ενέργεια, τα φωτοβολταϊκά είναι μακράν η καλύτερη επιλογή, με τα υδροηλεκτρικά και τα ηλιοθερμικά να ακολουθούν. Σε ό,τι αφορά τα εργατοέτη ανά επενδυμένο κεφάλαιο, η γεωθερμία, η βιομάζα και τα αιολικά αποδεικνύονται οι καλύτερες επιλογές, αν και η κατάσταση θα βελτιω-

**Πίνακας 2: Εργατοέτη ανά τεχνολογία.
Πηγή: Σύνδεσμος Φωτοβολταϊκών Εταιρειών**

Εργατοέτη	ανά MWp	ανά GWh	ανά εκατ. €
Φωτοβολταϊκά	50	1,5	6,5 (5,5-10,8)
Αιολικά	17,7 (6,3-24,5)	0,3 (0,08-1,07)	17,7
Βιομάζα	47,7 (16,5-60,5)	0,2 (0,1-0,3)	29,8
Γεωθερμία	56,2	0,2	27 (17,5-48,9)
Ηλιοθερμικά	28 (15,7-40,7)	0,5 (0,3-0,7)	11,2 (5,2-20,3)
Υδροηλεκτρικά	24 (9-38,6)	0,55 (0,2-0,9)	11 (4,1-17,5)
Άνθρακας (παραγωγή)	10 (7,7-25,6)	0,04	6,7 (3,9-25,6)
Άνθρακας (παραγωγή & ορυχεία)	20 (18,5-32)	0,08 (0,07-0,11)	-
Πετρέλαιο (παραγωγή)	8 (7,8-26)	0,06 (0,025-0,18)	6,5 (5,8-23,6)
Φυσικό αέριο (παραγωγή)	4 (3-12,5)	0,025 (0,01-0,04)	8 (6-25)
Φυσικό αέριο (παραγωγή & τροφοδοσία καυσίμου)	20	0,11	-

θεί περαιτέρω υπέρ όλων των μορφών ΑΠΕ, καθώς το κόστος των τεχνολογιών αυτών πέφτει διαρκώς.

ΑΝΤΙ ΕΠΙΛΟΓΟΥ: Η ΠΛΗΡΗΣ ΑΠΕΞΑΡΤΗΣΗ ΤΗΣ ΣΟΥΗΔΙΑΣ ΑΠΟ ΤΟ ΠΕΤΡΕΛΑΙΟ

Η Σουηδία ετοιμάζεται να προχωρήσει στο μεγαλύτερο βήμα που έχει κάνει ποτέ βιομηχανική οικονομία της Δύσης σε ό,τι αφορά την ενέργεια, καθώς θα επιχειρήσει να απεξαρτηθεί πλήρως από το πετρέλαιο σε 15 χρόνια χωρίς να κατασκευάσει νέα γενιά σταθμών πυρηνικής ενέργειας. Το σχέδιο μελετά επιτροπή παραγόντων της βιομηχανίας, ακαδημαϊκών, αγροτών, στελεχών της αυτοκινητοβιομηχανίας και δημόσιων υπαλλήλων

σπίτι δε θα χρειάζεται πετρέλαιο θέρμανσης και κανένας οδηγός δε θα πρέπει να καταφεύγει αποκλειστικά και μόνο στη βενζίνη». Άλλα κυβερνητικά στελέχη χαρακτήρισαν το σχέδιο «αντίδραση στην αλλαγή του κλίματος, τις αυξανόμενες τιμές του πετρελαίου, αλλά και τις προειδοποιήσεις ορισμένων επιστημόνων για επικείμενη εξάντληση των αποθεμάτων πετρελαίου». Η Σουηδία, που επλήγη σημαντικά από την πετρελαϊκή κρίση της δεκαετίας του 1970, αντλεί σήμερα σχεδόν όλη την ηλεκτρική ενέργειά της από πυρηνική και υδροηλεκτρική ενέργεια και χρησιμοποιεί ορυκτά καύσιμα κυρίως για τις μεταφορές. Την περασμένη δεκαετία μετέτρεψε σχεδόν όλο το σύστημα θέρμανσης σε ένα μηχανισμό που διανέμει ατμό ή καυτό νερό από γεωθερμική

Πίνακας 3: Εργατοέτη ανά τεχνολογία συγκριτικά με το φυσικό αέριο.
Πηγή: Σύνδεσμος Φωτοβολταϊκών Εταιρειών

Εργατοέτη σε σχέση με φυσικό αέριο (αέριο = 1)	ανά μονάδα ισχύος	ανά μονάδα ενέργειας
Φωτοβολταϊκά	2,5	13,6
Αιολικά	0,9	2,7
Βιομάζα	2,4	1,8
Γεωθερμία	2,8	1,8
Ηλιοθερμικά	1,4	4,5
Υδροηλεκτρικά	1,2	5
Άνθρακας (παραγωγή)	0,5	0,4
Άνθρακας (παραγωγή & ορυχεία)	1	0,7
Πετρέλαιο (παραγωγή)	0,4	0,55
Φυσικό αέριο (παραγωγή)	0,2	0,2
Φυσικό αέριο (παραγωγή & τροφοδοσία καυσίμου)	1	1

που θα παρουσιάσει σχετική έκθεση στο Κοινοβούλιο σε μερικούς μήνες. Στόχος της είναι να αντικατασταθούν όλα τα ορυκτά καύσιμα με ανανεώσιμα.

«Η εξάρτησή μας από το πετρέλαιο πρέπει να αρθεί μέχρι το 2020», τονίζει η Υπουργός Βιώσιμης Ανάπτυξης, Μόνα Σαλίν, σύμφωνα με την οποία «κανένα

ενέργεια ή από καύση αποβλήτων.

Το εν λόγω σχέδιο της Σουηδίας την τοποθετεί πρώτη μεταξύ των πράσινων χωρών. Η Ισλανδία ευελπιστεί ότι μέχρι το 2050 θα κινεί όλα τα αυτοκίνητα και τα πλοία της με υδρογόνο που θα παράγεται από ηλεκτρική ενέργεια αντλούμενη από ανανεώσιμες πηγές, ενώ η Βραζιλία

σκοπεύει να τροφοδοτεί μέσα σε πέντε χρόνια το 80% των μεταφορών της με αιθανόλη από ζαχαροκάλαμα (Beyond Peak 2006).

Σύμφωνα με στελέχη του σουηδικού υπουργείου Ενέργειας, η επιτροπή θα ταχθεί υπέρ της περαιτέρω ανάπτυξης των βιοκαυσίμων που παράγονται από τα εκτεταμένα δάση της χώρας, αλλά και της επέκτασης άλλων ανανεώσιμων πηγών ενέργειας όπως της αιολικής και της ενέργειας που παράγεται από θαλάσ-

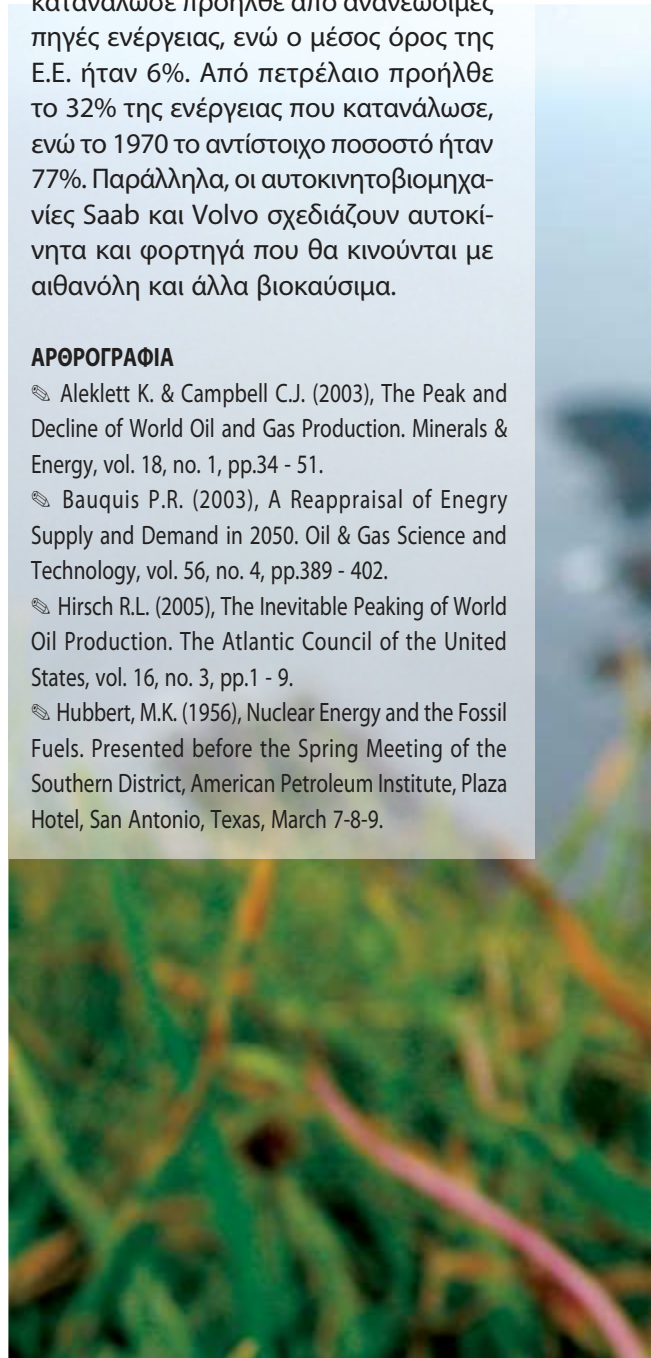
σια κύματα. Η Σουηδία προηγείται των περισσότερων χωρών καθώς το 2003 το 26% του συνόλου της ενέργειας που κατανάλωσε προήλθε από ανανεώσιμες πηγές ενέργειας, ενώ ο μέσος όρος της E.E. ήταν 6%. Από πετρέλαιο προήλθε το 32% της ενέργειας που κατανάλωσε, ενώ το 1970 το αντίστοιχο ποσοστό ήταν 77%. Παράλληλα, οι αυτοκινητοβιομηχανίες Saab και Volvo σχεδιάζουν αυτοκίνητα και φορτηγά που θα κινούνται με αιθανόλη και άλλα βιοκαύσιμα.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- ☞ Campbell C.J. (2005), Oil Crisis. Essex: Multi-Science Publishing Copany Ltd.
- ☞ Deffeyes K.S. (2005), Beyond Oil: The View from Hubbert's Peak. New York: Hill & Wang.
- ☞ Goldberg J. (1996), Energy, Environment & Development. U.K.: Earthscan.
- ☞ Goodstein D. (2004), Out of Gas: The End of the Age of Oil. New York: W.W. Norton & Company.
- ☞ Heinberg R. (2005), Power Down: Options and Actions for a Post - Carbon World (4th printing). Gabriola Island, Canada: New Society Publishers.
- ☞ Kleinpeter M. (1995), Energy Planning and Policy. Chichester: J. Wiley.
- ☞ Roberts P. (2005), The End of Oil: On the Edge of a Perilous New World. New York: Houghton Mifflin Company - Mariner Books.
- ☞ Schipper L. & Meyers S. (1995), Energy Efficiency and Human Activity. Cambridge: Cambridge Univ. Press.
- ☞ Yergin D. (1991), The Prize: The Epic Quest for Oil, Money and Power. New York: Simon and Schuster.
- ☞ Walisiewicz M. (2003), Εναλλακτικές Μορφές Ενέργειας: Ένας Οδηγός για αρχάριους για το μέλλον της ενεργειακής τεχνολογίας, Αθήνα: Η Καθημερινή.
- ☞ Μανουβέλος Ευάγγελος (2006), Oil Peaking: Το πρόβλημα της κορύφωσης της πετρελαϊκής ζήτησης, Διπλωματική εργασία στο MSc Οικονομικής και Επιχειρησιακής Στρατηγικής, Τμήμα Οικονομικής Επιστήμης, Πανεπιστήμιο Πειραιώς.

ΑΡΘΡΟΓΡΑΦΙΑ

- ☞ Aleklett K. & Campbell C.J. (2003), The Peak and Decline of World Oil and Gas Production. Minerals & Energy, vol. 18, no. 1, pp.34 - 51.
- ☞ Bauquis P.R. (2003), A Reappraisal of Energy Supply and Demand in 2050. Oil & Gas Science and Technology, vol. 56, no. 4, pp.389 - 402.
- ☞ Hirsch R.L. (2005), The Inevitable Peaking of World Oil Production. The Atlantic Council of the United States, vol. 16, no. 3, pp.1 - 9.
- ☞ Hubbert, M.K. (1956), Nuclear Energy and the Fossil Fuels. Presented before the Spring Meeting of the Southern District, American Petroleum Institute, Plaza Hotel, San Antonio, Texas, March 7-8-9.

Διαθέσιμες Πηγές στο Διαδίκτυο

- 📄 Οικολογική Επιθεώρηση (2004), Η Πετρελαική κρίση άρχισε!: <http://www.oikologos.gr/News2004/0141.html>
- 📄 Campbell C.J. & Laherrere J.H. (1998), The End of Cheap Oil, Scientific American, <http://dieoff.org/page140.htm>
- 📄 Hanson J. (2001), Die Off Oil Depletion: <http://dieoff.org/synopsis.htm>
- 📄 Laherrere J.H. (2000), The Hubbert Curve: Its Strengths and Weaknesses, <http://dieoff.org/page191.htm>
- 📄 Ελληνικός Σύνδεσμος Ηλεκτροπαραγωγών από ΑΠΕ: www.hellasres.gr/
- 📄 Κέντρο Ανανεώσιμων Πηγών Ενέργειας (ΚΑΠΕ): http://www.cres.gr/kape/index_gr.htm

-
- 📄 Σύνδεσμος Φωτοβολταϊκών Εταιρειών: <http://www.helapco.gr/>
 - 📄 Association for the Study of Peak Oil & Gas (ASPO): <http://www.peakoil.net/USDOE.html>
 - 📄 Beyond Peak: <http://www.beyondpeak.com/>
 - 📄 Clean Edge: www.cleannedge.org
 - 📄 International Energy Agency (IEA): www.iea.org
 - 📄 Peak Oil Organization: <http://www.peakoil.org/>
 - 📄 Peak Oil Action: <http://www.peakoilaction.org/>
 - 📄 Post – Carbon Institute: <http://www.postcarbon.org/>
 - 📄 Shell: www.shell.com
 - 📄 The Coming Global Oil Crisis: <http://www.oilcrisis.com/>
 - 📄 The Worldwatch Institute: www.worldwatch.org

ΨΥΧΟΛΟΓΙΚΕΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΙΣ

κατά τη διάρκεια της

ΤΟΥΡΚΟΚΡΑΤΙΑΣ

&

στην

ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗ

ΤΟΥ

1821

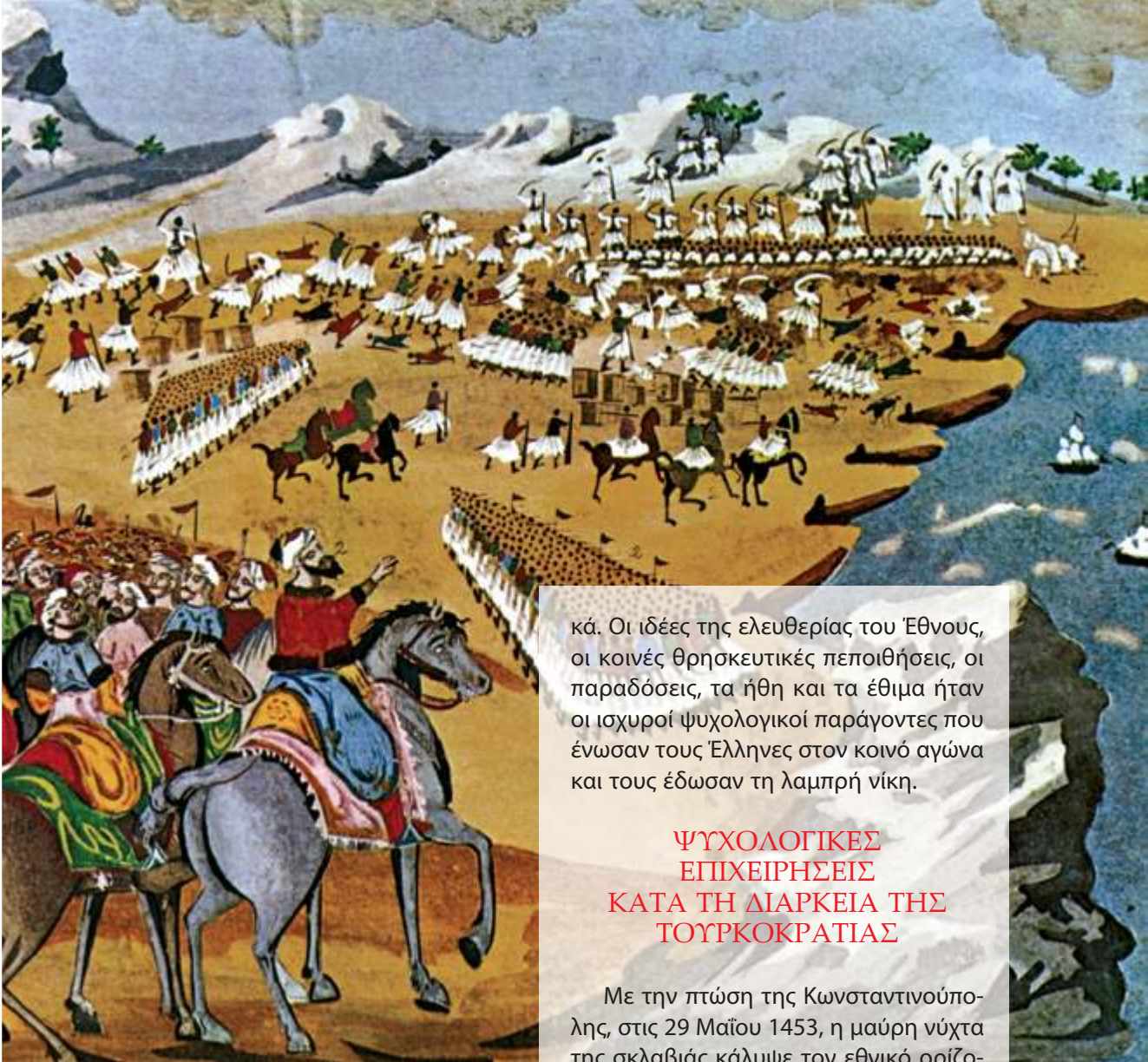
ΚΕΙΜΕΝΟ-ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΕΣ:
Ταξχος Ιωάννης Κ. Πασχαλίδης

Κατά τη διάρκεια της Τουρκοκρατίας και στην επανάσταση του 1821 διεξήχθησαν ψυχολογικές επιχειρήσεις από όλους τους αντιπάλους. Ακόμη και ο Οθωμανός Σουλτάνος Μεχμέτ άλλαξε το όνομα του σε Μωάμεθ, για να δείξει ότι ήταν θέλημα του Προφήτη η κατάληψη της Κωνσταντινούπολης.

Οι Οθωμανοί για να αποφύγουν ενδεχόμενη σταυροφορία της Δύσης, επέτρεψαν την ύπαρξη του οικουμενικού Πατριαρχείου, στο οποίο χορήγησαν προνόμια. Διεξάγοντας επιχειρήσεις σταθεροποίησης εκμεταλλεύτηκαν τις θρησκευτικές διαφορές με την Καθολική

εκκλησία, που έφθναν στο σημείο να εκδηλώνονται με το ακραίο σύνθημα «Καλλίτερα φέσι, παρά Παπική τιάρα». Αρχικά, οι ενετοκρατούμενοι νησιώτες τους υποδέχθηκαν ως απελευθερωτές.

Οι Οθωμανοί με το παιδομάζωμα, εξασκώντας πλύση εγκεφάλου στα νεαρά παιδιά, δημιούργησαν τους φοβερούς γενιτσάρους και με αυτούς πέτυχαν σπουδαίες στρατιωτικές νίκες. Στις μάχες προπορεύονταν των γενιτσάρων οι ντελήδες (τρελοί), οι οποίοι ήταν άτακτα στίφη και με τυμπανοκρουσίες και αλαλαγμούς επιχειρούσαν την κατατρομοκράτηση των αντιπάλων.

κά. Οι ιδέες της ελευθερίας του Έθνους, οι κοινές θρησκευτικές πεποιθήσεις, οι παραδόσεις, τα ήθη και τα έθιμα ήταν οι ισχυροί ψυχολογικοί παράγοντες που ένωσαν τους Έλληνες στον κοινό αγώνα και τους έδωσαν τη λαμπρή νίκη.

ΨΥΧΟΛΟΓΙΚΕΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΙΣ ΚΑΤΑ ΤΗ ΔΙΑΡΚΕΙΑ ΤΗΣ ΤΟΥΡΚΟΚΡΑΤΙΑΣ

Με την πώση της Κωνσταντινούπολης, στις 29 Μαΐου 1453, η μαύρη νύχτα της σκλαβιάς κάλυψε τον εθνικό ορίζοντα και το όνομα της Ελλάδας έσβησε από τους χάρτες της υδρογείου.

Μία ανίκητος ελπίδα και μία αμετακίνητη πίστη ρίζωσαν βαθιά στην ψυχή του Έθνους, από την ίδια θλιβερή και μαύρη εκείνη ημέρα που ο Βυζαντινός δικέφαλος αετός, δίπλωνε βαριά πληγωμένος τα φτερά του και κούρνιαζε στην άγια τράπεζα της Αγίας Σοφίας. Ο Θρύλος του Μαρμαρωμένου Βασιλιά αγκάλιασε όλο τον Ελληνισμό.

Η ελπίδα και η πίστη για την απελευθέ-

Στην περίοδο του 1821, αφού εκμεταλλεύτηκαν τον Πατριάρχη για να εκδώσει ανακοινώσεις αποκήρυξης της επανάστασης, στο τέλος τον κρέμασαν για εκφοβισμό, ενώ ο σουλτάνος Μαχμούτ υπέγραψε διαταγή για γενική σφαγή των Ελλήνων.

Οι Έλληνες άρχισαν τον πόλεμο του 1821 ολιγάριθμοι και σχεδόν άοπλοι, χωρίς οργανωμένο και πειθαρχημένο στρατό. Τα πρώτα όπλα τους ήταν ψυχολογι-

ρωση, δεν έσβησαν από τις καρδιές των Ελλήνων. Έμειναν κρυμμένες στα στήθη τους. Έγιναν τραγούδι και ύμνος, που τον έφελναν σιγανά τα χείλη του ραγιά στην Παναγία:

**« Σώπασε Κυρά Δέσποινα και μη πολύ
δακρύξεις,
πάλι με χρόνια με καιρούς πάλι δικά
μας θα 'ναι »**

Έγιναν δύναμη που δυνάμωνε τον σκλάβο Έλληνα και τον έκανε να ξεσηκώνεται κατά καιρούς και να κτυπά τον δυνάστη.

Τα βουνά έγιναν εστίες αντίστασης. Τα ένοπλα τμήματα των Κλεφτών και των Αρματολών αποτελούσαν το μαχόμενο στρατό. Όσοι από τους Έλληνες δεν άντεχαν τη σκλαβιά γίνονταν επαναστάτες, που όσο περνούσε ο καιρός όλο και πλήθαιναν, δημιουργώντας τα καπετανάτα

με αρχηγούς που τους είχε επιβάλει η παλικαριά ή το πολεμικό τους παρελθόν. «Εγώ ραγιάς δε γίνομαι, Τούρκο δεν προσκυνάω...», έλεγαν οι ατίθασοι και έπαιρναν τα βουνά.

Αυτούς για να τους δυσφημίσουν οι Τούρκοι τους ονόμασαν κλέφτες. «Το κλέφτης βγήκε από την εξουσία» γράφει ο Κολοκοτρώνης στα απομνημονεύματά του. Αλλά ο λαός με το αλάθητο κριτήριο του, τους έδωσε τιμητική θέση στη ψυχή του και γρήγορα ο χλευαστικός τίτλος του κλέφτη, έγινε τιμητικός και συνώνυμος του ήρωα, ταυτόσημος με την παλικαριά και το αδούλωτο πνεύμα, την περηφάνια και την ελπίδα των δύστυχων ραγιάδων.

Οι δάσκαλοι του γένους, μέχρι τον απλό Παππά του χωριού και τον Καλόγερο, που δίδαξαν τα Ελληνικά γράμματα

στο Κρυφό σχολειό, τόνωσαν το Εθνικό φρόνημα και προέτρεπαν το λαό να επαναστατήσει για να διώξει τον ξένο δυνάστη.

Και ο λαός ξεσηκωνόταν σε κάθε ευκαιρία. Τέτοιες εξεγέρσεις μικρές και μεγάλες έγιναν πολλές. Ξεπέρασαν τις 150, χωρίς, όμως, να φέρουν το «ποθούμενο». Έτσι, οι Έλληνες συνέχισαν για 368 χρόνια να δοκιμάζουν την καταπίεση και τη σκληρότητα του Ασιάτη κατακτητή, που εκδηλωνόταν με σφαγές, αρπαγές και καταστροφές περιουσιών, με βίαιο εξισλαμισμό, παιδομαζωμα, φορολογίες και άλλες βίαιες πράξεις.

Το 1611, ο Δεσπότης Τρίκης, Διονύσιος ο Φιλόσοφος (Σκυλόσοφο τον έλεγαν ειρωνικά οι Τούρκοι), οραματιζόμενος την απελευθέρωση ολάκερης της Ηπειρωτικής γης, εισέρχεται με δυο χιλιάδες περίπου αντάρτες στα Γιάννινα και ξεδιπλώνει την ελληνική σημαία έξω από το Κάστρο τους. Τα άσπλα σχεδόν παλικάρια του ψάλλουν το «Κύριε Ελέησον» αποδεικνύοντας πώς το ιδανικό της λευτεριάς δε χαλκεύεται, αλλά αναπηδάει αυτοδύναμο μέσα από ζωντανές μορφές σαν ώριμος καρπός από τη ζύμωση των συνειδήσεων.

Περί το 1730-1740, στην Πελοπόννησο δρούσαν πολλοί ανυπότακτοι κλέφτες. Γνωστότερος αυτή την περίοδο υπήρξε ο Μάρκος Ντάρας. Η σημαία του σώματος έφερε την επιγραφή «Μάρκος Ντάρας, προστάτης των χριστιανών, άσπονδος εχθρός και διώκτης Τούρκων και Αλβανών», στοιχείο που καταδεικνύει τον τρόπο με τον οποίο αντιλαμβάνονταν το ρόλο τους οι ένοπλοι του υπόδουλου γένους.

Ο προεπαναστατικός ήρωας Ζαχαρίας Μπαρμπιτσιώτης που έδρασε στη

Πελοπόννησο μετά τα Ορλωφικά (1770), είχε δικό του μπαϊράκι (σημαία). Το πάνω μέρος ήταν κόκκινο, στη μέση άσπρο και κάτω μαύρο.

Στη μέση είχε σταυρό με γράμματα:

«Η Αίμα, ή Ελευθερία, ή Θάνατος»

Αυτός κατερχόμενος στις κωμοπόλεις αναμειγνυόταν στις πανηγύρεις και χόρευε ενώπιον έκπληκτων Τούρκων, τραγουδώντας:

Όρκο έχω το σπαθί μου

Και σταυρό το χαίμαλί μου

Τούρκο να' βρω να σκοτώσω

και Ρωμηό να ξεσκλαβώσω

Ο Τούρκος δυνάστης, μη δυνάμενος να καθυποτάξει τους ένοπλους αυτούς αντάρτες, αναγκάστηκε να συνθηκολογήσει με τους ισχυρότερους και να τους αναθέσει την τήρηση της δημόσιας τάξης και τη φρούρηση των επαρχιών από τις επιδρομές των άλλων κλεφτών. Οι ένοπλοι αυτοί ονομάστηκαν αρματολοί, οι οποίοι τις περισσότερες φορές έρχονταν σε αντίθεση με τους Τούρκους και ξαναγύριζαν στην προηγούμενη κατάσταση, για να τους διαδεχτούν άλλοι.

Τον Ιούλιο του 1779, ο Κωνσταντής Κολοκοτρώνης (πατέρας του Θεόδωρου), με τους άνδρες του αποδεκάτισε τους Μπεκιάρηδες. Από τους 12.000 Τουρκαλβανούς επέζησαν μόνο 700 και ο Κολοκοτρώνης έστησε μία γιγαντιαία πυραμίδα από τα αποκομμένα κεφάλια τους στην είσοδο της Τριπολιτσάς. Η αίσθηση που προκάλεσε στην Αλβανία αυτή η σφαγή ήταν τόσο έντονη, ώστε για δεκάδες χρόνια οι ατρόμητοι εκείνοι πολεμιστές ορκίζονταν στο όνομα του Κολοκοτρώνη: «Να μη γλυτώσω από το σπαθί του Κολοκοτρώνη».

Η τουρκική διοίκηση δεν παρέλειπε και αυτή με τη σειρά της να διεξάγει

Ψυχολογικές Επιχειρήσεις. Εκμεταλλεύθηκε περιστατικό ληστείας φόρων από τον Ιωάννη και Γιωργακλή Κολοκοτρώνη που προοριζόταν για το Πατριαρχείο της Κωνσταντινούπολης. Τον Ιανουάριο του 1806, έφθασε στην Πελοπόννησο αφορισμός του Πατριάρχη ξεσηκώνοντας κατά των Κολοκοτρωναίων τους χριστιανικούς πληθυσμούς της περιοχής.

Ιστορικά αναφέρεται η ρήση που ξεστόμισε προεπαναστατικά ο οπλαρχηγός Κατσαντώνης, όταν έπεσε σε ενέδρα του Τουρκαλβανού Βεληγκέκα «Το καλό το παλικάρι ξέρει και άλλο μονοπάτι» και στη συνέχεια διέφυγε για να συνεχίσει τον αγώνα αλλού. Η παραπάνω ρήση έγινε παροιμία και αποτελεί κομψοτέχνημα

ψυχολογικού θέματος. Χρησιμοποιήθηκε ο όρος «παλικάρι» αλλοιώνοντας πλήρως την ουσία της πράξεως, που δεν ήταν τίποτε άλλο παρά η φυγή. Σήμερα εάν το συγκρίνουμε με το ηττοπαθές σύνθημα που κυκλοφορεί μεταξύ μας ως ψίθυρος «του φευγάτου η μάνα ποτέ δεν έκλαψε», καταλαβαίνουμε την έντονη διαφορά.

Ο Ελληνισμός μετά από αλληπάλληλες εξεγέρσεις αποφασίζει για γενικό ξεσηκωμό. Η ίδρυση της Φιλικής εταιρίας, αποτελεί ιστορικά το μεγαλύτερο παράδειγμα για τη χώρα μας, όπου επιτεύχθηκε χάρη του ψυχολογικού επηρεασμού, η συνένωση των Ελλήνων και η προετοιμασία τους για επανάσταση.

Οι μέθοδοι που χρησιμοποιήθηκαν από τη Φιλική Εταιρία, αποτελούν εφαρμογή σύγχρονων μεθόδων ψυχολογικών επιχειρήσεων. Ως μέλη της επιλέγονταν μυστικά οι εξέχοντες Έλληνες (διαμορφωτές κοινής γνώμης), οι οποίοι με τη σειρά τους οργάνωναν του υπόλοιπους.

Ο Ρήγας Φεραίος μεταχειρίζεται όλα τα είδη του ψυχολογικού επηρεασμού, προκειμένου να αφυπνίσει τους Έλληνες και λοιπούς Χριστιανικούς λαούς της περιοχής. Συντάσσει θύριο, χάρτα, έγγραφα, επιστολές, διακηρύξεις.

Εφοδιαστικό ιερέως

Ο Αλέξανδρος Υψηλάντης υψώνει τη σημαία της Ανεξαρτησίας στην κεντρική πλατεία του Ιασίου. Φανταστική παράσταση του V. Kaltzer (Αθήναι, Μουσείο Μπενάκη)

ΨΥΧΟΛΟΓΙΚΕΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΙΣ ΚΑΤΑ ΤΗ ΔΙΑΡΚΕΙΑ ΤΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗΣ ΤΟΥ 1821

Η εξέγερση των Ελλήνων εναντίον των Τούρκων ουσιαστικά άρχισε στις 22 Φεβρουαρίου 1821 (με το Ιουλιανό ημερολόγιο), όταν ο Αλέξανδρος Υψηλάντης, ορισθείς αρχηγός της Φιλικής Εταιρείας, πέρασε τον Προύθο ποταμό που χώριζε τη Ρωσία από τις Παραδουνάβιες Ηγεμονίες. Στο έδαφος της Μολδαβίας τον υποδέχτηκε η φρουρά του ηγεμόνα Μιχαήλ Σούτσου και τον συνόδευσε έως το Ιάσιο.

Την επομένη απήλυθη προκήρυξη

προς το λαό της Μολδαβίας με την οποία γνωστοποιούσε ότι «άπασα η Γραικία» ύψωσε τη Σημαία της Επανάστασης κατά του τυράννου και ότι μετά την οργάνωση του στρατού θα έφευγε για την Ελλάδα.

Δύο ημέρες αργότερα πραγματοποιήθηκε ιεροτελεστία κατά την οποία ευλογήθηκε η επαναστατική σημαία. Στη διάρκεια της ολιγοήμερης παραμονής του στο Ιάσιο έγιναν και οι πρώτες προπαρασκευές για τη συγκέντρωση χρημάτων και τη συγκρότηση στρατού από εθελοντές που συνέρρεαν εκεί, ενώ εκδόθηκαν και άλλες επιστολές, ανάμεσά τους και εκείνη που απευθυνόταν στον Ρώσο αυτοκράτορα.

Ο Υψηλάντης διάλεξε να ξεκινήσει

την επανάσταση στις Παραδουνάβιες Ηγεμονίες, τη Μολδαβία και τη Βλαχία, γιατί στις περιοχές αυτές απαγορευόταν η παραμονή τουρκικού στρατού, ενώ από το 1709 οι τοπικοί άρχοντες ήταν Έλληνες Φαναριώτες. Η επανάσταση στις Παραδουνάβιες Ηγεμονίες κατέληξε σε αποτυχία μέσα σε λίγους μήνες. Οι λόγοι θα πρέπει να αναζητηθούν στην έλλειψη αξιόμαχων δυνάμεων και στην άρνηση του ηγέτη των Βλάχων Θεόδωρο Βλαδιμιρέσκου να συνδράμει τον Υψηλάντη. Στην ήττα συνέβαλε από ψυχολογικής πλευράς και ο αφορισμός του Υψηλάντη από τον Πατριάρχη Γρηγόριο Ε' (αντιπροπαγάνδα εκ μέρους των Τούρκων), ύστερα από αφόρητες τουρκικές πιέσεις και απειλές για σφαγές των χριστιανών.

Στο Δραγατσάνι έπεσαν μέχρι ενός ο ιερός λόχος, οι άνδρες του οποίου ενθουσιώδεις αλλά χωρίς πολεμική εμπειρία ήταν νεαροί εθελοντές από την Οδησό και από άλλες ελληνικές παροικίες, ντυμένοι με μαύρες στολές, έχοντας ως

έμβλημα τη νεκροκεφαλή (αποφασιστικότητα για αγώνα έως θανάτου).

Στις 25 Μαρτίου 1821, οι Έλληνες οπλαρχηγοί της Πελοποννήσου στη Μονή της Αγία Λαύρας, κήρυξαν την επανάσταση με την ευλογία του Παλαιών Πατρών Γερμανού. Επιλέχθηκε για ψυχολογικούς λόγους η ημερομηνία της 25^{ης} Μαρτίου, καθόσον συνέπιπτε με τη θρησκευτική εορτή του Ευαγγελισμού της Θεοτόκου, της υπερμάχου στρατηγού του Ελληνισμού. Έτσι, το εθνικό συναίσθημα, ενισχυόταν με τη θρησκευτική πίστη και τη βοήθεια του Θεού.

Ο ψυχολογικός ΑΝΣΚ της επανάστασης εκφράστηκε με τη ρήση: «Για του Χριστού τη πίστη την αγία και της Πατρίδος της Ελευθερία» και επιλέχθηκαν ως Ψυχολογικά θέματα:

✱ Η αγάπη προς την Πατρίδα και την ελευθερία.

✱ Η αγία πίστη προς Τον Χριστό (θρησκευτικό συναίσθημα).

Η Ελληνική επανάσταση του 1821

έχει να επιδείξει πολλά παραδείγματα ψυχολογικού επηρεασμού:

Ο Παπαφλέσσας κατά τη διάρκεια του μακρού προπαγανδιστικού του έργου είχε συνηθίσει να λέει μεγάλες υπερβολές. Η ικανότητά του να ξεσηκώνει τον κόσμο, του έδωσε το χαρακτηρισμό «πυρπολητής των ψυχών». Παντού κατηχούσε φανερά και ανακοίνωνε ότι έφθασε η μεγάλη στιγμή. Εμπλέκοντας με πραγματικά θαυμαστό τρόπο τις αλήθειες με τα ψέματα, ξεσήκωνε τους πληθυσμούς στο πέρασμα του. Για να ξεσηκώσει τα νησιά σε επανάσταση, συμβούλευσε τα τοπικά μέλη της Φιλικής Εταιρείας, όταν ξεσπάσει η Επανάσταση να διασπείρουν φήμες ότι η Ύδρα συμμετείχε σε αυτή. Έτσι, όλα τα νησιά θα ακολουθούσαν. Όταν ο αγώνας άρχισε οι Τούρκοι των περισσότερων περιοχών της Πελοποννήσου δέχθηκαν σκληρά κτυπήματα από τους επαναστάτες και αναγκάστηκαν να εγκαταλείψουν την ύπαιθρο και να καταφύγουν στα φρούρια. Στην πορεία τους αυτή συνετέλεσε η φήμη που διέδιδαν οι Έλληνες, με εντολή ιδίως του Παπαφλέσσα, ότι θα τους βοηθούσαν οι Ευρωπαίοι. Η είδηση «έφθασε η Φραγκιά», που για τους Τούρκους σήμαινε ότι ευρωπαϊκοί στόλοι έρχονταν προς ενίσχυση των ομόθρησκων Ελλήνων, προκαλούσε πανικό.

Εντυπωσιακό στρατήγημα κλίματος δυνάμεως ήταν η παρακάτω πράξη του Γεώργιου Καραϊσκάκη. Αυτός το 1826, αφού κατανίκησε τον Μουσταφάμπεη, απέκοψε 1.500 κεφάλια Τούρκων και σχημάτισε με αυτά πυραμίδα σε λοφίσκο πλησίον της Αράχοβας με ψυχολογικό ΑΝΣΚ την ηθική ενίσχυση των ελλήνων και αποθάρρυνση των εχθρών. Ο απόηχος του θριάμβου του Καραϊσκάκη έφτασε και πέρα από την Ελλάδα. Πολλές

ευρωπαϊκές εφημερίδες τον παρουσίασαν σαν μυθικό ήρωα κι ένας δρόμος του Παρισιού πήρε το όνομα του. Ο εκπρόσωπος των φιλελληνικών οργανώσεων Ευνάρδος, του έστειλε στα συγχαρητήρια του και χρήματα για να τον βοηθήσει να ελευθερώσει την Ελλάδα, ενώ ένα πλήθος εκδηλώσεων πραγματοποιήθηκαν σε όλες τις ευρωπαϊκές πρωτεύουσες, για να τιμηθεί ο Έλληνας ήρωας Καραϊσκάκης.

Σε κάθε μάχη που οι αντίπαλοι έρχονται πολύ κοντά ο ένας στον άλλο, ακούγονται κι από τις δυο μεριές φοβέρες, βλαστήμιες και βρισιές, με σκοπό τον ψυχολογικό επηρεασμό του αντιπάλου. Ο Καραϊσκάκης δε δίσταζε να υποδεικνύει τα οπίσθια του στους Τούρκους ως ένδειξη περιφρόνησης, τραυματιστείς μάλιστα εκεί από αντίπαλο, στη μάχη του Κομποτιού.

Σχετικά αναφέρεται το τέχνασμα του Θεόδωρου Κολοκοτρώνη, ο οποίος, κατά τη διάρκεια της πολιορκίας της Τρίπολης περιέφερε γύρω από αυτήν, τη νύκτα, πρόβατα με δεμένα κεριά στα κέρατα, ώστε οι Τούρκοι να νομίζουν για αφικνούμενους Έλληνες. Με το εφαρμοζόμενο τέχνασμα ο Κολοκοτρώνης επεδίωκε να δημιουργήσει «στάση» στους Τούρκους, ότι πολιορκούνται από ισχυρό Ελληνικό στράτευμα και ότι κάθε διάθεση για συνέχιση της άμυνας της Τρίπολης ήταν περιττή. Ως «συμπεριφορά» των αμυνόμενων Τούρκων ανέμενε την παράδοση της πόλης, γεγονός το οποίο και έγινε. Ο Κολοκοτρώνης είχε την αντίληψη ότι η Τριπολιτσα έπρεπε να καταστραφεί με τέτοιο τρόπο, ώστε να μη υπάρχει πλέον έδαφος συμβιβασμού μεταξύ των Τούρκων και των Ελλήνων. Άλλωστε οι Έλληνες χρωστούσαν αντεκδίκηση για το Θάνατο του Πατριάρχη.

Ο Κολοκοτρώνης στην πολιορκία της Ακροκορίνθου χρησιμοποίησε την επιτυχημένη τακτική του «διαίρει και βασιλευε».

Άρχισε μυστικές διαβουλεύσεις με 20 Λαλαίους κεχαγιάδες ώστε να παραδοθούν.

Οι τελευταίοι

εξήλθαν κρυφά από το κάστρο και παραδόθηκαν. Ήλθε τότε η σειρά των Αλβανών. Συμφώνησαν να φυγαδευτούν από τον Κολοκοτρώνη. Έτσι, εξήλθαν από το κάστρο στις 10 Ιανουαρίου. Όταν υπογράφηκε η συνθήκη, ξέσπασε άγρια διαμάχη στο ελληνικό στρατόπεδο για το ποιος θα παρελάμβανε πρώτος το κάστρο. Ο Κολοκοτρώνης εκνευρίστηκε. Αφού περίμενε μάταια να συμφωνήσουν, άρπαξε μία σημαία, έφθασε στην κεντρική πύλη ολομόναχος, ειδοποίησε τους Τούρκους να την ανοίξουν και φώναξε στο στρατό να εισέλθει.

Ο Κολοκοτρώνης το Μάρτιο 1922, στο χωριό Σαραβάλι σε κοντινή απόσταση από την Πάτρα, κατάφερε να ανασυντάξει τα υπολείμματα ενός άτακτου στρατού που υποχωρούσε και να εξαπολύ-

σει αντεπίθεση. Ανεβαίνοντας σε ένα ύψωμα, κτύπησε τα χέρια του και φώναξε πως οι εχθροί υποχωρούσαν. Τα λόγια του δεν ήταν αληθινά παρά τέχνασμα για να τον ακούσουν οι Τούρκοι, οι οποίοι θεώρησαν πως είχε διαταχθεί υποχώρηση. Το ίδιο πίστεψαν και οι Έλληνες. Αυτό

έκανε πιο επιθετικούς τους τελευταίους και σκόρπισε τον πανικό στους εχθρούς. Η υποχώρηση γενικεύθηκε και μετετράπη σε άτακτη φυγή. Οι δύο πασάδες μόλις που κατάφεραν να αποφύγουν τη σύλληψη.

Ο Κολοκοτρώνης στα Δερβενάκια με σκοπό την εξαπάτηση και αποθάρρυνση των Τούρκων, τοποθέτησε ένα ψευδοστράτευμα με ζώα καθώς και με τις κάπες και τα φέσια των αγωνιστών, που από μακρινή απόσταση έδιναν την εντύπωση συγκεντρωμένου στρατεύματος.

Ο Μάρκος Μπότσαρης, με 400 παλικάρια, όλα Σουλιώτες, θα προσβάλει με νικητερική ενέργεια τους Αλβανούς Γκέγκηδες υπό τον Τζελαλεντίν Μπέη στο Κεφαλόβρυσο. Για να προκαλέσουν ακόμη μεγαλύτερο πανικό οι Σουλιώτες έβριζαν στα αρβανίτικα, προσποισμένοι τους παραπονούμενους για το μισθό.

Ο Νικητάρης στη μάχη στα Δερβενάκια, πυροβόλησε το φορτίο μίας καμήλας, αντιλαμβανόμενος από τη συσκευασία ότι επρόκειτο για πυρίτιδα. Ο εκκωφαντικός θόρυβος της έκρηξης προκάλεσε αναστάτωση στον Τουρκικό Στρατό. Τα υποζύγια και τα άλογα αφήνιασαν και έτρεχαν ασυγκράτητα καταπατώντας τους στρατιώτες. Η τάξη της τουρκικής πορείας παρέλυσε. Οι στρατιώτες δεν αντιλήφθηκαν την αιτία της επίθεσης και την απέδωσαν σε αιφνιδιαστική επίθεση που δέχθηκαν από διαφορετικό σημείο.

Μη υπακούοντας στους αξιωματικούς τους, οι Τούρκοι άρχισαν να τρέχουν για να εξέλθουν το γρηγορότερο από τα στενά χωρίς να πυροβολούν. Στη συνέχεια ο Νικηταράς επιτέθηκε στους Τούρκους και επί μία ημέρα αποδεκάζεε αντιπάλους (αλλάζοντας 3 σπαθιά λόγω θραύσεως), εμπυχώνοντας τον εαυτό του αλλά και τους συμπολεμιστές του με το σύνθημα: **«κουράγιο Νικήτα, μη ξεχνάς Τούρκους σφάζεις»**.

Η παράτολμη ενέργεια αντεκδίκησης του πυρπολητή Κωνσταντίνου Κανάρη, που είχε ως κατάληξη την καταστροφή της τουρκικής ναυαρχίδας στη Χίο και το θάνατο του Ναυάρχου Καρά Αλή (είχε εφαρμόσει ως μέσο διεξαγωγής Ψυχολογικών Επιχειρήσεων τη «βία» σφάζοντας χιλιάδες Χιώτες), είχε ως ψυχικό αποτέλεσμα την ανύψωση του ηθικού των Ελλήνων και έφθασε να εμπνεύσει (Στρατηγικές Ψυχολογικών Επιχειρήσεων) τον Βίκτωρ Ουγκώ, ώστε να γράψει ποίημα για τον Ψαριανό θαλασσομάχο, κάνοντας το όνομα του γνωστό στα πέριχα της οικουμένης.

Μετά την έναρξη της επανάστασης του 1821, οι αρχικές νίκες των Ελλήνων δημιούργησαν ψυχολογική υπεροχή έναντι του αντιπάλου, που κατάληξε σε ολοκληρωτική νίκη. Οι αλληπάλληλες πανωλεθρίες παρουσίαζαν τη νότια Ελλάδα στα μάτια των έντρομων Τούρκων στρατιωτών ως μία περιοχή γεμάτη από επικίνδυνες διαβάσεις, στις οποίες ενέδρευαν υπερφυσικοί πολεμιστές. Ενδεικτικά αναφέρεται περιστατικό με τον Μπαιράμ Πασάς, ο οποίος με 10.000 Τούρκους κατά τη διάρκεια της επανάστασης του 1821, κινήθηκε προς νότο εναντίον των Ελλήνων. Κατά τη διέλευση από τα Βασιλικά έδωσε εντολή όλοι οι Τούρκοι να

προσεύχονται με συνοδεία τυμπάνων, 4 κανόνια να βάλουν, ενώ όλο το στράτευμα να πυροβολεί. Αριθμός 1.700 Ελλήνων αναμένοντας τους στο στενό, επιτέθηκαν με την ιαχή «γιούρια» και κατανίκησαν τους Τούρκους. Όσοι Τούρκοι σώθηκαν ετράπησαν σε φυγή.

Ο Κολοκοτρώνης μιλώντας αργότερα στην Πνύκα της Ακρόπολης προς μαθητές, είπε μεταξύ άλλων και τα εξής: « Εισ τον πρώτον χρόνον της Επαναστάσεως, είχαμε μεγάλη ομόνοια και όλοι τρέχαμε σύμφωνοι.... Και αν αυτή η ομόνοια βαστούσε ακόμη 2 χρόνους ηθέλαμε κυριεύσει και τη Θεσσαλία και τη Μακεδονία και ίσως εφθάναμεν και έως την Κωνσταντινούπολη.... Τόσον τρομάξαμεν τους Τούρκους, όπου άκουγαν Έλληνα έφυγαν χίλια μίλια μακριά... Εκατό Έλληνες έβαζαν πέντε χιλιάδες εμπρός και ένα καράβι μίαν αρμάδα...».

Ο διχασμός, όμως, λίγο έλειψε να μας κοστίσει ακριβά. Οι πολιτικάντηδες, χρησιμοποιώντας όλα τα μέσα και ιδιαίτερα μία πρωτοφανή σε έκταση προπαγάνδα δυσφήμισης των αντιπάλων τους, είχαν καταφέρει να πάρουν την εξουσία στα χέρια τους. Τον Κολοκοτρώνη κι όλους τους άλλους πρωτοπόρους της επανάστασης, που η προπαγάνδα τους παρουσίαζε ως ληστές και αναρχικούς, τους είχαν ρίξει στις φυλακές σαν επικίνδυνους για το Έθνος.

Μετά από ολοκαυτώματα σε πολλά μέρη της Ελλάδας, όπως η Χίος, τα Ψαρά, το Μεσολόγγι, τα οποία αφύπνισαν ψυχολογικά τους Ευρωπαίους, δημιουργήθηκαν συμπάθειες και φιλελληνικό κλίμα (στρατηγικές Ψυχολογικών Επιχειρήσεων). Αυτό τελικά οδήγησε σε στρατιωτική επέμβαση των μεγάλων δυνάμεων στο Ναυαρίνο και τη δημιουργία του νέου Ελληνικού κράτους.

Το 1828, ανέλαβε τη διακυβέρνηση της Ελλάδας ο Ιωάννης Καποδίστριας, πρώην Υπουργός της Ρωσίας με διεθνές κύρος, ο οποίος έθεσε ως στόχο της πολιτικής του να πετύχει την αναγνώριση ανεξάρτητου ελληνικού κράτους με διευρυμένα σύνορα (στρατηγικές Ψυχολογικών Επιχειρήσεων). Η πολιτική του γνώρισε τη δικαίωση στις 22 Ιανουαρίου 1830, όταν με τη συνθήκη του Λονδίνου η Μεγάλη Βρετανία, η Γαλλία και η Ρωσία αναγνώρισαν την ύπαρξη ανεξάρτητου ελληνικού κράτους που θα περιελάμβανε την Πελοπόννησο, την Εύβοια, τις Κυκλάδες και τις Σποράδες, ενώ τα βόρεια σύνορα της χώρας θα ορίζονταν από τους ποταμούς Σπερχειό-Αχελώο. Η Οθωμανική αυτοκρατορία αποδέχθηκε την τελική ρύθμιση των συνόρων.

Ο ελληνικός αγώνας είχε δικαιωθεί. Όμως, τα σφάλματα των Ελλήνων και οι αντικρουόμενες επιδιώξεις των Μεγάλων Δυνάμεων δεν επέτρεψαν παρά τη δημιουργία ενός μικρού ελληνικού κράτους στην άκρη της Νοτιοανατολικής Ευρώπης, ενώ το μεγαλύτερο μέρος του Ελληνισμού παρέμενε εκτός των ελληνικών συνόρων.

ΑΝΣΚ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΨΕ ΤΟΥ 1821

* Μείωση του ηθικού και της μαχητικής ισχύος των Τούρκων (λόγοι των καπεταναίων, επίδειξη τουρκικών κεφαλιών από τον Καραϊσκάκη, κ.λ.π.).

* Πρόκληση συγχύσεως του εχθρού.

* Διευκόλυνση καταλήψεως εχθρικών περιοχών με ξεχωριστές συμφωνίες (π.χ. Διχαστικοί ΑΝΣΚ Ψυχολογικών Επιχειρήσεων μεταξύ Αλβανών και Τούρκων

στην Τρίπολη).

* Εξύψωση εθνικού φρονήματος με χρήση σημαίων, δημοτικών τραγουδιών, χορών.

* Δημιουργία καλής φήμης για την ηγεσία με χρήση ονομάτων όπως Νικηταράς ο τουρκοφάγος, Παπαφλέσσας, κ.λ.π.

* Αποτροπή στους Έλληνες που σκέπτονταν να υποταχθούν στους Τούρκους.

ΜΕΘΟΔΟΙ ΠΡΟΠΑΓΑΝΔΑΣ

Κατά τη διεξαγωγή από τους Έλληνες της προπαγάνδας, έχουμε τη χρησιμοποίηση των παρακάτω μεθόδων:

* Μέθοδος ελκυστικών λέξεων και φράσεων ("εν τούτω νίκα", για του Χριστού την πίστη την Αγία και της πατρίδος την ελευθερία, κ.ά.).

* Μέθοδος των προσωπικοτήτων (έχει υπογραφεί η ελευθερία της Ελλάδας έλεγε ο Κολοκοτρώνης, η Αόρατος Αρχή της Φιλικής Εταιρίας).

* Μέθοδος της απλοποίησης (σύνθημα "Ελευθέρια ή Θάνατος").

* Μέθοδος επιλογής των γεγονότων (καταγωγή από ηρωικούς προγόνους).

* Μέθοδος αναπόφευκτης νίκης (ο θεός έχει υπογράψει την ελευθερία).

* Μέθοδος κοσμητικών επιθέτων (χρήση επιθέτων στους έλληνες).

ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΕΣ ΨΕ (ΦΙΛΕΛΛΗΝΙΣΜΟΣ)

Αν και η στάση των επίσημων κυβερνήσεων ήταν αρνητική προς τον Ελληνικό αγώνα, οι λαοί της Δυτικής Ευρώπης τον αγκάλιασαν από νωρίς. Το ενδιαφέρον για την Ελλάδα είχε αρχίσει από το 18^ο αιώνα, όπου η αγάπη προς την Ελλάδα κυριάρχησε και ενέπνευσε την τέχνη, τη λογοτεχνία, τη μουσική αλλά επηρέασε και τη καθημερινή ζωή.

Με τη έναρξη της Επανάστασης πολλοί ενθουσιώδεις Ευρωπαίοι εγκατέλειψαν την Πατρίδα τους και ήρθαν να πολεμήσουν στην Ελλάδα στο πλευρό των αγωνιστών. Ο ρομαντισμός αγκάλιασε τον αγώνα των Ελλήνων καθιστώντας τον «πολεμικό άτι». Ο φιλελληνισμός έγινε κίνημα και εξαπλώθηκε σε όλη την Ευρώπη.

Το 1823 οργανώθηκε η Ελληνική επιτροπή του Λονδίνου και το 1825 το κοιμητάτο του Παρισιού. Οι φιλελληνικές οργανώσεις διοργάνωναν φιλανθρωπικές γιορτές, εράνους, δημοπρασίες και εκθέσεις έργων τέχνης με σκοπό να διαθέσουν τα έσοδα για τον αγώνα των Ελλήνων. Έργα τέχνης φιλοτεχνούνταν ειδικά γι' αυτόν το σκοπό, όπως βάζα ζωγραφισμένα ή πίνακες ζωγραφικής, αλλά και πλήθος αντικειμένων που έφεραν φιλελληνικά θέματα, όπως βεντάλιες, τραπουλόχαρτα, κ.ά. Πωλούνταν ακόμη και καρφίτσες με τα εθνικά χρώματα της Ελλάδας και γλυκά με φιλελληνικά στιχάκια επάνω, από ζαχαροπλάστη στο Magdeburg.

Παράλληλα με τη δράση των φιλελληνικών οργανώσεων, καλλιτέχνες εμπνέονταν από τον αγώνα των Ελλήνων. Ποιητές και

Λόρδος Βύρων

λογοτέχνες, όπως ο Βύρων, ο Λαμαρτίνος και ο Γκαίτε υμνούν τον αγώνα της Ελλάδας και δεν είναι σπάνιο, έργα τους να παίρνουν μορφή και χρώμα. Ζωγράφοι και χαράκτες, όπως ο Ary Scheffer, ο Bonington, ο H. Vernet, ο Gioggi και κατ' εξοχήν ο Eugene Delacroix με πολλά φιλελληνικά του έργα, αποτυπώνουν στον καμβά ή στη χαρακτηριστική πλάκα τα σημαντικότερα γεγονότα και τις ηρωικές μορφές των αγωνιστών.

Πολλές χαλκογραφίες και λιθογραφίες κυκλοφορούσαν ευρύτατα σε πολλές χώρες, παρουσιάζοντας πολύ συχνά θέματα κατά τρόπο φανταστικό, θέλοντας να εξάρουν τα κατορθώματα των Ελλήνων και να επηρεάσουν ευνοϊκά την κοινή γνώμη.

Επίσης, θεατρικά έργα με κεντρικά πρόσωπα από το αρχαίο κλασικό παρελθόν, αλλά και από την τότε Ελλάδα γράφονται, παίζονται και αποθεώνονται από το κοινό.

Οι εφημερίδες αφιέρωναν πρωτοσέλιδα στον πόλεμο μεταξύ των Ελλήνων και Τούρκων που ανάγεται σε μάχη μεταξύ Χριστιανισμού και Ισλάμ κατά τον Σατωπριάν.

Αυτός ο ενθουσιασμός για την Ελλάδα που αγωνιζόταν για την Ελευθερία της, κράτησε ενδιαφέρον για τη χώρα ζωντανό και στήριξε την επανάσταση.

ΜΕΣΑ ΔΙΕΞΑΓΩΓΗΣ ΨΥΧΟΛΟΓΙΚΩΝ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ

ΠΡΟΦΟΡΙΚΟΣ ΛΟΓΟΣ

Κραυγές

Χρησιμοποιήθηκαν οι παρακάτω ελληνικές ιαχές:

- * Γιούργια.
- * «ω μπούρα» («ω γενναίοι»), που χρησιμοποιούσαν οι Σουλιώτες.

Τραγούδια

«Όπλο» και μάλιστα ισχυρό των Ελλήνων ήταν και τα δημοτικά τραγούδια που συνέβαλαν στην ενίσχυση της αγωνιστικής διάθεσης τους. Τα τραγούδια αυτά εξυμνούν την ανδρεία, την αγάπη προς την πατρίδα και τον έρωτα προς την ελευθερία. Τα προπαγανδιστικά μηνύματα διαδίδονταν με το τραγούδι παντού, εξυμνώντας Αρματολούς και Κλέφτες που προσωποποιούνται ως ήρωες και ταυτίζονται στα τραγούδια με τα φλάμπουρα τα ζωηρά για τις γιορτές στον κάμπο και με τα μπαϊράκια τα πολεμικά που ανέμιζαν στις βουνοκορφές.

Με την έναρξη του αγώνα το 1821, η δημοτική ποίηση εξυμνεί όλους τους οπλαρχηγούς και τις σπουδαίες νίκες τους. Μεταξύ άλλων η λαϊκή Μούσα έγραψε για τη μάχη των Δερβενακίων:

Φύσα μάλιστα δροσερέ κι αέρα του πελάγου

Να πας τα χαιρετίσματα στου Δράμαλη τη μάνα

Του Δράμαλη οι μπέιδες, του Δράμαλη τ' ασκέρι

Στα Δερβενάκια κείτονται, κορμιά χωρίς κεφάλια.

Πολλά χρόνια μετά ο Τουρκοκύπριος πανεπιστημιακός καθηγητής Σαλαχίν Σονιέλ στο βιβλίο του με τίτλο «Μειονότητες και η καταστροφή της Οσμανικής Αυτοκρατορίας», χαρακτηρίζει την Ελληνική Εθνεγερσία «ως ένα σύνολο ευκαιριακών σφαγών». Για τη μάχη των Δερβενακίων ο παραπάνω καθηγητής αναγράφει, ότι οι στασιαστές Έλληνες επιτέθηκαν εναντίον ανυπεράσπιστων ατόμων (μέθοδος αντιπροπαγάνδας: «μίκρυνση της σημασίας του θέματος»).

Κατά την πολιορκία της Τρίπολης, ο επίσκοπος Άνθιμος ευλογούσε τους στρατιώτες, όχι δια της χειρός, αλλά με όπλο και την Αγία Κοινωνία επέτρεπε μόνο σε όσους φόνευαν Τούρκους στρατιώτες.

Φήμες

Ο Κοσμάς ο Αιτωλός προσπαθεί να αφυπνίσει το υπόδουλο έθνος. Με το σύνθημα του «ανοίξτε σχολεία», δηλώνει τη μεγάλη σημασία που έδινε στη μόρφωση ως μέσο διεξαγωγής Ψυχολογικών Επιχειρήσεων και δημιουργίας εθνικής συνείδησης. Μεταχειρίζεται έντεχνα τις προφητείες, προβλέποντας νίκη των Ελλήνων και καταστροφή των Τούρκων.

Ισχυρές φήμες που διέδιδαν ενσυνείδητοι πράκτορες ή αφελείς οραματιστές, έλεγαν πως η Ελλάδα θα ελευθερωνόταν από το «ξανθό γένος» του Βορρά. Μόνο που το «ξανθό γένος» τα δικά του και μόνο συμφέροντα ήθελε να προωθήσει αδιαφορώντας για τους «ομόδοξους». Κι έτσι παίχθηκε η παρωδία των «Ορλοφικών», το 1770, που κόστισε, όμως, ποταμούς αίματος άμαχων Ελλήνων.

Η άφιξη του Υψηλάντη στο Άστρος προκάλεσε πραγματικό παραλήρημα στους Έλληνες. Οι μυθοπλασίες του Παπαφλέσσα τους φαίνονταν τώρα απτά γεγονότα. Οι πιο τρελές ελπίδες είχαν εκτοξεύσει τον ενθουσιασμό των Ελλήνων στα ύψη. Σε όλα τα στρατόπεδα είχαν εξαπλωθεί οι πιο απίστευτες φήμες. Σύμφωνα με τους αφελείς επαναστάτες, τον Υψηλάντη ακολουθούσαν αμέτρητοι Ρώσοι στρατιώτες και πλοία κατάφορτα από χρυσό, ενώ ο ίδιος απολάμβανε της απόλυτης εμπιστοσύνης, όχι μόνο του τσάρου, αλλά και όλων

Προσωπικές επαφές

Όλοι οι οπλαρχηγοί του αγώνα επιβίβωνταν με τις προσωπικές επαφές και με την παλικαριά τους. Ο Κολοκοτρώνης γνώριζε άριστα την ψυχολογία του λαού. Με τα λόγια του, για μία ακόμη φορά, θαυματούργησε. Η πίστη του Κολοκοτρώνη έγινε πίστη όλων των Ελλήνων στρατιωτών. Τον είχαν ακούσει να λέει στους οπλαρχηγούς: «ο Θεός υπόγραψε την ελευθερία της Ελλάδας, δε θα πάρει πίσω την υπογραφή του». Σε αυτό το «συμβόλαιο» πίστεψαν οι Έλληνες με όλη τη δύναμη της ψυχής τους.

των εστεμμένων του κόσμου!!!

Κατά την εισβολή του Δράμαλη στην Πελοπόννησο, ο Υψηλάντης άφησε έντεχνα να διαρρεύσουν φήμες ότι στο φρούριο του Άργους είχαν οχυρωθεί οι γνωστότεροι και ικανότεροι οπλαρχηγοί του Μοριά και ότι είχαν μεταφέρει εκεί μεγάλες ποσότητες εφοδίων.

ΓΡΑΠΤΟΣ ΛΟΓΟΣ

Επιστολή

* Ο Ζαχαρίας Μπαρμπιτσιώτης το 1785 έστειλε επιστολές στους προεστούς να μεσολαβήσουν στον Μόρα Βαλεσά, ώστε να αναγνωρισθεί η Ομοσπονδία που ίδρυσε, από την Υψηλή Πύλη και οι ίδιοι να αναλάβουν τη μισθοδοσία των ανδρών της. Τρομοκρατημένοι οι προεστοί, τον παρακάλεσαν να παραιτηθεί από τα μεγαλεπήβολα σχέδια του για να μην εξαγριωθούν οι Τούρκοι. Όμως, ο Ζαχαρίας απάντησε: «Μου γράφετε ότι θα χαθούν τα χωριά σας. Στάχτη να γενούν. Ντουφέκι και σπαθί. Ή να ελευθερωθούμε, ή να χαθούμε».

* Ο Αδαμάντιος Κοραής προκειμένου να εμψυχώσει τους επαναστατημένους Έλληνες κυκλοφορεί επιστολή με τίτλο «Σάλπισμα Πολεμιστήριο».

* Πριν την κατάληψη της Καλαμάτας οι επαναστατημένοι Έλληνες, έστειλαν στους προκρίτους ένα ψεύτικο απειλητικό γράμμα, με το οποίο απαιτούσαν μεγάλες ποσότητες τροφίμων και πυρομαχικών για 2.000 κλέφτες που είχαν συγκεντρωθεί. Σε αντίθετη περίπτωση, η πόλη θα παραδιδόταν στις φλόγες. Οι Τούρκοι

απελευθέρωσαν αμέσως τους προκρίτους που είχαν συλλάβει και επηρεασμένοι από το γράμμα παραδόθηκαν συντόμως.

* Ο Κολοκοτρώνης κατά την πολιορκία της Τριπολιτσάς έστειλε αγγελιοφόρους γνωρίζοντας ότι θα συλλαμβάνονταν από τους Τούρκους. Σε όλες

1

2

1. Εφημερίδα «ΣΑΛΠΙΞ ΕΛΛΗΝΙΚΗ»
2. Υπόμνημα Παλαιών Πατρών Γερμανού

τις επιστολές υπήρχαν υπερβολές. Οι δυνάμεις των ελληνικών σωμάτων παρουσιάζονταν για ψυχολογικούς λόγους διογκωμένες, ενώ γενική αισιοδοξία διέπνεε τα γραφόμενα από τους αρχηγούς. Σε επιστολή του Θ. Κολοκοτρώνη προς τον Μουσταφάμπεη, του ζητούσε να παραδοθεί, τελειώνει με τη φράση «... καλές ανταμώνσεις στο σεράγι σου μέσα».

* Ο Οδυσσέας Ανδρούτσος στέλνει το 1822 επιστολή στον Μαυροκορδάτο που πολιορκούταν στο Μεσολλόγγι, ότι καταφθάνει ως ενίσχυση με στράτευμα 10.000 ανδρών φροντίζοντας παράλληλα να πιάσουν οι Τούρκοι τον ταχυδρόμο του και περιμένει το αποτέλεσμα. Πράγματι, ο Ομέρ Βρυώνης λύει κακήν κακώς την πολιορκία.

* Κατά την περίοδο του διχασμού, αντίπαλοι του Δημητρίου Υψηλάντη και του Νικηταρά απέστειλαν γράμμα στον Οδυσσέα Ανδρούτσο, προκειμένου να ενσπείρουν διχαστικούς ΑΝΣΚ Ψυχολογικών Επιχειρήσεων. Ο εμπειρότατος Ανδρούτσος έδειξε το γράμμα στους παραπάνω οπλαρχηγούς ζητώντας τους να γίνουν αδέρφια και να αγωνιστούν για το καλό πατρίδας, το οποίο και έγινε. Ο Ανδρούτσος έγραψε αργότερα στους διχασμένους Έλληνες της Πελοποννήσου: «...Σας στέλνω 30.000 Τούρκους να ομονοήσετε και κάμετε τους ό,τι μπορέσετε».

* Μετά την εισβολή του Ιμπραήμ ο Κολοκοτρώνης άρχισε να στέλνει επιστολές, να παρακαλεί και να προσπαθεί με κάθε τρόπο, με ψέματα και με αλήθειες, να συγκεντρώσει άνδρες για να συστήσει στρατόπεδο. Το παράδειγμα του ακολούθησαν οι οπλαρχηγοί όλων των επαρχιών, οι κοτζαμπάσηδες και οι κληρικοί. Όλοι αγωνίζονταν να εμψυχώσουν το λαό με λόγια και με έργα.

* Ο Ιμπραήμ, οργισμένος για τις απώλειες του στρατού του από κλεφτοπόλεμο, κάλεσε τον Κολοκοτρώνη να αναμετρηθούν οι δύο αντίπαλοι στρατοί σε μάχη κατά παράταξη. Ο Γέρος απάντησε πως ήταν κωμικό να θέλει με οργανωμένο στρατό να πολεμήσει εναντίον ατάκτων. Αντιπρότεινε, όμως, να συγκεντρώσει 500 ή 1.000 επίλεκτους στρατιώτες του και ο Ιμπραήμ άλλους τόσους δικούς του και να πολεμήσουν. Ακόμη, ήταν πρόθυμος και να μονομαχήσει μαζί του.

Ανακοινώσεις

Ο Λάμπρος Κατσώνης κατά τη διεξαγωγή των αγώνων του, εκδίδει επαναστατικό μανιφέστο με σκοπό την έγερση των Ελλήνων, τους οποίους θα βοηθούσαν οι Ρώσοι.

Ο Παλαιών Πατρών Γερμανός, συνέταξε την ανακοίνωση που κοινοποίησαν στους αντιπροσώπους των μεγάλων Δυνάμεων στις 26 Μαρτίου, όπου μεταξύ άλλων ανέφερε: «...απεφασίσαμε σταθερώς ή να αποθάνωμεν όλοι ή να ελευθερωθούμε».

Προκηρύξεις

Κατά τη διάρκεια των ελληνο-τουρκικών διενέξεων, χρησιμοποιήθηκαν από τους τελευταίους και οι πρώτες προκηρύξεις ασφαλούς παράδοσης, με τη σημερινή τους έννοια. Οι Τούρκοι απέστειλαν έγγραφα που έφεραν την ονομασία «μπουγιουρτί», σύμφωνα με τα οποία οι έλληνες έπρεπε να προσέλθουν και να τους προσκυνήσουν. Λόγω των συχνών επαναστάσεων μέχρι το 1821 που είχαν άτυχο τέλος, δεν ήσαν λίγοι οι έλληνες που ηττώμενοι αναγκάζονταν να υποκύψουν και να προσκυνήσουν, προσπαθώντας να αποφύγουν τα χει-

ρότερα, μεταξύ των οποίων και η αφείρεση της ζωής τους. Στην Κρήτη, κατά μία ερμηνεία, η κατάληξη των επιθέτων σε «άκης» (σημαίνει μικρός ή μικροπρεπής) αποδόθηκε από τους ανυπότακτους Κρητικούς, στους υποταγμένους. Τα επίθετα που εκείνη την εποχή άρχισαν να προσδίδονται μεταξύ των ελλήνων, ήταν συνήθως παρατσούκλια, (κοροϊδευτικές προσφωνήσεις) αντικατοπτρίζοντας σε μεγάλο βαθμό τη μέθοδο της προπαγάνδας «Κοσμητικά επίθετα».

Η προκήρυξη του Αλεξάνδρου Υψηλάντη υπό τον τίτλο «Μάχου υπέρ Πίστεως και Πατριδος» τυπώθηκε στο Ιάσιο στις 27 Φεβρουαρίου 1821 (παλαιό ημερολόγιο) και αποτελεί ουσιαστικά το πρώτο επίσημο έγγραφο της κήρυξης της Εθνεγερσίας. Το κείμενο της προκήρυξης γράφτηκε στο Κισνόβιο της Βεσσαραβίας από τον γνωστό Κεφαλλονίτη λόγιο και ιατρό Γεώργιο Κοζάκη Τυπάλδο και θεωρείται κείμενο μοναδικό για το ύφος του και τη διατύπωση του, που συγκίνησε όλο το ελληνικό γένος, όπου της γης κι αν κατοικούσε.

Η επιστολή του Ανδρούτσου για την κάθοδο του Δράμαλη στην Πελοπόννησο, προκάλεσε αναστάτωση στην κυβέρνηση, η οποία μάλιστα αυξανόταν από τις ανυπόστατες διαδόσεις. Η λαϊκή φαντασία είχε ανεβάσει τον αριθμό των Τούρκων στρατιωτών σε εκατοντάδες χιλιάδες, ενώ

τα τουρκικά πλοία ήταν τόσα πολλά, που έφθαναν για να αποκλείσουν ολόκληρο το Μοριά από άκρη σε άκρη. Όσο ο εχθρός πλησίαζε τόσο μεγάλωνε το κύμα της αναρχίας και της φυγής. Προστατευμένη η κυβέρνηση σε 2 πλοία, άρχισε να «πολεμά» εκδίδοντας προκηρύξεις. Σε αυτές προσπαθούσαν ακόμη να μεταθέσουν τις ευθύνες της επικείμενης καταστροφής στον Κολοκοτρώνη. Ο Κωλέττης διέδιδε πως ο Γέρος και οι σύντροφοι του ήταν προδότες και ότι συνεννοήθηκαν με τους Τούρκους για να υποδουλώσουν ξανά τους Έλληνες. Αναγκάστηκαν, όμως, να τον απελευθερώσουν και για μία ακόμα φορά έσωσε την Ελλάδα

Η επαναστατική κυβέρνηση, μετά τις επιτυχίες του Κολοκοτρώνη στα Δερβενάκια, κυκλοφόρησε φυλλάδια που ανέφεραν ότι η ανενόχλητη κάθοδος του Δράμαλη στο Μοριά οφειλόταν σε σχέδιο της, ώστε να τον αποκλείσουν στην αργολική πεδιάδα και να τον συντρίψουν! Τα φυλλάδια αυτά είχαν ιδιαίτερη απήχηση στους κατοίκους των ναυτικών νησιών, που δεν είχαν σαφή εικόνα των γεγονότων.

Εφημερίδες

«ΣΑΛΠΙΓΕ ΕΛΛΗΝΙΚΗ» Φύλλο της 1^{ης} Αυγούστου 1821. Μονόφυλλα του Αγώνας, ΙΕΕΕ, Αθήνα, 1973, φ. β 5.

Στον αγώνα εμφανίστηκαν χειρόγραφα εφημερίδες καθώς επίσης και

η πρώτη έντυπη εφημερίδα του 1821, η «Σάλπιγξ Ελληνική», που τυπώθηκε στην Καλαμάτα σε μικρό ξύλινο πιεστήριο που έφερε μαζί του ο Δημήτριος Υψηλάντης. Η εμφάνιση, ήδη από τον πρώτο μήνα του Αγώνα, το Μάρτιο του 1821, μίας μικρής, χειρόγραφης εφημερίδας, καταδεικνύει την ανάγκη που υπήρχε για έγκαιρη ενημέρωση και την οποία είχαν συνειδητοποιήσει ορισμένοι κύκλοι. Το πρώτο ενημερωτικό φύλλο ακολουθεί ένα δεύτερο και ένα τρίτο, όλα χειρόγραφα, ενώ το πρώτο έντυπο κυκλοφορεί τον Ιούλιο - Αύγουστο του 1821.

ΕΝΤΥΠΕΣ ΕΚΔΟΣΕΙΣ

Ο Στρατηγός Μακρυγιάννης μετά την επανάσταση γράφει τα απομνημονεύματα του και σε αυτά χρωστά την αναγνωρισμότητά του. Αποτελούν ένα ακόμη παράδειγμα για την τεράστια δύναμη που έχει ο έντυπος λόγος. Τα απομνημονεύματα είναι γεμάτα έξοχα αποφθέγματα, σοφούς αφορισμούς, απίθανους χαρακτηρισμούς, καταπληκτικές περιγραφές, ευρήματα γλωσσικά που διαδέχονται το ένα το άλλο. Γράφει μεταξύ άλλων ο Μακρυγιάννης:

«Σε κάθε γωνιά της ελληνικής γης, στις θάλασσες, στους κάμπους και στα βουνά, αν έχει κανείς τη δύναμη σιωπη-

λά να αφουγκραστεί, θα ακούσει τον άνεμο να φέρνει χίλια μηνύματα από τα βάθη της ιστορίας, ιαχές θριάμβου, τραγούδια χαράς, που θα κατακλύσουν με ιερό ψως την ψυχή του...».

Ο πλούτος της γλώσσας του Μακρυγιάννη, δηλαδή των αγράμματων Ελλήνων του 1821 είναι καταπληκτικός. Μελέτες έδειξαν πως στο βιβλίο του, μεταχειρίζεται 5.558 λέξεις-λήμματα, ενώ ο σημερινός Έλληνας υπολογίζεται ότι χρησιμοποιεί κάπου 1.000. Άλλες μελέ-

τες με άλλα κριτήρια, δίνουν στο Σολωμό 4.853 λέξεις-λήμματα και στον Καβάφη 3.366.

ΑΛΛΑ ΜΕΣΑ ΔΙΕΞΑΓΩΓΗΣ ΨΕ

Χορός

Η επιδεξιότητα και η λεβεντιά των κλεφτών και αρματολών στον τσάμικο, δεν ήταν παρά αντανάκλαση της δεινότητας στον πόλεμο. Κάποτε στα Ιωάννινα ο Γεώργιος Καραϊσκάκης, νέος αρματολός ακόμα, χόρευσε έναν τσάμικο τόσο λεβεντικά και επιδεικτικά, ώστε ο Μουχτάρ πασάς παραπονέθηκε στον πατέρα του, τον Αλή, ζητώντας την παραδειγματική του τιμωρία.

Με την έναρξη της επανάστασης ο Οδυσέας Ανδρούτσος δρούσε στη Ρούμελη. Το 1822 μετά το θάνατο του Αθανασίου Διάκου κατέλαβε το Χάνι της Γραβιάς και με λίγα παλικάρια σταμάτησε

το στρατό του Ομέρ Βρυώνη. Υπό τον ήχο δημοτικής μουσικής, χορεύοντας τσάμικο κάλεσε τους συμπολεμιστές του να τον ακολουθήσουν στη μάχη και όσοι έσπευσαν ταμπουρώθηκαν στο Χάνι. Απέκρουσαν τις αλλεπάλληλες επιθέσεις των Τούρκων και την επόμενη ημέρα επιχείρησαν έξοδο αιφνιδιάζοντας τους Τούρκους και σώθηκαν. Η φήμη του εξαπλώθηκε μετά την ηρωική άμυνα στο Χάνι της Γραβιάς και οπλαρχηγοί τον ανακήρυξαν Αρχιστράτηγο της Ανατολικής Ελλάδας, τίτλος που αναγνωρίστηκε μετά από αμφισβητήσεις κατά την περίοδο του διχασμού, στην Α΄ Εθνική Συνέλευση.

Συνθήματα

* Πετυχημένο σύνθημα της επανάστασης υπήρξε το «Ελευθερία ή θάνατος». Ήταν απλό και έδειχνε αποφασιστικότητα για αγώνα έως θανάτου.

* Το Μάχου υπέρ Πίστεως και Πατρίδος, είναι το σύνθημα του Αλέξανδρου Υψηλάντη.

* «Χριστός Ανέστη-Ελευθερία». Υπήρξε παραλλαγή συνθήματος.

* Μετά την εισβολή του Ιμπραήμ στην Πελοπόννησο διέδωσε το επιτυχές σύνθημα με σκοπό την αποθάρρυνση των ελλήνων να προσκυνήσουν από φόβο τον εισβολέα: «Φωτιά και τσεκούρι στους προσκυνημένους».

Σημαίες

Το λαϊκό αίσθημα συνέδεε το έθνος και την ελευθερία με τη θρησκεία και το σταυρό. Συνδύαζε τη βυζαντινή πορφύρα και το δικέφαλο με τα φλάμπουρα και το σταυραετό των αρματολών. Ο περήφανος δικέφαλος αετός με την κορώνα δεσπόζει στις σημαίες, ιδιαίτερα τις παλαιότερες, τις πρώτες επαναστατικές,

σε συνδυασμό με την πορφύρα, σύνδεσμος του Ελληνισμού με το Βυζάντιο. «Τας σημαίας των αρματολών εμπλούτιζεν υπερήφανος ο δικέφαλος αετός κι ο αετός με τον σταυρόν-ο σταυραετός- σύνδεσμος άρρηκτος με το Βυζάντιον» γράφει ο Φιλήμων.

Η σημαία που για πρώτη φορά ύψωσε στο Ιάσιο, στις 22 Φεβρουαρίου 1821, ο Αλέξανδρος Υψηλάντης και ευλόγησε ο Μητροπολίτης Βενιαμίν στη Μονή των Τριών Ιεραρχών (26 Φεβραρίου) ήταν τρίχρωμη και αυτή, μαύρο-άσπρο-κόκκινο. Από τη μία όψη έφερε το μυθικό Φοίνικα με την επιγραφή κυκλικά «εκ της στάκτης μου αναγεννώμαι» και από την άλλη πλευρά είχε σταυρόν ερυθρόν μέσα σε στέφανο δάφνης και την επιγραφή «εν τούτω νίκα». (Φιλήμων, Δοκίμιον Ιστορικών περί της Ελληνικής Επανάστασεως, ό.π., τ. Β΄, σ. 88). Με τη σημαία αυτή πολέμησε και θυσιάστηκε ο Ιερός Λόχος στο Δραγατσάνι. Ο σημαιοφόρος Ξενοφών φονεύεται κατά τη μάχη. Τότε προσέτρεξε ο Γεωργάκης Ολύμπιος με 100 ιππείς και έσωσε τη σημαία και με αυτήν έγινε ολοκαύτωμα στη Μονή του Σέκου.

Με την κήρυξη της Επανάστασης και καθ' όλο το πρώτον έτος της Ελευθερίας, τα διάφορα σώματα έφεραν το καθένα τη δική του σημαία. Δεν υπήρχε ενιαία διοίκηση και δεν ήταν συνεπώς δυνατόν να επικρατήσει ευθύς εξαρχής ένας τύπος σημαίας. Άλλες σημαίες έφεραν τα σύμβολα της Φιλικής Εταιρείας ή την Αθηνά, άλλες το Φοίνικα του Υψηλάντη κι άλλες αυτοσχέδιες ακολουθούσαν την παλιά αρματολική παράδοση, με τα μπαϊράκια τα πολεμικά, με το σταυρό και τους αγίους ή με τον αητό και το σταυρό, σε όλους τους δυνατούς συνδυασμούς. Όλες, όμως, ανεξαιρέτως οι σημαίες είχαν

το σταυρό και οι λέξεις «Ελευθερία ή θάνατος» κυριαρχούσαν.

Για την επανάσταση στην Πελοπόννησο, είναι κοινή η πεποίθηση ότι στις 21 Μαρτίου 1821, οι συγκεντρωμένοι στην Αγία Λαύρα πρόκριτοι, αρχιερείς και σπλαρχηγοί σήκωσαν τη σημαία της Ελευθερίας. Η σημαία αυτή δεν ήταν, όμως, άλλη από το πορφυρό και χρυσοκέντητο παραπέτασμα της ωραίας πύλης, με την παράσταση της Κοιμήσεως της Θεοτόκου. Τα λάβαρα των αγωνιστών της επανάστασης εξέφραζαν την ιδέα του αγώνα, παρακινώντας τους αγωνιστές να τα ακολουθήσουν. Η ευλογία τους στην Αγία Λαύρα από τον Παλαιών Πατρών Γερμανό ενίσχυε το ψυχολογικό επηρεασμό στους Έλληνες, οι οποίοι τα θεωρούσαν αγιασμένα.

Ο Κολοκοτρώνης, που διατηρούσε την αρματολική παράδοση, χρησιμοποίησε αυτοσχέδιες σημαίες τις πρώτες ημέρες της Επανάστασης. Έφερε δύο σημαίες, λέει ο Φιλήμων, για τα δύο σώματα που τον ακολουθούσαν, των Μαυρομιχαλαίων και των Τρουπάκηδων «ας εσχημάτισεν προχείρως από κοινού ιστού, μόνον σημειώσας επί τούτων έμβλημα, τον Σταυρόν». Η προτροπή του Κολοκοτρώνη και του Δικαίου προς τους Καλαματιανούς «Η ώρα έφθασε! Το στάδιον της δόξης και της ελευθερίας ηνοιχθή. Τα πάντα εδικά μας και ο θεός του παντός μεθ' ημών έσεται. Μη πποηθείτε εις το παραμικρόν», στις 25 Μαρτίου και το προς τους Τριφυλίους «Γενικώς οπλισθείτε με ανοικτά μπαϊράκια και τρέξατε εναντίον του εχθρού της πίστεως και της πατρίδος», είναι πολύ χαρακτηριστικά.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- ☞ Κ. Παπαρηγόπουλου «Ιστορία Ελληνικού Έθνους».
- ☞ Α. Βακαλόπουλος «Ιστορία του Νέου Ελληνισμού» 1975.
- ☞ Απομνημονεύματα Μακρυγιάννη.
- ☞ Μονογραφίες Περιοδικού Στρατιωτική Ιστορία «Θεόδωρος Κολοκοτρώνης».
- ☞ Εκδόσεις Στρατιγή «Γεώργιος Καραϊσκάκης».
- ☞ Εκδοτική Αθηνών «Ιστορία του Ελληνικού Έθνους».
- ☞ Χρήστου Βυζαντίου «Ιστορία των κατά την Ελληνική Επανάσταση εκστρατειών και μαχών».
- ☞ Φωτίου Φωτάκου «Απομνημονεύματα περί της Ελληνικής Επανάστασης του 1821».